

Dit rapport maakt deel uit van
het Leefbaarheidsonderzoek Westhoek
gemaakt in opdracht van de Provincie West-Vlaanderen
met steun van
het Europese Fonds voor Regionale Ontwikkeling.

41

Leefbaarheidsonderzoek in de Plattelandskernen van de Westhoek

EINDRAPPORT

Niek De Roo
dr. Frans Thissen

1997

Dit onderzoek en de verschillende deelrapporten stonden onder de wetenschappelijke begeleiding
van dr. Frans Thissen - Amsterdam study centre for the Metropolitan Environment (AME) - UvA.

Dit deelrapport eindrapport maakt deel uit
van de onderzoeksopdracht rond
**HET VERHOGEN VAN DE LEEFBAARHEID
VAN DE PLATTELANDSKERNEN IN DE WESTHOEK**

Dit onderzoek werd uitgevoerd in opdracht en met financiële steun van de PROVINCIE
WEST-VLAANDEREN en het EUROPESE FONDS VOOR REGIONALE ONTWIKKELING in
het kader van het 5B programma voor het gebied WESTHOEK - MIDDENKUST

Coördinatie van het onderzoek :
WESTVLAAMSE INTERCOMMUNALE VOOR TECHNISCH ADVIES
EN BIJSTAND VOOR RUIMTELIJKE ORDENING

Betrokken partners :
WESTHOEKOVERLEG, SAMENLEVINGSOPBOUW WESTHOEK

Het onderzoeksproject stond onder voorzitterschap van
de Heer JAN DURNEZ, Gedeputeerde voor de Provincie West-Vlaanderen.
De coördinatie van het onderzoeksproject gebeurde door de Heer NIEK DE ROO

De rapportage van het onderzoek bestaat uit 4 boekdelen :
Deel 1 Bewonersonderzoek - uitgevoerd door UNIVERSITEIT GENT
Deel 2 Voorzieningenonderzoek - uitgevoerd door KU LEUVEN
Deel 3 Dorpenonderzoek - uitgevoerd door SAMENLEVINGSOPBOUW
WESTHOEK
Deel 4 Eindrapport - uitgevoerd door AME - UNIVERSITEIT VAN
AMSTERDAM en PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

De wetenschappelijke onderzoeksgroep stond onder leiding van
de Heer dr. FRANS THISSEN - Amsterdam study centre for the Metropolitan Environment
(AME) - Universiteit van Amsterdam

Voor het verzamelen van de noodzakelijke gegevens werd o.m. gebruik gemaakt van de
databestanden van het WESTVLAAMS ECONOMISCH STUDIEBUREAU.

Speciale dank aan:
Emmy Bolsius (RPD), Annette van Bruinessen (FRW-UvA), Wim Ostendorf (AME-UvA) en
Christian Smid (UvA-Kaartenmakers), Sofie Vandelannoote.

Het project werd geadviseerd door de stuurgroep LEEFBAARHEID :

*Ackerman Dirk, Anzepamper Sylvie, Boury Filip, Cleenewerck Peter, Coudenys Hilde,
De Man Luc, De Rynck Filip, Declerck Johan, Desmyttere Hans, Druant Viviane,
Hemschote Jacques, Hoste Guido, Leterme Yves, Leus Bea, Maddelein Marc,
Maenhoudt Bernard, Morlion Koen, Pectoor Kristof, Schaessens Fernand, Sissau Isabelle,
Vandermeulen Anne, Vanherck René, Vanneste Patrick*

Voor de secretariaats- en organisatorische ondersteuning van het onderzoek werd beroep
gedaan op : *Dorine Pattyn, Katrien Cnockaert, Sabine Derck.*

Inhoudstafel	1
Deel 1 Situering van het onderzoek	5
1.1 Inleiding	6
1.2 Organisatorisch kader	8
1.3 Inbedding van het project	9
1.4 Beschrijving van de inhoud van dit eindrapport	10
Deel 2 Schets van de problematiek	11
2.1 Kwantitatieve ontwikkelingen	12
2.2 Kwalitatieve ontwikkelingen	19
2.3 Beleidsproblemen en positie van de overheid	24
2.3.1 Het regionale verdelingsvraagstuk en het omgaan met groei en krimp	24
2.3.2 Specifieke kenmerken van een plattelandsgebied	25
2.3.3 Uiteenlopende referentiekaders en verschuivende positie van de overheid	27
2.3.4 De lokale bestuurskracht	28
Deel 3 Doelstelling van het onderzoek	29
Deel 4 Uitgangspunten en achtergronden	32
4.1 Maatschappelijke ontwikkelingen: van autonoom dorp naar “woondorp”	33
4.2 Leefbaarheid, woonvoorkeuren en activiteitenpatronen	37
4.3 De streek: de positie en het imago van de Westhoek als plattelandsgebied	41
4.4 De positie van de Westhoek in het ruimtelijk beleid	45
4.4.1 Europa	45
4.4.2 Benelux	46
4.4.3 Vlaanderen	46
4.4.4 Provincie West-Vlaanderen	48
4.4.5 Kanttekeningen	50
Deel 5 De onderzoeksopzet	54
5.1 Naar een werkbare vraagstelling	55
5.2 De deelonderzoeken	60
5.2.1 Het bewonersonderzoek	60
5.2.2 Het voorzieningenonderzoek	62
5.2.3 Het dorpenonderzoek	63
5.3 Het nut van een monitor	64
5.4 De integratie van de deelonderzoeken	66

Deel 6 De onderzoeksresultaten	67
6.1 Bewoners: woonvoorkeuren van bewoners van plattelandskernen in de Westhoek	68
6.2 Voorzieningen: oplossingen voor bereikproblemen voor vervoersafhankelijke bewoners op het platteland	71
6.3 Dorpen: beleving van leefbaarheid en de eigen rol van bewoners bij de aanpak van leefbaarheidsproblemen	75
6.4 Conclusie: de dorpen van de Westhoek opnieuw beschreven	78
Deel 7 De vertaling naar het beleid	85
7.1 De gehanteerde systematiek	86
7.2 Beleidsthema's	89
7.2.1 Van oude naar nieuwe referentiekaders	90
7.2.2 Wonen in de Westhoek	93
7.2.3 Verzorging in de Westhoek: over relaties en dilemma's op lokaal niveau	96
7.2.4 Kwaliteit als ontwikkelingstrategie : op zoek naar een nieuwe positie en functies van het platteland	98
7.2.5 Nieuwe posities en uitdagingen voor het beleid	104
7.3 Projecten in voorbereiding	113
Deel 8 Slotbeschouwing : zorgen en kansen voor de plattelandskernen in de Westhoek; een pleidooi voor een integraal plattelandsbeleid	124
8.1 Een beleid met aandacht voor nieuwe verscheidenheid	125
8.2 Zorg voor de kwaliteit van woning en woonomgeving	127
8.3 Zorg voor de voorzieningsituatie: tussen het lokale sociale netwerk en oplossingen op maat	128
8.4 Kansen voor de ontwikkeling van de dorpen in de Westhoek: de troeven	130
8.5 Kansen voor het platteland van de Westhoek: nieuwe functies	132
8.6 Een bestuurlijke organisatie op maat van plattelandsgebieden	133
8.7 Behoefte aan een forum voor integraal plattelandsbeleid	134
Literatuur	135

Bijlagen

- Bijlage 1 : Databestand Westhoek
 Bijlage 2 : Overzicht van de achtereenvolgende fusie-operaties in de Westhoek.
 Bijlage 3 : Ruimtelijk patroon van de ontwikkeling van het aantal inwoners en het aantal huishoudens 1970-1981.
 Bijlage 4 : Leeftijd mandatarissen gemeenten Westhoek.
 Bijlage 5 : Aanduidingen en indeling van de kleine steden.
 Bijlage 6 (tabel B.6.1) : Kenmerken van vestigers 1990-1996 in de vier geselecteerde kernen.
 Bijlage 7 : Pilot-onderzoek onder notarissen en immobiliënkantoren in de Westhoek.
 Bijlage 8 : Resultaten factoranalyse (principale componentenanalyse met varimaxrotatie) voor 18 woningkernen en 59 kernen in de Westhoek.

Tabellenlijst

- Tabel 1 Vier nederzettingensystemen in plattelandsgebieden: relatie met de functie van nederzettingen, de ontwikkelingsfase van de samenleving en een aantal kenmerken van de ruimtelijke schaal van productieve (werk) en consumptieve (wonen) activiteiten (vrij naar van Engelsdorp Gastelaars & Ostendorf 1986, p. 236).
 Tabel 2 Een aantal kerncijfers met betrekking tot inwonersaantal, de ontwikkeling van het aantal inwoners en het aantal gezinnen, leegstand en de ontwikkeling van het voorzieningenniveau in de plattelandskernen van de Westhoek naar verondersteld type woonmilieu en voor de regio als geheel
 Tabel 3 Een aantal kerncijfers met betrekking tot woningkwaliteit en de leeftijdsverdeling in de plattelandskernen van de Westhoek naar verondersteld type woonmilieu en voor de regio als geheel
 Tabel 4 Aantal kenmerken van de woningvoorraad in de plattelandskernen van de Westhoek onderscheiden naar vier veronderstelde typen woonmilieus (Volks- en Woningtelling 1991, tenzij anders vermeld)
 Tabel 5 Scores van de vier veronderstelde typen woonmilieus op de vier factoren die tezamen 59 % van de variantie in de woningkenmerken van de 59 plattelandskernen beschrijven

Figurenlijst

- Figuur 1 Relatie tussen aantal inwoners in 1981 (horizontaal) en de procentuele groei 1981-1991 (verticaal) van de kernen in de Westhoek
 Figuur 2 Ontwikkeling aantal inwoners in de deelgemeenten van de Westhoek 1981-1991
 Figuur 3 Relatie tussen aantal inwoners in 1991 (horizontaal) en de procentuele groei 1991-1996 (verticaal) van de kernen in de Westhoek
 Figuur 4 Ontwikkeling aantal inwoners in de deelgemeenten Westhoek 1991-1996
 Figuur 5 Ontwikkeling aantal huishoudens in de deelgemeenten van de Westhoek 1981-1991
 Figuur 6 Ontwikkeling aantal huishoudens in de deelgemeenten Westhoek 1991-1996
 Figuur 7 Woningleegstand in de deelgemeenten van de Westhoek, tellingen Postbestuur 1995, verwerking WES en eigen verwerking.
 Figuur 8 De ontwikkeling van het aantal aanwezige voorzieningen in 59 plattelandskernen in de Westhoek
 Figuur 9 Het aandeel 65-plussers in de bevolking van de deelgemeenten in de Westhoek in 1991
 Figuur 10 Het aandeel 65-plussers in de bevolking van de deelgemeenten in de Westhoek in 1997 en de ontwikkeling 1991-1997
 Figuur 11 Aandeel woningen zonder klein comfort in de deelgemeenten Westhoek in 1991
 Figuur 12 Aandeel woningen gebouwd voor 1946 (onderscheiden naar twee periodes) in de deelgemeenten van de Westhoek in 1991
 Figuur 13 Afhankelijkheidscoëfficiënt per deelgemeente in de Westhoek 1997

- Figuur 14 De woonplaats van de mandatarissen in de gemeenten van de Westhoek 1997
- Figuur 15 Conceptueel schema relaties tussen leefmilieu en leefwijze op twee ruimtelijke schaalniveaus
- Figuur 16 Denkbare ontwikkelingen van de landbouw in Europese plattelandsgebieden (ontleend aan RPD 1997b)
- Figuur 17 Kleinstedelijke invloedssferen in West-Vlaanderen (Van Hecke, 1997)
- Figuur 18 De in de deelonderzoeken betrokken 59 plattelandskernen en de veronderstelde woonmilieutypen
- Figuur 19 De score van de 59 plattelandskernen in de Westhoek op de factor 'Relatieve kwaliteit' (factor 1 principale componentenanalyse)
- Figuur 20 Aantal beschermde monumenten, landschappen en dorpsgezichten 1997 in de deelgemeenten van de Westhoek
- Figuur 21 Toename van het aantal leden van jonge gezinnen tussen 1991-1997 in de deelgemeenten van de Westhoek (verschil van totaal aantal bewoners in genoemde leeftijdscategorieën tussen 1997 en 1991)
- Figuur 22 Huishoudens zonder een auto (1991): absolute aantal en aandeel van alle huishoudens in de deelgemeenten van de Westhoek
- Figuur 23 Aandeel verbouwde woningen 1991 in de deelgemeenten van de Westhoek
- Figuur 24 Aanwezigheid van gemeenschapsinitiatieven in de 59 plattelandskernen van de Westhoek in 1997 en de ontwikkeling 1988-1997
- Figuur 25 De systematiek van het hoofdstuk in schema
- Figuur 26 Aard en omvang van de verblijfsrecreatieve accommodatie in de deelgemeenten van de Westhoek (exclusief de kust) in 1996
- Figuur 27 Uitbatingen horeca-sector in de Westhoekgemeenten 1992-1996 en de relatieve betekenis ervan ten opzichte van het aantal inwoners

Bronvermeldingen

Deel 1

Situering van het onderzoek

1.1

Inleiding

Er is bezorgdheid rond de leefbaarheid van de dorpen in de Westhoek. Er zou sprake zijn van een neergang van het aantal inwoners en het aantal plaatselijke voorzieningen, van leegstand, van kwaliteitstekorten in de woningvoorraad en de woonomgeving. Een rondgang door de verschillende dorpen geeft ook een visuele indruk van die problematiek. Een eerste studie van cijfermateriaal laat zien dat er behoefte is aan nuancering. De problematiek is niet in alle dorpen van de Westhoek dezelfde en in een aantal dorpen is sprake van een positieve ontwikkeling. Deze inzichten moeten leiden tot de ontwikkeling van een visie op plattelandsontwikkeling in de Westhoek, waarbij aan die verscheidenheid en aan de positieve evolutie die er nu reeds is, een plaats wordt gegeven.

Bij een onderzoek naar de leefbaarheid van de dorpen van de Westhoek kunnen cijfermatige gegevens bijdragen tot een groter inzicht. Maar uiteraard dienen de bewoners van de dorpen van de Westhoek in zo'n onderzoek centraal te staan. De veranderingen die zich voordoen in de Westhoek zijn namelijk niet te begrijpen, laat staan in een positieve zin te beïnvloeden, als geen rekening wordt gehouden met de bewoners. Zij vormen immers de belangrijkste partij in de problematiek: het gaat om hun beoordeling van woonplaats en regio, hun doen en laten met betrekking tot hun woonplaats, de 'zorg' die zij hebben voor hun woning en woonomgeving, de binding die zij hebben met hun dorp.

In het onderzoek Ondersteuning, visievorming en toetsing tot het verhogen van de leefbaarheid van de plattelandskernen in de Westhoek, dat in het kader van het 5b-programma in opdracht van de provincie West-Vlaanderen is uitgevoerd in de Westhoek, spelen de bewoners dan ook een belangrijke rol. Allereerst wordt aandacht besteed aan het proces van sociale verandering zoals zich dat in de dorpen voordoet: de bevolkingssamenstelling en veranderingen daarin schetsen het proces van sociale verandering. Meer inzicht bieden ons de motieven die bewoners formuleren met betrekking tot hun woonomgeving: ze geven inzicht in de oriëntatie van bewoners op hun dorp. Een studie van de manier waarop bewoners van allerlei voorzieningen gebruik maken en voorzieningen worden aangeboden, kan ons bovendien informeren over de mogelijkheden die het dorp en het gebied hebben. Deze studie geeft ook informatie over de problemen van de bewoners, vooral van diegenen die niet over een auto beschikken (we noemen deze bewoners in het vervolg vervoersafhankelijke bewoners) of aan huis gebonden zijn. Ten slotte werden de bewoners van enkele dorpen als collectieve gemeenschap benaderd en werd met hen gesproken over de knelpunten die zij met betrekking tot de leefbaarheid van hun dorp ervaren en over de oplossingen die zij daarvoor zien. In de verschillende deelrapporten die verschijnen naar aanleiding van het uitgevoerde onderzoek, wordt op deze wijze aan de bewoners van de Westhoek aandacht besteed.

In het kader van het bovengenoemde onderzoek werden drie deelonderzoeken uitgevoerd.

- **Deelonderzoek Bewoners:** aan 487 huishoudens in 59 plattelandskernen in de Westhoek werd een uitvoerige vragenlijst voorgelegd. Centraal bij de verwerking van de gegevens stond het opsporen van de kwaliteiten van het wonen in de plattelandskernen zoals de verschillende bewonersgroepen die zien. In de rapportage wordt ook aandacht besteed aan de groeiende betekenis en de achtergronden van de vorming van lokale woonmilieus in de Westhoek. Daarnaast werd onderzocht in hoeverre de woonplaats, het autobezit en het aan huis gebonden zijn het activiteitenpatroon beïnvloeden en in hoeverre bewonersgroepen met een beperkte deelname aan activiteiten een verdere beperking ondervinden op grond van hun ruimtelijke positie (sociaal-ruimtelijk isolement) (deelrapport 1).

- **Deelonderzoek Voorzieningen:** naast een beschrijving van het voorzieningenaanbod in de plattelandskernen van de Westhoek en recente ontwikkelingen hierin, werd vooral aandacht besteed aan de voorzieningsituatie voor vervoersafhankelijke bewoners. De verzorgingsfunctie werd vooral bestudeerd vanuit de positie van de aanbieders van deze voorzieningen: in hoeverre is er een oriëntatie op vervoersafhankelijke bewoners in plattelandskernen, welke oplossingen worden georganiseerd voor deze bevolkingsgroep en welke mogelijkheden zijn er om andere opties te ontwikkelen. Het onderzoek werd vooral toegespitst op kwetsbare bewonersgroepen zoals jongeren, ouderen en aan huis gebonden bewoners. Daarnaast werd bijzondere aandacht besteed aan de aanbieders van voor deze groepen relevante voorzieningen: gemeenten, OCMW's, gezins- en bejaardenhulp, jeugddiensten en dienstencentra (deelrapport 2).
- **Deelonderzoek Dorpen:** in dit deelonderzoek worden de verzamelde gegevens aangevuld door de bewoners van enkele dorpen in de Westhoek als gemeenschap centraal te stellen: hoe kijken zij tegen de leefbaarheid van hun dorp in de Westhoek aan, welke knelpunten constateren zij en welke oplossingen - vooral oplossingen waarin zij als bewoners zelf een rol spelen - zien zij voor de aangegeven knelpunten (deelrapport 3).

Ten behoeve van het totale onderzoek werd bovendien een gegevensbestand opgebouwd waarmee de ontwikkelingen in de dorpen van de Westhoek kunnen worden beschreven. Het proces van sociale verandering staat daarbij centraal. In de opzet en uitvoering van de verschillende deelonderzoeken werd van dit bestand gebruikt gemaakt.

In dit eindrapport worden de resultaten van de verschillende onderzoeken geïntegreerd en aangevuld met enkele meer algemene opmerkingen over plattelandsontwikkeling, dit op basis van beleidsopties die in andere plattelandsregio's in West-Europa worden uitgewerkt. De resultaten van het onderzoek worden betrokken op actuele beleidsvoornemens m.b.t. de Westhoek (Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, 1997; Voorontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen, deelgebied Zone Zuidwest, 1997) en op het maatschappelijk debat over de toekomst van dorpen in plattelandsgebieden zoals de Westhoek, zoals dat in het gebied zelf en daarbuiten wordt gevoerd.

1.2 Organisatorisch kader

Het verhogen van de leefbaarheid in de plattelandskernen werd in het programmeringsdocument voor het 5b-gebied Westhoek - Middenkust, opgenomen als een expliciet zwaartepunt (B1) voor de verdere ontwikkeling van het gebied¹.

De leefbaarheidsproblematiek is daarin omschreven als een duidelijke achterstand inzake aanbod van nutsvoorzieningen, tekorten op het vlak van openbaar vervoer en hiaten in het hiërarchisch kernpatroon die interfereren op het welvaartspeil (EPD, Europese Commissie, 1995 : 16).

Na voorbereidende gesprekken met het Westhoekoverleg en Samenlevingsopbouw Westhoek, besliste de provincie West-Vlaanderen het voortouw te nemen bij het ontwikkelen van deze maatregel binnen het zwaartepunt B.1.

Het projectleiderschap werd opgenomen door de West-Vlaamse Intercommunale voor Technisch Advies en Bijstand voor Ruimtelijke Ordening.

Het project 'Het verhogen van de leefbaarheid van de plattelandskernen in de Westhoek²' heeft tot doel een samenhangende visie en bijbehorend beleidskader op te stellen, om een optimale aanwending van de voorziene 5b-middelen te realiseren. Er werden bij de uitwerking van het project 3 onderdelen voorzien :

1. De uitvoering van een leefbaarheidsonderzoek

Dit onderzoek startte op 1 oktober 1996. Dit rapport is het sluitstuk van dit projectonderdeel.

2. De begeleiding van projecten

In het 5b-dossier wordt ruimte voorzien om op basis van de inzichten van het onderzoek en voorstellen van lokale actoren, gelijktijdig concrete projecten te genereren. Ter illustratie van dit onderdeel, wordt in deel 7.3 een verkort overzicht gegeven van het zgn. PLUSPLAN. Dit plan omvat de krachtlijnen en projectvoorstellen voor verdere uitwerking van maatregel B.1.1.

3. Participatie en informatie

Parallel worden in dezelfde periode initiatieven in het vooruitzicht gesteld om een grotere betrokkenheid in de regio los te maken bij het maatschappelijk debat over de toekomst van plattelandsgebieden.

Hiertoe werd in het voorjaar van 1997, samen met het Westhoekoverleg, een lezingenreeks georganiseerd onder de noemer 'De kracht van het platteland³'.

¹ Zwaartepunt B.1.1.: Het ondersteunen van structurele initiatieven die het verzorgingsniveau en de bereikbaarheid van de dorpen verhogen.

² Goedkeuring door het Managementscomité 5b op 6 juni 1996, goedkeuring wijziging projectleiderschap op 6 mei 1997.

³ De lezingenreeks De kracht van het platteland werd in het voorjaar 1997 georganiseerd door het Westhoekoverleg en de provincie West-Vlaanderen. Diverse internationale deskundigen werden hiervoor naar de Westhoek gehaald: prof. dr. P.P.P. Huigen, dr. F.Thissen, prof. dr. J.M. Moseley, prof. dr. A.G.J. Dietvorst, dr. ir. J.P.M. vanTatenhove en dr. ir. J.Wisserhof.

1.3 Inbedding van het project

Om een maximale informatie-uitwisseling met alle actoren in het gebied te waarborgen, wordt het leefbaarheidsproject begeleid door de stuurgroep Leefbaarheid.

Naast vertegenwoordigers van de verschillende partners van het initiatief, participeren hierin deelnemers die actief zijn in uiteenlopende maatschappelijke sectoren in de Westhoek.

De stuurgroep fungeert als klankbord, zowel voor het onderzoek als voor de uit te werken projecten.

Tegelijkertijd werd regelmatig overleg ingebouwd met de lokale besturen van het gebied. Naast het agenderen van dit onderwerp op bijeenkomsten met leden van het Westhoekoverleg, zijn er rond het project ook regelmatig rechtstreekse contacten met de betrokken gemeentebesturen geweest. Tot slot zijn er tijdens de uitvoering van het project diverse bijeenkomsten geweest met ambtenaren uit het gebied, verantwoordelijk voor bepaalde deelaspecten van de leefbaarheidsproblematiek.

1.4

Beschrijving van de inhoud van dit eindrapport

In de deel 2 en 3 wordt de problematiek inzake leefbaarheid in de Westhoek - die aanleiding gaf tot dit onderzoek - geschetst. Zowel kwantitatieve als kwalitatieve elementen worden hiervoor gebruikt. Hieruit wordt de doelstelling van het onderzoek verder afgeleid.

Om de opbouw van het onderzoek verder te kunnen uitwerken, worden in hoofdstuk 4 enkele belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen en een theoretisch kader geschetst. Ook het ruimtelijke beleidskader waarbinnen de leefbaarheidsdiscussie zich situeert, wordt hier kort behandeld. Dit hoofdstuk vormt de achtergrond waarop de ontwikkelingen in de Westhoek geprojecteerd zullen worden.

Deel 5 omschrijft de onderzoeksopzet en de gehanteerde methodische opbouw.

Voor de resultaten van de drie deelonderzoeken verwijzen we naar de desbetreffende drie deelrapporten. De belangrijkste resultaten van deze deelonderzoeken en de inzichten verkregen uit de verzamelde en geanalyseerde gegevens in het opgebouwde databestand Westhoek (bijlage 1) zijn samengevat in deel 6.

De vertaling van de opgebouwde inzichten inzake leefbaarheid van de plattelandskernen in de Westhoek naar het beleid, vindt plaats in deel 7. De consequenties van actuele ontwikkelingen op het vlak van wonen, dorpsbinding en verzorging komen hier aan bod.

Op basis van inzichten en informatie uit andere plattelandsgebieden uit West-Europa wordt dit verder aangevuld tot een bredere visie inzake plattelandsvernieuwing.

Tot slot wordt stilgestaan bij de rol van de overheid t.a.v. de verschuivende positie van plattelandsgebieden als de Westhoek.

Deel 7 wordt afgerond met een korte presentatie van leefbaarheidsprojecten die in aansluiting aan het onderzoek en het Europese 5b-programma in de Westhoek worden gegenereerd.

Dit onderzoeksrapport eindigt met een beschouwing over brede plattelandsvernieuwing voor de Westhoek en een samenvatting van de voornaamste aanbevelingen.

Deel 2

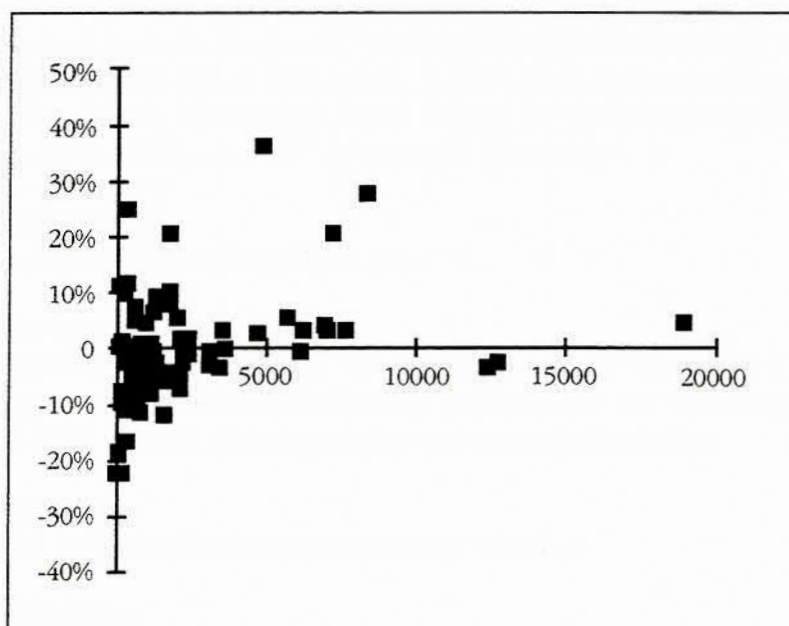
Schets van de problematiek

In dit deel wordt de problematiek van de plattelandskernen in de Westhoek zoals die in algemene zin wordt gesignaleerd nader beschreven en tevens genuanceerd. Daarbij wordt achtereenvolgens aandacht besteed aan de kwantitatieve ontwikkelingen betreffende de bevolking en de voorzieningsituatie, het proces van sociale verandering dat zich in de dorpen van de Westhoek voordoet, en de problemen waarmee het lokale bestuursniveau wordt geconfronteerd.

2.1 Kwantitatieve ontwikkelingen

Een indicator waaraan bij een schets van de leefbaarheidsproblematiek in de Westhoek vaak wordt gerefereerd, is de negatieve bevolkingsontwikkeling van de plattelandskernen. Over de periode 1981-1991 nam het aantal inwoners van 57 (62 %) van de 92 in de Westhoek te onderscheiden deelgemeenten af. Voor de periode 1991-1996 gaat het om 44 (48 %) van de 92 deelgemeenten.

Zoals figuur 1 laat zien zijn het in de periode 1981-1991 vooral de kleinere dorpen die met bevolkingsverlies te maken hebben. Over die periode nam het inwonertal echter ook nog in twee grotere deelgemeenten (Poperinge en Wervik) af. Van de zeer kleine kernen (< 1.000 inwoners) nam een relatief groot deel in inwonertal af.

Figuur 1 : Relatie tussen aantal inwoners in 1981 (horizontaal) en de procentuele groei 1981-1991 (verticaal) van de kernen* in de Westhoek.

* Voor de definities van de begrippen kern, woonkern, dorp, dorpskern, deelgemeente en nederzetting wordt verwezen naar het kader over dit onderwerp in dit hoofdstuk. In dit document worden 92 kernen benoemd. In andere literatuur is er vaak sprake van 102 woonkernen. In de kaarten en tabellen van dit document worden de vroegere deelgemeenten De Moeren en Zoutenaai opgenomen. Tien woonkernen die nooit een afzonderlijke deelgemeente vormden, werden daarentegen niet afzonderlijk opgenomen. Het betreft : De Mokker, Kruseke, St.-Sixtus, t Vogeltje, Madonna, St.-Juliaan, St.-Jan-ter-Biezen, de Brandhoek, Abele, Haringe. Twee vroegere deelgemeenten van Diksmuide (Kaaskerke, Esen) werden wegens hun morfologische verbondenheid bij Diksmuide geteld. Voor een volledig overzicht van het verloop van de fusies verwijzen we naar bijlage 2.

Definities

Omwille van de helderheid van dit rapport wordt zoveel als mogelijk gestreefd naar een eenduidig en vooral eenvoudig en toegankelijk gebruik van termen :

Woonkern

We baseren ons hier op de omschrijving van het RSV (RSV, 1997 deel 2: 274) *"Een woonkern of morfologische agglomeratie is het landschapsdeel dat aaneensluitend bebouwd is door huizen met hun hovingen, openbare gebouwen, kleine industriële of handelsuitrustingen met inbegrip van de tussenliggende verkeerswegen, parken, sportterreinen enz. Het wordt begrensd door landbouwgrond, bossen, braak en woeste gronden waartussen zich eventueel een 'verspreide bebouwing' bevindt. Zowel steden, dorpen als gebuchten kunnen woonkernen vormen. Ze kunnen ook de vorm aannemen van de in ons land zo veelvuldig voorkomende lintbebouwing"*.

De beleidstermen uit het RSV 'woonkernen' en 'hoofddorpen' worden hier niet verder onderscheiden tenzij in de hoofdstukken die betrekking hebben op het beleid i.v.m. ruimtelijke ordening. Woonkern kan dus zowel gebruikt worden voor Lo (hoofddorp) als voor Pollinkhove (woonkern).

Kern

In het RSV wordt 'kern van het buitengebied' gebruikt als een hiërarchisch hogere term : het omvat zowel de hoofddorpen als de woonkernen.

Wegens de gebruikte data-eenheden bij dit onderzoek wordt kern, alsook plattelandskern, gebruikt als synoniem voor de vroegere deelgemeenten. De kern omvat dus alle statische sectoren die vroeger (voor de achtereenvolgende fusies) samen geheel of gedeeltelijk een zelfstandige gemeente vormden.

Voor de Westhoek is er aldus sprake van 92 kernen.

Het aantal inwoners, gezinnen, leegstand, ... van een kern heeft betrekking op respectievelijk het aantal inwoners, gezinnen, leegstand... binnen de administratieve grenzen van deze voormalige deelgemeenten.

Een kern omvat in deze omschrijving dan ook binnen zijn grenzen meestal één 'woonkern', soms meerdere woonkernen (Roesbrugge omvat Haringe en Roesbrugge bijvoorbeeld, Beveren omvat Beveren en Beveren-Kalsijde), maar ook de verspreide bewoning.

Deelgemeente

Wordt gebruikt als een synoniem van kern.

Dorp (niet gebruikt in RSV)

Wegens het frequente gebruik van deze term door bewoners en het algemene gebruik van het woord in literatuur over plattelandsontwikkeling, wordt het ook hier regelmatig als begrip gehanteerd.

Het wordt gebruikt als een synoniem van kern - deelgemeente.

Dorpskern

Wordt hier gebruikt als een synoniem van woonkern.

Nederzetting

Deze term wordt vaak in de literatuur gebruikt voor een bebouwingsvorm. Het wordt hier als begrip gehanteerd in hoofdstukken die vooral als theoretisch kader zijn bedoeld. Het heeft betrekking op de woonkern.

Buitengebied

De term wordt in dit document gebruikt als omschrijving voor dat gedeelte van de kern (deelgemeente) dat buiten de dorpskern ligt. Voor de Westhoek heeft dit dus voornamelijk betrekking op verspreide bebouwing.

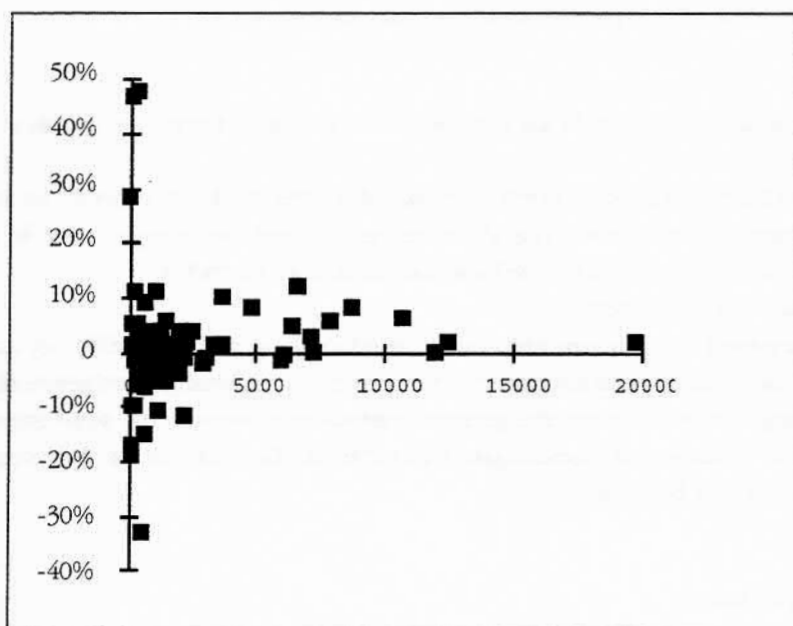
De term wordt in het RSV gehanteerd als een beleidsmatig begrip (het gebied - op het niveau Vlaanderen - waarin de open (onbebouwde) ruimte overweegt en waar een buitengebiedbeleid wordt gevoerd).

In de delen m.b.t. het ruimtelijk beleid wordt de term in die zin gehanteerd.

Figuur 2

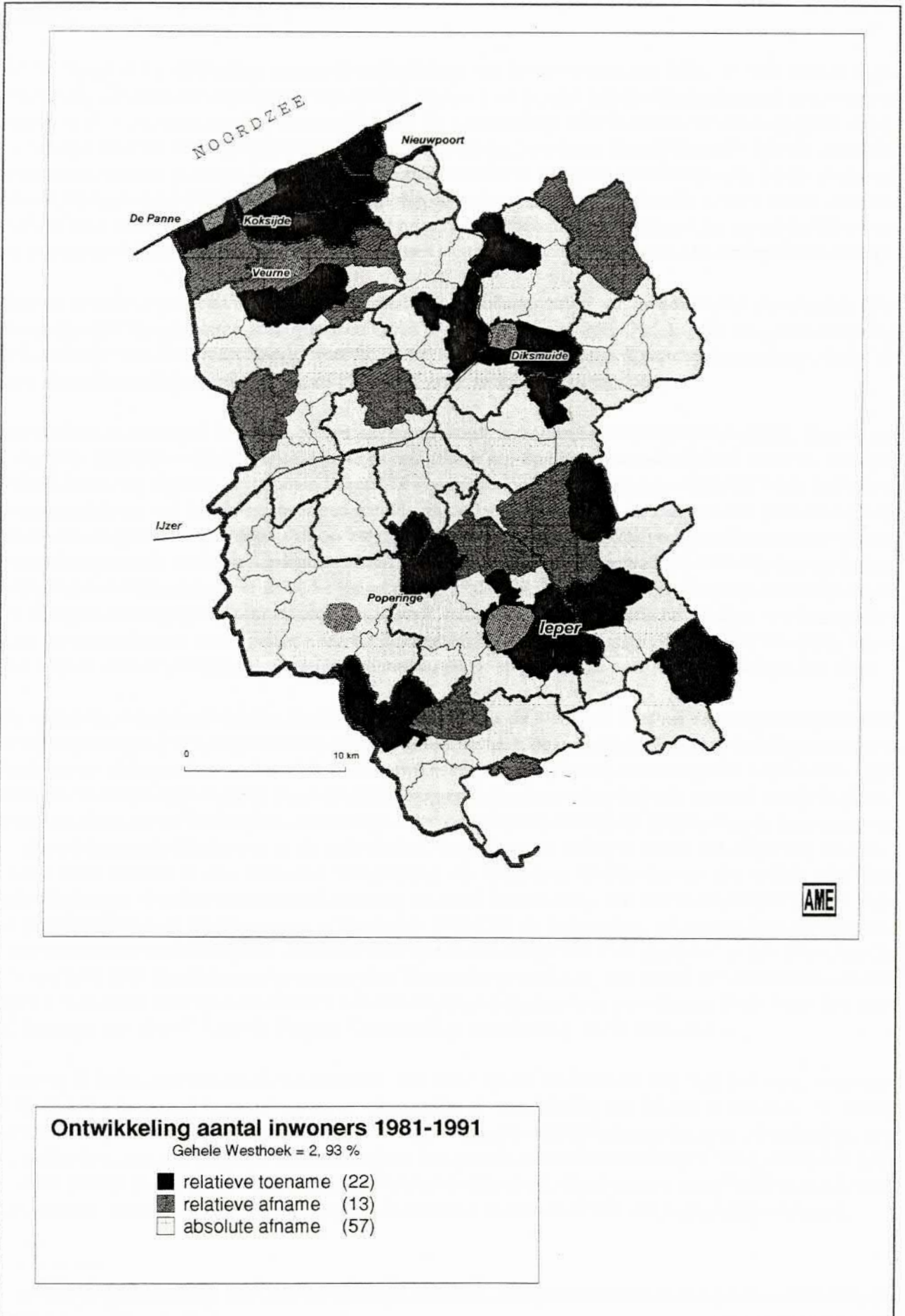
In figuur 2 is het ruimtelijk patroon van de bevolkingsontwikkeling van deelgemeenten in de periode 1981-1991 in de Westhoek beschreven. Daarbij is een driedeling gemaakt tussen deelgemeenten met een negatieve bevolkingsontwikkeling, en deelgemeenten met een groei boven dan wel onder het groeipercentage van de Westhoek als geheel. Absoluut en relatief gezien is de groei aan de kust het grootst geweest. Buiten de kustplaatsen toont het ruimtelijk patroon van de groei een vrij duidelijke relatie met de in het gebied aanwezige regionale centra. Naast groei in een aantal regionale (stedelijke) centra, met name Ieper, Diksmuide en Veurne, komt relatieve toename voor in kernen die relatief gunstig liggen ten opzichte van deze centra. Daarnaast springt de groei nabij de (verstedelijkte) kust en in een aantal deelgemeenten in het Heuvelland in het oog. In een relatief groot aaneengesloten gebied (op afstand van deze centra richting Franse grens) nam echter vrijwel overal het aantal inwoners af.

Figuur 3 : Relatie tussen aantal inwoners in 1991 (horizontaal) en de procentuele groei 1991-1996 (verticaal) van de kernen in de Westhoek.

FIGUUR 2 - ONTWIKKELING AANTAL INWONERS IN DE DEELGEMEENTEN
VAN DE WESTHOEK 1981 - 1991

Figuur 4

Indien we op een gelijksoortige manier de ontwikkeling van het inwonertal van 1991-1996 beschrijven (figuren 3 en 4, die daarmee vergelijkbaar zijn met de figuren 1 en 2), dan lijkt de verscheidenheid in de ontwikkeling van het inwonersaantal te zijn toegenomen. De ontwikkeling in de kustzone is nagenoeg gelijk gebleven en ook in Ieper en omgeving is nog steeds sprake van relatieve groei. Rond Diksmuide lijkt de ontwikkeling in deze periode meer ten koste van het regionaal centrum te verlopen. De ontwikkeling aan de oostgrens van de Westhoek kan mogelijk in verband staan met de invloed van steden buiten het gebied, zoals Oostende, Torhout en Roeselare. In het Heuvelland zijn het nu andere dorpen die groei vertonen. In één gebied lijkt sprake van een zekere ommekeer: het gaat vooral om een aantal kernen in de gemeenten Lo-Reninge en Houthulst.

Kortom, naast een groot aantal plattelandskernen met bevolkingsverlies zijn er ook kleine plattelandskernen die in één periode een sterke groei vertonen (zoals Westouter, Beauvoorde, Oudekapelle en Oostkerke) soms zelfs in beide periodes (zoals Keiem, Woesten en De Klijte). Daarbij moet wel worden aangetekend dat bij de zeer kleine kernen kleine veranderingen tot relatief grote groeicijfers kunnen leiden.

Een daling van het aantal inwoners op het platteland wordt traditioneel verbonden met stagnatie: door teruggang in de agrarische werkgelegenheid en door een gebrek aan algemene aantrekkelijkheid voor een moderne leefstijl, keren bij stagnatie een groeiend aantal bewoners het platteland de rug toe (Mitchel 1950). In dit verband wordt soms wel gesproken over een exodus uit de landbouw en een exodus van het platteland (Clout 1972). Een dergelijke situatie deed zich op het platteland van noordwest Europa voor, vanaf het moment dat de ontwikkeling van de rurale werkgelegenheid relatief achter bleef bij de demografische ontwikkeling en de ontwikkeling van werkgelegenheid in stedelijke gebieden. In deze periode was de spreiding van bevolking en de bevolkingsontwikkeling van nederzettingen nog sterk verbonden met het agrarische karakter van de samenleving. De verzorging van een in principe aan het land gebonden en daardoor gespreid wonende bevolking, vormde de basis voor de omvang, het voorzieningenniveau en de spreiding van nederzettingen (Christaller, 1933)

De huidige bevolkingsontwikkeling in plattelandsgebieden als de Westhoek is echter niet vergelijkbaar met de bevolkingsteruggang in een agrarische samenleving. In feite heeft de ontwikkeling van het aantal inwoners zijn betekenis als indicator voor de (kwantitatieve) ontwikkeling van plattelandsnederzettingen al lang verloren. Een deel van de bevolkingsteruggang vanaf de jaren zestig is verbonden met de dalende omvang van de huishoudens (decohabitatie of huishoudensverdunning). Deze ontwikkeling was tot de jaren tachtig in hoge mate toe te schrijven aan individualisering in de samenleving, vanaf de jaren tachtig is vooral het effect van verschuivingen in de leeftijdsopbouw merkbaar. 'Ontgroening' en 'vergrijzing' beïnvloeden op een andere wijze dan individualisering de relatie tussen aantal inwoners en aantal huishoudens. Een relatieve toename van het aantal inwoners boven de 35 jaar vormde in de periode 1981-1991 de belangrijkste achtergrond van de huishoudensverdunning (Voorontwerp Structuurplan West-Vlaanderen deelgebied Zone Zuidwest; p 155-156). Over de periode 1981-1991 nam het aantal gezinnen in de Westhoek met ruim 12 % toe, terwijl het aantal inwoners met bijna 3 % toenam. Voor West-Vlaanderen nam het aantal gezinnen in deze periode met 10,48 % toe, het aantal inwoners met 2,49 %. Voor de Vlaamse Gemeenschap was dat resp. 10,68 % en 2,41 %.

Gelet op de belangrijke rol van de woonfunctie - met name op het schaalniveau van dorp en buurt - is de ontwikkeling van het aantal huishoudens⁵ meer relevant dan de ontwikkeling van het aantal inwoners. De daling van de woningbezetting vloeit voort uit algemene maatschappelijke ontwikkelingen die geen relatie hebben met de leefbaarheid van een dorp. De ontwikkeling van het aantal huishoudens daarentegen hangt samen met ontwikkelingen die in een directe relatie staan tot de lokale leefbaarheid. Groei van het aantal huishoudens gaat in het algemeen samen met nieuwbouw, daling van het aantal huishoudens met een toenemende leegstand.

⁵ In deze nota worden de begrippen huishouden en gezin als synoniem beschouwd (zie ook Voorontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen deelgebied zone Zuid-West, 1997; p 153, noot 1)

Figuur 5**Figuur 6**

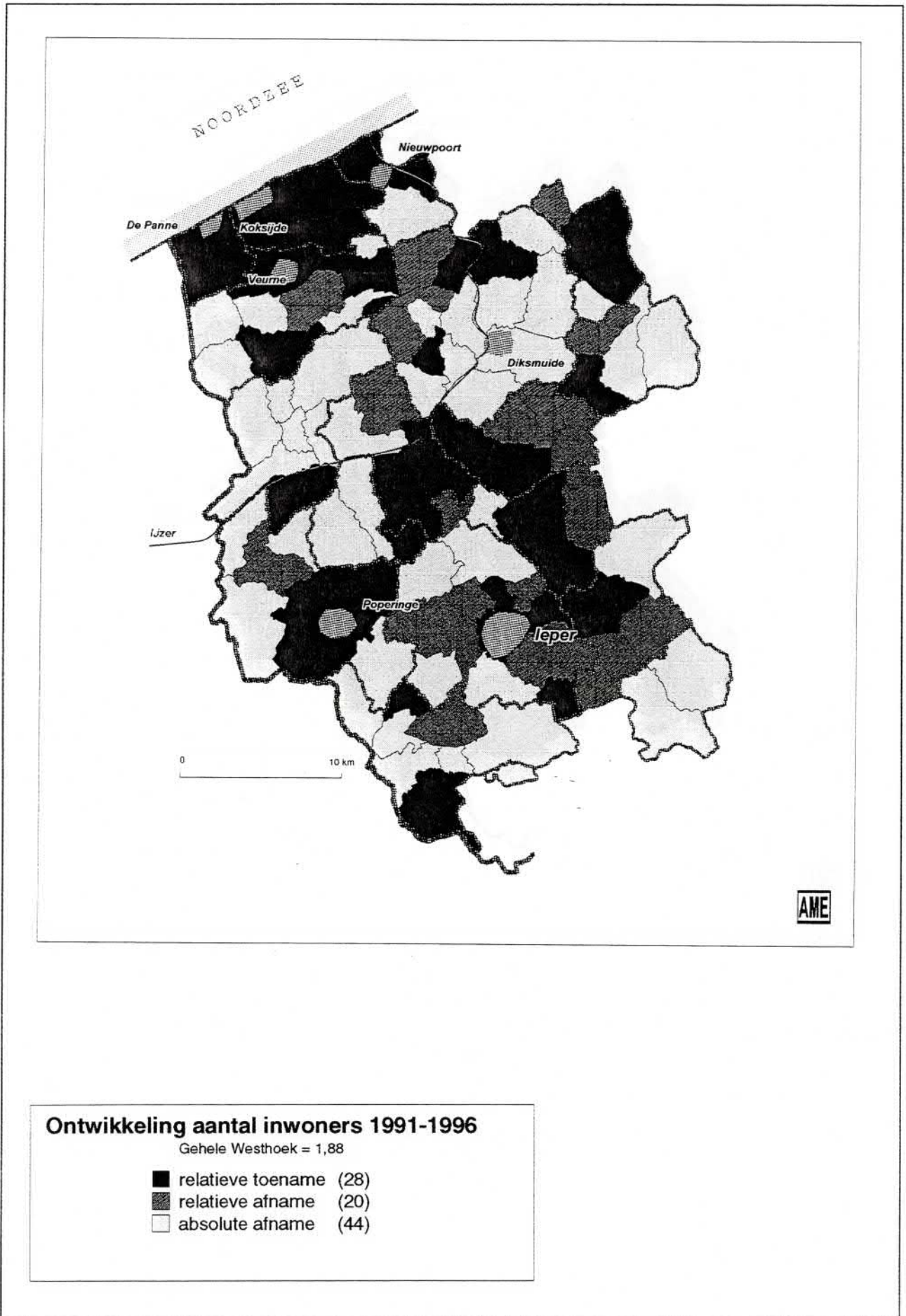
In de figuren 5 en 6 is de ontwikkeling van het aantal gezinnen in de periode 1981-1991 en 1991-1996 beschreven op een manier die vergelijkbaar is met de voorgaande twee kaarten. In de periode 1981-1991 worden slechts 14 (15 %) deelgemeenten gekenmerkt door een afname van het aantal huishoudens. De deelgemeenten met een relatieve toename van het aantal inwoners laten in het algemeen ook een relatieve toename van het aantal gezinnen zien. In de periode 1991-1996 neemt het aantal kernen met een absolute afname weer toe tot 26 (28 %). Voor de periode 1991-1996 lopen de groeipercentages van aantal inwoners en aantal huishoudens voor de gehele Westhoek dan ook minder ver uiteen dan in de voorafgaande periode: het aantal inwoners neemt met 1,88 % toe, het aantal huishoudens met 6,19 %. Voor West-Vlaanderen nam het aantal huishoudens in de zelfde periode met 10,48 % toe, het aantal inwoners met 2,49 %. Voor de Vlaamse Gemeenschap was dat resp. 10,68 % en 2,41 %. Verschuivingen in de leeftijdsverdeling zullen ook nu de belangrijkste achtergrond vormen voor de ontwikkeling van het aantal huishoudens. Opvallend is dat naast de groei aan de kust, deelgemeenten in een strook op ongeveer 20 km achter de kust en deelgemeenten in het oosten van de Westhoek die gunstig liggen ten opzichte van stedelijke centra buiten het gebied een relatieve groei vertonen. Deelgemeenten met een absolute afname van het aantal huishoudens in de periode 1991-1996 liggen met name langs de Franse grens en direct ten noorden van de IJzer. Zoals we reeds constateerden voor de ontwikkeling van het aantal inwoners, kenmerkt de periode 1991-1996 zich door een grotere ruimtelijke verscheidenheid in ontwikkeling. Vooral in het noordelijk deel van de Westhoek komen kernen met een relatieve toename en absolute afname naast elkaar voor, wat het beeld van een groeiende verscheidenheid in de ontwikkeling van kernen nog versterkt.

Indien de ontwikkeling over een langere periode wordt bekeken, dan verandert er weinig aan het hiervoor geschetste beeld. In de periode 1970-1981 lijkt de stagnatie in het gebied, gelet op het aantal inwoners, nog sterker (de totale bevolking neemt dan met 1,5 % af). Maar ook in deze periode speelde de dalende woningbezetting al een rol (het aantal gezinnen neemt in de periode 1970-1981 met 9,7 % toe). Het ruimtelijk patroon van de ontwikkeling van het aantal inwoners en het aantal huishoudens voor de periode 1970-1981 is beschreven in bijlage 3.

Een bepaald leegstandspercentage is verbonden met de normale werking van de woningmarkt. Maar indien de leegstand boven een bepaald percentage komt, is dat een duidelijke aanwijzing voor het disfunctioneren binnen de (regionale) woningmarkt. Een goede indicator voor een afkalving van de woonfunctie is de leegstand en de ontwikkeling daarvan.

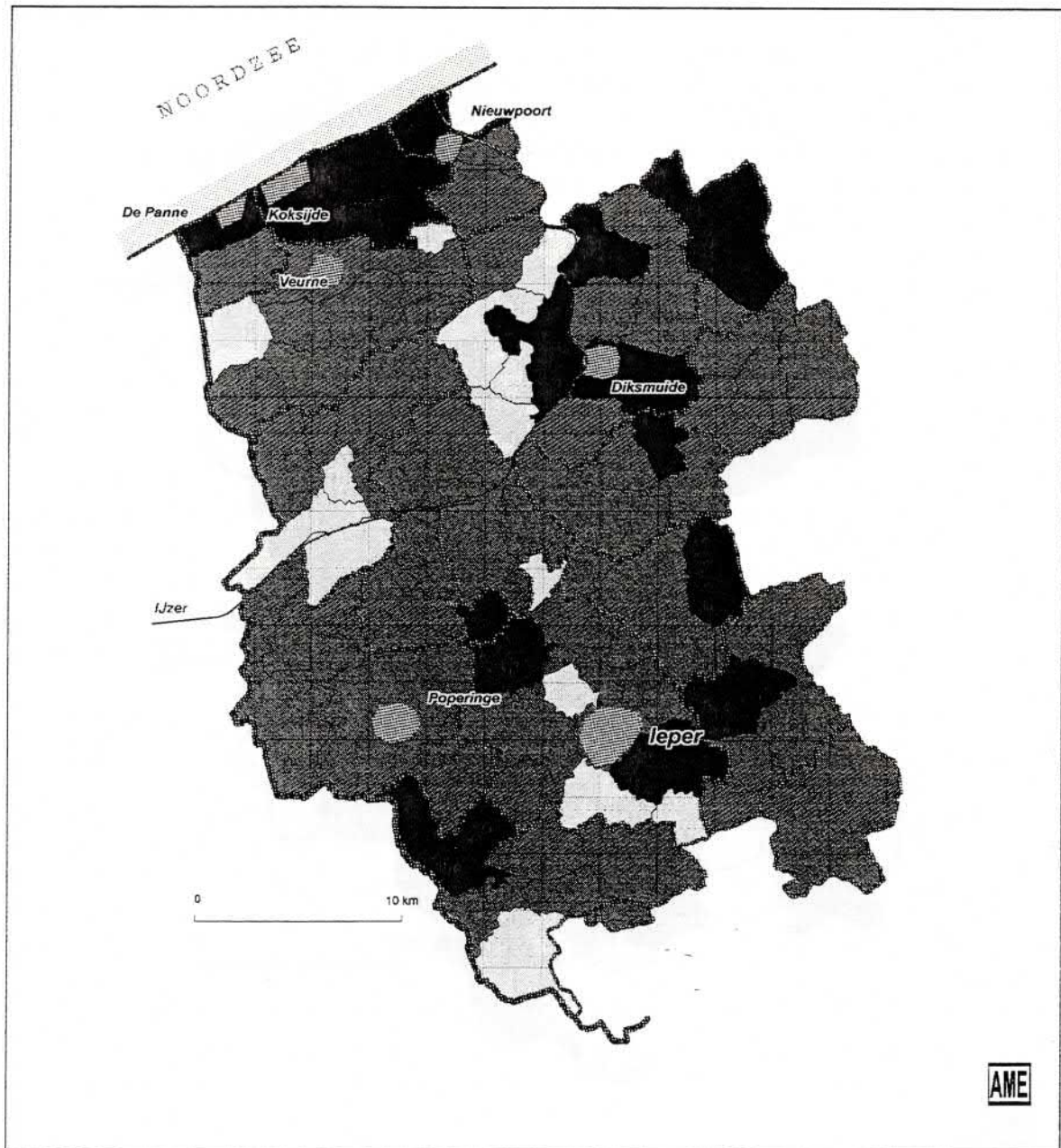

FIGUUR 4 - ONTWIKKELING AANTAL INWONERS IN DE DEELGEMEENTEN WESTHOEK 1991-1996

FIGUUR 4

FIGUUR 5 - ONTWIKKELING AANTAL HUISHOUDENS IN DE DEELGEMEENTEN VAN DE WESTHOEK 1981-1991

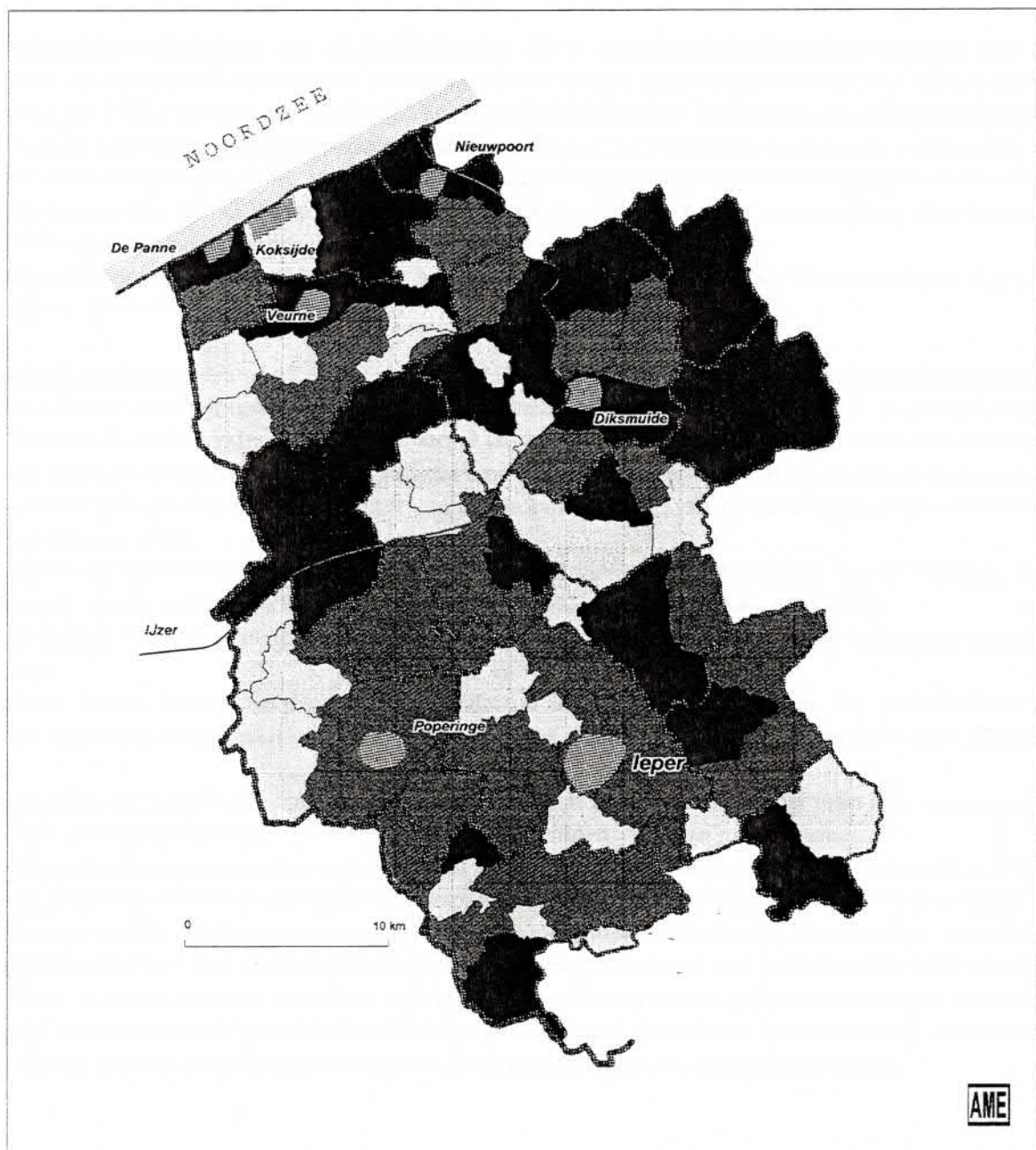
Ontwikkeling aantal gezinnen 1981-1991

Gehele Westhoek = 12,32 %

- relatieve toename (20)
- ▨ relatieve afname (58)
- absolute afname (14)

FIGUUR 6 - ONTWIKKELING AANTAL HUISHOUDENS IN DE DEELGEMEENTEN WESTHOEK 1991-1996

Ontwikkeling aantal gezinnen 1991-1996

Gehele Westhoek = 6,19 %

- relatieve toename (33)
- ▨ relatieve afname (33)
- absolute afname (26)

Figuur 7

Op het ruimtelijk schaalniveau van de deelgemeenten zijn er geen recente betrouwbare gegevens over leegstand over meerdere jaren beschikbaar. De indruk bestaat dat het leegstandspercentage van 1981 in de regio is gedaald. In 1995 is op verzoek van de afdeling Woonbeleid door het Postbestuur een telling van leegstaande woningen gehouden. Voor de Westhoek als geheel bedraagt het percentage leegstaande woningen in 1995 op deze wijze vastgesteld 1,96 %. In figuur 7 is het ruimtelijk patroon voor de 92 deelgemeenten beschreven. In 36 deelgemeenten (33 %) ligt het leegstandspercentage boven de 3 %. Een groot deel van deze kernen ligt in de driehoek Diksmuide, Veurne, Poperinge.

Het leegstandspercentage in de Westhoek is hoger dan vergelijkbare cijfers voor West-Vlaanderen (1,63%) en het Vlaamse gewest (1,36%) (De Post, 1995).

Een dalend aantal inwoners wordt in het algemeen in verband gebracht met een dalend voorzieningenniveau. Door een kleiner aantal inwoners worden de drempelwaarden, nodig voor het plaatselijk in standhouden van voorzieningen, immers minder snel gehaald. Vooral in kleine kernen betekent het sluiten van een voorziening vaak dat daarmee de laatste voorziening van dat type uit het dorp verdwijnt. Voor de meeste bewoners van kleine kernen gaat het dan ook niet meer om de lokale aanwezigheid van voorzieningen, maar om de bereikbaarheid (Huigen 1986).

De voorzieningenproblematiek spitst zich in plattelandsgebieden steeds duidelijker toe op bepaalde bewonersgroepen die de nadelen ondervinden van klassieke rurale posities (Atzema et al 1987):

- Kleine kernen, waar in samenhang met de geringe bevolkingsomvang weinig lokaal aanwezige voorzieningen zijn;
- Afgelegen kernen, kernen met een relatief grote afstand naar allerlei voorzieningen. Een groot deel van deze kernen blijkt 'met de rug' naar natuur- en administratieve grenzen te liggen (kust, grote rivieren, staatsgrenzen).

Het is duidelijk dat het in onze samenleving in toenemende mate bewoners zijn die geen auto kunnen gebruiken of aan huis gebonden zijn, die nadeel kunnen ondervinden van deze rurale posities.

Vooruitlopend op een samenvatting van de resultaten van het uitgevoerde voorzieningenonderzoek in 59 geselecteerde plattelandskernen in de Westhoek (zie paragraaf 6.3 en rapport Voorzieningen) wordt in figuur 8 de ontwikkeling van het lokale voorzieningenaanbod voor deze kernen beschreven. Daaruit blijkt dat vrijwel al deze plattelandskernen het afgelopen decennium te maken hadden met een teruglopend lokaal voorzieningenaanbod. In slechts 4 van de 59 kernen was sprake van een toegenomen aantal voorzieningen. Daarbij gaat het vooral om zogenaamde 'gemeenschapsinitiatieven' (dorpsraad, dorpskrant, feestcommissie), voorzieningen die eerder de lokale leefbaarheid dan het plaatselijk aantal inwoners als achtergrond hebben.

Figuur 8

Het geringe en in omvang teruglopend voorzieningenaanbod heeft allereerst betekenis voor de bewoners die op lokale voorzieningen zijn aangewezen (de vervoersafhankelijke bewoners). Maar ook in het algemeen zien de bewoners van plattelandskernen in de Westhoek, met name langs de Franse grens, een deel van hun dag mogelijk 'verloren' in een lange rit naar Poperinge, Veurne of Ieper voor een bezoek aan tandarts, bank of winkels. Inwoners die op het openbaar vervoer zijn aangewezen moeten hun afspraken goed plannen om alles op één dag rond te krijgen.

De feitelijke situatie op basis van bevolkingsevolutie en voorzieningenaanbod leidt tot een vaak gehanteerde 'beschrijvende' kernhiërarchie (dossier Westhoekoverleg, 1995: 17 - 19):

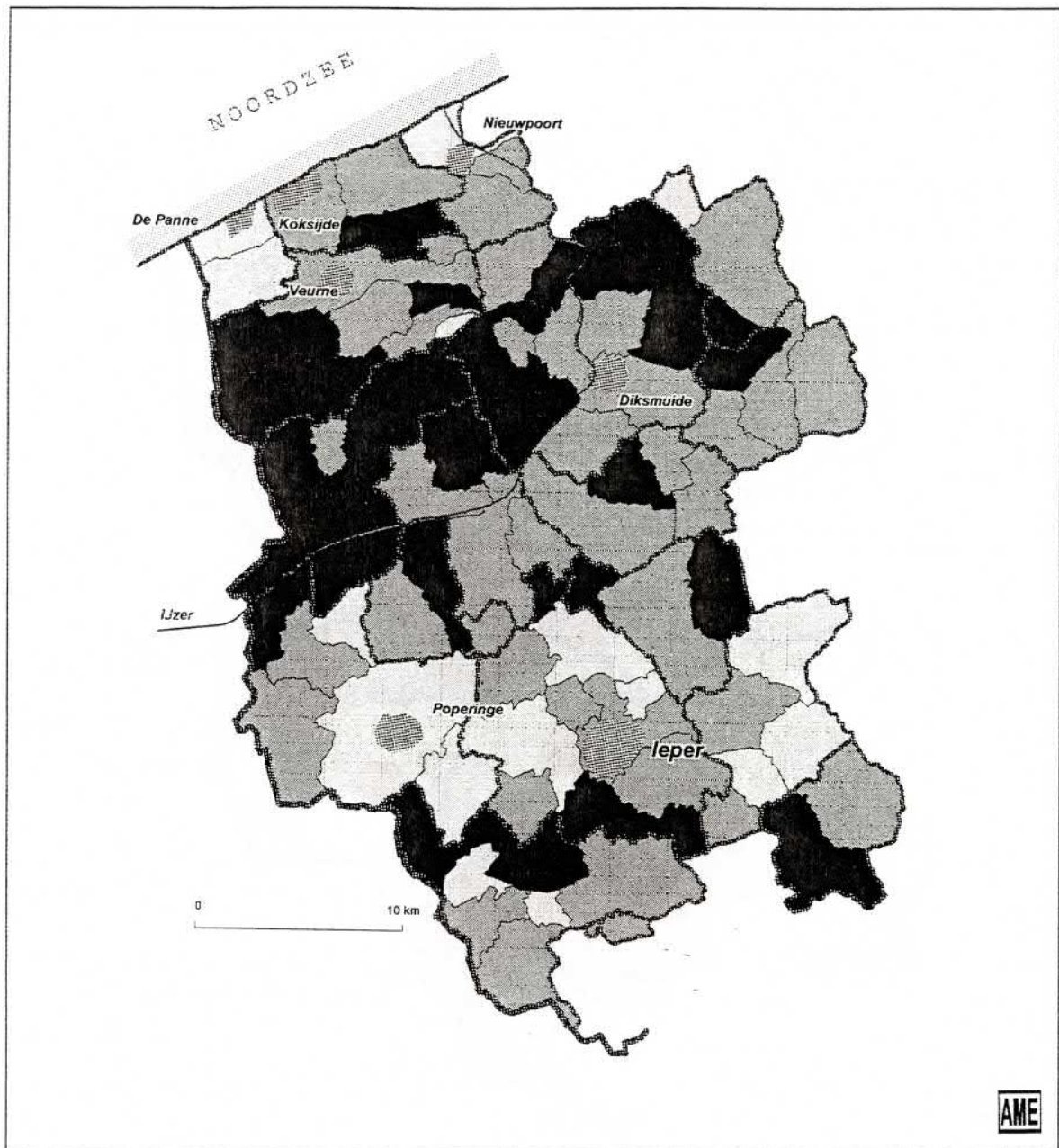
1. Kernen met een terugloop of nulgroeikernen: deze kernen worden gekenmerkt door leegloop, veroudering van bevolking en woningvoorraad, verschraling of wegvallen van de dienstverlening (Roesbrugge, Houtem, Mesen);
2. Groeikernen of kernen met een groeipotentieel: kernen van beperkte omvang met verzorgingseffect voor een bepaald gebied (Alveringem, Lo, Zonnebeke);
3. Regionale centra: de grootste kernen met een relatief behoud van het uitrustingsniveau en een zekere centrum- en verzorgingsfunctie voor de omliggende gemeenten (Diksmuide, Poperinge, Veurne).

De kernen die de auteurs van het Westhoekoverleg met deze beschrijving voor ogen hadden, vallen waarschijnlijk samen met de stedelijke gebieden, hoofddorpen en woonkernen uit het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen.

Indien bewoners door hun ruimtelijke positie een beperking van hun activiteitenpatroon ervaren, spreken we van een beperkte ruimtelijke keuzevrijheid. Wanneer bewonersgroepen die op grond van hun maatschappelijke positie met een beperkte maatschappelijke participatie hebben te maken, bovendien een beperkte ruimtelijke keuzevrijheid ondervinden, spreken we van sociaal-ruimtelijk isolement. Indien deze bewoners geen reële mogelijkheid hebben om hun ruimtelijke positie aan te passen, kan zich plaatselijk 'downgrading' voordoen en kunnen rurale getto's tot ontwikkeling komen (Galle & De Kuijer 1988, Thissen 1991b, Thissen 1995).

FIGUUR 7 - WONINGLEEGSTAND IN DE DEELGEMEENTEN VAN DE WESTHOEK,
 TELLINGEN POSTBESTUUR 1995, VERWERKING WES EN EIGEN VERWERKING

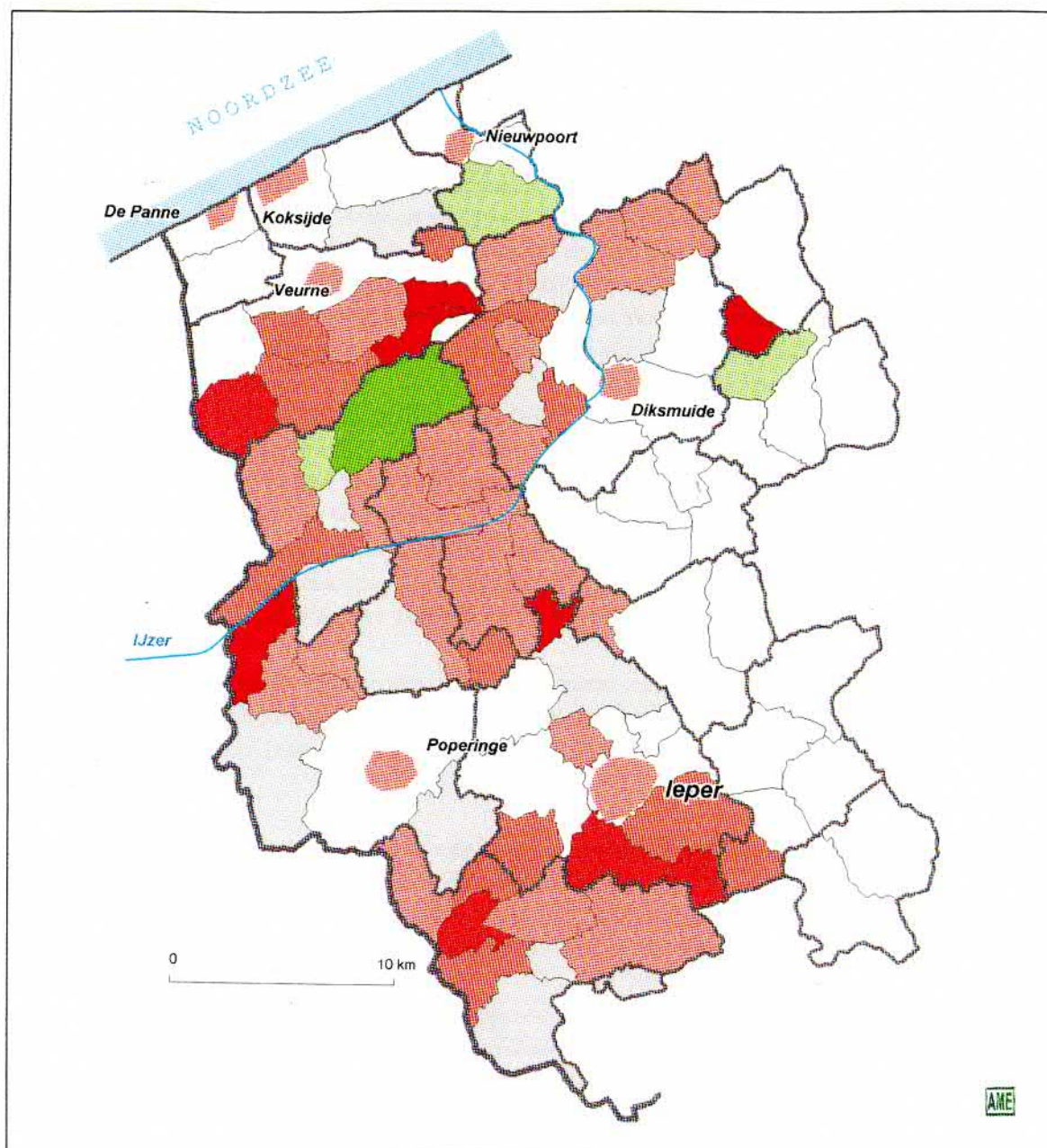

Woningleegstand 1995

tellingen Postbestuur

	laag, < 1 %	(16)
	tussen 1 en 3 %	(41)
	hoog, > 3 %	(35)

FIGUUR 8 - DE ONTWIKKELING VAN HET AANTAL AANWEZIGE VOORZIENINGEN IN
59 PLATTELANDSKERNEN IN DE WESTHOEK

Ontwikkeling aantal voorzieningen 1988-1997

	2 meer	(1)
	1 meer	(3)
	1 minder	(21)
	2 minder	(12)
	3 minder	(4)
	4 of meer minder	(5)

2.2 Kwalitatieve ontwikkelingen

De hiervoor beschreven kwantitatieve ontwikkelingen, m.b.t. aantal inwoners, aantal huishoudens, leegstand en lokaal aanwezige voorzieningen worden weliswaar vaak in verband gebracht met de problematiek van leefbaarheid in plattelandskernen, toch raken zij maar voor een deel de essentie van het veranderingsproces waarmee de plattelandskernen van de Westhoek te maken hebben.

De essentie van de ontwikkelingen die zich momenteel op het noordwestelijke Europese platteland voordoen, is dat sprake is van **sociale verandering** (Lewis 1992). Sociale verandering op het platteland betrof allereerst een verandering van mentaliteit die men zou kunnen omschrijven als 'mentale verstedelijking' (Bergsma 1963). Momenteel gaat het echter steeds vaker om verandering van de bevolkingssamenstelling door integratie in regionale woning- en arbeidsmarkten en specialisatie van lokale milieus binnen deze ruimtelijke markten. De evenwichtige samenstelling van de vroegere dorpsgemeenschap als afspiegeling van de globale samenleving, ontwikkelt zich in de richting van woondorpen (en buurten) waarin relatief gelijksoortige huishoudens, ruimtelijk gescheiden van andere huishoudens, samenwonen. In het oude dorp woonden jong en oud, arm en rijk bijeen, samengehouden door een lokale bestaansbasis, een gezamenlijke lokale cultuur en, door een absolute dorpsbinding die kenmerkend was voor een relatief gesloten samenleving (Ostendorf en Vijgen, 1982).

Indicatoren van sociale verandering vormen dan ook de meest relevante indicatoren voor de ontwikkeling van plattelandskernen. Daarbij kunnen we een onderscheid maken tussen bevolkingskenmerken en kenmerken van het lokale woonmilieu (voor de bevolkingssamenstelling relevante kenmerken van de woningen en de woonomgeving).

Bij de ontwikkeling van een lokaal sociaal profiel (de plaatselijke bevolkingssamenstelling) spelen in het algemeen drie typen dimensies een rol (bijvoorbeeld Musterd 1996):

1. de levensfase: afhankelijk van de levensfase van een huishouden worden andere eisen gesteld aan de woning en de woonomgeving. Daarnaast hebben starters op de woningmarkt in het algemeen een relatief zwakke positie;
2. de sociaal-economische positie: een sterke sociaal-economische positie biedt huishoudens de mogelijkheid op de woningmarkt hun woonwens te verwezenlijken. Dit geeft aanleiding tot woonbuurten die zowel naar sociaal-economische positie als woonstijl relatief homogeen zijn. Groepen met een zwakke sociaal-economische positie daarentegen zijn aangewezen op de minder aantrekkelijke delen van het woningaanbod. Dat brengt hen vaak samen op lokaties die relatief homogeen zijn naar sociaal-economische kenmerken, maar die in andere opzichten relatief heterogeen kunnen zijn. Gedacht kan worden aan het in één dorp samenwonen van een oudere restbevolking en jonge starters op de woningmarkt;
3. een sociaal-culturele of etnische dimensie: door oriëntatie op elkaar en op dezelfde voorzieningen of door opgelegde ruimtelijke segregatie kunnen groepen met een afwijkende cultuur of etniciteit ruimtelijk gesegeerd raken. Op het Europese platteland gaat het daarbij veelal om orthodoxe religieuze groeperingen. Mogelijk spelen ook (lokale) verschillen in oriëntatie op land en een rurale leefwijze een rol.

De drie genoemde dimensies hebben vooral in stedelijke gebieden hun geldigheid getoond. De algemene schaalvergroting van het maatschappelijk leven maakt ze echter in toenemende mate voor plattelandsgebieden relevant.

Traditioneel zijn 'vergrijzing' en het voorkomen van concentraties van groepen met een sociale achterstand, kenmerken van de bevolkingssamenstelling van nederzettingen in perifere rurale gebieden (Engelsdorp Gastelaars, Ostendorf & De Vos 1980). Zij kunnen worden opgevat als indicatoren van rurale deprivatie.

Verandering van bevolkingssamenstelling levert ook specifieke problemen op bij de instandhouding van loka-

le voorzieningen. Vooral de basisschool is in kleine kernen zeer gevoelig voor een verandering van de bevolkingssamenstelling. Lokale overheden streven op grond van dit soort overwegingen in het algemeen nog steeds naar een 'evenwichtige bevolkingsopbouw'.

Vergrijzing is traditioneel verbonden met situaties waarbij sprake is van een bevolkingsafname. Het zijn namelijk in het algemeen de jongeren die om reden van opleiding en werk perifeer gelegen plattelandsregio's verlaten (zie ook Voorontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen, deelgebied Zone Zuidwest 1997; p. 151). Tegelijkertijd moet men beseffen dat vergrijzing op een laag schaalniveau (zeker in de zeer kleine dorpen) op een bepaald moment 'omslaat' in een verjonging van de bevolking. Het zijn dan veelal 'starters' met een zwakke positie op de regionale woningmarkt die de woningen overnemen.

Ook in de Westhoek is in veel plattelandskernen met een teruglopende bevolking sprake van vergrijzing. Maar vergrijzing kent lokaal in de Westhoek ten minste nog twee andere achtergronden:

1. de aanwezigheid van verzorgings- en verpleegtehuizen;
2. de pensioenmigratie (aan de kust).

Figuur 9

Figuur 9 beschrijft het aandeel ouderen (65 jaar en ouder) in 1991 in de deelgemeenten van de Westhoek. Een duidelijke concentratie van ouderen is merkbaar in het eerder aangeduide plattelandsgebied tussen Diksmuide, Poperinge en de Franse grens. In dit gebied lijkt - ook gelet op de bevolkingssamenstelling - sprake van de meeste stagnatie. De hogere percentages aan de kust hebben daarentegen pensioenmigratie als achtergrond.

Figuur 10

Van 1991 tot 1997 nam het aandeel ouderen in de Westhoek toe van 16,5 % naar 17,9 %. Voor West-Vlaanderen bedroegen deze cijfers respectievelijk 15,44 % en 14 %, voor het Vlaamse gewest 14,49 % en 15,94 %.

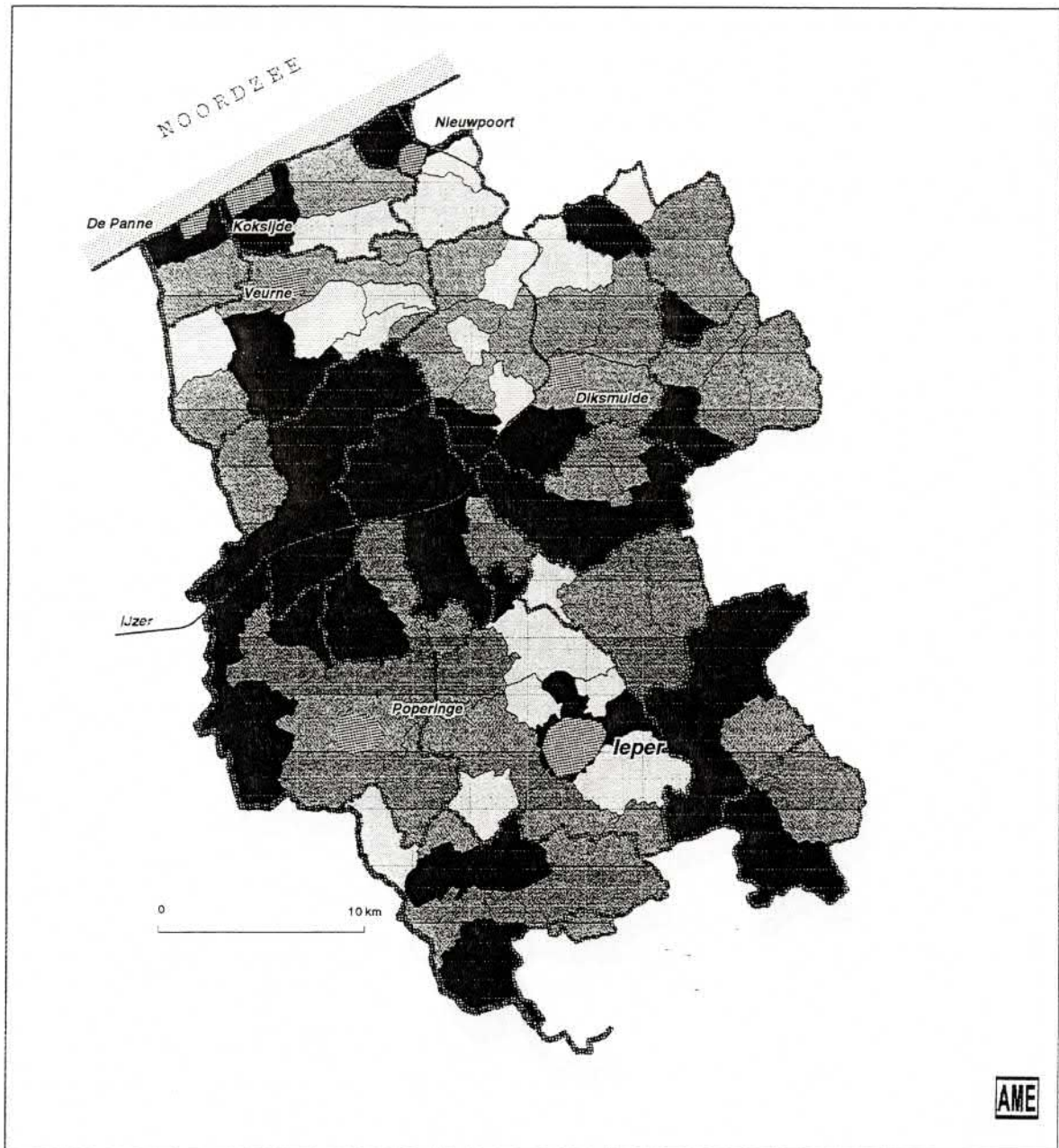
In figuur 10 wordt zowel het ruimtelijk patroon voor 1997 als de ontwikkeling van het aandeel 65-plussers tussen 1991 en 1996 beschreven. Voor de beschrijving van het ruimtelijk patroon van 1997 zijn dezelfde klassegrenzen aangehouden als in figuur 9. De ontwikkeling 1991-1997 is geschetst voor zover ze hoger lag dan de toename van het aandeel ouderen in de gehele Westhoek. Afgezien van de kust, blijft het hierboven reeds genoemde gebied gekenmerkt door de hoogste aandelen ouderen. Vooral de dorpen langs de IJzer ten zuidwesten van Diksmuide kenmerken zich door een zeer hoog aandeel ouderen. Een groeiend aandeel ouderen (sterker groeiend dan de gehele regio) is eerder kenmerkend de plattelandskernen dan de stedelijke centra. Een groeiend aandeel wordt aangetroffen daar waar reeds grote concentraties bestonden, zoals in het midden van de Westhoek. Maar ook in het zuiden van de Westhoek neemt het aandeel ouderen de laatste jaren toe. Vergrijzing lijkt in het algemeen nog steeds een indicatie voor lokale stagnatie.

Recent is een beeld geschetst van de wijze waarop maatschappelijke ongelijkheid zich ruimtelijk in Vlaanderen manifesteert (Kesteloot et al 1996). Hoewel er behoefte is aan een genuanceerde meningsvorming over de betekenis van buurt en dorp zelf voor de 'kansarmoede' van bewoners in West-Europese landen (Kesteloot & De Lannoy 1990; Hamnett 1979; Musterd & Ostendorf 1997), gaat de studie er vanuit dat 'buurtontwikkeling' van belang is om armoede in onze samenleving te bestrijden. Kennis omtrent de afbakening van achtergestelde buurten is dan ook noodzakelijk. Hoewel de geanalyseerde en gepresenteerde gegevens betrekking hebben op 1991, een dynamisch element (ontwikkeling over een bepaalde periode) ontbreekt en de vraag kan worden gesteld of de interregionale en intraregionale differentiatie niet beter gescheiden hadden kunnen worden (zie Van Engelsdorp Gastelaars, Ostendorf & De Vos 1980), levert de atlas een goed beeld van de lokale verscheidenheid van maatschappelijke ongelijkheid. Daarbij kan worden aangetekend dat ruimtelijke patronen van achterstelling betrekkelijk constant zijn en dat de studie zich terecht concentreert op de differentiatie op een laag ruimtelijk schaalniveau (statistische buurten). Voor plattelandsgebieden - zoals de Westhoek - heeft dat overigens soms het nadeel dat eenheden niet worden weergegeven omdat zij minder dan 200 inwoners tellen. De gepresenteerde gegevens - 23 indicatoren en een aantal samengestelde kaarten - hebben betrekking op sociaal-economische kenmerken van de bevolking (van scholingsgraad tot aandeel werkzoekenden), bevolkingskenmerken (sociaal-culturele en demografische aspecten), woningkwaliteitskenmerken (van woningen zonder klein comfort tot woningen met centrale verwarming), kenmerken van het uitrustingsniveau van huishoudens (zoals bezit van auto en telefoon), en verhuismobiliteit (% meer dan 1 jaar in dezelfde woning). Vier indicatoren werden geselecteerd om 'armoede' te beschrijven. Buurten waarvoor de vier indicatoren gezamenlijk achterstelling aangeven zijn in het algemeen geconcentreerd in de grote steden. Voor de plattelandskernen van de Westhoek blijkt dat vooral het aandeel woningen zonder klein comfort en in bepaalde buurten in samenhang met het aandeel arbeiders, indicaties vormen voor een zekere achterstelling. Bij het aandeel woningen zonder klein comfort werd een drempelwaarde aangehouden van 25 %, voor het aandeel arbeiders was dat 45 %. In het algemeen kenmerkt de Westhoek zich als relatief perifeer gelegen plattelandsgebied door weinig werkzoekenden, een laag inkomen per inwoner en een relatief hoog autobezit.

Er is dus alle reden om de lokale maatschappelijk situatie in de Westhoek te beschrijven met indicatoren die de woningsituatie betreffen. Kenmerken van de woningvoorraad worden in het algemeen gezien als indicatoren van het lokale welstandsniveau (Van Engelsdorp Gastelaars, Ostendorf & De Vos 1980).

FIGUUR 9 - HET AANDEEL 65-PLUSSERS IN DE BEVOLKING VAN DE DEELGEMEENTEN
IN DE WESTHOEK IN 1991

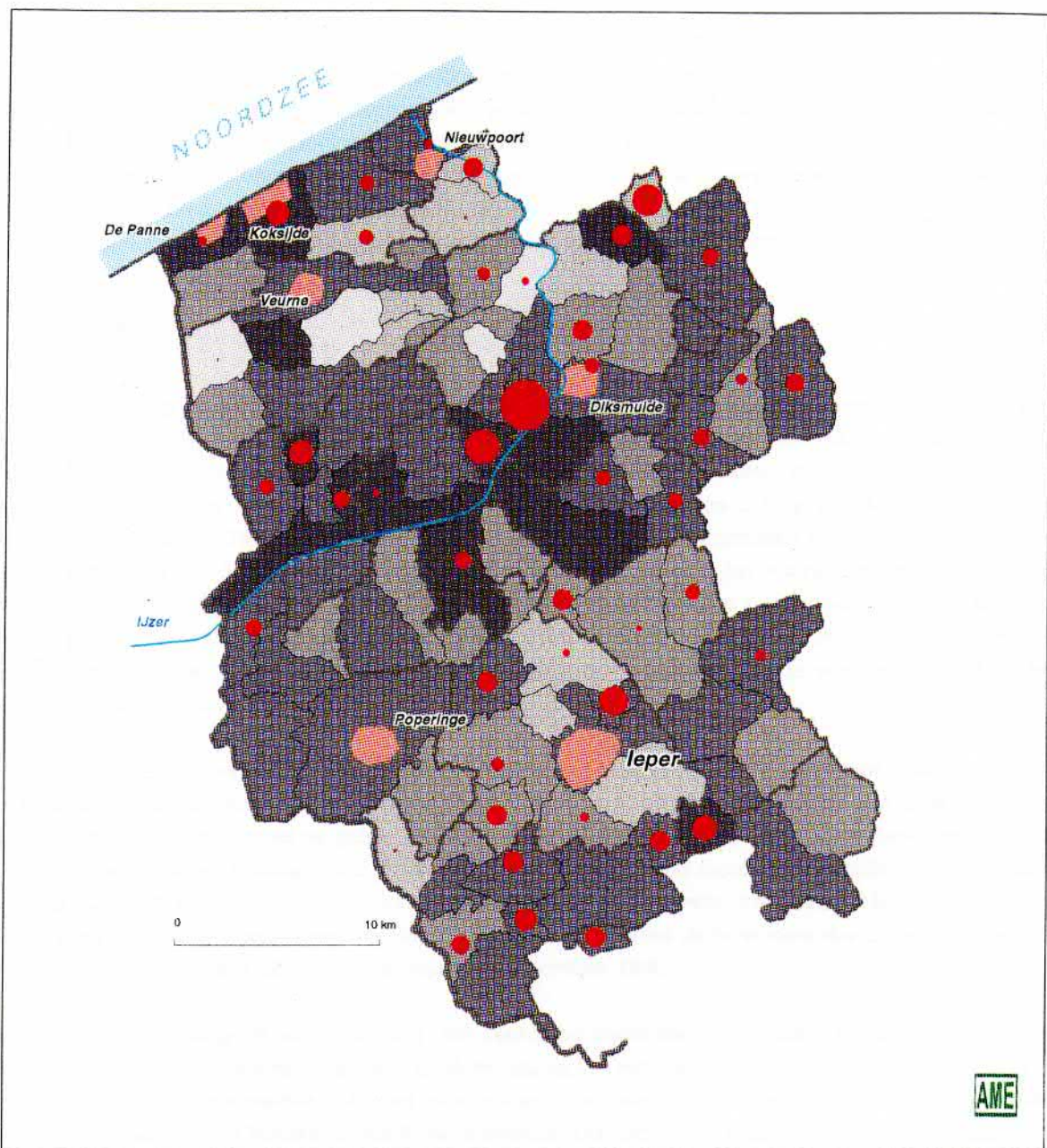
Aandeel 65-plussers in de bevolking 1991

(Geheel de Westhoek = 16,5 %)

□	< 10,6 %	(6)
□	10,6 - 13,5 %	(13)
▒	13,5 - 16,5 %	(38)
■	16,5 - 20,5 %	(28)
■	> 20,5 %	(7)

FIGUUR 10 - HET AANDEEL 65-PLUSSERS IN DE BEVOLKING VAN DE DEELGEMEENTEN
IN DE WESTHOEK IN 1997 EN DE ONTWIKKELING 1991-1997

Toename aandeel 65-plussers 1991-1997

(indien toename boven toename voor de gehele Westhoek (1,4 %))

Aandeel 65-plussers in de bevolking 1997

(geheel de Westhoek = 17,9 %)

	< 10,6 %	(4)
	10,6 - 13,5 %	(11)
	13,5 - 16,5 %	(26)
	16,5 - 20,5 %	(38)
	> 20,5 %	(13)

FIGUUR 10

Figuur 11

Figuur 11 beschrijft het aandeel woningen zonder klein comfort in de Westhoek in 1991. 65 Kernen (70 %) blijken de in de hiervoor besproken Atlas van achtergestelde buurten grens van 25 % woningen zonder klein comfort te overschrijden. Ook hier is sprake van een goed interpreteerbaar ruimtelijk patroon. Ruimtelijk zijn drie groepen deelgemeenten te onderscheiden met een - in dit opzicht - slechte woningvoorraad. In het oog springt allereerst het reeds omschreven gebied langs de Franse grens. Het is echter opmerkelijk, dat ook de deelgemeenten in het Heuvelland worden gekenmerkt door een slechte kwaliteit. Ten slotte hebben een aantal (kleine) kernen rond Diksmuide een hoog percentage woningen zonder klein comfort.

Figuur 12

Een en ander hangt begrijpelijkerwijs samen met de ouderdom van de woningvoorraad. In Figuur 12 is het aandeel woningen gebouwd voor 1946 weergegeven. De samenhang tussen ouderdom en het comfortniveau op dit ruimtelijk schaalniveau blijkt groot, alleen achter de kust correspondeert de ouderdom van het woningbestand minder met het comfortniveau. Figuur 12 laat echter ook zien dat de problematiek in het gebied Diksmuide - Poperinge - Franse grens nog anders is dan de andere concentraties van een oud woningbestand, zoals de kernen in het Heuvelland. In het eerstgenoemde gebied gaat het vooral om zeer oude woningen, woningen van vóór de Eerste Wereldoorlog. In de andere kernen met een comfortachterstand in hun woningvoorraad gaat het vooral om woningen uit het Interbellum. In de strook van het Heuvelland naar de monding van de IJzer betreft het woningen die na de vernietiging van vrijwel de gehele woningvoorraad in de Eerste Wereldoorlog zijn gebouwd.

Op basis van de Atlas van achtergestelde buurten (Kesteloot et al 1996) kan worden vastgesteld dat er belangrijke verschillen bestaan tussen dorpskern en buitengebied, ook voor de kenmerken van de woningvoorraad. In het onderzoek is - voor zover mogelijk - aandacht besteed aan het onderscheid tussen bewoners in de dorpskern en bewoners in het buitengebied. Er is sprake van voor de hand liggende verschillen in beroepsactiviteiten (landbouw), in woonvormen en woonmilieu, maar ook in algemeen maatschappelijk opzicht. Zo spelen voor de bewoners in de dorpskernen wellicht burenbinding en voor de bewoners daarbuiten landbinding een rol bij de oriëntatie op hun directe woonomgeving (Lhermitte 1996).

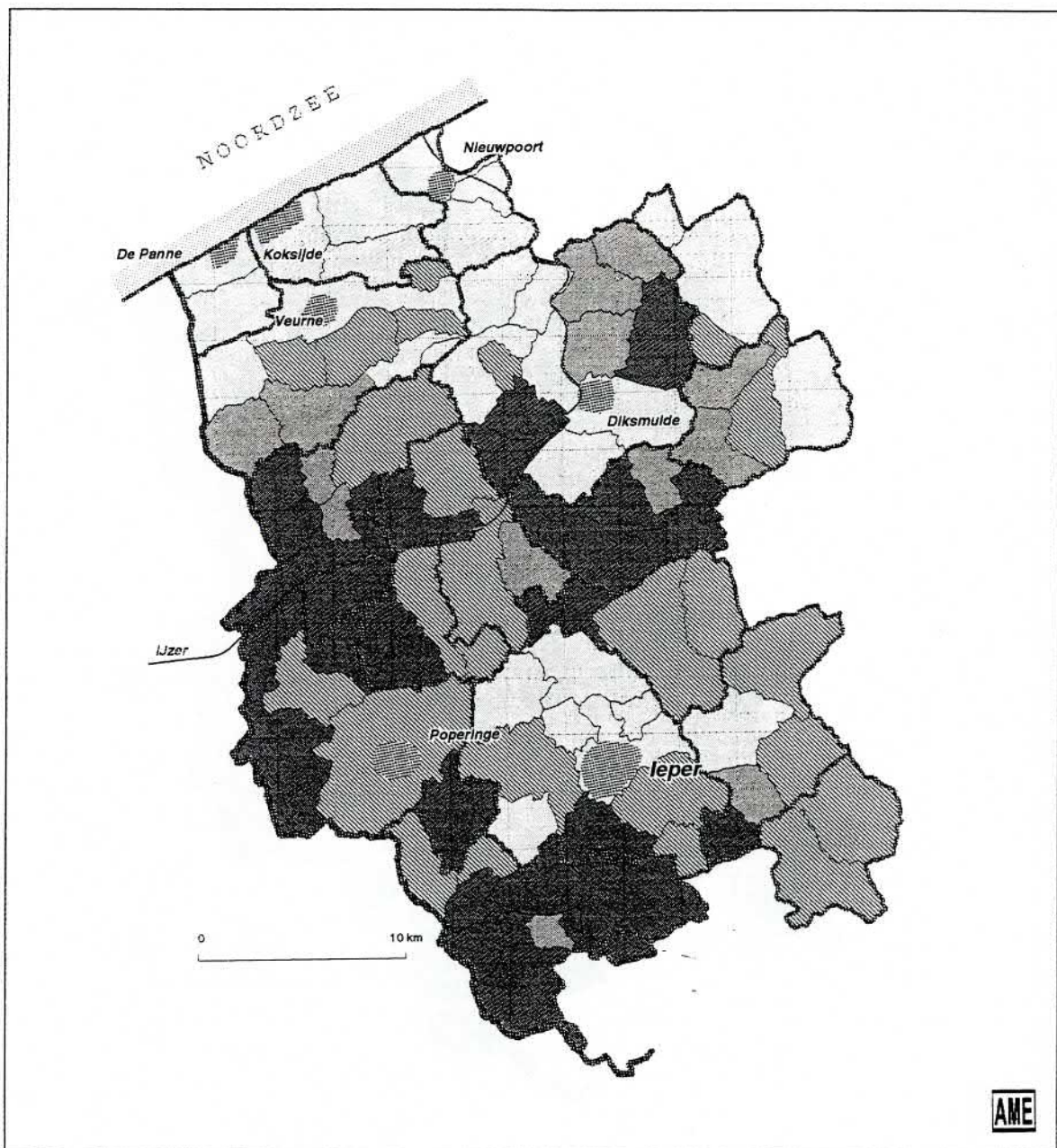
Hoewel lokale vergrijzing en achterstand op het platteland traditioneel verbonden werden met een beperkte regionaal-economische ontwikkeling, een perifere ligging en een beperkt voorzieningenniveau, is er steeds meer reden om te veronderstellen dat het woonmilieu - woning en woonomgeving - voor de kwalitatieve bevolkingsontwikkeling in kernen in betekenis toeneemt. Een slechte woningvoorraad en een onaantrekkelijke woonomgeving vormen in toenemende mate de achtergrond voor een neerwaartse ontwikkeling op lokaal niveau en omgekeerd. De voorzieningsituatie is dan slechts één aspect van de woonomgeving. De aantrekkelijkheid van de gebouwde omgeving en het omringende landschap, overlast (wegen, milieuoverlast van bedrijven), en verkeersonveiligheid, zijn andere aspecten van de woonomgeving die aan belang winnen.

Ook de Westhoek kent hiervan voorbeelden. In Hoogstade of Brielen wonen is kiezen voor continue verkeersoverlast. Waar het probleem van doorgaand verkeer is opgelost (zoals Boezinge) is sprake van een gunstige ontwikkeling. Ook het voorkomen van grote leegstaande panden in het hart van het dorp (zoals in Roesbrugge en Reningelst) en het geringe wooncomfort van de woningvoorraad in een groot aantal kleine kernen, kunnen afbreuk doen aan het wonen in deze dorpen. In het buitengebied leveren voormalige agrarische bedrijfsgebouwen een eigen problematiek op. Vaak krijgen de bedrijfsgebouwen een andere dan agrarische functie, of een agrarische functie binnen een ander agrarisch bedrijf, terwijl het woongedeelte niet langer wordt benut.

Een onaantrekkelijk woonmilieu en een daarmee samenhangend zwak sociaal profiel zijn vooral dan problematisch indien sociaal-ruimtelijk geïsoleerde bewoners (bewoners met een zwakke sociale positie die boven-

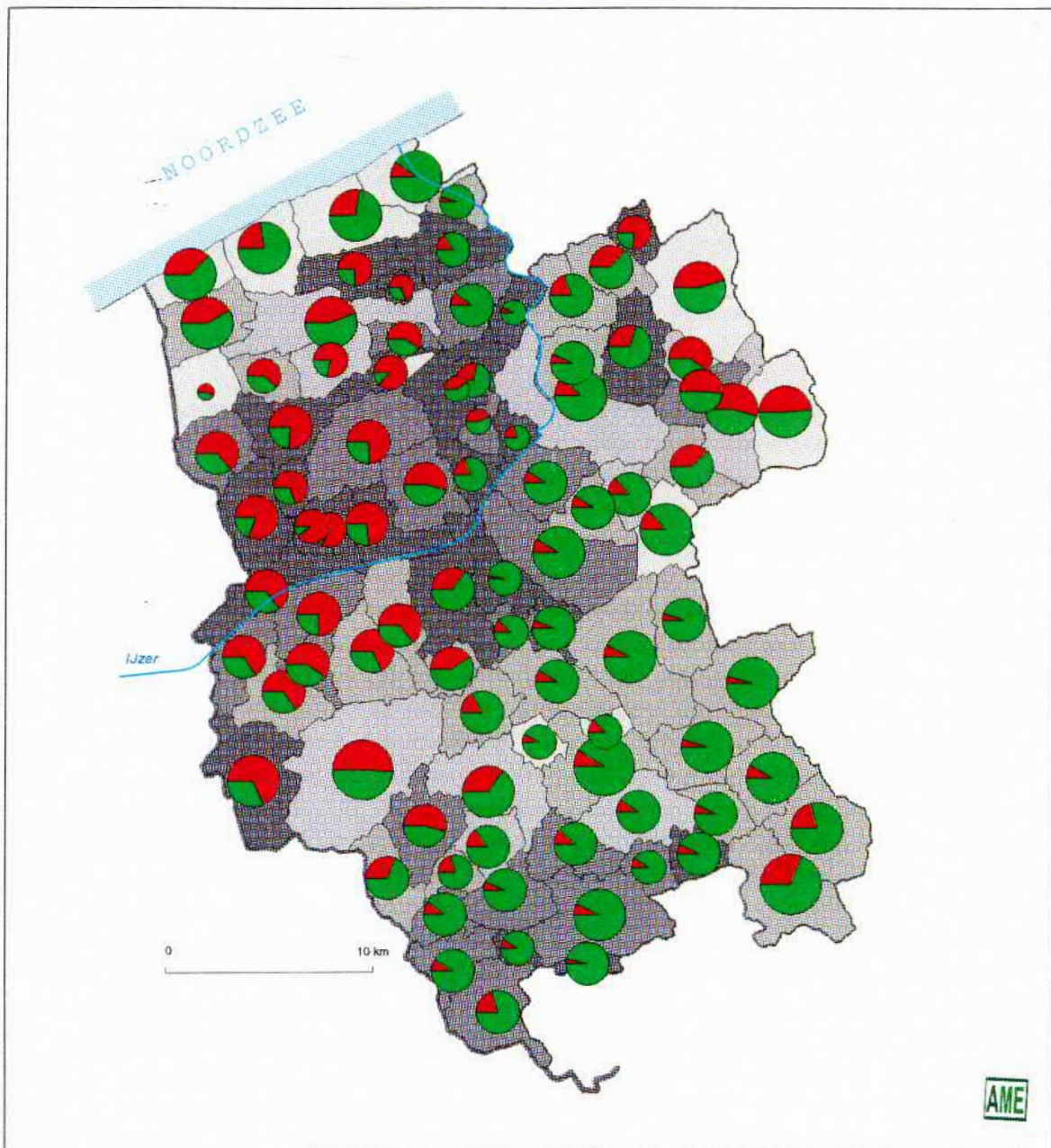
FIGUUR 11 - AANDEEL WONINGEN ZONDER KLEIN COMFORT
IN DE DEELGEMEENTEN WESTHOEK IN 1991

Woningen zonder klein comfort, 1991

	< 25 %	(27)
	25 - 30 %	(25)
	30 - 35 %	(13)
	> 35 %	(27)

FIGUUR 12 - AANDEEL WONINGEN GEBOUWD VOOR 1946 (ONDSCHIEDEN NAAR
TWEË PERIODES) IN DE DEELGEMEENTEN VAN DE WESTHOEK 1991

Ouderdom woningen gebouwd voor 1946

Volks- en Woningtelling 1991

- gebouwd voor 1919
- gebouwd tussen 1919 en 1946

Aandeel woningen gebouwd voor 1946

- < 35 % (11)
- 35 - 40 % (10)
- 40 - 50 % (25)
- 50 - 60 % (21)
- > 60 % (25)

dien een beperkt activiteitenpatroon vertonen in samenhang met hun ruimtelijke positie) lokaal geconcentreerd raken en de aanwezigheid van die concentratie een eigen lokaal effect heeft. Er kan dan een problematische en moeilijk omkeerbare ontwikkeling (verloedering, 'downgrading') optreden. In zo'n situatie kunnen zich rurale getto's ontwikkelen. Van rurale getto's is in de Westhoek momenteel geen sprake, maar indien zich plaatselijk onomkeerbare ontwikkelingen voordoen, behoort het ontstaan daarvan tot de mogelijkheden.

In het voorgaande is een (veronderstelde) samenhang op lokaal niveau tussen bevolkingskenmerken en kenmerken van het woonmilieu het uitgangspunt. Bij dit alles gaat het uiteraard steeds om de beoordeling van bewoners van (objectieve) kenmerken van hun woonsituatie. In dit verband wordt de term 'leefbaarheid' gebruikt.

Het is echter duidelijk dat het begrip tevens aansluit bij de lokale welzijnssituatie. Aan een nadere begripsomschrijving van 'leefbaarheid' wordt in paragraaf 4.2 aandacht besteed.

Hoewel in het voorgaande de negatieve kant van de beschreven ontwikkelingen werd geschetst, is het in toenemende mate van belang ook aandacht te vragen voor positieve ontwikkelingen.

Delen van het platteland van noordwestelijk Europa blijken voor bepaalde bewonersgroepen specifieke kwaliteiten te bezitten. Naast lokale concentraties van categorieën bewoners met een zwakke positie in onze samenleving zijn ook duidelijk nederzettingen waar te nemen waar de meer 'kansrijken' in onze samenleving zich op oriënteren. Deze categorieën zijn voor een deel afkomstig uit de eigen regio, maar komen in toenemende mate ook uit nabijgelegen stedelijke gebieden. Bovendien ontwikkelen zich in deze plattelandsgebieden recreatieve functies. Men zou kunnen spreken van de ontwikkeling van een 'nieuwe verscheidenheid' van rurale woonmilieus (Thissen 1995, 1996). Het is duidelijk dat bij deze positieve ontwikkelingen de specifieke kwaliteiten van het platteland een rol spelen: de aantrekkelijkheid van het landschap en de cultuurhistorische kenmerken van de gebouwde omgeving, maar ook 'rust en ruimte' en de mogelijkheid om gestalte te geven aan een 'rurale idylle'. Wonen op het platteland opent perspectieven voor bepaalde vormen van vrijetijdsbesteding (tuinen-cultuur, heemkunde, woningverbetering (als hobby) (Van Engelsdorp Gastelaars 1994)). Makelaars in het gebied bevestigen dat er een grote belangstelling is voor pittoreske boerderijen, pastorieën, (land)huizen etc. in een natuurlandschappelijk of cultuurhistorisch aantrekkelijke omgeving.

Bij de bestudering van lokale situaties is het van groot belang aandacht te besteden aan de regionale context waarbinnen sprake is van lokale verscheidenheid.

Op **regionaal niveau** blijkt het karakter van de economie en de arbeidsmarkt van groot belang: landbouw en industrie zijn in West-Europa onderhevig aan herstructurering. De omvang van de werkgelegenheid in deze sectoren staat onder druk en er is sprake van een beperkte differentiatie van de regionale werkgelegenheid. Toch ligt het werkloosheidspercentage in de Westhoek, ook ten opzichte van de rest van (West-)Vlaanderen niet hoog. Het aandeel werkzoekenden in de Westhoek in juni 1997 3,41%. Voor West-Vlaanderen is dit percentage 3,29 %, voor het Vlaamse Gewest 4,39%⁶. In het relatief lage percentage werkzoekenden in de Westhoek speelt migratie zeer waarschijnlijk een sterk verhullende rol. In andere opzichten dringt zich namelijk het beeld op van een regio waarin het plattelandsdeel, in casu de Westhoek, een zeer zwakke welstandspositie heeft die samenhangt met de sterke regionaal-economische differentiatie (polarisatie) tussen de West-Vlaamse steden en de kust enerzijds en het platteland van de Westhoek anderzijds (Vanneste 1994).

Voor de nabije toekomst baart de tewerkstelling in de landbouw zorgen. Die is voor het gebied nog steeds van relatief groot belang.

⁶ Deze percentages zijn als volgt berekend: het aantal U.V.W.'s / potentiële actieveelingen (20-64 jaar); gebaseerd op cijfers NIS 1997.

2.3

Beleidsproblemen en positie van de overheid

De actuele situatie in de dorpen van de Westhoek is in een belangrijke mate mee bepaald door beleidskeuzes in het verleden: met nieuwe kavels en sociale bouwprojecten werden gezinnen aangemoedigd om in bepaalde dorpen te gaan wonen; waar mogelijk konden ouderen terecht in aangepaste woningen in de dorpskern; via lokale zitdagen, het openhouden van loketdiensten enz. werd geprobeerd de lokale bevolking te laten blijven genieten van dezelfde voorzieningen als in de stad.

Kenmerkend voor de voorbije beleidsperiode is het streven van de overheid naar het behoud van het dorp als kleine zelfstandige samenlevingsentiteit. Het dorp mag niet stagneren maar moet een voldoende en evenwichtige bevolkingssamenstelling kennen, meteen een draagvlak voor commerciële en publieke voorzieningen.

De relatie tussen de beleidsomgeving en het plattelvraagstuk is terug te brengen tot vier centrale thema's:

1. het regionale verdelingsvraagstuk en het omgaan met groei en krimp;
2. de specifieke kenmerken van een plattelandgebied;
3. uiteenlopende referentiekaders en verschuivende positie van de overheid;
4. de lokale bestuurskracht.

2.3.1 Het regionale verdelingsvraagstuk en het omgaan met groei en krimp

De permanente discussies rond de relatie tussen de ruimtelijke ordening en de bevolkingsontwikkeling zijn een goede illustratie van de moeilijkheden die gemeenten ondervinden om te komen tot een bovenlokale visie.

Vaak liggen belangentegenstellingen of een beperkt inzicht aan de basis van dit probleem, maar soms wordt een bovenlokale benadering ook niet gestimuleerd door procedures of beschikbaar instrumentarium.

Nochtans is een heldere kijk op toekomstige verdelingsvraagstukken noodzakelijk voor een efficiënt plattelandbeleid.

1. Gewestplannen zonder einddatum

Toen de gewestplannen werden goedgekeurd (Veurne-Westkust: 1976, Diksmuide-Torhout: 1979, Roeselare-Tielt: 1979, Ieper-Poperinge: 1979) waren ze, zoals voor de rest van Vlaanderen, zo gedetailleerd en bodembestemmend dat de gemeenten het overbodig vonden om daarnaast nog algemene plannen van aanleg (APA) te ontwikkelen. De hogere overheid had immers heel precies uitgetekend hoe de woonuitbreiding van Wervik tot Lampernisse, van Koksijde tot De Mokker er moest uitzien. Bovendien bleven deze plannen ondanks belangrijke maatschappelijke evoluties - ook op het platteland - voorlopig zonder uiterste geldigheidsdatum.

Van een doordacht ruimtelijk woonbeleid vanuit de gemeenten t.a.v. de verschillende dorpen kon dan ook geen sprake zijn. In sommige dorpskernen kon men de bestaande belangstelling niet omzetten in woonuitbreidingsmogelijkheden tenzij via omslachtige en onzekere BPA-procedures. De neiging om maar meteen een grote hap te vragen was dan ook reëel. In andere kleine dorpskernen daarentegen vond men geen kandidaatkopers voor de klaarliggende kavels. Het is duidelijk dat gemeentebesturen ook wegens privé-belangen inzake waardevermeerdering van gronden benaderd werden om initiatief te nemen.

De wetgever heeft ook nooit de gemeentelijke overheid uitgedaagd tot een coherent ruimtelijk woonbeleid t.a.v. zijn verschillende dorpen. De onderhandelingen c.q. discussies tussen de lokale bestuurders en 'Brussel' werden dossier per dossier gevoerd. Van een globale ruimtelijke denkoefening over huisvestingsbeleid en onderlinge verhouding tussen centrumgemeente en deelgemeenten, laat staan over de gevolgen voor de verdere organisatie van de voorzieningen en diensten, was er geen sprake.

2. Een krampachtige reactie op krimp: plattelandsgemeenten in paniek

De tijd waarin ieder dorp een soort Madurodam van de stad was - met van alles wat, maar dan in het klein - is voorbij. De inwonersaantallen doken naar beneden, scholen en winkels werden gesloten, normen voor voorzieningen werden niet meer gehaald (aantal gesprekeenheden voor een publieke telefooncel, aantal verrichtingen voor postloket enz.). Een aantal dorpen had bovendien te maken met vergrijzing en leegstand.

Voor (vooral) kleine en landelijke gemeenten met veel kernen waren de gevolgen onmiddellijk voelbaar. Het dalend inwonersaantal had niet alleen fiscale gevolgen (personenbelasting, opcentiemen op onroerende voorheffing), soms schoot het bestuur er zelfs een zitje van het schepencollege bij in⁷.

Koortsachtig zocht elk rechtgeaard bestuurder oplossingen om het inwonersaantal op te krikken voor zijn gemeente. Voor de kleine landelijke gemeenten een niet voor de hand liggende opdracht: alleen huisvestingsinstrumenten konden hiertoe aangewend worden. Ze hadden immers weinig of geen greep op externe factoren zoals de economische omgeving, de geïsoleerde ligging, de relatie tot de grotere verzorgingscentra enz.

Precies op het vlak van huisvesting kampt de regio met specifieke problemen: de ouderdom en comfortachterstand van het bestaande woningpatrimonium, de beperkte woonuitbreidingsmogelijkheden.

De kleine gemeenten hebben hier zelf weinig soelaas te bieden: alleen heffing op leegstand, aanvullingen op premiestelsels en eventuele initiatieven van huisvestingsmaatschappijen konden als instrument ingezet worden. De hogere overheden hebben nooit een actief beleid m.b.t. deze zwakke plekken op de Vlaamse huisvestingsmarkt ontwikkeld. In vergelijking tot de stedelijke buurten met comfortachterstand, was de problematiek te weinig geconcentreerd om hier tastbaar op te scoren.

Het antwoord op dit verlies aan inwoners werd vaak in lokale termen geformuleerd. Onderhandelingen met bouwmaatschappijen, het bouwen van serviceflats, het aansnijden van nieuwe verkavelingen etc., er werd van dorp tot dorp gezocht naar projecten die de terugloop konden stoppen.

2.3.2 Specifieke kenmerken van een plattelandsgebied

Een oudere bevolking, weinig wooncomfort, een uitgestrekt gebied, verspreide bewoning en bovenal weinig inkomsten in de gemeentekas. Je zult het maar getroffen hebben als bestuurder.

1. Infrastructuur in lage dichtheden

Verspreide bewoning

De voorbeelden zijn bekend: de veldwachter die bij een dringende oproep een rit van meer dan een uur tijd nodig heeft om ter plaatse te komen, uitbreiding van het kabeldistributienet die voor sommige abonnees de gemeente meer dan 300.000 BEF⁸ per aansluiting kan kosten, de krantenbedeling voor halfnacht, de selectieve huisvuilophaling, de stijgende kost voor thuiszorg⁹, wegennet, waterdistributie en zorg voor afvalwater.

Het 'recht op (verspreid) wonen' kost. Ook in de Westhoek is het aandeel van de verspreide (niet meer agrarische) bewoning van het platteland in de totale bewoning vrij hoog. Met percentages die de 50%-grens benaderen of voor enkele gemeenten (Alveringem, Lo-Reninge, Vleteren) zelfs overschrijden, positioneert de Westhoek zich opvallend.

Eén en ander is uiteraard historisch gegroeid. Toch is er meer aan de hand. Afbouw is niet alleen psychologisch maar ook juridisch moeilijk afdwingbaar. Tot op vandaag zijn recente voorbeelden van nefaste vestigin-

⁷ De gemeente Alveringem moest het bij de hersamenstelling van college en raad op 1 januari 1995 met 1 schepenzetel en 2 raadszetels (15 i.p.v. 17) minder stellen, omdat de gemeente ondertussen minder dan 5.000 inwoners telt.

⁸ Discussie gemeenteraad Poperinge (mei 1997) i.v.m. wenselijkheid tot uitbreiding kabelnet in enkele deelgemeenten.

⁹ Deelrapport Voorzieningenonderzoek 2.3.5.

gen aanwijsbaar. Beleidsvoerders op alle niveaus dragen hiervoor verantwoordelijkheid. Niet alleen de hoge maatschappelijke kost om iedereen 'te blijven bedienen', roept bedenkingen op. Wegens een verschuiving in zake verwachtingen t.a.v. wonen op het platteland, stelt dit bovendien niet alleen problemen i.v.m. openheid van het landschap, maar ook door het claimen van hinder door de landbouw (Structuurplan West-Vlaanderen - Voorontwerp deelgebied Zone ZuidWest, 1997: 175).

Het publiek domein

Door de stijgende kosten enerzijds, maar ook door lintbebouwing anderzijds wordt het tegelijkertijd steeds moeilijker voor de lokale overheid om de (uitdijende) publieke ruimte in de kernen zelf te valoriseren. Veel dorpen zijn hierdoor tot een doortocht gedegradeerd. Ze hebben elke belevingswaarde als afgebakende dorpskern verloren. Hun kwaliteit blijft vaak beperkt tot een silhouet op een toeristische brochure. De lokale besturen kunnen zich trouwens niet ten volle op de dorpskernen concentreren. Ze hebben op het platteland vaak honderden kilometers wegen (inclusief bermbeheer) en waterwegen te onderhouden. Deze kost weegt steeds zwaarder op de gemeentebegroting. Een snelle vergelijking leert dat bijna alle Westhoekgemeenten hier verhoudingsgewijs meer lasten dragen dan een gemiddelde Vlaamse gemeente (dossier Westhoekoverleg, 1995: 42).

Deze problemen houden rechtstreeks verband met de leefbaarheid en bereikbaarheid van kleine kernen. Vooral in winterperiodes is de bereikbaarheid soms zelfs letterlijk problematisch.

De bestaande verdeling van de verantwoordelijkheden (gemeentelijke, provinciale en gewestelijke bevoegdheid) inzake wegeaanleg en -beheer is dan ook zeer onhandig. Het beperken van de opdracht van de gemeente inzake het openbaar domein tot de gedeelten binnen de bebouwde woonkernen, zou niet alleen de aanzet kunnen zijn voor een echt gemeentelijk dorpsvernieuwingbeleid, het zou tegelijkertijd andere overheden in een positie plaatsen (schaalvergroting) om op een eenduidige wijze het hele wegenprobleem in het buitengebied efficiënt en consequent aan te pakken.

Vele en verspreide kernen.

Niet alleen lage dichtheden (verspreide bewoning, grote oppervlaktes) drukken op de mogelijkheden voor het lokaal bestuur om een actief plattelandsbeleid te voeren.

Ook het aantal kernen bepaalt sterk het kostenplaatje. Iedere afzonderlijke kern vraagt niet alleen de nodige aandacht maar vooral ook financiële zorg. Plein, verkeerssituatie, onderhoud van groenvoorziening, kerkhof, ontmoetingcentra, enz. Vooral de investeringen voor het onderhoud van de (talrijke) kerken worden voor de gemeente steeds onhoudbaar.

2. Een verouderende bevolking

(Kleine) gemeenten blijven echter voor hun verantwoordelijkheid geplaatst om binnen hun administratieve grenzen, het verzorgingsbeleid, het cultureel beleid enz. voor een langzaam afnemend aantal inwoners te garanderen.

De hoge afhankelijkheidscoëfficiënt¹⁰ voor de kleinste gemeenten illustreert treffend de scheefgroei tussen enerzijds de stijgende gemeentelijke uitgaven voor een grote groep niet-actieven en anderzijds de dalende inkomsten gebracht door een beperkte groep actieven (dossier Westhoekoverleg, 1995: 10).

¹⁰ De afhankelijkheidscoëfficiënt berekent de verhouding tussen de niet beroepsactieven (0-19 jarigen en plus 65-jarigen) en de beroepsbevolking van de gemeente (20-64 jaar). Hoe hoger deze index, hoe minder inkomsten voor meer uitgaven.

Figuur 13

In figuur 13 is de afhankelijkheidscoëfficiënt weergegeven per deelgemeente. Daaruit blijkt dat de gemeenten in het midden van de Westhoek (de gemeenten Lo-Reninge en Alveringem) te maken hebben met deelgemeenten met hoge scores. Gemiddeld bedraagt deze coëfficiënt: Westhoek 64,36 %, West-Vlaanderen 60,23 %, Vlaamse Gewest 57,45 %.

Antwoorden op het niveau van verzorging en dienstverlening zijn denkbaar: intergemeentelijk initiatief en bovenlokale samenwerking zijn in principe mogelijk (bibliotheek, specifieke OCMW taken enz.). De praktijkervaring leert dat dit alleen slaagkansen heeft als een hogere overheid zich actief voor deze verantwoordelijkheid positioneert (en hierin financieel participeert). Wat tot op heden zelden gebeurde.

2.3.3 Uiteenlopende referentiekaders en verschuivende positie van de overheid

Tussen lokale en bovengemeentelijke schaal

'De stem van het dorp wordt niet gehoord'. In het deelrapport Dorpenonderzoek wordt meerdere keren deze bedenking geregistreerd. Sedert de fusies wordt bij de lijstvorming en later bij de samenstelling van de colleges van burgemeester en schepenen een evenwichtige vertegenwoordiging van de verschillende dorpen nagestreefd.

Figuur 14

In figuur 14 is de woonplaats van de mandatarissen voor de situatie in 1997 weergegeven. In twintig kernen, waarvan de meeste in het noordelijk deel van de Westhoek liggen, is sprake van geen enkele mandataris, in 25 kernen blijft het beperkt tot een of meer raadsleden. De dorpen in de IJzervallei, de dorpen langs de Franse grens en ten zuiden van Ieper hebben de zwakste directe vertegenwoordiging vanuit hun kern in hun gemeenten.

Op het eerste gezicht lijkt het om uit ieder dorp ten minste iemand te hebben. In het deelrapport Dorpenonderzoek blijkt dat de dorpsbewoners dit niet alleen erg appreciëren maar ook de 'voordelen' voor hun dorp onmiddellijk kunnen traceren (een nieuwe verkaveling, een sportzaal, uitbreiding van het kerkhof enz.). Bij dorpen zonder vertegenwoordiger in het schepencollege is meteen een verklaring gevonden voor alle lokale tekorten.

Het is een mes dat aan twee kanten snijdt. Gemeentebestuurders zijn op deze wijze bijzonder goed geïnformeerd over wat in de dorpen reilt en zeilt. Ze kennen de verwachtingen, de kleine en grote problemen. Maar het is helaas niet ondenkbeeldig (gebleken) dat voor een aantal beleidsdomeinen het gemeentelijk bestuur t.a.v. de dorpen een permanente evenwichtsoefening wordt tussen en optelsom van lokaal geïnspireerde realisaties.

Tegelijkertijd wordt de lokale overheid geconfronteerd met steeds complexer problemen en opdrachten die lang niet altijd zinvol af te handelen zijn binnen de gemeentegrenzen. Burgers oriënteren zich zowel voor commerciële als publieke (gespecialiseerde) voorzieningen immers vaak op locaties buiten de gemeente. Toch krijgt het bestuur nog voortdurend van de hogere overheid handleidingen toegestopt voor een binnen eigen administratieve grenzen te realiseren bibliotheekbeleid, jeugdbeleid, welzijnsbeleid, mobiliteitsbeleid... Zeker voor kleine gemeenten komen deze richtlijnen, die vaak geen rekening houden met gewijzigde referentiekaders, steeds minder zinvol over. Tegelijkertijd is de verantwoordelijkheid inzake verzorging vanuit de kleine steden in het gebied verder toegenomen. De vraag is of zij voldoende sterk staan om deze verschuiving op een kwaliteitsvolle manier te kunnen beantwoorden.

De besturen van kleine gemeenten komen tussen twee schalen geklemd te zitten.

Tussen markt en netwerken

Ook de verwachtingen inzake de rol van de overheid is sterk geëvolueerd.

Vooraf bij het aanbieden van voorzieningen en het uitvoeren van diensten kan gesteld worden dat de positie van de overheid, onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen, steeds meer onder druk komt te staan. Door een toenemend streven naar rationaliteit en efficiëntie werden overheidstaken anders georganiseerd of onder een aparte verantwoordelijkheid ondergebracht, aan de private markt overgelaten of gewoonweg afgestoten.

Vooraf voor kleine gemeenten in landelijk gebied zorgt dit voor grote uitdagingen.

Niet alleen stelt het probleem van rationaliteit (wegens de lage dichtheden) zich hier nog sterker, bovendien staat de private markt in deze dunbektante gebieden niet steeds klaar om taken op zich te nemen. Het maakt het de kleine gemeenten niet gemakkelijk om bij onderhandelingen rond kwaliteits- en prijsafspraken een "deal" te sluiten.

Rationaliteitsoverwegingen en responsabilisering zorgden tegelijkertijd voor schaalvergroting en centralisatie in de voorzieningestructuren. De vanzelfsprekende contacten tussen de lokale bestuurders en de aanbieders van deze diensten (die veelal richting stad verdwenen) vielen weg. Het maakt het voor kleine gemeenten niet gemakkelijk om een samenhangend beleid te ontwikkelen waarbij deze (vanuit de stad opererende) diensten en voorzieningen een plaats hebben.

2.3.4 De lokale bestuurskracht

Te weinig personeel

Kleine landelijke gemeenten hebben niet alleen gewoon te weinig personeel.

Ze zijn voor de uitbouw van hun dienstverlening in grote mate afhankelijk van de Vlaamse overheid door het verhoudingsgewijs grote aantal GESCO-personeelsleden. Heel wat permanente betrekkingen worden ingevuld door GESCO-personeelsleden. Dit heeft op termijn niet alleen gevolgen voor de stijgende loonlast, een wijziging in de wetgeving terzake kan de gehele gemeentelijke dienstregeling onderuithalen (dossier Westhoekoverleg, 1995: 29).

Ook in het kader van de leefbaarheidsdiscussie is deze personeelsproblematiek relevant. De vroegere polyvalente inzet van ambtenaren in de dorpen (bv. via lokale zitdagen of huisbezoek) is vrijwel onmogelijk geworden. Niet alleen de opdrachten waarmee deze gemeentelijke ambtenaar te maken krijgen, worden steeds complexer. Het beperkte aantal personeelsleden, de veelheid aan kernen, de steeds hogere technische eisen om bepaalde vormen van dienstverlening ter plaatse te brengen (informatica, veiligheid), maakt één en ander onhaalbaar.

Politiek personeel

Bij beperkte inwonersaantallen (sommige gemeenten met minder dan 5.000 inwoners) wordt het steeds moeilijker om geschikte kandidaten te vinden die zich willen engageren voor het gemeentelijk bestuur. De toenemende complexiteit van de dossiers, de (juridische) verantwoordelijkheid, de deeltijdse functie en dus beperkte verloning zorgen ervoor dat slechts weinigen zich geroepen voelen om dit te combineren met een actieve beroepsloopbaan (zie tabel in bijlage 4).

Financiële problematiek

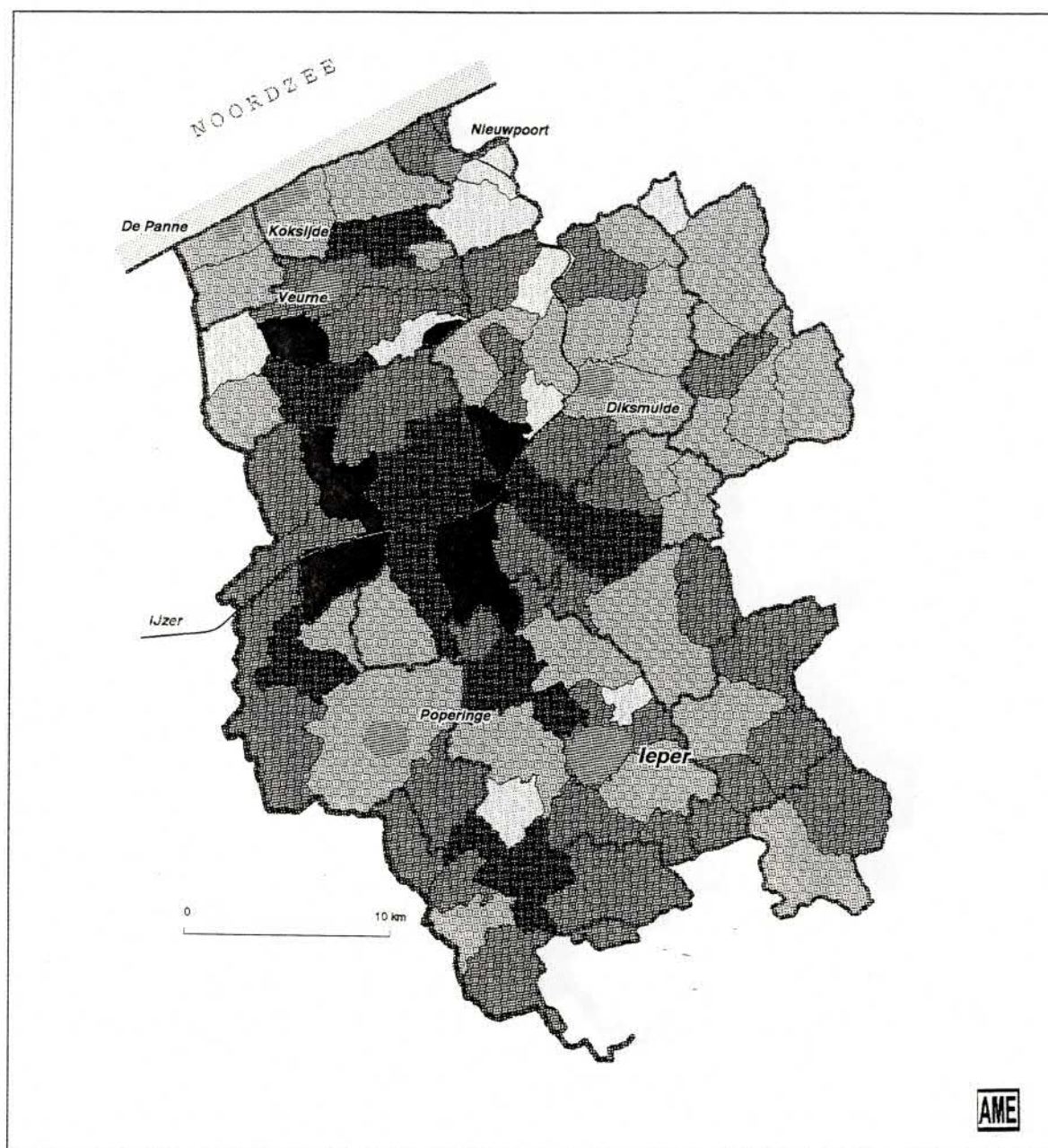
De financiële en fiscale draagkracht van de kleine landelijke gemeenten is problematisch.

Het lage gemiddelde inkomen per inwoner en inkomen per aangifte zorgt voor een zeer beperkte gemeentelijke opbrengst inzake personenbelasting. Hierbij kunnen nog de lage opcentiemen op onroerende voorheffing worden geteld (Dossier Westhoekoverleg, 1995: 18-27).

Het is duidelijk dat een deel van het plattelandsvraagstuk zich situeert in de zwakke financiële positie van landelijke gemeenten. De huidige financieringsmechanismen zijn niet alleen de oorzaak van de druk om het inwonersaantal op alle mogelijke middelen op peil te houden. Tegelijkertijd zadelt de hogere overheid de gemeenten op met uniforme beleidsverplichtingen die kleine gemeenten verder elke eigen financiële bewegingsruimte ontnemen.

FIGUUR 13 - AFHANKELIJKHEIDSCOEFFICIENT PER DEELGEMEENTE
IN DE WESTHOEK 1997

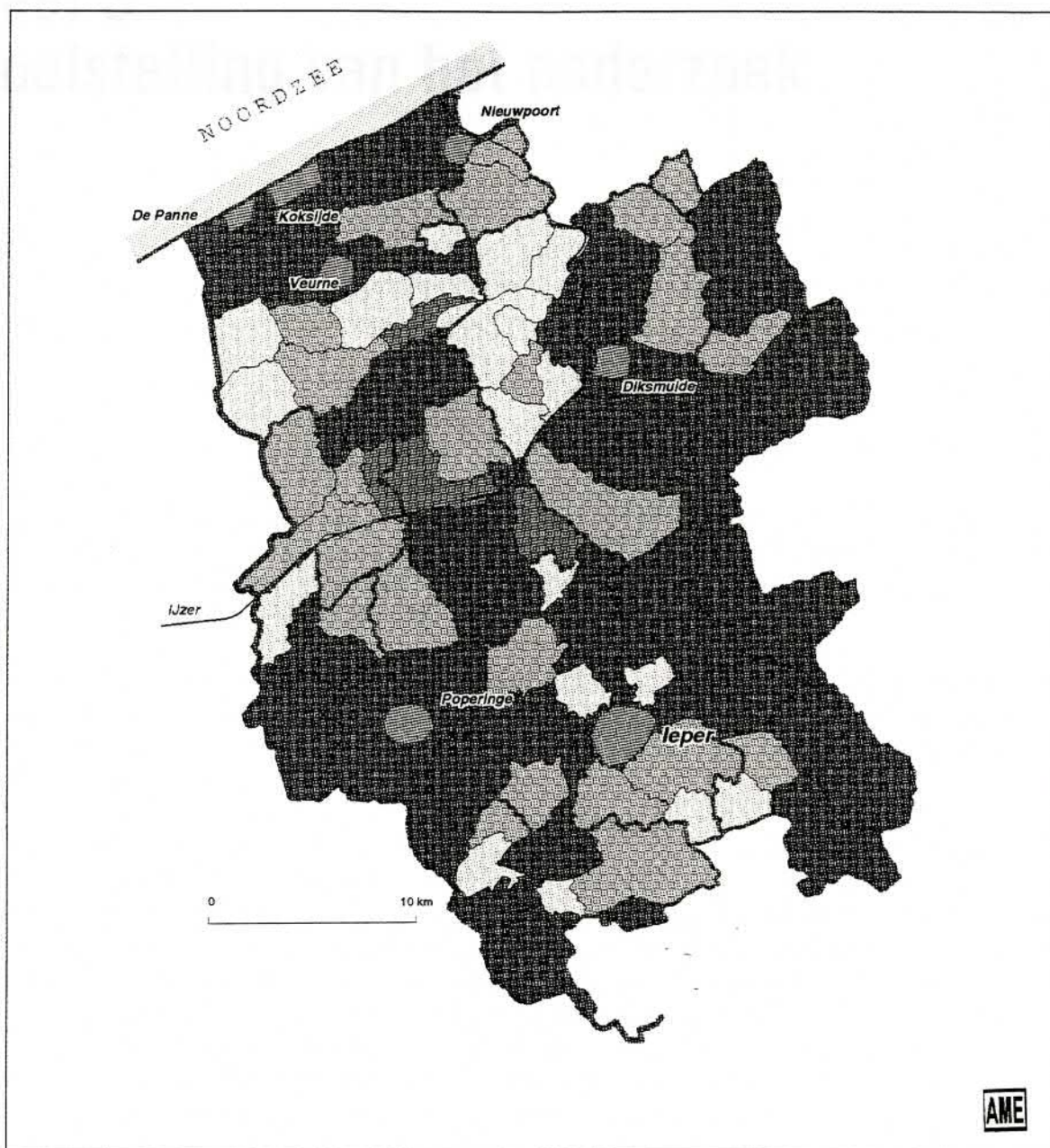

Afhankelijkheidscoëfficiënt 1997

(Aantal afhankelijke/aantal onafhankelijke bewoners)*100

	< 68,6	(9)
	68,6 - 73,9	(28)
	73,9 - 80,4	(35)
	80,4 - 94,8	(12)
	> 94,8	(8)

FIGUUR 14 - DE WOONPLAATS VAN DE MANDATARISSEN
IN DE GEMEENTEN VAN DE WESTHOEK 1997

**Woonplaats mandatarissen
Gemeenten 1997**

	geen	(20)
	raadslid/leden	(25)
	Burgemeester en/of lid Schepencollege	(4)
	raadslid/leden, lid Schepencollege en/of Burgemeester	(43)

Deel 3

Doelstelling van het onderzoek

De eerste hoofdstukken van dit onderzoeksrapport formuleren aan de hand van kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren het aanvoelen dat bij bewoners en beleid leeft omtrent de leefbaarheidsproblematiek van de kleine plattelandskernen.

Een soortgelijke analyse, aangevuld met andere geografische en sociaal-economische beschrijvingen, diende als basis voor verantwoording voor een specifiek zwaartepunt omtrent leefbaarheid binnen het Europese 5b programma.

Het 5b-programmadocument en het opdracht-dossier waarbinnen dit onderzoek past, vraagt tegelijkertijd ook aandacht voor trends die zich in plattelandsgebieden over heel West-Europa voordoen. Daarnaast zal onderzocht moeten worden welke perspectieven er binnen het actuele ruimtelijk beleid voor de Westhoek worden voorzien.

Deze omschrijvingen brengen ons bij verschillende elementen van de doelstelling van dit onderzoek:

- Er is behoefte aan inzicht in nieuwe maatschappelijke trends in plattelandsgebieden. Dit moet ons uitzicht geven op een actueler beeld van de leefbaarheidsproblematiek.
Er is dan ook behoefte aan een geactualiseerde doorlichting van het leefbaarheidsvraagstuk van de plattelandskernen in de Westhoek. Hierbij moeten niet alleen de klassieke groei- en krimpdata worden onderzocht. Ook nieuwe indicatoren i.v.m. woonvoorkeur, locatieselectie, woontevredenheid, dorpsbinding, activiteitenpatronen, bereik... moeten worden verwerkt.
- Tegelijkertijd kan deze geactualiseerde situatieschets van de Westhoek naast de gehanteerde eindbeelden voor andere gebieden en nieuwe trends geplaatst worden. Het geeft ons perspectief op mogelijk toekomstige ontwikkelingen. Deze benadering brengt ons bij nieuwe inzichten in sterktes en zwaktes van de kernen in de Westhoek.
- Deze inzichten moeten getoetst worden aan de actuele beleidsplanning voor het gebied. Vooral het toekomstig ruimtelijk beleid zal voor deze probleemstelling relevant zijn.
Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en het Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen zullen immers opties vastleggen voor het buitengebied. I.v.m. de woonfunctie zullen prognoses de grenzen voor de gemeenten bepalen waarbinnen vernieuwing en uitbreiding kan worden gerealiseerd. Gemeentelijke structuurplannen zullen deze opties verder verfijnen en ruimtelijke mogelijkheden toewijzen aan hun kernen. Vooral de verdere bepaling van de woonbehoeftes en de verdeling hiervan over de kernen van het buitengebied is in dit verband belangrijk. Het leefbaarheidsonderzoek moet dan ook mee aanduidingen geven die in de besluitvormingsprocedures van deze ruimtelijke planning verwerkt kunnen worden.
- Een vernieuwd plattelandsbeleid voor de Westhoek dient integraal en gedifferentieerd te zijn: integraal in die zin dat het oog gericht is op de lokale samenhang van wonen, voorzieningengebruik en leefbaarheid. Gedifferentieerd in die zin dat rekening wordt gehouden met de perspectieven op ontwikkeling van de verschillende kernen en de situatie van verschillende categorieën bewoners. Het leefbaarheidsonderzoek moet de ingrediënten aanreiken voor dit nieuwe beleidskader inzake leefbaarheid. Niet alleen ontwikkelingen en differentiaties binnen de woningmarkt staan ons hier voor ogen. Maar tegelijkertijd ook een bereikbaarheidsstrategie voor groepen die wegens vervoersafhankelijkheid of het-aan-huis-gebonden zijn, de nadelen van de schaalvergroting van de voorzieningen ondervinden.
- Meer en meer worden overheden bevraagd omtrent beleidsplanning en -keuzes. Een meer doorzichtig beleid met een participatieve vormgeving schept kansen tot grotere betrokkenheid van de burger. Dit onderzoek moet de houding van de dorpsbewoners tegenover de leefbaarheidsproblematiek en de bereidheid om zelf aan een oplossingsstrategie te participeren, in kaart brengen.

- Tot slot moet het leefbaarheidsonderzoek elementen aanreiken die een verdere strategie voor de besteding van de middelen binnen Maatregel B.1.1. van het Europese 5b-programma, mogelijk maken.

Op basis van het voorgaande wordt in dit onderzoek de volgende vraagstelling geformuleerd :

1. *In hoeverre is in de plattelandskernen van de Westhoek sprake van sociale verandering en daarmee samenhangende afkalving/ontwikkeling van de woonfunctie? Welke categorieën huishoudens zijn daarbij betrokken en welke typen lokale woonmilieus zijn in dit verband te onderscheiden? Wat zijn de ontwikkelingsperspectieven van de plattelandskernen in de Westhoek? Op welke wijze kan de overheid hierin sturend optreden? Hoe verhoudt zich dit tot de actuele ruimtelijke planning ?*
2. *Zijn er in de plattelandskernen van de Westhoek problemen met de bereikbaarheid van voorzieningen? Welke categorieën bewoners hebben hiermee te maken, op welk soort voorzieningen spitst de problematiek zich toe en welke oplossingsrichtingen voor verbetering van de bereikbaarheid van deze voorzieningen zijn mogelijk? Zijn er aanwijzingen voor het voorkomen van sociaal-ruimtelijk isolement?*
3. *Zijn in de plattelandskernen van de Westhoek aanwijzingen voor 'downgrading'? Welke categorieën bewoners hebben hiermee te maken en op welke woonmilieukenmerken (woning- en woonomgevingskenmerken) spitst de problematiek zich toe en welke oplossingsrichtingen zijn mogelijk?*
4. *Op welke manier kan de lokale leefbaarheid in de plattelandskernen in de Westhoek worden verbeterd? Welke hoofdlijnen van een regionaal leefbaarheidsperspectief kunnen voor het gebied worden aangegeven?*

Aan het einde van het vorige hoofdstuk is reeds aangegeven hoe in het kader van dit onderzoek mogelijk een bijdrage kan worden geleverd tot een door verschillende overheden te voeren beleid. In het kader van dit onderzoek kan een bijdrage worden geleverd aan:

1. Het scheppen van structuurbeelden, aanvullend aan het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en bruikbaar voor het Structuurplan West-Vlaanderen en de gemeentelijke planprocedures;
2. Het formuleren van scenario's en dilemma's. Op grond van algemeen maatschappelijke ontwikkelingen kunnen scenario's worden ontwikkeld, die een bijdrage kunnen vormen tot de besluitvorming omtrent de toekomstige inrichting. Ook kunnen op deze manier dilemma's worden opgespoord;
3. Het voorbereiden van concreet beleid gericht op verbetering van de leefbaarheid van lokale rurale leefmilieus in de Westhoek. Hierbij kunnen bestuurlijke en beleidsmatige aanbevelingen worden geformuleerd.

Om de vraagstelling verder te kunnen afbakenen tot een preciezer onderzoeksschema is er behoefte aan enkele theoretische inzichten m.b.t. de ontwikkeling van de nederzettingenstructuur en de nieuwe relaties tussen bewoners en hun woonplaats.

Hiertoe worden in het volgende deel enkele uitgangspunten en achtergronden uitgewerkt.

Deel 4

Uitgangspunten en achtergronden

Het is duidelijk dat aan de wijze waarop in het voorgaande de te onderzoeken maatschappelijke problematiek is beschreven, reeds een aantal uitgangspunten ten grondslag liggen. Ook wordt verondersteld dat een aantal ontwikkelingen waarmee de plattelandsnederzettingen in de Westhoek worden geconfronteerd, passen in een aantal maatschappelijke ontwikkelingen waarmee (de bewoners van) plattelandsnederzettingen in noordwestelijk Europa te maken hebben.

Op grond van een nadere explicitering en uitwerking van deze uitgangspunten kan de hiervoor geformuleerde vraagstelling worden uitgewerkt naar een probleemstelling en een onderzoeksopzet (deel 5).

4.1 Maatschappelijke ontwikkelingen: van autonoom dorp naar 'woondorp'

De oorsprong van de meeste dorpen in de Westhoek ligt in een ver verleden. Vaak kan dit zelfs tot de Vroege Middeleeuwen (8ste - 10de eeuw) teruggevoerd worden. Vooral toponiemen (van Germaanse origine) refereren hieraan: -inge (Leffinge, Boezinge, Poperinge...), -inghem (Alveringem, Wulveringem ...) en -hem (Houtem, Wulvergem ...). De ontginningsbewegingen in de Volle Middeleeuwen (11de - 12de eeuw) doen het aantal dorpen sterk toenemen. Typische toponiemen die hiernaar verwijzen zijn -lo (verwijzend naar bos dat moest ontgonnen worden) en -kerke en -kapelle.

Deze naamgeving wijst op de belangrijke relatie tussen het dorp en één van de voornaamste voorzieningen in die tijd, de parochiekerk. De kerk werd veelal op het domein van de plaatselijke heer ingeplant. Kerk en woonversterking van de lokale heer lagen centraal ten opzichte van een voor het grootste deel agrarische bevolking, een bevolking die wegens de binding met het te bewerken land verspreid woonde. De primaire functie van de huidige nederzettingen was aanvankelijk dus een verzorgende functie. Na verloop van tijd kwamen daar andere, meer gespecialiseerde lokale verzorgende functies in het dorp bij en kon de dorpsbevolking op basis van de verzorgende functie groeien. Op een hoger ruimtelijk schaalniveau werd de lokale verzorging aangevuld door 'marktstadjes'. Het 'marktrecht' werd toegekend door de Graaf van Vlaanderen. Het kunnen verzekeren van een vlotte organisatie van het marktgebeuren speelde hierin mee: enerzijds een haalbaar interval voor de langeafstandshandel en anderzijds een zekere spreiding over het gebied voor de lokale aanvoer en afname van goederen. 'Boven' deze marktstadjes ontwikkelden zich al vroeg stedelijke nederzettingen met een relatief grote omvang, waarvan de ontwikkeling vooral gebaseerd was op hun ligging in internationale handelsnetwerken. In de Westhoek weerspiegelt vooral Ieper de vooraanstaande positie van de Vlaamse steden. In de regelmatige spreiding van de nederzettingen over het gebied en de geconcentreerde bebouwing van de meeste dorpen - rondom de kerk - en een relatief open buitengebied en de 'markt' in de marktstadjes is deze bewoningsgeschiedenis nog af te lezen. Dit geheel van dorpen en functies is kenmerkend voor het nederzettingensysteem van een agrarische samenleving, zoals die zich in de Vlaamse en Zeeuwse kustvlakte heeft ontwikkeld (Henderikx 1991).

Pas in de vorige eeuw onderging het nederzettingensysteem van de Westhoek door industrialisatie een fundamentele verandering. Naast de gespreid voorkomende werkgelegenheid in de landbouw en de in de dorpen geconcentreerde werkgelegenheid in de verzorging, ontwikkelde zich in bepaalde dorpen werkgelegenheid in de industrie. Factoren die een rol speelden bij de lokale industriële ontwikkeling hebben in het algemeen te maken met de ligging van de dorpen ten opzichte van een netwerk van nederzettingen. Niet centraliteit maar nodaliteit is het principe dat aanleiding geeft tot de ontwikkeling van bepaalde dorpen, die op basis van deze industriële werkgelegenheid ook een extra groei vertonen. Ook veranderde het aanzien van deze dorpen: naast functies die samenhangen met verzorging en centraliteit (kerk, ambacht, winkels) kwamen in deze dorpen in

samenhang met industriële werkgelegenheid en nodaliteit elementen als een fabrieksgebouw, arbeiderswoningen, woningen van kader en ondernemer. Maar ook elementen als een kruispunt van wegen (land- en waterwegen), railverbindingen en overslagpunten (bij overgang van land naar water of bij grenzen) zijn kenmerkend voor deze nederzettingen. De afstanden tussen wonen en werken bleven in die eerste periode van industrialisatie overigens klein. Daarom bleven de werkgelegenheidseffecten van deze industrialisatie ook allereerst plaatselijk. Hoewel het nederzettingenpatroon in de Westhoek weinig veranderde, was er sprake van een belangrijke wijziging in het nederzettingensysteem (De Vries Reilingh 1954, Vance 1966, Hohenberg & Lees 1985, Van Engelsdorp Gastelaars & Ostendorf 1986).

Kenmerkend voor de plattelandsnederzettingen in beide periodes - de agrarische en de (vroeg)industriële - is dat in samenhang met vooral de korte woon-werkafstanden (binnen het eigen dorp) dorpen een betrekkelijk autonoom karakter hadden. Elk dorp was een wereld op zichzelf, waar de meeste bewoners van de wieg tot het graf bleven en waar arm en rijk in hetzelfde dorp woonden, veelal wel op verschillende plaatsen in het dorp. Heterogeniteit naar leeftijd en sociaal-economische positie en stabiliteit waren kenmerkend. Sociale integratie in het dorp als lokale samenleving was gebaseerd op in een lokale cultuur verankerde normen en waarden, een gesloten samenleving en een sterke sociale controle (Ostendorf & Vijgen 1982). Dorpsbinding was nog traditioneel, permanent van aard, hing samen met in het dorp geboren en getogen zijn, en had vooral betrekking op het dorp als samenleving, door Durkheim rond de eeuwwisseling wel gekarakteriseerd als 'patriotisme de clocher' (Groot 1974).

Tabel 1 Vier nederzettingensystemen in plattelandsgebieden: relatie met de functie van nederzettingen, de ontwikkelingsfase van de samenleving en een aantal kenmerken van de ruimtelijke schaal van productieve (werk) en consumptieve (wonen) activiteiten (vrij naar van Engelsdorp Gastelaars & Ostendorf 1986, p. 236)

Type nederzettingensysteem	Centrale plaatsensysteem	City network systeem	Daily (urban) of gewestelijk systeem	Recreatief complex in amenity rijk gebied
Ontwikkelingsfase van de samenleving	Agrarische samenleving	Industriële samenleving	Postindustriële samenleving	Toekomstige samenleving
Belangrijkste sector voor de ontwikkeling van nederzettingen	Verzorging	Werk	Wonen	Recreatie
Ruimtelijke schaal van de productie	Gezinsbedrijf	Nederzetting	Gewest	Discontinue stedelijke regio's
Ruimtelijke schaal van de consumptie	Aparte ruimte in gebouwen / aparte gebouwen	Buurten	Nederzetting	Gewest
Scheiding productie / consumptie	niet	tussen buurten	tussen verschillende nederzettingen	tussen verschillende gewesten
Transportmiddel	te voet / paard en wagen	(brom)fiets, tram	auto, trein	vliegtuig, HST, auto?

Het nederzettingensysteem in een plattelandsgebied weerspiegelt in hoge mate de ontwikkelingsfase van de samenleving en de functie die de nederzetting in deze fase voor de bewoners vervult. Aan elke maatschappelijke ontwikkelingsfase is een bepaald type nederzettingensysteem te verbinden (zie tabel 1). In onze postindustriële samenleving is de woonfunctie de primaire functie van de nederzetting. Kenmerkend voor deze ontwikkelingsfase van de samenleving is dat de afstand tussen wonen en werken, na een beperkte scheiding in de voorafgaande industriële fase, echt is toegenomen. 'Gewestelijkheid' van woning- en arbeidsmarkt is, op basis van een steeds algemener autogebruik, een feit. Integratie van dorpen in zo'n gewestelijke woningmarkt gaat hand in hand met een specialisatie op grond van de lokale woonmilieukwaliteiten. Uiteraard spelen binnen rurale woningmarkten andere 'specialiteiten' van nederzettingen een rol dan in stadsgewesten. In stadsgewesten geven vooral congestie versus ruimte aanleiding tot verschillen in woonmilieuvorming. In Europese

plattlandsgebieden zouden verschillen in bereikbaarheid van voorzieningen mogelijk een meer relevante grond voor verscheidenheid kunnen zijn (Philips & Williams 1984). In de plattlandsgebieden van sterk verstedelijkte landen, zoals Nederland, blijkt de bereikbaarheid van voorzieningen maar in beperkte mate relevant voor de woonmilieuvorming. Dat hangt samen met de relatief hoge bevolkingsdichtheid en een in het algemeen korte afstand tot stedelijke regionale centra van enige omvang (ongeveer 40.000 inwoners). Mogelijk speelt 'bereikbaarheid' in de Westhoek wegens een lagere dichtheid en grotere afstanden naar regionaal stedelijke centra van formaat een meer differentiërende rol dan in de meeste Nederlandse plattlandsgebieden. Daarbij gaat het om de fysieke mogelijkheden om 'tijd-ruimtelijk' alle benodigde activiteitencentra te kunnen bereiken. De combinatie lage inkomens en hoog autobezit in de Westhoek (Kesteloot 1996) lijkt daarop te wijzen. Zeker voor de dorpen tussen Poperinge en Veurne die met 'de rug tegen de grens' zitten, zou deze factor betekenisvol kunnen zijn.

De bevolkingsdichtheid in de Westhoek (175 inwoners/km²) is beduidend lager dan in West-Vlaanderen als geheel (357 inwoners/km²) en het Vlaamse Gewest (434 inwoners/km²) (NIS, situatie 1/1/1996). Voeg hierbij nog de vaak opvallende verhouding tussen bewoning in de dorpskern en verspreide bewoning: in 27 van de 40 kleinste kernen in de Westhoek woont minder dan de helft van de inwoners in de dorpskern zelf. De ligging van de woning ten opzichte van activiteitencentra is mogelijk nog relevanter dan de ligging van de dorpskern ten opzichte van andere dorpskernen.

Versillen in 'amenities' (troeven)¹¹ - zoals natuur, recreatiemogelijkheden en cultuurhistorische waarden - en afstanden ten opzichte van metropolitane centra en regionale stedelijke centra, lijken daarentegen in de Noord-Amerikaanse, Britse en Nederlandse situatie een steeds belangrijker karakteristiek van nederzettingen die aanleiding geeft tot differentiatie (Lamb 1975, Coppack 1988, Champion 1989, Thissen 1995).

De lokale verscheidenheid - de verschillen tussen dorpen en steden - was in het verleden dus vooral afhankelijk van de productieve functies verzorging en werk: functies die een basis gaven aan de lokale ontwikkeling doordat arbeidsplaatsen werden gegenereerd. In onze samenleving hebben consumptieve functies - wonen en recreatie - aan betekenis gewonnen als het gaat om de verdeling van bevolking over nederzettingen binnen een regio (zie ook tabel 1).

De hierboven beschreven situatie in de agrarische en industriële samenleving vormt het vertrekpunt voor een belangrijk veranderingsproces dat vooral vanaf de jaren zestig in snel tempo de plattlandsnederzettingen van de Westhoek heeft doen veranderen. Op alle levensterreinen is sprake van herstructureringsprocessen met vergaande consequenties voor de organisatie van de samenleving en daarmee ook voor het nederzettingensysteem in een plattlandsgebied als de Westhoek. Integratie en differentiatie vormen de sleutelbegrippen om de hoofdlijnen van dit veranderingsproces te beschrijven.

Met integratie wordt vooral het groeiend belang van de natie en de regio voor het leven van de bewoners bedoeld. Concreet betekent het dat ook de bewoners van de Westhoek in toenemende mate nationale referentiekaders hanteren bij het beoordelen van hun situatie. Werkgelegenheid en scholing op grotere afstand zijn in betekenis toegenomen en bij het zoeken naar een woning wordt niet alleen gezocht in de werk- of geboorteplaats.

Met differentiatie wordt bedoeld dat voor de ontwikkeling van dorpen in een plattlandsgebied hun 'functie' binnen de streek - in de zin van een ruimere, regionale woningmarkt - een steeds belangrijker rol speelt. Daarbij zijn nederzettingen te onderscheiden die binnen de regio een zwakke positie hebben en nederzettingen die een zekere dynamiek vertonen omdat ter plaatse de woonmogelijkheden (woning en woonomgeving) als positief worden beoordeeld en daardoor de woonfunctie in betekenis toeneemt (Thissen 1995). Deze tweedeling in stagnerende nederzettingen en nederzettingen met dynamiek is ook in de Westhoek herkenbaar.

¹¹ Het begrip 'amenities' dat hier in de internationale literatuur wordt gebruikt betekent in het Nederlands letterlijk 'bevalligheden', 'genoegens'. Coppack (1988) definieert amenity als "the attraction invested in a place or area by virtue of its perceived pleasant characteristics, particularly those of an intangible nature which primarily satisfy psychological needs rather than physical needs" (p. 355). Amenities hebben dus uitdrukkelijk betrekking op de bevrediging van behoeften op hogere niveaus en op een culturele waardering van objectieve omgevingskenmerken. Dat laatste betekent dat kenmerken die vroeger geen betekenis als 'amenity' hadden, die kunnen krijgen op basis van een veranderde waardering (Coppack: 'amenity isn't, it becomes').

Daarbij zijn de stagnerende nederzettingen vooral de nederzettingen waarvan de oorspronkelijke functie - verworven in een vroegere periode - aan betekenis heeft ingeboet, zonder dat de woonfunctie tot nieuwe perspectieven heeft geleid. Functieverlies vormt in deze optiek de belangrijkste achtergrond voor lokale stagnatie. Het gaat allereerst om de allerkleinste kernen die door de schaalvergroting in het voorzieningspatroon vrijwel zonder verzorgingselementen zijn geraakt. Daarnaast is in de Westhoek nog een categorie stagnerende, relatief grote woonkernen te onderscheiden, waarbij herstructurering in de industrie vooral de achtergrond lijkt te vormen van het feit dat zij nu in een 'te ruime jas' zitten. Na het vertrek van de lokale industrie blijkt noch de verzorgingsfunctie, noch de woonfunctie van voldoende betekenis om het aantal inwoners op peil te houden. De aanwezigheid van gebouwen die te maken hebben met de vroegere industriële functie vormt daarbij een apart probleem.

De nederzettingen met dynamiek lijken overigens ook nog een zekere verscheidenheid te vertonen. Enerzijds gaat het hier om woonkernen die wegens een duidelijke aantrekkelijkheid van het woonmilieu (de woningen en de woonomgeving) tot de meest aantrekkelijke woondorpen van de Westhoek behoren. Anderzijds gaat het om woonkernen die om uiteenlopende redenen in het recente verleden mogelijkheden hebben gehad tot woningbouw. Dat kan zijn door een gunstige ligging ten opzichte van grotere werkgelegenheidscentra in of buiten de Westhoek (op korte afstand of nabij een snelweg) en door relatief omvangrijke mogelijkheden tot nieuwbouw van woningen.

Het voorgaande betekent niet dat andere functies dan het wonen (met name werk en voorzieningen) geen betekenis zouden hebben voor de actuele ontwikkeling van plattelandsnederzettingen in de Westhoek. Met het voorgaande wordt slechts betoogd dat de woonfunctie in toenemende mate als verklarende factor voor de uiteenlopende ontwikkeling van plattelandsnederzettingen in de Westhoek van betekenis is.

In de benadering van nederzettingensystemen - zoals in het ruimtelijk beleid, met name het spreidingsbeleid - blijkt nog veelvuldig sprake van concepten en veronderstellingen die zijn ontleend aan nederzettingensystemen uit het verleden. In deze benaderingen spelen centraliteit en nodaliteit, c.q. de verzorgings- en werkgelegenheidsfunctie op lokaal niveau, een centrale rol. Het is een centraal doel van deze studie de verschillende actoren in de Westhoek bewust te maken van de groeiende betekenis van andere mechanismen in de ontwikkeling van nederzettingensystemen.

4.2

Leefbaarheid, woonvoorkeuren en activiteitenpatronen

In het voorgaande is sprake van een benadering op nederzettingniveau. Er is sprake van een ecologische aanpak, waarbij wordt verondersteld dat een samenhang van bevolkingskenmerken en woonmilieukenmerken wijst op een oriëntatie van bewoners/huishoudens op het betrokken woonmilieu. Dit vraagt echter om een onderbouwing op het niveau van de bewoner. In dit verband worden in dit onderzoek de begrippen 'leefbaarheid' en 'woonvoorkeur' gebruikt.

De term 'leefbaarheid' zoals die wordt gebruikt bij de omschrijving van het eindoordeel dat bewoners hebben met betrekking tot hun woonplaats, is op het Nederlandse platteland vooral gebaseerd op de publicaties van de Wageningse ruraal-socioloog Jaap Groot. Zijn onderzoek (Groot 1972) heeft veel invloed gehad op de meningsvorming en het ruimtelijk beleid aangaande kleine kernen in Nederland. Zijn visie kreeg vooral in de jaren zeventig grote invloed. Hij omschreef de problematiek van kleine (plattelands)kernen als volgt:

"De problematiek van de kleine kernen wordt in wezen veroorzaakt doordat deze kernen ... een geringe bevolkingsomvang hebben en door de behoefte van de bewoners van deze kernen, althans een belangrijk deel van de bewoners, om zich als lokaal-sociale eenheid te onderscheiden van andere lokale samenlevingen. ... Het gaat in laatste instantie bij de kleine kernen niet om de handhaving of het bereiken van een bepaald aantal inwoners of een minimumpakket aan voorzieningen of om een fysiek woonklimaat dat aan bepaalde eisen voldoet, maar om het al of niet kunnen blijven bestaan van een lokaal sociaal systeem waarin men zich wel bevindt" (Groot 1979, p. 135 en 218).

Groot benadrukte met deze formulering de sociale dimensie van de problematiek van plattelandskernen. Zijn visie sloeg in de jaren zeventig eens te meer aan omdat suburbanisatie in sommige dorpen sociale integratieproblemen met zich bracht (Ostendorf & Vijgen 1982) en er in die tijd een grote maatschappelijke belangstelling bestond voor kleinschaligheid en overzichtelijkheid.

Groot (1972, 1974, 1979) stelde in zijn publicaties het begrip leefbaarheid centraal. Hij ontleende dit begrip aan Constandse, die leefbaarheid als volgt definieert:

"een lokale situatie die de betreffende menselijke groep in staat stelt een zodanig voorzieningenniveau te handhaven en een zodanig patroon van sociale relaties te onderhouden dat daardoor een bevrediging kan plaatsvinden van de geestelijke en materiële behoeften welke ontstaan door vergelijking van de eigen situatie van de groep met die van referentiegroepen" (Constandse 1960).

In deze definitie is het voorzieningenniveau nog een belangrijk aspect. Groot (1979, p. 138) definieerde het begrip als volgt:

"de subjectieve waardering van een sociaal-ruimtelijke situatie met betrekking tot de verwerving van een redelijk inkomen en het genieten van een redelijke mate van sociale zekerheid, de adequate bevrediging van de behoeften aan goederen en diensten door de verzorgende outillage, de verschaffing van woongenot door de fysieke uitrusting en het zich wel bevinden in de betreffende sociale eenheid".

Hij werkte dit uit door een aantal aspecten - voor een deel reeds opgesloten in de definitie - te onderscheiden die voor de bewoners van plattelandskernen een rol spelen:

1. inkomen en sociale zekerheid;
2. de verzorgingssituatie;
3. het fysieke woonklimaat;
4. het sociale klimaat;
5. de mate waarin mensen greep hebben op hun eigen omgeving.

Het begrip leefbaarheid speelde in Nederland - vooral onder invloed van de publicaties van Groot - een belangrijke rol als beleidsdoelstelling in dorpen en landelijke gebieden (Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening,

nota Landelijke Gebieden 1977). Zeer recent is het begrip in Nederland 'herontdekt' en speelt het een rol in onderzoek en beleid met betrekking tot vooral stedelijke buurten (Camstra 1997).

Als theoretisch begrip heeft het begrip leefbaarheid niet zonder problemen gefunctioneerd (de Haan & Nooy 1985). Het meten van een subjectieve waardering bleek in empirisch onderzoek een lastige aangelegenheid. Ook veronderstelde het begrip een zekere eenheid in waardering van een sociaal-ruimtelijke situatie, terwijl het duidelijk is dat verschillende groepen bewoners een verschillende waardering zullen vertonen. Ook gaat van het begrip de suggestie uit dat de oplossing van leefbaarheidsproblemen gezocht moet worden in een aanpassing van de sociaal-ruimtelijke omgeving. Diverse onderzoeken illustreren dat verschillende groepen bewoners verschillende opvattingen kunnen hebben over de leefbaarheid ter plaatse en dat de oplossing van een ervaren leefbaarheidsprobleem niet altijd gevonden kan worden in een aanpassing van de woonomgeving (Gall 1978, Van Engelsdorp Gastelaars & Droogleever Fortuijn 1976).

Ten slotte wordt er te gemakkelijk van uit gegaan dat de oordelen over verschillende aspecten van leefbaarheid elkaar kunnen compenseren. In feite gaat het Nederlandse ruimtelijke beleid er sinds enige tijd van uit dat beperkingen in het gebruik van voorzieningen op het Nederlandse platteland worden gecompenseerd door het positieve oordeel dat plattelandsbewoners kunnen hebben met betrekking tot de woning en de sociale en fysieke kenmerken van de directe woonomgeving (VINEX 1990). Onderzoeken van Groot (1972) en Gall (1977, 1978) maken echter duidelijk dat het oordeel van bewoners over één aspect van het woonmilieu het oordeel over het woonmilieu doorslaggevend kan beïnvloeden. De gedachte dat negatieve gevoelens 'verrekend' kunnen worden met positieve gevoelens lijkt in het algemeen onjuist. Positieve of negatieve gevoelens van een persoon met betrekking tot zijn of haar omgeving kunnen relatief onafhankelijk van elkaar voorkomen (Gall 1983).

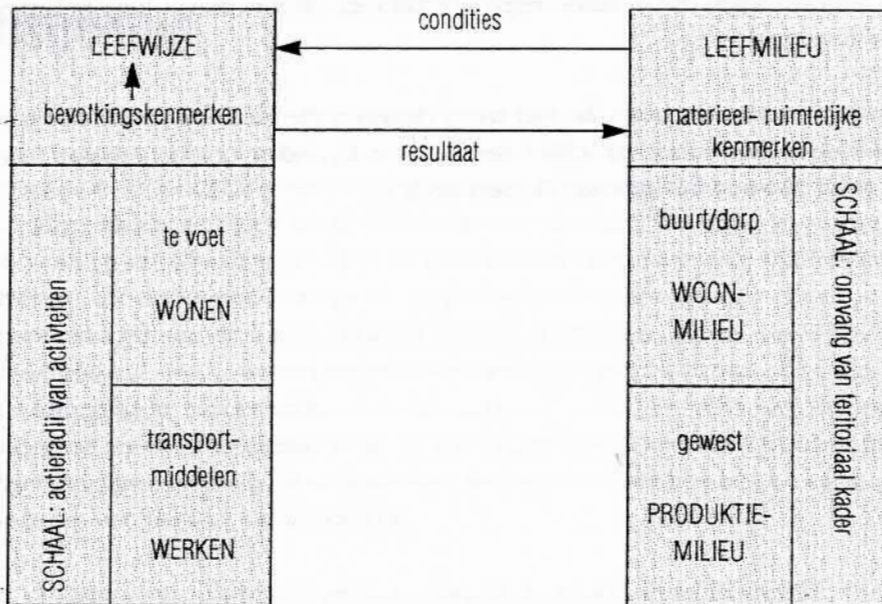
In dit onderzoek wordt uitgegaan van een leefbaarheidsbegrip dat sterk aansluit bij de definitie van Groot als "de subjectieve waardering van een sociaal-ruimtelijke situatie door de bewoners" en de door hem opgesomde vijf aspecten van leefbaarheid. Bij de interpretatie van de resultaten van dit deelonderzoek dient echter rekening te worden gehouden met de hiervoor gemaakte kanttekeningen bij het begrip leefbaarheid. In het uitgevoerde Dorpenonderzoek vormde deze definitie en de onderscheiden vijf aspecten het uitgangspunt.

Daarbij blijkt dat een onderscheid tussen traditionele dorpsbinding en moderne vormen van dorpsbinding, zoals reeds door Groot (1974) onderscheiden, van belang is. Verstond Groot onder traditionele dorpsbinding nog een meer permanente binding aan het geboortedorp die vooral gebaseerd was op het dorp als samenleving, in zijn latere werk onderscheidt hij tevens een moderne, 'vluchtiger' dorpsbinding, die minder exclusief het dorp waar men geboren en getogen is betreft en die zich meer richt op het dorp in zijn fysieke verschijningsvorm. Groot spreekt in dit verband over 'lokaal bewustzijn' (Groot 1989). Ook Mak (1996) onderscheidt in zijn biografie van de Friese dorpsgemeenschap Jorwerd verschillende vormen van oriëntatie op het dorp. Verschillende groepen bewoners blijken verschillende referentiekaders te hanteren bij belangrijke ingrepen in het dorp, zoals nieuwbouw. De ouderen en boeren in Jorwerd blijken daar anders tegen aan te kijken dan de jongeren en de import: *"De ouderen beleefden ... het dorp nog steeds als een economische eenheid - al was die in werkelijkheid vrijwel verdwenen. Ieder nieuw gezin was voor hen nog altijd een klant erbij, een nieuw gezicht in het café, een kind op school misschien". Voor de jongeren en de import daarentegen "woog de intieme sfeer en de esthetische kant van het dorp zwaar - het was de belangrijkste reden waarom ze gebleven of gekomen waren".* Voor hen waren de economische banden van de dorpsgemeenschap vervangen door sportieve en culturele.

In een onderzoek naar de leefwijze van bewoners kan geen directe relatie tussen het leefmilieu (op het lokaal niveau: het woonmilieu) en de leefwijze (opvattingen en activiteitenpatronen van bewoners) worden verondersteld. Leefwijzen worden met name beïnvloed door maatschappelijke posities. Doordat het woonmilieu op basis van ingrepen van bewoners verandert en een woonbevolking op basis van voorkeuren en mogelijkheden migreert naar een bij hun leefwijze passend woonmilieu, kan een zekere samenhang tussen woonmilieu en plaatselijke bevolkingskenmerken worden verondersteld (Engelsdorp Gastelaars, Ostendorf & De Vos 1980).

De hier beschreven relatie tussen het (lokaal) leefmilieu en de leefwijze van bewoners wordt schematisch weergegeven in figuur 15.

Figuur 15 Conceptueel schema relaties tussen leefmilieu en leefwijze op twee ruimtelijke schaalniveaus

Het begrip woonvoorkeur is op het individuele niveau (individu of huishouden) te omschrijven als het geheel van oriëntaties dat de basis vormt voor de keuze van een woonplaats en woning (locatieselectie). Voor de uiteindelijke keuze vormen bovendien de mogelijkheden en de informatie over keuzemogelijkheden een belangrijke achtergrond.

De motieven die huishoudens hanteren om tussen diverse mogelijke woonlocaties te kiezen verschillen vaak sterk. Aanwezigheid of bereikbaarheid van het werk, de kwaliteiten van de woning en woonomgeving, de visuele aantrekkelijkheid van het dorp, aanwezigheid van voorzieningen, recreatiemogelijkheden, sociaal netwerk (afstand tot ouders, familie), stuk voor stuk factoren die mee de eindbeslissing bepalen. Bovendien kan de onderlinge afweging van deze motieven sterk evolueren naargelang van de levensfase, culturele interesse en inkomensituatie. Het begrip woonvoorkeur wordt in het uitgevoerde Bewonersonderzoek verder uitgewerkt. Onderzoek onder bewoners van plattelandsnederzettingen in de Westhoek zal - indien de vraagstelling is gericht op de relatie tussen leefwijze en leefmilieu - steeds inzichten opleveren in de kenmerken van het woonmilieu die door bewoners relevant worden geacht voor de woonplaatskeuze.

Onderzoek naar de effecten van de ruimtelijke positie op de maatschappelijke participatie vraagt om onderzoek naar activiteitenpatronen. Bij de analyse van het activiteitenpatroon van bewoners vanuit een sociaal-geografisch gezichtspunt kan een onderscheid worden gemaakt naar activiteiten (cf. Galle & De Kuijer 1988, Thissen 1991b):

1. De deelname aan betaald werk en het volgen van een opleiding;
2. Het gebruik van voorzieningen in de ruimste zin;
3. Het deelnemen aan sociaal verkeer.

Het onderzoek naar activiteitenpatronen van bewoners en naar de betekenis van ruimtelijke posities is niet eenvoudig en in het algemeen is de betekenis van woonmilieukenmerken voor activiteitenpatronen in onze samenleving gering. Van een beperking van het activiteitenpatroon op basis van ruimtelijke posities alleen (ruimtelijke keuzevrijheid) is - binnen een woongewest - in het algemeen nauwelijks sprake. De brede automobilititeit in onze samenleving schept in het algemeen de voorwaarden om ook op rurale posities aan een scala van acti-

viteiten deel te nemen. Voorbehoud moet worden gemaakt voor de deelname aan activiteiten waarvoor de activiteitencentra buiten de regio liggen. De compleetheid van de regio lijkt van groter belang dan de bereikbaarheid binnen een regionaal kader. Bepaalde takken van werkgelegenheid en hoger onderwijsvoorzieningen zijn de belangrijkste voorzieningen die in rurale regio's ontbreken. Dit zijn dan ook de belangrijkste motieven om uit rurale regio's te vertrekken.

Uit eerder uitgevoerd onderzoek blijkt dat met name degenen die reeds op grond van hun maatschappelijke positie een beperking in hun maatschappelijke deelname ondervinden, ook beperkingen ervaren op grond van hun ruimtelijke positie binnen het gewest (Thissen 1991b).

4.3

De streek: de positie en het imago van de Westhoek als plattelandsgebied

Hoewel in het voorgaande de aandacht vooral uitging naar ruimtelijke eenheden van een laag schaalniveau (de nederzetting) is al enige malen gewezen op de betekenis van de regio. De regio is - in de vorm van onder meer de regionale woning- en arbeidsmarkt - het kader waarin de veronderstelde differentiatieprocessen zich voordoen. Dat betekent dat de kenmerken van de rurale regio, de streek (Huigen 1996), steeds belangrijker worden voor de mate en aard van de lokale verscheidenheid daarbinnen. Indien we de vier in tabel 1 onderscheiden functies (verzorging, werk, wonen en recreatie) als uitgangspunt nemen, dan zijn de (productieve) functies werk en verzorging in toenemende mate kenmerkend geworden voor het regionale schaalniveau. Daarbij gaat het allereerst om de compleetheit van de regio (Lambooy 1984): het gaat dan om de vraag of vanuit de nederzettingen van de streek alle benodigde voorzieningen te bereiken zijn en of de streek voldoende mogelijkheden biedt om een bestaan op te bouwen.

Een fundamenteel probleem van plattelandsgebieden betreft de regionale arbeidsmarkt. Daarbij gaat het niet zozeer om (de ontwikkeling van) het aantal arbeidsplaatsen, maar om de kwaliteit en de differentiatie (van der Laan 1992). Het probleem is dat daarbij sprake is van een wisselwerking tussen kwaliteit en differentiatie van de arbeidsplaatsen enerzijds en de kwaliteit van het arbeidsaanbod anderzijds in de streek. Het is voor de streek van groot belang een goed en divers geschoolde woonbevolking aan zich te binden. De kwaliteit van de streek als woongebied - de 'woonstreek' - is daarbij in elk geval een factor van betekenis.

In de meningsvorming over het platteland hebben we te maken met een traditie waarin lage dichtheid en periferiteit als kenmerken van ruraliteit worden verbonden met een zwakke en weinig gedifferentieerde regionale economie en met een laag verzorgingsniveau (Van Engelsdorp Gastelaars, Ostendorf & De Vos 1980). Ook als het gaat om machtsrelaties worden plattelandsgebieden vaak 'neergezet' in een afhankelijkheidsrelatie ten opzichte van grootstedelijke nationale machtscentra. Dit strookt niet met de toegenomen democratisering in onze samenleving en vormt dan ook een mogelijke bron van spanning (Verrips 1978, Huigen & van der Velden 1989).

Er is echter sprake van een tendens om plattelandsgebieden op een meer positieve en minder afhankelijke wijze te omschrijven door 'rust, ruimte en groen' en andere 'amenities' als kenmerkend te beschouwen (Huigen 1996). Deze tendens is vooral terug te voeren op twee concrete ontwikkelingen:

1. De 'trek naar buiten': er is sprake van een vernieuwde belangstelling voor plattelandsgebieden vanuit grootstedelijke gebieden. Het gaat hier om het wonen van 'stedelingen', oriëntaties van bedrijven en bovenal recreanten en toeristen. In de internationale literatuur wordt wel gesproken over 'counterurbanisation' (Champion 1989);
2. De agrarische herstructurering: in de Europese Unie is sprake van een omvangrijk proces van herstructurering in de agrarische sector. Deze herstructurering kan worden benaderd op basis van de regionaal-economische effecten binnen deze sector. Maar zowel binnen de sector zelf als daarbuiten wordt meer en meer aangedrongen op een bredere en meer duurzame benadering: een verbrede benadering binnen de sector (andere bedrijfstypen), een verbrede aandacht voor economische dragers van plattelandsgebieden en een grote aandacht voor de ruimtelijke mogelijkheden die kunnen voortvloeien uit dit herstructureringsproces, zoals grotere aandacht voor milieu en landschap (Van der Ploeg 1997, Huigen & Van Dam 1994, Von Meyer 1996).

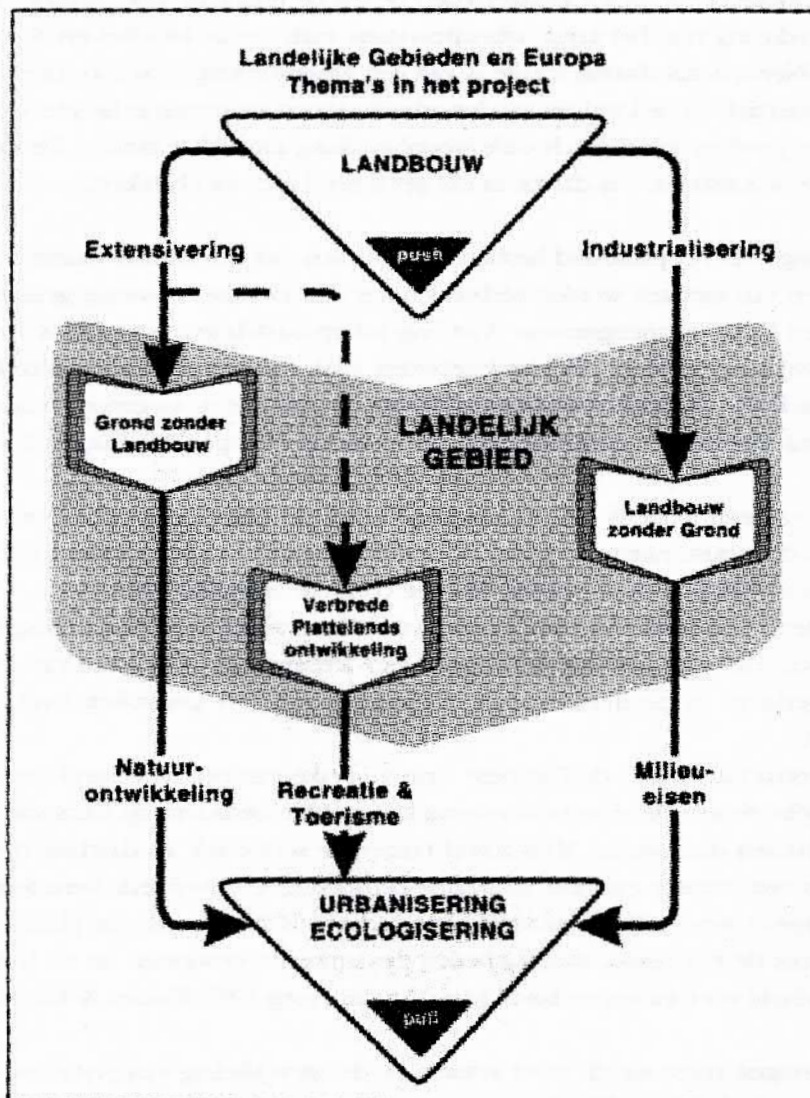
Door deze veranderingen raken steeds meer actoren bij de ontwikkeling van plattelandsgebieden betrokken en neemt hun verscheidenheid toe. Hierdoor veranderen de positie, de functie en het ruimtegebruik in plattelandsgebieden (Huigen 1996):

1. Er is sprake van een voortgaande integratie van plattelandsgebieden in de bredere samenleving;
2. De functie van plattelandsgebieden verschuift van productieve naar meer consumptieve functies;
3. De veranderingen in het ruimtegebruik zijn selectief. Ook hier geldt dat integratie (zie 1) aanleiding geeft tot differentiatie, selectieve ontwikkeling op basis van de mogelijkheden functies (zie 2) in bredere verbanden te vervullen.

In dit verband is het goed om zowel aandacht te besteden aan de positie van de Westhoek om betrokken te worden bij de 'trek naar buiten' (counterurbanization) als aan de mogelijke effecten van agrarische herstructurering. Wij besteden in het onderstaande kort aandacht aan allereerst de mogelijke gevolgen van agrarische herstructurering en daarna aan de 'trek naar buiten' voor een plattelandsgebied als de Westhoek.

Wegens het relatief grote belang van de agrarische sector in de Westhoek - zowel voor de regionale economie als het ruimtegebruik, zal agrarische herstructurering in de Westhoek van groot belang zijn voor de ontwikkeling van de streek. Het totale landbouwareaal in de Westhoek beslaat in 1992 nog 90.563 ha. Dit betekent 77,5% van de totale oppervlakte. De Westhoek telde op 15 mei 1992 nog 5600 landbouwbedrijven. Het aandeel van tewerkstelling in de (regressieve) primaire sector is nog hoog: 14% voor het arrondissement Diksmuide, 9,7% voor het arrondissement Ieper en 19,3% voor Veurne (Streekplatform Westhoek, Provinciaal Onderzoek- en Voorlichtingscentrum voor Land- en Tuinbouw, 1996).

Figuur 16 Denkbare ontwikkelingen van de landbouw in Europese plattelandsgebieden (ontleend aan RPD 1997b)

Hier volstaan we met de presentatie van een model (Rijksplanologische Dienst 1997b) waarbij drie mogelijke ontwikkelingen van de landbouw op het platteland van Europa worden geschetst (zie figuur 15). Daarbij wordt de landbouw als push-factor benaderd: in de landbouw zijn meerdere ontwikkelingsrichtingen te onderkennen. In eerste instantie wordt een onderscheid gemaakt tussen twee denkbare - uiterste - ontwikkelingen:

1. Industrialisering - landbouw zonder grond. Vooral waar ruimte schaars is en de grondprijzen hoog zijn, investeert de landbouw in een zo hoog mogelijke productie per arbeidskracht en hectare. Dit vraagt om strenge milieumaatregelen, die grote investeringen vragen en daardoor leiden tot een verdere intensivering. In haar uiterste verschijningsvorm is deze industriële landbouw niet langer grondgebonden;
2. Extensivering - grond zonder landbouw. Minder input en lagere output (afnemende agrarische productie) leidt uiteindelijk tot braak en functieverandering al of niet door actieve onttrekking van grond.

Er zijn echter ook ontwikkelingen gaande die zich aan beide uiterste proberen te onttrekken en een alternatief trachten te bieden:

3. Extensivering - verbrede plattelandsontwikkeling. Gemeenschappelijke kenmerken zijn pluriactiviteit, diversificatie, lokale of regionale oriëntatie en multifunctionaliteit.

In het model worden urbanisering (verstedelijking) en ecologisering als dynamische factoren (pull-factoren) beschouwd. De ligging binnen Europa en met name de positie ten opzichte van grootstedelijke gebieden wordt als van belang gezien voor de te kiezen ontwikkelingsrichting. De interactie tussen push- (landbouw) en pull-factoren (urbanisering en ecologisering) heeft in deze gebieden immers een verschillende dynamiek. De Westhoek zou op basis daarvan zowel kansen hebben op extensivering als industrialisering, terwijl het gebied (in een tweedeling, de desbetreffende kaart heeft slechts twee klassen) minder kans zou hebben op verbrede plattelandsontwikkeling. De agrarische sector in de Westhoek staat dus op een belangrijke twee- of driesprong.

De 'trek naar buiten', het proces van 'counterurbanization', past in de in de vorige paragraaf en in tabel 1 omschreven maatschappelijke ontwikkeling, waarin de betekenis van consumptieve functies voor de ontwikkeling van nederzettingen toeneemt en op termijn zelfs van betekenis wordt voor de streekontwikkeling van 'amenity'-rijke plattelandsgebieden.

Het voorgaande betekent dat ook op regionaal niveau de kwaliteit van de woonfunctie (en recreatiefunctie) van grote betekenis is voor het ontwikkelingsperspectief. Dat levert dilemma's op bij afwegingen die een direct en positief effect hebben op de regionale economie, maar die (op termijn) de 'amenities' van het gebied en daarmee het perspectief op ontwikkeling van de woon- en recreatiefunctie kunnen schaden.

De Westhoek ligt binnen het Vlaamse Gewest, België, en Noordwest-Europa op korte afstand van gebieden die in de periode 1990-1995 en volgens vooruitberekeningen voor 1995-2025 te maken hebben met een hoge bevolkingsdichtheid en met bevolkingsgroei (Van Wissen, Van der Gaag & Van Imhoff 1997). Daarbij komt dat ruimte in Europa allereerst gevonden zal moeten worden binnen (ook voor België) beperkte nationale kaders. Op grond daarvan neemt de betekenis van herverdeling tussen (dichtbevolkte en groeiende) grootstedelijke gebieden en nabijgelegen plattelandsgebieden toe.

De Britse geograaf Fielding (1993) biedt een uitstekend theoretisch kader om de daaruit voortvloeiende veranderingen in de positie van een plattelandsgebied als de Westhoek te interpreteren. Hij gaat in zijn benadering uit van de relatie tussen sociale mobiliteit (stijging op de arbeidsmarkt) en migratie en hij onderscheidt in zijn studies drie tijdsperspectieven:

1. de lange termijn van de institutioneel ruimtelijke organisatie van de samenleving zoals die in tabel 1 is geschetst;
2. de middellange termijn waarbij het vooral gaat om veranderingen van de economische structuur;
3. de korte termijn waarbij het gaat om conjuncturele veranderingen.

Wat de lange termijn betreft wordt onze post-industriële samenleving gekenmerkt door grootstedelijke gebieden die volgens Fielding het karakter hebben van een 'roltrapregio'. Door de concentratie van hoger onderwijs en gedifferentieerde en innovatieve werkgelegenheid in dergelijke gebieden beginnen veel mensen op jonge leeftijd hier aan hun arbeidscarrière. Naarmate zij stijgen op de beroepsladder - en ouder worden - wordt de kans echter steeds groter dat zij de 'roltrapregio' weer verlaten. Woonmotieven spelen daarbij een belangrijke rol. Met name aan het eind van de arbeidscarrière zouden zij om die reden het grootstedelijk gebied verlaten.

Voor plattelandsgebieden betekent dat een continu vertrek van jongeren met een hoge opleiding en een vestiging van bemiddelde huishoudens in een late levensfase (Hooimeijer & Nijstad 1996)

Voor de middellange termijn zijn het vooral veranderingen in de structuur van de regionale economie - zoals de herstructurering van de landbouw en de industrie - die gevolgen hebben voor de ontwikkeling van de streek.

Recente cijfers over de regionale economie van de Westhoek laten een stijging van tewerkstelling zien in de plattelandsgebieden van het doelstelling 5b-gebied (3,6 % over 1993-1996). Over de periode 1990-1997 wordt overigens ook een sterke stijging van de werkloosheid genoteerd, ook hier is deze hoger in het plattelandsdeel van het doelstelling 5b-gebied (stijging van 44 %). Recent, vanaf 1995, heeft zich echter een opmerkelijke daling voorgedaan in de werkloosheid (over 1995-1997 was de daling in de plattelandsgemeenten 12,7 %). De ontwikkeling van de werkloosheid in het gebied over de periode 1990-1996 komt overigens overeen met de ontwikkeling in geheel Vlaanderen. De werkloosheidsgraad voor de plattelandsgemeenten in het doelstelling 5b-gebied ligt in 1997 op 4,27 %. M.b.t. de ontwikkeling van het inkomen 1990-1995 lijkt in het plattelandsdeel van het 5b-gebied sprake van een 'inhaaleffect', maar in vergelijking met Vlaanderen ligt het inkomensniveau toch nog 10 % lager (Viaene e.a., 1997 : p13-19).

Voor de korte termijn blijkt rond de grootstedelijke gebieden van Noordwest-Europa sprake van één duidelijk patroon. In een periode van opgaande conjunctuur neemt migratie in het algemeen toe - meer mensen veranderen van baan of verhuizen naar een aantrekkelijker woonsituatie -, maar in tijden van hoogconjunctuur is het aantrekkelijker om grootstedelijke gebieden te verlaten omdat de prijzen van woningen in dergelijke gebieden dan sneller stijgen (Hooimeijer & Nijstad 1996).

De migratierelaties tussen grootstedelijke gebieden en omringende plattelandsgebieden, zoals de Westhoek, kunnen op verschillende tijdschalen worden benaderd. Onder bepaalde omstandigheden biedt de woon- en recreatiefunctie aan de streek goede ontwikkelingsperspectieven. Het gebied dient dan wel over de benodigde troeven ('amenities') te beschikken.

Bij het beschikken over 'amenities' gaat het overigens niet alleen om de objectieve aanwezigheid van voor wonen en recreatie aantrekkelijke zaken (en de afwezigheid van 'rust, ruimte en groen' verstorende zaken), maar ook en steeds meer om het beeld, het imago, van het gebied bij (potentiële) bewoners en bezoekers. Er zijn ten minste twee redenen om het belang daarvan te benadrukken.

Allereerst is in onze samenleving sprake van een verschuiving van een woordcultuur naar een beeldcultuur en de daarmee samenhangende effecten van de informatietechnologie. Er is sprake van een sociaal-culturele tegenstroom waarbij design, status en emotie worden gebruikt om de vervlakkende werking van standaardisering en uniformering door sociaal-economische ontwikkelingen op te heffen (Dietvorst 1997). De kwaliteiten van landelijke gebieden zouden dan ook vooral op visuele wijze gepresenteerd moeten worden. Kwaliteiten als 'rust, ruimte en groen' en de 'rurale idylle' hebben primair betrekking op beelden.

Daarnaast is wegens de groeiende verscheidenheid van functies en actoren niet alleen sprake van een in toenemende mate ruimtelijk gedifferentieerd platteland, maar ook van een 'rurale identiteit in veelvoud' (Huigen 1996). Verschillende gebruikers, waaronder bewoners, baseren hun handelen ten aanzien van een plattelandsgebied op de beelden die zij hebben geconstrueerd op basis van voor hun doel verzamelde en 'verwerkte' informatie. Daarbij gaat het om visuele, sociale en culturele waarden. Ook de mogelijkheid die het gebied levert om aan de 'status' van bewoners en gebruikers bij te dragen moet niet worden onderschat. Reputaties die gebieden hebben opgebouwd zijn in het algemeen niet gemakkelijk te veranderen. Het lijkt dan ook verstandig bij imago-versterking van een gebied aan te sluiten bij reeds bekende en positief gewaardeerde kenmerken van het gebied.

Het beeld van de Westhoek bij (potentiële) bewoners en gebruikers kent ongetwijfeld sterke en zwakke kanten. Natuur en cultuur vormen de belangrijkste ingrediënten voor een te versterken imago van het gebied. De (nabijheid van de) kust, de IJzervallei, het zicht op dorpskernen vanuit een relatief open landschap, het reliëf in het zuiden, de cultuurhistorische relictten, de overall aanwezige herinneringen aan de Eerste Wereldoorlog en de vele (vroegere en recentere) aspecten van cultuur (muziek, vormgeving, poëzie, kunst, gastronomie) die in de Westhoek wortel hebben geschoten, vormen in elk geval belangrijke ingrediënten van het beeld van de plattelandskernen van de Westhoek. De (zichtbare) kwaliteit van deze elementen zal van grote betekenis zijn voor de toekomstige imagovorming van de Westhoek

4.4

Positie van de Westhoek in het ruimtelijk beleid

4.4.1 Europa

Het Europees beleid inzake ruimtelijke ordening is tot op heden beperkt gebleven tot enkele zeer algemene stellingen inzake duurzaamheid, rechtvaardige inrichting etc. Binnen het Europees Regionaal Beleid heet het dat 'landelijke gebieden' als de Westhoek 'onder druk staan van de ontwikkeling in de moderne samenleving'. Dit komt door de ligging t.a.v. en vlotte bereikbaarheid vanuit de grote agglomeraties. 'Landelijke gebieden' als de Westhoek zijn potentiëel begunstigen voor diverse Europese middelenstromen. De (evoluties binnen de) Europese kijk op regionale ontwikkeling in plattelandsgebieden verdient dan ook onze aandacht.

We beperken ons in dit deel tot het vermelden van enkele aanknopingspunten die deze visie illustreren:

- de structurele hulp voor doelstelling 5b-gebieden: de uitwerking voor de Westhoek in prioritaire zwaartepunten (economische structuur, toerisme, land- en tuinbouw, onderwijs en opleiding en kwaliteit van het bestaan in dorpen...) geeft de visie van Europa weer op de problematiek van plattelandsgebieden: de klemtoon ligt veeleer op het scheppen van gunstige voorwaarden voor een endogene ontwikkeling, dan op het wegwerken van een 'achterstand'.¹² Ook het Leader II programma (DG VI) vertrekt van deze filosofie maar kiest daarenboven uitdrukkelijk voor een bottom-up benadering. Netwerkvorming, local leadership, innovatie... zijn kernbegrippen.
- de conferentie van Cork (november 1996) legt in een tienpuntenprogramma de ingrediënten vast voor een 'menu voor plattelandsontwikkeling'. Centraal staat een nieuw te sluiten bondgenootschap tussen landbouw, recreatie, natuur en landschap.¹³
- commissaris Fisschler (landbouw) wenst duidelijk de invoering van een vernieuwend beleid voor het platteland in heel de Unie. Door de nakende herschikking van de landbouwbudgetten zouden hiertoe meer middelen kunnen worden ingezet.¹⁴
- het Europees Ruimtelijke Ontwikkelingsperspectief (juni 1997)(opvolger van Europa 2000+). Ook dit document pleit voor nieuwe relaties tussen stad en platteland en een ontwikkelingsstrategie gebaseerd op diversificatie van functies.¹⁵

De druk om het plattelandsthema een centraler plaats te geven op Europese agenda's en binnen de dito middelenstromen, neemt hand over hand toe. Cruciaal voor de Westhoek wordt de discussie over de schaal waarop programma's in de toekomst gebaseerd zullen zijn. Als dit wordt opengetrokken tot de regio's (Vlaamse Gewest), zullen alle indicatoren over de Westhoek i.v.m. leefbaarheid en platteland verdwijnen in Vlaamse gemiddelden. En Vlaanderen kan zich moeilijk op Europees niveau als plattelandsgebied profileren. De Westhoek dreigt hierdoor middelen te verliezen.¹⁶

¹² Het Europese programmeringsdocument voor structurele ondersteuning in het kader van doelstelling 5b voor de Westhoek werd goedgekeurd op 31 maart 1995.

¹³ De verklaring van Cork omvat o.m. een tienpuntenplan voor het te voeren beleid voor plattelandsontwikkeling: 1. meer aandacht voor het platteland moet zich vertalen in het plaatsen van de problematiek bovenaan de agenda van de Europese Unie; 2. basis van het plattelandsbeleid is een integrale aanpak; 3. de Europese steun moet zich toespitsen op diversificatie; 4. het beleid dient gericht te zijn op behoud van kwaliteit; 5. hanteren van het beginsel van subsidiariteit; 6. radicale vereenvoudiging van de regelgeving; 7. alle maatregelen in één allesomvattend programma; 8. private participatie naast publieke financiering; 9. regionaal én lokaal partnerschap; 10. goed toezicht op de besteding.

¹⁴ Commissie-2 (plattelandsontwikkeling) van het Comité der Regio's ontwikkelt momenteel hieromtrent de eerste voorstellen.

¹⁵ 'In diversifying the economic base of rural areas, emphasis should be placed on complementarity and sustainable development. Attention should be paid to achieving a good and balanced mix of structure-determining functions in rural areas, focusing on the integration of alternative activities such as tourism and recreation, which should not, however, be allowed to become over-dominant.'

¹⁶ In een ontwerp standpuntbepaling (oktober 1997) rond de hervorming van het Europees Structuurbeleid bepleit het kabinet van de minister-president om het NUTS I niveau (Voor België: de gewesten) als schaalniveau te hanteren.

4.4.2 Benelux

Het ruimtelijke Beneluxbeleid geeft door de schaal van zijn behandelde deelruimtes geen belangrijke rechtstreekse aanwijzingen voor het leefbaarheidsvraagstuk in de Westhoek.

Toch zijn twee opvallende relevante vaststellingen te selecteren m.b.t. de functie en de ligging van dit landelijk gebied :

Tweede Benelux Structuurschets

Hier wordt opvallend veel aandacht besteed aan de zgn. 'verbrede ontwikkeling van landelijke gebieden'. Productiefuncties, protectiefuncties en leefbaarheidsfuncties moeten duurzaam ontwikkeld kunnen worden binnen deze gebieden. Leefbaarheid wordt vertaald als het instandhouden van een economisch, sociaal en cultureel draagvlak 'binnen' het landelijk gebied en dit te realiseren door een dubbele beweging: aantrekken van exogene bedrijfsactiviteiten en ontwikkelen van verzorgingsfuncties (maar dan in de kleine steden) en tegelijkertijd een aanvulling buiten deze verstedelijkte knooppunten met 'intelligente' verzorgingssystemen en nieuwe economische functies gebaseerd op endogene kwaliteiten.

We verwijzen in dit verband nog naar een expliciet stukje over de Westhoek in deze structuurschets ¹⁷.

Benelux Ruimtelijk Concept

De *kaartbeelden* waarin de concepten worden gevisualiseerd benadrukken nogmaals de opvallende positie van West-Vlaanderen en de Westhoek in een ruimer Europees geheel. De IJzervallei en het aaneengesloten openruimte-gebied van de Westhoek krijgen er de status 'belangrijk' mee. Deze appreciatie wordt nog versterkt door zijn relatie tot en de onmiddellijke nabijheid van het grensoverschrijdend netwerk LiKoTo (Lille, Kortrijk, Tournai).

De aansluiting via infrastructuurassen op dit netwerk komt dus steeds in directe omgeving van de Westhoek te liggen. Tegelijkertijd wordt het gebied wegens zijn status 'omzeild'.

Een potentieel gunstige positie dus ...

4.4.3 Vlaanderen

De vier basisdoelstellingen en hieruit afgeleide ruimtelijke principes van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (goedgekeurd door de Vlaamse Regering en verder 'RSV' genoemd) sluiten grotendeels aan bij de visie - zij het op een ander schaalniveau - van de Tweede Benelux Structuurschets. Voor het zgn. 'buitengebied' betekent dit dat het fysische systeem van riviervalleien, agrarische gebieden... en de aaneengesloten openruimten als structurerend en dus belangrijk wordt beschouwd; de gewenste gedeconcentreerde bundeling biedt het kader voor een gedifferentieerd ruimtelijk beleid voor de nederzettingstructuur. Het kerngebonden wonen staat als uitgangspunt voorop.

¹⁷ Benelux Structuurschets, mei 1996, hoofdstuk Kansen en problemen en ontwikkelingsrichtingen van gebieden: 117. 'Een aandachtspunt voor het beleid in deze deelruimte is ook de geleiding van de verstedelijking, samenhangend met de Kanaaltunnel. Wenselijk is het tevens om aandacht te schenken aan het voorzieningenniveau in deze deelruimte. Samenwerking tussen overheden en private partijen kan hier uitkomst bieden'.

De gehanteerde terminologie levert voor de Westhoek volgende indeling op:

1. De 'Stedelijke gebieden en netwerken'

Stedelijke gebieden:

Er wordt verder onderscheid gemaakt tussen de zgn. 'regionaal stedelijke gebieden' (in de onmiddellijke nabijheid van de Westhoek situeren zich Brugge, Kortrijk, Oostende en Roeselare) en daarnaast 'structuurondersteunend kleinstedelijke gebied' (leper voor de Westhoek).

Een derde categorie is 'kleinstedelijk gebied op provinciaal niveau'. Voor de Westhoek behoren Diksmuide, Poperinge en Veurne hiertoe. In de onmiddellijke nabijheid van de Westhoek vinden we Torhout en Menen.

Stedelijke netwerken:

Relevant zijn hier de kust en de regio Kortrijk.

2. Het 'Buitengebied'

Het buitengebied is dat gebied waarin de open (onbebouwde) ruimte overweegt. De term wordt gehanteerd als ruimtelijk begrip maar met beleidsmatige inhoud¹⁸. De nederzettingenstructuur bepaalt mee de ruimtelijke structuur.

We vestigen de aandacht op de gehanteerde beleidscategorieën:

1. hoofddorpen (woonkernen met een minimale uitrustingsgraad);
2. andere woonkernen;
3. het bebouwd perifeer landschap (niet in West-Vlaanderen);
4. de linten (kunnen ook woonkernen in die vorm zijn);
5. de verspreide bebouwing.

Het beleid richt zich op het bundelen van wonen en verzorgende activiteiten in de hoofddorpen en andere woonkernen

Een verdere toename van linten en verspreide bebouwing kan niet.

Een specifiek economisch en sociaal-cultureel beleid moet worden ontwikkeld om de (kleinste) kernen van het buitengebied leefbaar te houden. Behoud van voorzieningen kan geen argument zijn om bijkomend ruimte aan te snijden voor woningen in of aansluitend bij de kernen van het buitengebied. Veeleer moeten oplossingen komen om het aanbod van voorzieningen maximaal toegankelijk of bereikbaar te houden (RSV, 1997 deel 2 : 102).

Voor de woonfunctie in de 'kleine' kernen moet de nadruk liggen op maximaal gebruik van bestaande huisvestingsmogelijkheden (inbreiding, renovatie, samenvoeging...). Inrichting van de dorpscentra, versterken van het dorpsilhouet uitgaand van de (bijzondere) cultureel-maatschappelijke waarde, landschapszorg en aandacht voor rust, stilte en verkeersleefbaarheid zijn daarbij belangrijk (RSV, 1997 deel 2: 102).

Het document onderstreept dat een multifunctionele ontwikkeling en het verweven van functies en activiteiten voorop staat voor de kernen van het buitengebied (RSV, 1997 deel 2: 100, 251 (kernversterkend beleid)). Op basis van de actuele aard en graad van invulling van deze multifunctionaliteit wordt de indeling in hoofddorpen en woondorpen gemaakt. Er kan gesteld worden dat deze categorisering opgebouwd is rond morfologische en functionele motieven.

¹⁸ Het buitengebied is - op het niveau van Vlaanderen bekeken - het gebied waarin de open (onbebouwde) ruimte overweegt en waar een buitengebiedbeleid wordt gevoerd. Elementen van bebouwing en infrastructuur die in functionele samenhang zijn met de niet-bebouwde ruimte maken er deel van uit en kunnen plaatselijk overwegen. Buitengebied is aldus een beleidsmatig begrip. (RSV, 1997 deel 2, Bijlage)

De selectie van de kernen voor deze verschillende categorieën van de nederzettingenstructuur wordt toegevoegd aan het provinciale structuurplan, de afbakening van de kernen wordt overgelaten aan het gemeentelijk niveau. Als basis voor de selectie wordt verwezen naar een bestaande wetenschappelijke analyse¹⁹.

Essentieel voor de ontwikkeling van de woningmarkt in de Westhoek is de zgn. trendbreuk in de verdeling van de woningbehoefte (procentuele verdeling tussen stedelijke gebieden en buitengebied wordt bevroren op het niveau van 1991: voor West-Vlaanderen wordt dit op 67%, respectievelijk 33% vastgesteld). Deze verdeelsleutel bepaalt dus de grenzen voor de groei in het buitengebied tot 2007. De provincie stelt verder een kwantitatieve optie voorop voor de gemeenten in het buitengebied. Dit cijfer fungeert als toetskader voor de planning (RSV, 1997 deel 2: 98). Het beschikbare aanbod (binnen de bestaande bestemmingsplannen) wordt door het Vlaamse Gewest in een dynamische inventaris bijgehouden. Het RSV gaat er verder van uit dat de behoefte aan bijkomende woongelegenheden tot 2007 volledig binnen totaliteit van de bestaande woongebieden van het gewestplan kan worden opgevangen. Essentieel hiertoe is uiteraard een adequaat grondbeleid om de vastgestelde bouwgronden ook effectief beschikbaar te krijgen (RSV, 1997 deel 2: 100).

Verder is het pleidooi voor differentiatie van de woningvoorraad, de behoefte aan vernieuwing en de opvatting inzake woningdichtheid belangrijk.

4.4.4 Provincie West-Vlaanderen

Het RSV en de voorontwerpen per deelgebied voor een toekomstig provinciaal structuurplan zijn parallel opgevoerd. Bij de integratie van de 3 voorontwerpen tot één ontwerp, zal het provinciaal plan zich moeten inpassen in de werkwijze en terminologie van het ondertussen vastgestelde RSV.

De voorontwerpen zijn provinciale beleidsdocumenten, maar geven de visie weer van het ontwerpend West-Vlaams Economisch Studie bureau.

We beperken ons bij deze situering tot de (voor het onderzoek relevante) klemtonen waarin het voorontwerp deelgebied Zone Zuid-West van het Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen (verder 'VO-ZZW') opvalt of afwijkt van het RSV.

1. Kleinstedelijke gebieden in de Westhoek

Opvallend is het pleidooi van het VO-ZZW voor een gelijkwaardig versterken van de verzorgingsfunctie van verschillende kleinstedelijke polen in de Westhoek: naast Ieper is dit ook Veurne, Diksmuide en Poperinge: 'Eerder dan het uitsluitend op een hoger niveau brengen van één kern' (West-Vlaanderen 2000, 1990: 252).

Het in het RSV gemaakte onderscheid tussen het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied Ieper en de andere genoemde kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau komt hiermee te vervagen. Ook wordt uitdrukkelijk gewezen op de positie van Veurne binnen het stedelijk netwerk van de kust. Het verzorgingsniveau van Veurne is waarschijnlijk ook in belangrijke mate afgestemd op (al dan niet seizoensgebonden) verhoogde populatie in de kustregio.

¹⁹ Op basis van de literatuur en kaartbeelden waarop de definitie hoofddorp - woonkern wordt bepaald (M. Goossens en H. Van Der Haegen, De invloedssferen der centra en hun activiteitenstructuren, 1972), kan een lijst met hoofddorpen voor de Westhoek worden opgemaakt: De Panne, Adinkerke, Koksijde, Oostduinkerke, Nieuwpoort, Leisele, Avingem, Pervijze, Leke, Esen, Woumen, Koekelare, Handzame, Kortemark, Zarren, Houthulst, Merkem, Reninge, Lo, Oost-Vleteren, Woesten, Proven, Reningelst, Watou, Elverdinge, Boezinge, Vlamertinge, Langemark, Zonnebeke, Passendale, Beselare, Geluveld, Geluwe, Wervik, Kemmel, Westouter, Wijschate, Nieuwkerke.

2. Dienstverlening

Ook de aandacht voor de specifieke situatie van de dienstverlening in het buitengebied staat centraal. De weinig talrijke bevolking, wonend op grote afstand en met specifiek sociale kenmerken (met name een gerichtheid op landbouw), wordt hier als element aangebracht.

Maar deze problematiek wordt ook in verband gebracht met de nog steeds beperkte economische positie van de kleinstedelijke gebieden. Het is de optelsom van beide die leidt tot een duidelijke meerkost voor de organisatie van de dienstverlening.

3. Recht op wonen

Het VO-ZZW ontwikkelt een eerder principiële uitgangspunt i.v.m. het 'recht op wonen en het ter beschikking hebben van woondiensten'. Hoewel het verder vooral wordt vertaald in een versterkte vorm van woonconcentratie, kan dit uitgangspunt vergaande consequenties hebben voor het verzekeren van dienstverlening (nutsvoorzieningen, huishoudelijk afval(waters) enz.), het beleidsoptreden t.a.v. verspreide bebouwing enz.

4. Selectie en categorisering

De aanbevolen gedeconcentreerde bundeling (waarbij de woonkernen van stedelijke gebieden dynamisch ondersteund worden, de eigenheid en leefbaarheid van woonkernen in het buitengebied worden 'gevrijwaard') ziet er bij categorisering enigszins anders uit dan de gewenste ruimtelijke structuur op Vlaams niveau: het onderscheid voor het buitengebied tussen hoofddorpen met een minimaal uitrustingsniveau en de andere woonkernen wordt vervangen door twee andere beleidscategorieën:

- woonkernen met eigen groei mogelijkheden: te realiseren eerst via inbreiding, later uitbreiding. Ook opvang van inwijkingsoverschotten vanuit andere kernen binnen dezelfde (fusie)gemeente is niet onmogelijk;
- woonkernen met ruimtelijk beperkte groei mogelijkheden: deze kernen kunnen ten hoogste eigen groei opvangen binnen de bestaande morfologische begrenzingen.

Het VO-ZZW acht bovendien de gemeente het best geschikt om deze woonkernen in het buitengebied te selecteren, te categoriseren en een eventueel aandeel in de groei toe te wijzen. Het ziet dit wel in overleg met het provinciaal niveau en wenst dan ook tegelijkertijd een aantal richtinggevende randvoorwaarden mee te geven.

5. Wonen in ruime zin

Naast deze eerder procedurele aangelegenheden, wordt een nieuw bestemmingsbegrip geïntroduceerd. 'Wonen in ruime zin' omvat de onderlinge verweving van huisvesting, lokale tewerkstellingsactiviteiten, lokale voorzieningen en lokale verkeersinfrastructuur (VO-ZZW, 1997: 168). Hoewel de aard kan verschillen volgens de beleidscategorie van de woonkern, moeten de (ontwikkeling van de) vier activiteiten verder kunnen in ieder geselecteerde woonkern (beide types).

Groei wordt verder in de planopties 'wonen in ruime zin' consequent toegepast. Naast huisvesting worden ook ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden voor lokale tewerkstelling, voorzieningen en lokale verkeersinfrastructuur - binnen bepaalde voorwaarden²⁰ - mogelijk geacht.

Aparte aandacht wordt ook besteed aan de kleinste kernen. Er wordt gepleit voor een specifiek beleid op lokaal en regionaal niveau. De leefbaarheidsproblematiek moet worden aangepakt via het voorzieningenbeleid en een ruimer aangepast sociaal-cultureel en economisch beleid. Voor de kleinste kernen staat ook hier de opwaardering van de woonkwaliteit (huisvesting én woonomgeving) centraal.

²⁰ VO-ZZW, 1997: 314: ... ter ondersteuning van de lokale ontwikkeling, voor zover zij het woonklimaat van de woonkern en de open ruimte van het buitengebied niet bezwaren doordat hun schaal, uitrustingsgraad en reikwijdte het niveau van de betreffende woonkern overschrijdt.

4.4.5 Kanttekeningen

Vanuit de schets van de leefbaarheids- en beleidsproblematiek (deel 2) en de vooropgestelde uitgangspunten (deel 4), kunnen enkele kanttekeningen geplaatst worden i.v.m. de actuele ruimtelijke beleidsplanning - zoals die is omschreven in de bovengenoemde documenten.

1. Wonen in ruime zin

De invoering van de term 'wonen in ruime zin' in het VO-ZZW staat symbool voor een meer genuanceerde visie op de ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden van de plattelandskernen.

Hoewel deze nuancering is ingegeven door het maximaal open houden van ruimtelijke mogelijkheden, sluit ze toch aan bij een eerder traditioneel beeld van de kern waarin een zekere 'completeid' wordt nagestreefd. Aangezien veel voorzieningen ondertussen van het lokale toneel verdwenen zijn, is het duidelijk dat 'wonen in ruime zin' vooral betrekking heeft op ruimte voor tewerkstellingactiviteiten²¹.

Verder wordt ook geen aandacht besteed aan de wenselijkheid van bepaalde voorzieningen. Omwille van hun aard, kunnen bepaalde voorzieningen tegenstrijdig zijn met andere functies. We denken hierbij aan voorzieningen die visuele, lawaai-, geur- of verkeersoverlast met zich brengen en de woonfunctie kunnen hinderen. Het VO-ZZW beperkt op basis van de schaal, niet van de aard (VO-ZZW, 1997: 314).

2. Categorisering

De categorisering van de kernen in het buitengebied in het RSV en het VO-ZZW is gebaseerd op een tweedeling. Beide omschrijvingen - die voor ruimtelijk beleid bedoeld zijn - categoriseren op basis van uitrustingsgraad, verzorgingsbereik... Het levert uiteindelijk een vrij ongedifferentieerd beeld op met grotere en kleinere kernen. De gehanteerde termen bieden weinig ruimte om beleidsmatig om te gaan met meer verscheiden posities van kernen op de woningmarkt. Het refereert ook aan een hiërarchische organisatie van het voorzieningenbeleid.

3. Verhouding stedelijk gebied - buitengebied

Bij het schetsen van de verhouding tussen het stedelijk gebied en het buitengebied duikt het achterliggende beeld op van een buitengebied dat het stedelijk gebied omringt. De situatie in de Westhoek ligt enigszins genuanceerder. Een opvallende zone met zeer kleine kernen valt 'tussen' Diksmuide, Veurne en Poperinge. Tegelijkertijd is er de ligging 'met de rug tegen de grens' van vele dorpen tussen Veurne en Poperinge enerzijds en ten zuiden van Ieper anderzijds.

De relatie tussen deze zones en 'hun' stedelijk gebied is dan ook niet zo eenduidig. We verwijzen in dit verband naar de recente herbepaling van de invloedssferen van stedelijke kernen²².

De aanduiding en indeling van de kleine steden gebeurde in dit onderzoek op basis van metingen m.b.t. uitrusting en multifunctionaliteit en een enquête naar relatiepatronen (Zie tabel in bijlage 5).

We staan hier kort even stil bij de situatie van Ieper, Poperinge, Diksmuide en Veurne.

Ieper: 'goed uitgeruste kleine stad'. Ieper behoort hiermee tot de acht best uitgeruste kleine steden. Ieper blijkt niet alleen een hoge attractiviteit te hebben op de eigen bevolking (70%), bovendien kan het rekenen op meer externe dan interne bezoekers en heeft het een duidelijke ommelandfunctie.

Veurne: 'behoorlijk uitgeruste kleine stad'. Veurne scoort lager dan Ieper op het vlak van uitrustingsgraad, de attractiviteit voor eigen inwoners ligt nog hoger dan 50%, maar heeft een zeer sterke aantrekkingskracht op bezoekers en ommeland.

²¹ Het hier ontwikkelde beeld van de 'complete' kern, sluit aan bij bedenkingen en amendementen van de gemeentebesturen t.a.v. VO-ZZW (bespreking gemeenteraden van de Westhoekgemeenten, oktober - november 1997).

²² Hiërarchie van de stedelijke kernen in Vlaanderen, prof. dr. E. Van Hecke m.m.v. prof. em. dr. H. Van der Haegen, Instituut voor Sociale en Economische Geografie Heverlee, 1997: 91-102

Poperinge, Diksmuide: 'zwak uitgeruste kleine steden'. De uitrustingsgraad is reeds heel wat beperkter maar toch nog aanzienlijk, de attractiviteit op eigen bevolking is voor Poperinge vrij hoog (meer dan 60%) voor Diksmuide reeds minder (minder dan 50%), de aantrekkingskracht voor bezoekers is nog vrij behoorlijk (meer dan 40%), de ommelandfunctie (zeker voor Diksmuide) is eerder beperkt.

Opvallend is verder dat Nieuwpoort en Wervik niet tot deze 'kleine steden' behoren.

Hun uitrustingsgraad en ommeland zijn te beperkt ten opzichte van de wel geselecteerde kleine steden.

Figuur 17

Belangrijk voor dit onderzoek zijn de invloedssferen van deze 'kleine steden'.

De afbakening van de invloedssferen van de kleine steden grijpt plaats op basis van de gerichtheid van aankoop voor de periodieke goederen, het secundair en hoger onderwijs, de medische functie, de recreatieve en culturele functie.

Op de bijgevoegde kaart wordt rekening gehouden met een gerichtheid van de gemeenten op deze kleine steden. Een gemengde opvulling van de gemeenten wordt toegepast wanneer de tweede belangrijkste stad een invloed heeft van ten minste $\frac{2}{3}$ van de belangrijkste stad. Een volle kleur betekent dus dat er een duidelijk overwicht is naar een bepaalde stad. Een meer gemengde invloed wordt dus met afwisseling van twee kleuren voorgesteld. Het zijn zgn. "overlappende invloedssferen".

Als we op deze kaarten nagaan onder welke stedelijke invloed de gemeenten uit de Westhoek komen te liggen dan vallen volgende vaststellingen op:

- de minimale gerichtheid op Diksmuide is beperkt tot de eigen deelgemeenten. 'Zelfs' Lo-Reninge (arrondissement Diksmuide) blijkt onder een gemengde invloed Veurne-Ieper te liggen;
- de minimale gerichtheid op Poperinge is beperkt tot de eigen deelgemeenten en Vleteren;
- Zonnebeke komt in de overlappende invloedssfeer Roeselare-Ieper terecht;
- Ieper heeft ook een stuk invloedssfeer in Wallonië: nl. op Komen;
- de twee belangrijkste kleine steden die van invloed zijn op Wervik liggen buiten de Westhoek: Menen en Kortrijk. Idem voor Koekelare: Oostende en Torhout;
- de zuivere invloedssfeer van Roeselare reikt tot ver in de Westhoek: Houthulst en Kortemark;
- verder blijkt Nieuwpoort vooral onder de Oostendse zon te liggen.

Voor verdere opties inzake uitbouw van de voorzieningenstructuur en bestuurlijke organisatie in de Westhoek is dit type onderzoek belangrijk. Het geeft aanduidingen over oriëntaties van burgers.

De oppervlakte "overlappende invloedssferen" wordt uiteraard beïnvloed door het niveau waarop de kaart is opgesteld, nl. de fusiegemeente. In een aantal gevallen gaat het werkelijk om gedeelde invloedssferen, in andere gevallen wordt bij onderzoek op niveau van deelgemeenten waargenomen dat er een opsplitsing is naar overwegende invloedssferen in functie van de geografische ligging, lees afstand: zo zijn het zuidwestelijk deel van Langemark en Zonnebeke op Ieper gericht, het noordoostelijk deel op Roeselare.

Een verdere verfijning op niveau van de deelgemeenten is noodzakelijk. Het zal vooral voor het hart van de Westhoek (de dorpen tussen Veurne - Ieper - Poperinge en Diksmuide) moeten verduidelijken hoe de gerichtheid zich aftekent. En of voor dit tussengebied de kernen allemaal een gelijklopende oriëntatierichting hebben binnen de fusiegemeente, dan wel of er sprake is van polarisatie. Ook de invloed van de grensligging moet verder worden onderzocht.

4. Planningschaal

Inzake het schaalniveau voor verdere uitwerking van het ruimtelijk structuurplan, is er het pleidooi van de provincie om de gemeenten een groter deel van de verantwoordelijkheid te laten opnemen. Ook de prognoses i.v.m. bevolkingsontwikkeling worden berekend binnen administratieve grenzen van de gemeente. Het RSV, noch het VO-ZZW overwegen echter de mogelijkheid om in aaneengesloten zones met diverse kleine kernen (van verschillende gemeenten) en een aparte problematiek, een occasioneel planningsniveau te laten functioneren.

5. Verspreide bewoning

Verspreide bewoning blijkt een teer punt. Er is enerzijds de formele afwijzing van nieuwe vestigingen. Anderzijds wordt door het pleidooi i.v.m. het 'recht op wonen en woondiensten', de genuanceerde kijk op de vermeerdering van het bouwvolume (o.m. het bepleiten van meer armslag voor situationele afweging)(VO-ZZW) een meer begripvolle benadering ontwikkeld. Er wordt nergens in de documenten onderscheid gemaakt tussen woningen die momenteel voor huisvesting in gebruik zijn en leegstaande woningen. Ook de gemeenten laten zich in deze discussie niet onbetuigd²⁴. De zorg van de gemeenten betreft uiteraard het op peil houden van het inwonersaantal. De financiële toestand van de gemeente is hiervan nog altijd in grote mate afhankelijk.

Een nauwkeurige berekening van de maatschappelijke kost voor organisatie van publieke dienstverlening, aanleg van nutsvoorzieningen, onderhoud openbaar domein... ontbreekt voorlopig.

Ook de mogelijkheden tot het bouwen van een tweede woning op een agrarisch bedrijf wordt momenteel niet in deze discussie betrokken²⁵.

6. Beeldkwaliteit

Af en toe wordt in de documenten aandacht besteed aan de relatie tussen aantrekkelijkheid en belevingswaarde van sommige woonkernen en ruimtelijke of stedenbouwkundige ingrepen in de onmiddellijke omgeving (VO-ZZW, 1997: 173). Het is duidelijk dat niet alleen de bouw van grootschalige constructies in of rond dorpen, het 'perspectief van woondorpen kunnen belemmeren'.

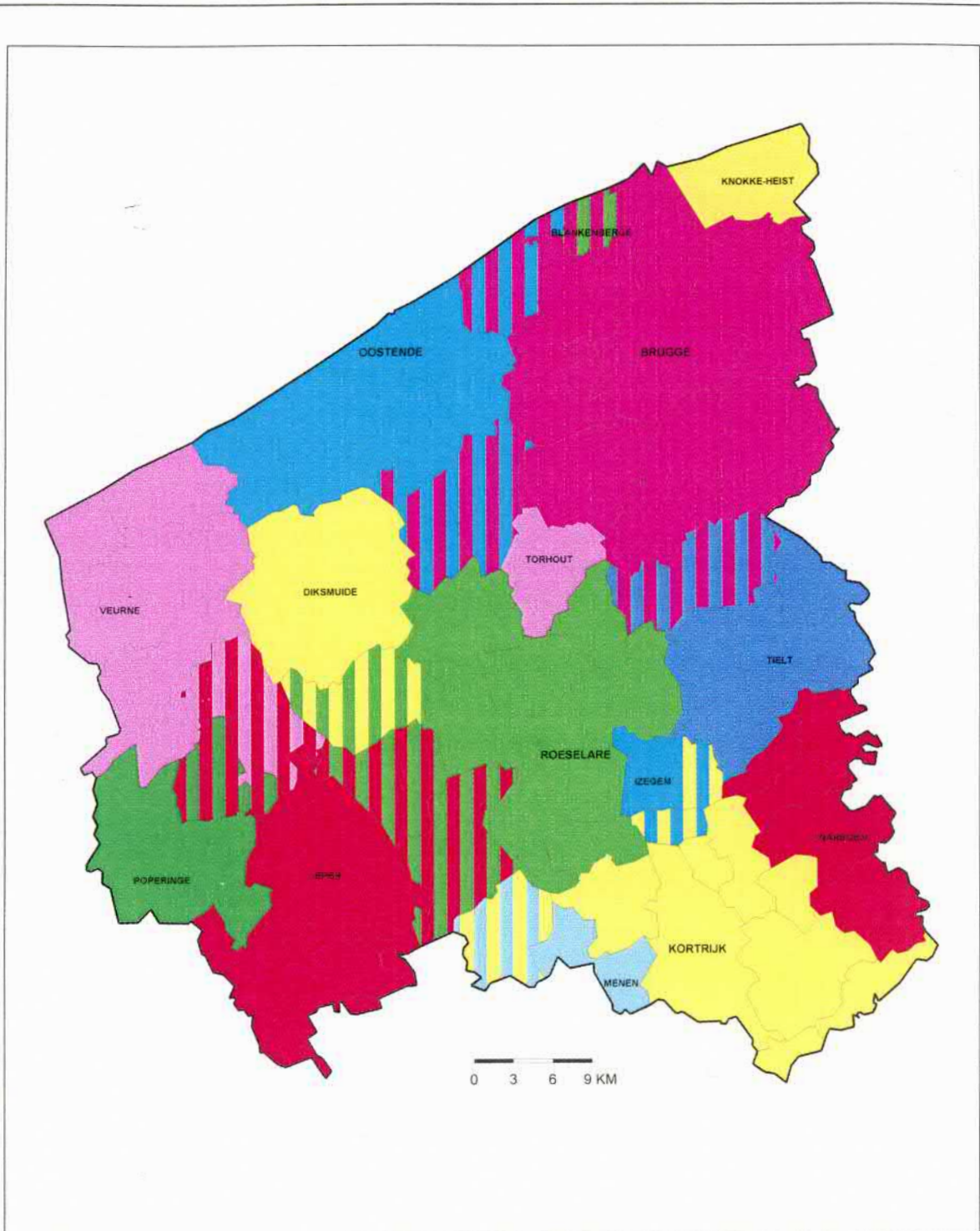
Aandacht voor de beeld- en architecturale kwaliteiten, de stedenbouwkundige concepten bij verbouwingen en ruimtelijke ingrepen, komt in deze documenten niet aan bod.

²⁴ Motie van de West-Vlaamse burgemeesters aan de Vlaamse Regering en Vlaamse parlementsleden, betreffende: Herstel woonrechten bewoners particuliere woningen in de landbouwzone. 5 december 1996

²⁵ De wetgeving hierrond is vrij streng. Voor het bouwen van een tweede woning moet een voldoende inkomen op het bedrijf bewezen kunnen worden om twee huishoudens te vestigen. Toch zijn er recent verschillende voorbeelden. Een andere problematiek betreft de volume-uitbreiding van het woongedeelte op het landbouwbedrijf. Ook hier wordt vanuit de landbouwsector zelf een zekere beperking bepleit naar analogie van de wetgeving i.v.m. verspreide bebouwing.

FIGUUR 17 - KLEINSTEDELIJKE INVLOEDSFEREN IN WEST-VLAANDEREN (VAN HECKE 1997)

KLEINSTEDELIJKE INVLOEDSSFEREN

 Overlappende invloed

Inst. Soc. en Econ. Geografie, K.U.Leuven

© E. VAN HECKE, 07-11-1997
Bron: Enquête KUL-ULg 1992-1995
Cartografie: Johan BOON

Deel 5

De onderzoeksopzet

Op grond van de eerder geformuleerde vraagstelling in deel 3 en de verkenningen in deel 4, wordt in dit deel een algemene, werkbaar vraagstelling voor het onderzoeksproject geformuleerd. De vragen worden in de volgende paragrafen verder uitgewerkt. Daarbij worden de verschillende deelonderzoeken die in het kader van dit leefbaarheidsonderzoek zijn uitgevoerd geïntroduceerd.

1. Welke aanwijzingen zijn er voor regiovorming op basis van een toegenomen belang van de woonfunctie in het nederzettingensysteem in de Westhoek? Welke differentiatie is in dit verband van betekenis voor de plattelandskernen in de Westhoek? In hoeverre is deze differentiatie terug te vinden in de kenmerken van bewoners en het woonmilieu en de woonvoorkeuren van bewoners van de plattelandskernen? Wat zijn in dit verband de sterke en zwakke kanten van de plattelandskernen in de Westhoek als woonmilieu?
2. In hoeverre zijn, naast persoonlijke verschillen, verschillen in ruimtelijke positie van betekenis voor het activiteitenpatroon van de bewoners van de plattelandskernen in de Westhoek, met name het gebruik van voorzieningen? Wat is in dit verband de betekenis van de auto en/of het gebonden zijn aan huis? Op welke wijze lossen 'vervoersafhankelijke' bewoners en huishoudens bereikproblemen op?
3. Op welke wijze organiseren de aanbieders van relevante voorzieningen hun diensten voor vervoersafhankelijke bewoners van de Westhoek, welke bereikopties worden door hen gehanteerd of kunnen worden ontwikkeld gezien de te verwachten ontwikkelingen in de voorzieningenstructuur en de activiteitenpatronen van gebruikers?
4. Hoe wordt de leefbaarheid in een aantal plattelandskernen in de Westhoek door de bewoners beoordeeld? Hoe kan in deze kernen een ontwikkeling in gang worden gezet waarbij bewoners zelf een bijdrage leveren tot het verbeteren van de leefbaarheid?
5. In hoeverre hebben te onderscheiden rurale woonmilieutypen relevantie voor de kernen in de Westhoek? Welk perspectief op ontwikkeling van een bepaald woonmilieutype hebben de plattelandskernen in de Westhoek op grond van een aantal belangrijk geachte kenmerken van woningvoorraad en woonomgeving? Met welke kenmerken kunnen belangrijke lokale ontwikkelingen met betrekking tot de leefbaarheid worden gevolgd?

5.1

Naar een werkbare vraagstelling

Het voorgaande heeft belangrijke consequenties voor de uitvoering van het onderzoek, met name de onderzoeksopzet van de deelonderzoeken. Allereerst betreft dit de afbakening van het onderzoek tot 59 plattelandskernen in de Westhoek. In de tweede plaats gaat het om het nader onderscheiden van de geselecteerde 59 kernen op basis van de door ons veronderstelde woonmilieutypen.

Met betrekking tot de afbakening van het onderzoeksgebied kunnen de volgende opmerkingen worden gemaakt:

1. Wegens de initiële probleemformulering en de financiering wordt het onderzoek in hoofdzaak uitgevoerd in het 5b-gebied, voor zover het met de problematiek van leefbaarheid in plattelandskernen te maken heeft. Het voorgaande betekent dat niet alle woonkernen in de Westhoek in het onderzoek worden betrokken. Zo blijft het - verstedelijkte - kustgebied buiten het onderzoek;
2. Wegens de regionale samenhang van de problematiek worden ook plattelandskernen elders in de Westhoek, die niet tot het 5b-gebied behoren, in het onderzoek betrokken;
3. Wat de selectie van kernen betreft richt de problematiek zich in eerste instantie op kernen tot omstreeks 1000 inwoners. Door het hiervoor beschreven functieverlies van een aantal grotere plattelandskernen in de Westhoek, zal een deel van de onderzochte kernen echter een groter aantal inwoners hebben;
4. Een nadere afbakening en selectie van kernen is opgetreden om technische redenen. Zo zijn alle 59 kernen deelgemeenten (in principe zelfstandige gemeenten van voor de fusies in 1965, 1971 en 1977, zie bijlage 2). De op basis daarvan gemaakte territoriale indeling in deelgemeenten (RISO 1988, zie bijlage 1) sluit aan bij de indeling in statistische sectoren en bevat in het algemeen een of meer statistische sectoren in de dorpskern en een of meer statistische sectoren in het 'buitengebied' van de deelgemeente. Ten slotte zijn een aantal kernen met een zeer kleine omvang en een onduidelijke structuur buiten het onderzoek gehouden (De Moeren en Zoutenaai).

Tegelijkertijd werd verondersteld dat, gezien de diversiteit van de in de steekproef betrokken kernen, de resultaten representatief zijn voor alle kleine kernen van het 5b-gebied Westhoek - Middenkust.

Figuur 18

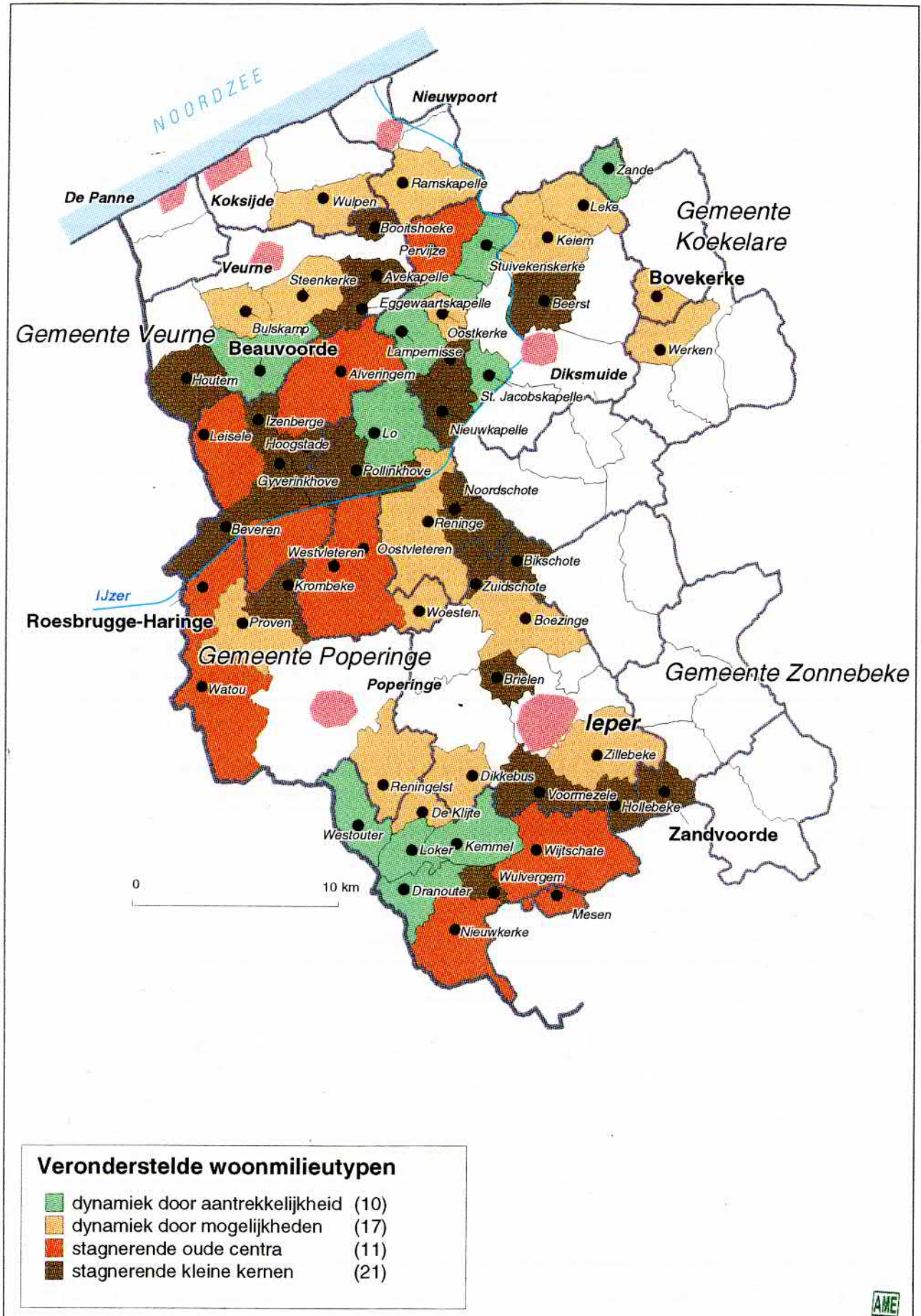
Op basis van overwegingen betreffende de ontwikkeling van rurale nederzettingensysteem in de Westhoek, de op het moment van het ontwerpen van de opzet van het onderzoek beschikbare cijfers met betrekking tot de ontwikkeling van alle deelgemeenten in de Westhoek (cijfers tot 1991, ontwikkeling aantal inwoners tot 1996, zie tabellen 2 en 3) en eigen indrukken zijn de 59 kernen naar vier veronderstelde typen plattelandswoonmilieus onderscheiden (zie figuur 18), die we hier in hypothetische zin als volgt omschrijven:

1. **Plattelandskernen met dynamiek door de ligging ten opzichte van stedelijke gebieden en ruimtelijke mogelijkheden tot uitbreiding.** Deze kernen onderscheiden zich primair door relatief aanzienlijke recente woningbouw en daardoor door groei van het aantal huishoudens. Een deel van deze kernen ligt op korte afstand van de kust (Veurne en Nieuwpoort) en Ieper, zijnde de belangrijkste werkgelegenheidscentra voor de Westhoek. Enkele andere liggen (verkeerstechnisch) gunstig t.o.v. meerdere stedelijke centra. Voor een beperkt aantal zijn het vooral de plaatselijk aanwezige ruimtelijke mogelijkheden voor nieuwbouw die hebben geleid tot recente groei. Verondersteld wordt dat deze woonkernen daarnaast ook een zekere aantrekkelijkheid hebben, mogelijk met name voor jonge gezinnen met een op woonruimte en een veilige woonomgeving voor kinderen gerichte leefstijl.
2. **Plattelandskernen met dynamiek door een aantrekkelijkheid van de woonomgeving.** Deze kernen zijn door hun aantrekkelijkheid voor (bepaalde) groepen op de ruime regionale woningmarkt een favoriete woonplaats. De ligging ten opzichte van stedelijke centra is voor de recente vestiging van deze nieuwe bewoners minder belangrijk, het gaat primair om de aantrekkelijkheid (troeven - 'amenities' - zoals natuur, landschap, cultuurhistorische aantrekkelijkheid, recreatiemogelijkheden). Door hun relatief sterke positie op de ruime regionale woningmarkt hebben deze kernen nauwelijks met leegstand te maken. Indien er ruimtelijke mogelijkheden zijn is ook recente groei van de woningvoorraad mogelijk, maar ook aantrekkelijke dorpen zonder uitbreiding - met soms een dalend inwonertal - zijn soms tot dit type gerekend. De sociale verandering in het dorp zou zich met name manifesteren door de vestiging van bemiddelde huishoudens die duidelijk op de 'amenities' van het dorp zijn georiënteerd. In het algemeen zullen hun argumenten vooral betrekking hebben op de fysieke woonomgeving en de woning zelf.
Het zijn tevens de dorpen die veelal in trek zijn bij eigenaren van een tweede woning. Een deel van de dorpen kent tevens een toeristisch-recreatieve ontwikkeling.
3. **Plattelandskernen met stagnatie door verlies van centraliteit en/of nodaliteit.** Deze plattelandskernen in de Westhoek hadden in het verleden een verzorgende functie voor een aantal omringende plattelandskernen (centraliteit) en/of door hun ligging aan infrastructuur (land-, spoor- en waterwegen) een goede ligging in regionale of nationale netwerken (nodaliteit). Op grond daarvan hebben zij in het verleden een zekere groei gekend en hebben zij een aantal specifieke kenmerken (een deel van de woningvoorraad bestaat uit grote woningen, de aanwezigheid van oude functies zoals brouwerijen, markt(plein)). Deze kernen hebben relatief veel inwoners, soms zelfs meer dan 2.000, maar zij hebben reeds geruime tijd te maken met een teruggang in bevolking. Er zou ook sprake zijn van een aanzienlijke leegstand. Die heeft - afgezien van het hiervoor beschreven functieverlies - te maken met een zekere onaantrekkelijkheid en/of de grote kosten die gemoeid zijn met het verbeteren van het wooncomfort van de (grote) woningen. In het algemeen staan de (vroeger belangrijke) voorzieningen sterk onder druk.
Verondersteld wordt dat in deze kernen een vergrijsde en minder-bemiddelde bevolking is oververtegenwoordigd.
4. **Stagnerende kleine plattelandskernen.** Dit zijn woonkernen die ook in het verleden geen centraliteit of nodaliteit hadden en op basis daarvan altijd klein en agrarisch zijn geweest. In samenhang daarmee hebben een groot aantal van hen van oudsher een relatief perifere ligging. Het beperkte aantal lokale voorzieningen dat er vroeger was, is in meerderheid reeds lang verdwenen. Alleen de kerk resteert.
In het algemeen ontbreekt het deze kleine kernen aan een duidelijk sterk punt, of is er een dominante negatieve factor m.b.t. de woonomgeving (een verkeerstechnische situatie). Ook hier wordt verondersteld dat een vergrijsde, weinig bemiddelde bevolkingsgroep is oververtegenwoordigd.

In tabel 2 en 3 is beschreven welke kenmerken de vier typen hebben op een aantal kenmerken die in de paragrafen 2.1 en 2.2 zijn gebruikt bij de eerste schets van de problematiek.

FIGUUR 18 - DE IN DE DEELONDERZOEKEN BETROKKEN 59 PLATTELANDSKERNEN EN DE VERONDERSTELDE WOONMILIEUTYPEN

FIGUUR 18

In tabel 2 zijn de in paragraaf 2.1 beschreven kwantitatieve ontwikkelingen beschreven, in tabel 3 de kwalitatieve kenmerken die in paragraaf 2.2 zijn beschreven.

Tabel 2 Een aantal kerncijfers met betrekking tot inwonersaantal, de ontwikkeling van het aantal inwoners en het aantal gezinnen, leegstand en de ontwikkeling van het voorzieningenniveau in de plattelandskernen van de Westhoek naar verondersteld type woonmilieu en voor de regio als geheel

		Deelgemeenten naar verondersteld type ruraal woonmilieu				Totaal			
		Met dynamiek		Stagnerend		Westhoek ²⁵			
		Door aantrekkelij- kelijheid	Door mogelijk- heden	Oude Centra	Kleine Kernen	Per deel- gemeente ²⁷	Gehele regio		
Aantal kernen		10	17	11	21	-	92		
Inwoners	Aantal 1996	gemiddeld aantal inwoners		649	1.079	1.268	469	2.260	
	Groei 70-81	jaargemiddelde		-0,50%	-0,64%	-0,96%	-1,32%	-0,62%	-0,14%
	Groei 81-91	jaargemiddelde		0,03%	0,25%	-0,47%	-0,59%	-0,08%	0,29%
	Groei 91-96	jaargemiddelde		-0,41%	0,61%	-0,35%	-0,31%	0,14%	0,38%
Gezinnen	Groei 70-81	jaargemiddelde		0,27%	0,29%	-0,10%	-0,11%	0,37%	0,88%
	Groei 81-91	jaargemiddelde		0,95%	1,08%	0,37%	0,05%	0,78%	1,23%
	Groei 91-96	jaargemiddelde		0,48%	1,38%	1,01%	0,39%	0,96%	1,24%
Leegstand 1995		4,71%	2,57%	3,80%	4,84%	3,25%	2,14%		
Lokaal voorzieningenniveau:									
● Onafhankelijk		40,00%	70,59%	72,73%	28,57%	50,85%	-		
● Afhankelijk geworden 80-97		20,00%	17,65%	18,18%	14,29%	16,95%	-		

Bron: Databestand Westhoek

Tabel 3 Een aantal kerncijfers met betrekking tot woningkwaliteit en de leeftijdsverdeling in de plattelandskernen van de Westhoek naar verondersteld type woonmilieu en voor de regio als geheel

		Deelgemeenten naar verondersteld type ruraal woonmilieu				Totaal	
		Met dynamiek		Stagnerend		Westhoek ²⁵	
		Door aantrekkelij- kelijheid	Door mogelijk- heden	Oude Centra	Kleine Kernen	Per deel- gemeente ²⁶	Gehele regio
Aantal kernen		10	17	11	21	-	92
65-plussers	1991	13,80%	14,58%	16,56%	16,65%	15,68%	16,45%
	1997	15,97%	15,46%	17,71%	17,95%	17,03%	17,92%
	Toename 91-97	2,17%	0,88%	1,15%	1,30%	1,35%	1,48%
Woningen zonder klein comfort		31,61%	28,24%	34,93%	33,76%	29,18%	24,27%
Woningen gebouwd voor 1946		62,46%	47,85%	57,38%	61,86%	50,55%	40,02%
Woningen gebouwd voor 1919		20,92%	18,99%	28,00%	25,79%	18,24%	11,63%

Bron: Databestand Westhoek

²⁵ In de linker kolom is het gemiddelde percentage berekend op basis van de percentages van de 92 kernen, in de rechterkolom is het percentage vastgesteld over de bewoners van de Westhoek als geheel.

²⁷ In deze kolom zijn de gearceerde percentages berekend op basis van de scores van de 59 geselecteerde kernen, de overige percentages op basis van de scores van alle 92 kernen.

²⁶ Zie de toelichting in tabel 2.

Allereerst bespreken we de cijfers in tabel 2 en 3 zoals die bij het maken van de indeling naar veronderstelde typen woonmilieu beschikbaar waren.

Uit tabel 2 blijkt dat de als dynamisch onderscheiden types in de periode 1981-1991 zich door een positieve bevolkingsgroei onderscheiden van de gestagneerde typen, voor de periode 1991-1996 geldt dit enkel voor de kernen met dynamiek door mogelijkheden. Toen lag het gemiddelde jaarlijkse groeicijfer daar zelfs boven het gemiddelde voor alle kernen en boven het groeicijfer van de Westhoek. In de periode 1970-1981 was er al sprake van een duidelijk onderscheid, hoewel voor die periode alle cijfers negatief zijn.

Ook gelet op de ontwikkeling van het aantal gezinnen onderscheiden de dynamische kernen zich tot 1991 in positieve zin van de gestagneerde kernen, in de periode 1970-1981 zelfs in absolute zin. Het gemiddelde groeicijfer van de dynamische types was in de periode 1981-1991 ook groter dan het gemiddelde groeicijfer van alle 59 kernen van de Westhoek.

In tabel 3 blijken de gestagneerde kernen in 1991 een hoog aandeel 65-plussers te bevatten en de dynamische kernen een - ook ten opzichte van de gemiddelden voor de regio - laag percentage. Dit beeld van 'veroudering' zet zich voort in de kenmerken van de woningvoorraad zoals die voor 1991 kunnen worden vastgesteld. Het blijkt echter dat alle types plattelandskernen in vergelijking met het gemiddelde voor de gehele Westhoek een relatief oude woningvoorraad hebben en een woningvoorraad van slechte kwaliteit. Er zijn echter ook verschillen tussen de types. Daarbij blijken de gestagneerde kernen zich primair te onderscheiden door relatief veel woningen van voor 1919 (> 25 %) en de plattelandskernen door mogelijkheden door een relatief klein aantal woningen van voor 1946, zelfs ten opzichte van de gemiddelde kern in de Westhoek.

Tot zover de cijfers zoals die bij het maken van de indeling naar veronderstelde typen woonmilieu voorhanden waren.

Indien we nu de cijfers in de tabellen 2 en 3 bestuderen die sindsdien beschikbaar zijn gekomen, dan onderscheiden de kernen met dynamiek door mogelijkheden zich nog steeds door een opvallende groei van het aantal gezinnen tussen 1991 en 1996. Die groei - groter dan beide cijfers voor de totale Westhoek - weerspiegelt zich in zekere zin ook door een relatief laag leegstandspercentage, hoewel toch nog boven het leegstandspercentage voor de Westhoek als geheel.

In tabel 2 zijn tevens cijfers gepresenteerd over de ontwikkeling van het voorzieningenniveau in de 59 plattelandskernen, zoals die zijn verzameld in een van de deelonderzoeken (Voorzieningenonderzoek). Daar is op basis van een aantal criteria (zie 2.1. voorzieningenonderzoek) een onderscheid gemaakt tussen kernen met een zodanig pakket aan voorzieningen dat van een onafhankelijke kern kan worden gesproken en kernen die daaraan niet voldoen (afhankelijk zijn). In tabel 2 is de situatie - onderscheiden naar de vier woonmilieu typen - beschreven voor 1997, evenals de ontwikkeling tussen 1988 en 1997. Uit tabel 2 blijkt allereerst dat onafhankelijkheid samenhangt met het aantal inwoners, in elk geval is sprake van een duidelijke samenhang tussen het aandeel onafhankelijke kernen en het gemiddeld aantal inwoners. In dat verband is het opvallend dat het aandeel dat afhankelijk is geworden tussen de types geen opvallende verschillen laat zien.

In tabel 3 zijn cijfers gepresenteerd over de ontwikkeling van het aandeel 65-plussers in de kernen van de Westhoek. Daaruit blijkt dat de vergrijzing in de afgelopen jaren het minste is toegenomen in de plattelandskernen met dynamiek door mogelijkheden. De twee typen gestagneerde kernen zijn in een vrijwel gelijksoortig tempo vergrijsd. Het meest opvallend is de sterke vergrijzing van de kernen met dynamiek door aantrekkelijkheid. Wij concluderen dat het aandeel 65-plussers de laatste jaren een minder duidelijk kenmerk van stagnatie is geworden.

Hoewel het hiervoor geschetste proces van integratie (in regionale 'markten') en differentiatie (naar lokale woonmilieutypen) naar onze verwachting van groeiende betekenis is voor het nederzettingensysteem anno 1997 in de Westhoek, moet men zich realiseren dat in delen van de Westhoek nog steeds resten te vinden zijn van oude nederzettingensystemen. Dat betreft allereerst het patroon van de dorpen, maar ook een groot deel van de gebouwde omgeving. Die is immers voor een groot deel gevormd in voorbije periodes. Maar ook in cultureel en functioneel opzicht kan nog sprake zijn van traditionele dorpen en ordeningen op basis van de verzorgings- en werkgelegenheidsfunctie. Vooral de stagnerende kleine plattelandskernen zouden in sommige opzichten nog het karakter van een traditioneel dorp kunnen vertonen.

Ten slotte moet hier worden benadrukt dat het centrale uitgangspunt van het uitgevoerde onderzoek de opkomst van lokale differentiatie op basis van de woonfunctie betreft en dat de gepresenteerde typologie slechts een eerste veronderstelling omtrent de aard van deze differentiatie in de plattelandskernen van de Westhoek is. Ook moet men beseffen dat de geschetste differentiatie zich in een aantal gevallen zal voordoen op lagere schaalniveaus, kortom, betrekking zal hebben op delen van de verschillende woonkernen in plaats van op kernen als geheel. Dat betekent dat het geschetste beeld inhoudelijk wel relevant is, maar op een andere wijze moet worden afgebakend.

De relevantie voor het plattelandsbeleid bestaat met name uit de vraag of differentiatie op basis van de woonfunctie een belangrijker mechanisme is dan differentiatie op basis van met name de verzorgende functie. De laatstgenoemde differentiatie - veelal geformuleerd in termen van hoofddorpen versus andere kernen (zie bijvoorbeeld het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, 1997 en het Voorontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen, deelgebied Zone Zuidwest, 1997) - wordt in het algemeen in het plattelandsbeleid te gemakkelijk als uitgangspunt genomen.

5.2 De deelonderzoeken

In het kader van het onderzoek zijn drie deelonderzoeken uitgevoerd. De hiervoor onderscheiden deelvragen van de algemene probleemstelling sluiten bij deze deelonderzoeken aan:

1. een onderzoek naar de woonvoorkeuren en de activiteitenpatronen (waaronder het gebruik van een aantal voorzieningen) van (leden van) huishoudens (huidige bewoners, potentiële bewoners) in de 59 geselecteerde plattelandskernen van de Westhoek;
2. een onderzoek naar de bereikbaarheidsproblematiek en -opties van voorzieningen voor vervoersafhankelijke en aan huis gebonden bewoners van plattelandskernen in het onderzoeksgebied;
3. een onderzoek naar de ontwikkeling van de leefbaarheidservaring onder de bewoners van een viertal voor de veronderstelde verscheidenheid representatieve kernen.

Tevens zijn in het kader van het onderzoek een aantal woning- en woonomgevingskenmerken van alle plattelandskernen in de Westhoek verzameld en geanalyseerd.

Het onderzoek resulteert in een schets van het ontwikkelingsperspectief van de (typen) plattelandskernen in de Westhoek; het onderzoek geeft tevens een indicatie van categorieën bewoners die kwetsbaar zijn voor sociaal-ruimtelijk isolement en geeft een aantal concrete voorstellen m.b.t. een aantal voorzieningen en concrete dorpen over hoe de leefbaarheid kan worden verbeterd.

De onderzoeksopzet van de verschillende deelonderzoeken wordt verantwoord in de drie deelrapportages, maar wordt in deze paragraaf - voor zover hier nodig - beschreven, zoals die een rol heeft gespeeld bij de voorbereiding van het onderzoek.

5.2.1 Het bewonersonderzoek

Uit het voorgaande betoog kan de hypothese worden afgeleid dat de woonplaats steeds minder beoordeeld wordt op grond van de daar aanwezige werkgelegenheid en voorzieningen, maar steeds vaker op grond van de specifieke kenmerken van het woonmilieu. Vooral deze kenmerken zouden de achtergrond vormen voor de uiteenlopende ontwikkeling die de verschillende dorpen in toenemende mate vertonen. Want naast de hierboven geschetste negatieve ontwikkelingen lijken bepaalde dorpen voor de regionale woonbevolking en voor huishoudens van buiten aantrekkelijk genoeg om er zich te vestigen en te investeren in de dagelijkse leefomgeving. Daar ziet men minder leegstand, woningverbetering en nieuwbouw, soms zelfs groei van het aantal huishoudens en inwoners.

Met betrekking tot de bewoners en hun huishoudens - de eenheden in dit deelonderzoek - spelen eerder genoemde functies - wonen, werken, verzorging en recreatie - afhankelijk van levensfase en maatschappelijke positie een verschillende rol. Een belangrijk uitgangspunt is echter dat zij in hun woonplaatskeuze en in hun activiteitenpatroon de beschreven ontwikkelingen m.b.t. hun woonplaats weerspiegelen.

Woonvoorkeuren

Met betrekking tot de oriëntatie op de woonplaats is een belangrijke werkhypothese in dit deelonderzoek dat voor een groeiend aantal bewoners van de plattelandskernen in de Westhoek sprake is van een ruimere regionale woningmarkt. Van oorsprong, en voor een deel van de bewoners zal dat mogelijk nog steeds gelden, is sprake van een lokale oriëntatie met als belangrijkste kenmerk een absolute dorpsbinding aan het dorp waar men geboren en getogen is. Plaatselijke werkgelegenheid (zoals de landbouw) en lokale cultuur spelen daarbij een rol. Maar voor het merendeel van de huishoudens heeft absolute dorpsbinding plaats gemaakt voor

relatieve dorpsbinding of woonvoorkeuren: het geheel van oriëntaties dat de basis vormt voor de keuze van een woonplaats en woning. Voor de uiteindelijke woonplaatskeuze vormen naast woonvoorkeuren, mogelijkheden en informatie belangrijke achtergronden. Bovendien is het van belang te beseffen dat bij de beoordeling van de woonsituatie huishoudens een standaard hanteren die ligt tussen het aspiratiebeeld en het ideaalbeeld van het betrokken huishouden (Bewonersonderzoek, deel 4).

De relatie tussen huishouden en woonplaats is op basis van deze redenering afhankelijk geworden van de voorkeuren en mogelijkheden van huishoudens en de woonmilieukenmerken van de woonplaats. Afhankelijk van de levensfase, de sociaal-economische carrière van huishoudens en de zich wijzigende culturele oriëntaties evolueren voorkeuren en mogelijkheden van huishoudens. Het geheel van woonmilieukenmerken daarentegen is relatief inert, zeker in een rurale woningmarkt, waar de relatieve omvang van de nieuwbouw gering is. Maar ook op de rurale woningmarkt veranderen woonmilieukenmerken, onder meer omdat materiaal-ruimtelijke kenmerken door maatschappelijke ontwikkelingen een andere betekenis krijgen. Zo zullen elementen als stilte, omgeving, veiligheid, afstand enz. anders beoordeeld worden dan pakweg twintig jaar geleden.

Indien men door bewonersonderzoek zicht wil krijgen op de rol die woonmilieukenmerken voor de actuele ontwikkeling van kernen spelen, dan bieden de volgende elementen daarvoor de belangrijkste aanknopingspunten:

1. de verhuisgeschiedenis van (leden van) het huishouden tot aan de vestiging in de huidige woning (beschrijving van woning- en huishoudenskenmerken en (type)woonplaats);
2. de vestiging van het huishouden in de huidige woning (toenmalig zoekgedrag, motieven voor vestiging);
3. de omgang met de huidige woonsituatie, het 'woongedrag' (eigen bijdrage aan de kwaliteit van het woonmilieu: woningverbetering, eigen activiteiten gericht op verbetering van de woonomgeving, beoordeling van de huidige woonsituatie);
4. de geneigdheid van het huishouden om vanuit de huidige woning te verhuizen (is er een woningbehoefte en welke overwegingen en woonmilieuoriëntaties spelen daarbij een rol);
5. de vorming van nieuwe huishoudens vanuit het huishouden (is er sprake van een woningbehoefte door het zelfstandig gaan wonen van leden van het huishouden (scheiding, zelfstandig wonen kinderen) en welke woonmilieuoriëntaties spelen daarbij een rol).

Het activiteitenpatroon

Wat het activiteitenpatroon betreft veronderstellen we eveneens de aanwezigheid van een regionale actieradius voor een groot aantal activiteiten. Niet zozeer de ruimtelijke positie binnen de regio (het lokale voorzieningenniveau of de afstanden tot voorzieningencentra) zal samenhang vertonen met kenmerken van het activiteitenpatroon, maar het al of niet kunnen beschikken over een auto en het aan huis gebonden zijn. Overigens zijn het in het algemeen vooral persoonlijke kenmerken die de levensfase en de sociaal-economische positie beschrijven die samenhang vertonen met het activiteitenpatroon. Deze persoonlijke kenmerken weerspiegelen de voorkeuren en condities die voor het activiteitenpatroon van belang zijn. Ruimtelijke posities blijken in het algemeen slechts van betekenis voor categorieën van bewoners die reeds op grond van hun maatschappelijke positie met een beperking van het activiteitenpatroon hebben te maken. De woonplaats heeft in het algemeen en verbijzonderend effect.

Wat het activiteitenpatroon betreft kan een onderscheid worden gemaakt naar:

1. werken;
2. het gebruik maken van voorzieningen: hierbij kan een onderscheid worden gemaakt naar:
  - a) algemene kenmerken m.b.t. actief zijn / sociaal geïsoleerd zijn;
  - b) gebruik van een aantal specifieke voorzieningen, die ook in het voorzieningendeel worden onderzocht;
3. het onderhouden van sociale contacten (het type sociaal netwerk).

Uiteraard vormt ook hier de woonmilieutypologie een variabele die op zijn betekenis voor de leefwijze kan worden onderzocht. Daarbij kan - als alternatieve operationalisering van de ruimtelijke positie - ook de bete-

kenis van het verzorgingsniveau van de kern worden vergeleken met de veronderstelde woonmilieutypologie. Ook op die manier kan de relevantie van de typologie worden vergeleken met een op de verzorgingsfunctie gebaseerde ordening van het nederzettingensysteem.

Van primair belang als verklaring voor kenmerken van het activiteitenpatroon zullen echter vooral levensfase-kenmerken en sociaal-economische kenmerken zijn. Deze hangen immers samen met de voorkeuren en de mogelijkheden van de bewoner.

5.2.2 Het voorzieningenonderzoek

De (fysieke) bereikbaarheid van activiteitencentra zou in plattelandsgebieden het belangrijkste materieel-ruimtelijke kenmerk zijn van het leefmilieu. De schaalvergroting in het voorzieningenaanbod is daarbij in het algemeen ruimschoots gecompenseerd door technologische ontwikkelingen, of zoals het in een Drents onderzoek werd geformuleerd: het leven op het platteland drijft op de auto en de diepvries (Elerie 1990). Dat betekent dat wie die niet over een auto kan beschikken of aan huis gebonden is problemen kan ondervinden bij deelname aan het maatschappelijk leven.

Centraal in de theorievorming over ruraal voorzieningengebruik is het 'people-link-activity'-model van Moseley (1979). Ook de door Van Dam (1995) onderscheiden bereikopties (Van Dam 1995; figuur 6.1 p. 219) zijn op dit model gebaseerd. Ook is het onderscheid tussen 'bereik' en 'bereikbaarheid' wezenlijk: de mogelijkheid om voor de deelname aan activiteiten een zekere afstand te overbruggen kan worden geformuleerd vanuit de bewoner ('bereik') en vanuit het activiteitencentrum of de bestemmingslocatie (bereikbaarheid). Een belangrijk uitgangspunt is tevens dat niet a priori alleen wordt gekeken naar het feitelijke voorzieningengebruik, maar ook naar het potentiële voorzieningengebruik. Met name bij een onderzoek onder aanbieders van voorzieningen is het mogelijk dat er te weinig oog is voor de werkelijke behoefte.

Een ander belangrijk stuk theorie is de 'time-geography' van Hägerstrand c.s. (1970). In de onderzoeken van Huigen (1986) en Van Dam (1995) is dat uitgewerkt doordat gewerkt wordt met typen bewoners die zich kenmerken door bepaalde dagpaden en door de onderscheiden tijdsopties. Een belangrijk hiermee samenhangend element uit hun onderzoek is de sterke voorkeur voor disaggregatie: het benaderen van de bereikproblematiek door het gebruik van verschillende voorzieningen en verschillende types voorzieningengebruikers zoveel mogelijk van elkaar te onderscheiden. Een belangrijk onderscheid is daarbij het onderscheid tussen bewoners die over een auto kunnen beschikken en die die niet door zorgtaken aan huis zijn gebonden.

Het onderzoek van Van Dam (1995) laat zien dat het met de schaalvergroting in het voorzieningenaanbod in het algemeen nogal meevalt en dat voor een groot deel van de bewoners deze gelijk opgegaan is met hun toenemende bereikmogelijkheden. Toch maakt het onderzoek duidelijk dat de problemen voor vervoersafhankelijken en aan huis gebonden bewoners (een steeds kleinere groep) steeds groter worden. Een groot deel van deze bewoners (met name ouderen), kunnen hun bereikproblematiek afwentelen op hun sociaal netwerk, met name hun kinderen. Een groeiend aantal ouderen - ook op het platteland - heeft echter een type sociaal netwerk waarop men niet zo makkelijk kan terugvallen.

Dit onderzoek sluit aan bij het bewonersonderzoek, voor zover het het gebruik van bepaalde lokale voorzieningen betreft die door schaalvergroting in de voorzieningestructuur mogelijk minder bereikbaar worden voor gebruikers/bewoners.

In het onderzoek is de ontwikkeling van het ruimtelijk spreidingspatroon van het aanbod, het huidige gebruik, het potentiële gebruik, bereikknelpunten (onderscheiden naar categorieën bewoners) en de mogelijkheden van verschillende bereikopties vanuit de onderscheiden voorzieningen doorgelicht.

5.2.3 Het dorpenonderzoek

In dit deelonderzoek speelt het begrip leefbaarheid (zie paragraaf 4.2) als een collectieve beoordeling van het lokale leefmilieu in al zijn aspecten een centrale rol. Daarbij gaat het niet alleen om het opsporen van knelpunten, maar ook om het - in overleg met de bevolking - opsporen van potenties en mogelijkheden om de knelpunten op te lossen. Het gaat er dus primair om de mechanismen op te sporen waarmee een ontwikkeling in gang kan worden gezet, die de bewoners het perspectief biedt de lokale leefbaarheidssituatie zelf te verbeteren.

Bij de keuze van de dorpen speelt de hiervoor gepresenteerde woonmilieutypologie een rol. Dat betekent dat naast dorpen met een stagnerende ontwikkeling, ook dorpen met een zekere dynamiek in het onderzoek zijn betrokken.

Via contacten met gewone dorpsbewoners, sleutelpersonen en ontmoetingsavonden voor bewoners in het dorp kunnen knelpunten worden opgespoord, maar ook oplossingsrichtingen worden verkend, vooral op terreinen waar bewoners zelf een bijdrage kunnen leveren.

De contacten die hieruit voortvloeien kunnen tevens worden gebruikt als informatievoorziening met betrekking tot het bewonersonderzoek. Er is opgepast voor het creëren van valse verwachtingen en het passeren van bestaande organen (dorpsraden). In dit verband wordt ook nagegaan hoe de relatie tussen dorpsbewoners en het lokale beleid zich ontwikkelt en hoe de opgespoorde knelpunten ter bespreking kunnen worden gebracht. Er is een dusdanige werkwijze gekozen dat de resultaten kunnen worden vertaald naar andere dorpen in de Westhoek.

Bij de keuze van de inhoudelijke aspecten is aangesloten bij de door Groot in diverse publicaties onderscheiden aspecten van leefbaarheid.

5.3

Het nut van een monitor

Op grond van de eerste verkenningen, waarbij veel aandacht werd besteed aan een systematische beschrijving van de individuele kernen in de Westhoek, is de vraag ontstaan of de elders onderscheiden types rurale woonmilieus ook empirisch zijn aan te tonen in de Westhoek en wat dat betekent voor hun perspectief op ontwikkeling in de nabije toekomst. Aangezien het vooral gaat om een proces van sociale verandering, is er behoefte aan om ook in de nabije toekomst de kwalitatieve ontwikkeling van de kernen in de Westhoek te volgen. Dit kan het lokale en provinciale beleid mogelijk tijdig attenderen op probleemcumulatie in bepaalde dorpen of op het disfunctioneren van bepaalde milieus. Ook kan zo mogelijk het effect van bepaalde beleidsbeslissingen worden verkend.

Monitoring betekent in het sociaal-ruimtelijk onderzoek de verzameling van tijdreeksen m.b.t. ruimtelijke eenheden waarbij de keuze van de variabelen, de indicatoren en de analyses afhankelijk zijn van een gesteld doel (Musterd 1990). Het (eenmalig) verkennen van het ontwikkelingsperspectief van kernen en het (tijdig) opsporen van situaties van probleemcumulatie en disfunctioneren zou als het doel van een Monitor Woonkernen Westhoek kunnen worden omschreven.

De verwachtingen m.b.t. het onderhouden van een monitoring systeem voor het tijdig opsporen van sociaal-ruimtelijke problemen moeten niet te hoog worden gesteld. De ervaring leert dat de veronderstelde relaties tussen de diverse indicatoren in de loop der tijd van karakter kunnen veranderen zodat een herinrichting van de dataverzameling en een nieuwe (tijdrovende) analyse nodig is om een bruikbare monitor te verkrijgen. Het lijkt dan ook van belang de ambities niet te hoog te stellen, ze in elk geval af te stemmen op de middelen (ook op langere termijn) en de doelstellingen (die vooral afhankelijk zijn van de mogelijkheden om op basis van de signalen van de monitor beleid te voeren).

Naar analogie van het Databestand Woonkernen Zeeland (Thissen 1994) kunnen gegevens worden verzameld en geanalyseerd die betrekking hebben op de woonmilieusituatie in alle kernen in de Westhoek. Deze gegevens hebben enerzijds betrekking op de kenmerken van het woonmilieu (woningen, afstanden, domeinkwaliteiten), anderzijds op kenmerken van de woonbevolking ter plaatse (aantal bewoners en huishoudens, kenmerken van de bevolking) en aantal en aard van de recreatie-eenheden. Op grond van een - door de conclusies van bewonersonderzoek gevoede - analyse, zou daarmee een ontwikkelingsperspectief van de (individuele) kernen in de Westhoek kunnen worden geschetst. Dit kan worden geconfronteerd met de ontwikkelingsmogelijkheden per kern.

Met het opzetten van een Databestand Westhoek (bijlage 1) is nog geen Monitor Kernen Westhoek gereed. In de studie van Van Gorcum, Huigen & Thissen (1990) wordt een voorstel gedaan m.b.t. de variabelen en het ruimtelijk schaalniveau voor een monitor voor een plattelandsgebied.

In de situatie van de Westhoek is het denkbaar dat een databestand zoals dat momenteel in het kader van het onderzoek, ter toetsing en afbakening van woonmilieutypen, is opgebouwd, wordt voorgezet in tijdreeksen m.b.t. een beperkt aantal variabelen:

1. kenmerken van de woningvoorraad, waaronder kenmerken m.b.t. de kwaliteit en de leegstand, naar analogie van het langlopende en jaarlijks geactualiseerde bestand Kwalitatief Woningonderzoek (provincie Zeeland diverse jaren);
2. kenmerken van de woonomgeving (incl. lokaal aanwezige voorzieningen, mogelijkheden voor natuur- en recreatiebeleving en cultuurhistorische aantrekkelijkheid);

3. indien deze kenmerken in een Geografisch Informatie Systeem (GIS) zijn opgenomen, kunnen niet alleen diverse berekeningen worden uitgevoerd en kartografische voorstellingen worden gemaakt, maar tevens kan andere ruimtelijke informatie, zoals afstanden (tot werkgelegenheids- en voorzieningencentra) in het bestand worden opgenomen ²⁹;
4. bevolkingskenmerken (zoals in Nederland sinds enige tijd in het C.B.S Wijk- en buurtregister (1993, 1994, 1995) zijn opgenomen). Ook een aantal bevolkingskenmerken zoals opgenomen in de Atlas van achtergestelde buurten (Kesteloot 1996 et al) komen hiervoor in aanmerking.

De monitor moet niet alleen bestaan uit een verzameling actuele tijdreeksen, maar zou tevens regelmatig geanalyseerd moeten worden op de onderlinge relaties tussen de verschillende variabelen. Bepaalde variabelen zouden daarbij de status van indicator kunnen krijgen.

Momenteel wordt in het kader van het onderzoek, door het West-Vlaams Economisch Studiebureau, de basis gelegd voor een monitor inzake leefbaarheid plattelandskernen in West-Vlaanderen.

Het reeds opgebouwde Databestand Westhoek moet in deze monitor als nulpositie worden ingebracht. De opdrachtgevers zullen zich verder beraden over het beheer en functioneren van dit permanent evaluatiesysteem.

---

²⁹ In het kader van het onderzoek zijn de meeste gegevens uit het Databestand Westhoek door het AME-UvA ook opgenomen in een met behulp van het pakket Mapinfo Professional 4.0 geconstrueerd Geografisch Informatie Systeem.

5.4.

De integratie van de verschillende deelonderzoeken

Bij het ontwerp van de begeleidingsstructuur voor het onderzoek werd gezocht naar maximale afstemming tussen de verschillende onderzoeksdelen. Zo zijn in een vroeg stadium van het onderzoek ontwerp teksten voor een eindrapport aan de onderzoekers voorgelegd, waren er geregelde bijeenkomsten van de voltallige onderzoeksgroep en diverse onderzoekers waren gedurende de loop van het project gezamenlijk gehuisvest bij de vakgroep Sociale Geografie van de Universiteit Gent.

Bij de opstelling van de ontwerp teksten voor het eindrapport, de bespreking van de opzet en conceptrapportage van de deelonderzoeken zijn de onderzoekers geattendeerd op een groot aantal publicaties die mogelijk van belang zouden kunnen zijn voor de opzet en uitvoering van de deelonderzoeken en voor het eindrapport.

Voor het aanzoeken van enquêteurs voor het Bewonersonderzoek in de 59 kernen, het zoeken van contactpersonen in de vier dorpen van het Dorpenonderzoek en voor het leggen van institutionele contacten in het kader van het Voorzieningenonderzoek werd gebruik gemaakt van de terreinkennis van Samenlevingsopbouw Westhoek. Ook het opleiden van enquêteurs werd via het lokale opbouwwerk georganiseerd.

De vragenlijst voor het Bewonersonderzoek werd onder gemeenschappelijke redactie in de onderzoeksgroep opgesteld. Er werd voor gekozen om de vragenlijst uit te breiden met een vragengroep specifiek voor de doelgroep van de vervoersafhankelijken. Op deze wijze konden de resultaten van het Voorzieningenonderzoek (aanbieders) aangevuld worden met vaststellingen en interpretaties van gebruikers.

Verder was er een actieve redactionele betrokkenheid van leden van de onderzoeksgroep tijdens het verloop en het uitschrijven van de deelonderzoeken. Op deze wijze konden gelijklopende of tegengestelde ervaringen bevestigd of verder onderzocht worden.

Dit rapport integreert de drie deelonderzoeken. Op deze wijze moet een globaal beeld van de leefbaarheidsproblematiek in de plattelandskernen van de Westhoek en aspecten die hiermee verband houden worden opgebouwd.

De vaststellingen in de verschillende deelrapporten (zoals samengevat in deel 6) worden (in deel 7) met elkaar verbonden tot een tekst waarin een discussie wordt aangegaan met de belangrijkste actuele planningsdocumenten m.b.t. de Westhoek (het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, 1997 en het Voorontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen, deelgebied Zone Zuidwest, 1997) en de daarachter liggende ideeën en opvattingen over de leefbaarheid in plattelandskernen in Vlaanderen. Ook worden denkbare scenario's en mogelijke dilemma's geschetst. Ten slotte worden een aantal aanbevelingen geformuleerd. De daarbij gehanteerde methodiek wordt in paragraaf 7.1 beschreven.

Deel 6

De onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten van de deelonderzoeken weergegeven en op basis daarvan wordt nogmaals een beeld geschetst van leefbaarheidssituatie van de plattelandskernen in de Westhoek met behulp van de verzamelde gegevens.

Voor een uitvoerig verslag en een verantwoording van de onderzoeksresultaten van de deelonderzoeken verwijzen we naar de desbetreffende drie deelrapporten.

6.1

Bewonersonderzoek: woonvoorkeuren van bewoners van plattelandskernen in de Westhoek

Er is alle reden om aan te nemen dat de woonfunctie van plattelandskernen van grotere betekenis wordt voor hun ontwikkeling. In het algemeen hebben veel plattelandskernen op basis van die functie bovendien ook goede perspectieven, hoewel dat afhankelijk zal zijn van de kwaliteit van woningbestand en woonomgeving die plaatselijk wordt geboden.

De groeiende betekenis van de woonfunctie gaat samen met een proces van integratie en differentiatie door het proces van maatschappelijke schaalvergroting: een groeiende betekenis van een regionale woningmarkt en een selectieve ontwikkeling van dorpen op basis van de daar aangeboden woning- en woonomgevingskwaliteiten. Dit beeld vormde het uitgangspunt van een onderzoek onder een representatieve groep van 487 huishoudens in de 59 geselecteerde plattelandskernen van de Westhoek. In de opzet van het onderzoek speelde een ordening van kernen naar een veronderstelde positie in een regionale woningmarkt een belangrijke rol. Daarbij werd een onderscheid gemaakt tussen dynamische kernen, kernen waar de woonfunctie voldoende aantrekkingskracht heeft, en gestagneerde kernen, kernen waar de woonfunctie onder druk staat. De kernen met dynamiek werden verder onderscheiden naar kernen waaraan een bijzondere aantrekkelijkheid van het woonmilieu kan worden toegeschreven en kernen die een versterking van de woonfunctie primair ontleen aan de mogelijkheden die daar aan de woonfunctie zijn geboden. De gestagneerde kernen werden nog onderverdeeld in oude centra, die in het verleden op basis van hun centrale ligging of hun ligging in een netwerk een zekere ontwikkeling hebben gekend, maar nu te kampen hebben met functieverlies en met kleine kernen die op basis van hun omvang altijd een beperkte verzorgende functie hebben gehad.

Als alternatief voor deze indeling in vier typen woonmilieus werd eveneens een indeling van plattelandskernen naar verzorgingsniveau in het onderzoek betrokken. Deze indeling sluit min of meer aan bij de denkbeelden die ten grondslag liggen aan de actuele planningsdocumenten met betrekking tot het gebied. Daarin wordt m.b.t. de woonkernen in het buitengebied steeds een tweedeling gemaakt tussen hoofddorpen en andere woonkernen (Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, 1997) of woonkernen met eigen-groei mogelijkheden en woonkernen met ruimtelijk beperkte groei mogelijkheden (Voorontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen, deelgebied Zone Zuidwest, 1997). In de eerste nota speelt de verzorgingsfunctie per saldo nog steeds de belangrijkste rol als onderscheidend criterium, in de tweede wordt daar weliswaar afstand van genomen maar ontbreekt per saldo toch een ander dan een hiërarchisch ordeningskader.

Uit het onderzoek blijkt duidelijk dat voor een groeiend deel van de bewoners van de plattelandskernen in de Westhoek sprake is van een regionale woningmarkt en een activiteitenpatroon met een regionale reikwijdte. De auto blijkt daarvoor overigens een belangrijke voorwaarde. Ook gebondenheid aan huis om andere redenen dan het niet kunnen beschikken over een auto, zoals zorgtaken, heeft betekenis voor het activiteitenpatroon. Kenmerken van de eigen woonplaats blijken daarentegen geen aanwijsbare betekenis te hebben voor het activiteitenpatroon.

Daarbij blijkt dat de gepresenteerde ordening tussen dynamische en gestagneerde kernen per saldo en naar de toekomst gezien een zinvoller referentiekader biedt dan een onderscheid naar verzorgingsniveau. Ook in de

wijze waarop bewoners de lokale leefbaarheidssituatie beoordelen blijkt niet dat het plaatselijk aanbod van voorzieningen een hoofdpunt is; belangrijker zijn zaken die de kwaliteit van de woonfunctie betreffen zoals verkeersveiligheid, nutsvoorzieningen (in de zin van huisvuilophaling en riolering, vooral vermeld door bewoners die buiten de dorpskern wonen), openbaar vervoer, bouwmogelijkheden, een 'aangename' woonomgeving.

In het algemeen gaat de voorkeur van de bewoners van de plattelandskernen in de Westhoek uit naar alleenstaande, grotere woningen in eigendom met meer comfort, een garage, een hobbyruimte annex grotere tuin (combinatie siertuin-opbrengsttuin). Dit is echter wel een oriëntatie die afhankelijk is van beschikbare middelen (inkomen) en blijft een doorsneebeeld: verschillende groepen bewoners hebben alternatieve of aanvullende wensen.

Bij de keuze van de woonplaats hebben kenmerken van de woning en woonomgeving een primaire betekenis. Standplaatskenmerken (afstanden en de beoordeling daarvan tot werk en voorzieningen) zijn duidelijk ondergeschikt aan 'rustig wonen, wonen naar wens en natuurlijke omgeving'.

Ook de veronderstellingen omtrent het bestaan van de vier woonmilieutypen worden voor een groot deel bevestigd. In de plattelandskernen met dynamiek door mogelijkheden treft men veel nieuwbouw aan. Hun woonomgeving krijgt de gunstigste beoordeling en is ook het belangrijkste motief van degenen die er zich vestigen of binnen de kern zelf verhuizen. De plattelandskernen met dynamiek door aantrekkelijkheid tellen vele bemiddelde huishoudens en de kenmerken van de woning vormen er het belangrijkste motief van degenen die er zich vestigen of binnen de kern zelf verhuizen, wat in dit type kern meer dan elders gebeurt. Er zijn redenen om te stellen dat verhuizingen naar en binnen deze kernen bewuster gebeuren. Ook jongeren zullen er eerder blijven.

De stagnerende plattelandskernen hebben een minder bemiddelde bevolking. De oude centra lijden sterk onder het verlies van centraliteit en/of nodaliteit. Hun woonomgeving krijgt de minst gunstige beoordeling. Hun woningpatrimonium is het oudst en biedt het minste comfort. De kleine kernen blijken minder te lijden onder hun status. Zij trekken een groot aantal verhuizers aan, maar zonder dat dit de sociale dynamiek teweegbrengt die men in de dynamische kernen vaststelt.

Wat het activiteitenpatroon betreft zijn de stagnerende kleine kernen en de dynamische kernen door aantrekkelijkheid elkaars tegenpool. Bewoners van dynamische kernen door aantrekkelijkheid zijn in het algemeen actiever buitenshuis, terwijl bewoners van stagnerende kleine kernen met een zwakke sociale positie (bewoners met een lage opleiding, aan huis gebonden ouderen) het meest kans hebben op een beperkt activiteitenpatroon. Onder dergelijke groepen zou sociaal-ruimtelijk isolement kunnen voorkomen.

Op het vlak van bevolkings- en woningkenmerken vormen de stagnerende oude centra en de kernen met dynamiek door mogelijkheden elkaars tegenpool.

Een essentieel onderscheid tussen de dynamische en de stagnerende kernen is dat pendel in de eerste eerder een kwestie lijkt te zijn van te wonen in een aantrekkelijk dorp en in de tweede eerder een kwestie van tekort aan werkgelegenheid.

Het verschil tussen de vier typen woonmilieus is in het kader van het hoofdonderzoek ook nog verkend door de kenmerken van de huishoudens die zich in de periode 1990-1996 in de vier voor het Dorpenonderzoek geselecteerde kernen (zie paragraaf 6.3) hebben gevestigd, met elkaar te vergelijken.³⁰ In bijlage 6 (tabel B.6.1) worden een aantal kenmerken van deze huishoudens met elkaar vergeleken.

Hoewel de cijfers niet meer zijn dan een exemplarische illustratie, zijn de vestigende huishoudens in de kernen met dynamiek opvallend vaker afkomstig uit de categorie die op de grootste afstand ligt. Zoals in de lijn van de verwachting ligt hebben zich in de kern met dynamiek door mogelijkheden ook vaker (grotere) huishoudens met kinderen gevestigd. Indien per dorp de samenhang tussen herkomst en de andere kenmerken wordt vastgesteld, dan blijkt dat zich in de kern met dynamiek door aantrekkelijkheid vooral huishoudens zon-

³⁰ Voor dit bestand werden NIS dossiers i.v.m. immigratie en interne migratie van 1/1/90 - 31/12/96 verwerkt.

der kinderen vestigen. Bovendien hebben ze zich dan nog vaker op grote afstand van de dorpskern gevestigd. In de kern met dynamiek door mogelijkheden zijn vooral huishoudens met kinderen komen wonen en die zijn in gelijke mate afkomstig van het dorp zelf of van plaatsen op grotere afstand.

In het kader van het hoofdonderzoek is bovendien onder notarissen en immobiliënkantoren in het gebied een vragenlijst²¹ verspreid over recente ontwikkelingen in de woningmarkt in de plattelandskernen van de Westhoek (bijlage 7). Geheel in lijn met de ideeën van integratie en differentiatie in dit onderzoek was 71 % van de ondervraagden van mening dat de verschillen tussen de dorpen in betekenis toenemen. Ook de verschillen buiten de dorpskernen binnen de Westhoek zouden naar de mening van de informanten eerder toedane afnemen, maar bijna 50 % was van mening dat de verschillen daar gelijk blijven.

Bovendien werd ook gevraagd naar de kenmerken van dorpskernen die van betekenis zijn voor de (uiteenlopende) belangstelling om in de dorpskernen te wonen. Van dezelfde kenmerken werd ook gevraagd of ze voor de woningkeuze in betekenis toe- of afnemen.

Ook uit deze meningen blijkt dat kenmerken die samenhangen met woning en woonomgeving veel invloed hebben op de belangstelling om in een bepaald dorp te wonen en dat deze kenmerken veelal ook van toenemende betekenis worden geacht voor de woningkeuze. Vooral de beschikbaarheid van nieuwbouw en bouwgrond, de aantrekkelijkheid van de woonomgeving, en de prijs van het woningaanbod en bouwgrond zouden relevante verschillen zijn tussen dorpen en bovendien van toenemende betekenis voor de woningkeuze.

Naar de mening van vijftien informanten (71 %) neemt de belangstelling om op het platteland van de Westhoek te wonen momenteel (de afgelopen drie jaar) toe, twee informanten waren van mening dat de belangstelling afnam. Naar de mening van betrokkenen neemt de belangstelling echter vooral toe voor de woonsituatie buiten de dorpskernen (volgens 62 %), in de dorpskernen zou deze eerder af- dan toenemen (volgens slechts 10 % is daar een toegenomen en 24 % een afgenomen belangstelling).

Voor het ruimtelijk beleid in de Westhoek levert dit deel van het onderzoek de volgende belangrijke conclusies op:

1. Een hiërarchisch ordeningsprincipe gebaseerd op de verzorgende functie van kernen blijkt een steeds minder reëel uitgangspunt. Een ordening op grond van de positie die kernen innemen in een regionale woningmarkt biedt betere aanknopingspunten voor een beleid dat gericht is op verbetering van de ontwikkelingsperspectieven van plattelandskernen;
2. Bij het voeren van een kernenbeleid is een regionale aanpak een noodzaak. Inmiddels is er sprake van zoveel regionale samenhang dat keuzen met betrekking tot kernen (bijvoorbeeld locaties voor woningbouw) alleen verantwoord op een regionaal niveau kunnen worden genomen;
3. Het verbeteren van ontwikkelingsperspectieven van de plattelandskernen zal in de eerste plaats gericht moeten zijn op kwaliteitsverbetering van woningen en woonomgeving. Kwaliteitsverbetering is in alle gevallen belangrijker dan uitbreiding. Verbetering van de kwaliteit is de hoofdpoging van het ruimtelijk beleid in de gestagneerde kernen, vooral de oude centra;
4. Ook andere ruimtelijke ingrepen dan m.b.t. de woonfunctie dienen getoetst te worden aan de verbetering van de kwaliteit van de woonfunctie. Dat geldt zowel voor de planning van ambachtelijke zones, vergunningbeleid i.v.m. zonevreemde bedrijven als voor andere stedenbouwkundige of ruimtelijke ingrepen die de woonkwaliteit kunnen 'hinderen'.

Op basis van de bevindingen van het uitgevoerde deelonderzoek is het overigens van belang te onderstrepen dat het proces van schaalvergroting en een daaruit voortvloeiende regionale oriëntatie in de plattelandskernen van de Westhoek nog in de aanvangsfase verkeert. Met name in sociaal opzicht is nog sprake van een groot belang van traditionele samenlevingskenmerken. In het onderzoek blijkt met name dat de aangetroffen sociale netwerken van veel (oudere) bewoners nog sterk gebaseerd zijn op (relatief exclusieve) contacten in het eigen dorp en familierelaties op korte afstand.

²¹ In totaal zijn 44 vragenlijsten verzonden, 21 (48 %) werden ingevuld teruggezonden en verwerkt. De vragenlijst is als bijlage 7 opgenomen

6.2

Voorzieningenonderzoek: oplossingen voor bereikproblemen van vervoersafhankelijke bewoners op het platteland

Aard en omvang van het probleem

Het Voorzieningenonderzoek brengt een gedetailleerd beeld van de aard en de omvang van de bereikproblematiek. Zowel de manier waarop aanbieders en gebruikers met dit thema te maken hebben, als kwantitatief hoe 'zwaar' het probleem weegt, worden in het deelonderzoek behandeld.

We hernemen hier in enkele zinnen de hoofdlijnen van de conclusies:

- In alle kernen leidt schaalvergroting tot een aantasting van het lokaal voorzieningenniveau. Deze schaalvergroting is betrekkelijk autonoom en niet door een bevolkingsgroei te keren. Het aantal kernen met een zwakke uitrustingsgraad (afhankelijke kernen) neemt toe.
- Wie over een wagen kan beschikken ervaart weinig problemen. Het wonen in de Westhoek veronderstelt het bezit en het gebruik van de auto.
- Wie dit mist moet op familieleden, burens of vrienden kunnen steunen. Uit het onderzoek blijkt dat het sociaal netwerk nog van groot belang is, maar dat het draagvlak ervan aan het verkleinen is.
- Nochtans moet duidelijk worden gesteld dat er voor de vervoersafhankelijke bewoners een verschil is tussen de potentiële en werkelijke vraag wat het gebruik van diensten betreft.
- Op basis van een afbakening van 'vervoersafhankelijk gezin'³² kan gesteld worden dat ongeveer 8.000 gezinnen in de Westhoek op één of andere manier met dit probleem te maken hebben. Dit is 10 % van het totaal aantal gezinnen.
- Bij het verdwijnen van de voorziening uit het dorp zelf, zijn er wel bepaalde diensten die ondertussen oplossingen hebben ontwikkeld om de verderaf gelegen 'klanten' en gebruikers op gelijke wijze te blijven bereiken. De categoriaal georganiseerde dienstverlening bereikt de vervoersafhankelijke doelgroep beter. Voor de op territoriale schaal georganiseerde dienstverlening zijn er veel minder mogelijkheden om specifieke aandacht te besteden aan de vervoersafhankelijke doelgroep. In dunbevolkte en/of uitgestrekte gemeenten is dit het scherpst aanwijsbaar.

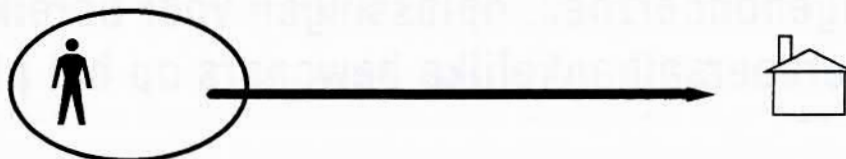
Niet alleen voorzieningen blijken dus onderhevig aan schaalvergroting in hun organisatievorm en ruimtelijk patroon. Tegelijkertijd zijn ook de gebruikers onderhevig aan de zgn. schaalvergroting van het bestaan; in het algemeen wordt door het gebruik van transportmiddelen hun actieradius groter (Zie ook paragraaf 7.2.7).

Het Voorzieningenonderzoek heeft de verhouding tussen het ruimtelijk patroon van voorzieningen en actieradii van gebruikers verkend. Er werd vooral onderzocht voor welke voorzieningen en welke gebruikers het ruimtelijk patroon van de voorziening en de actieradius van de gebruiker niet op elkaar aansluiten. We hantieren hier verder het begrip 'schaalverschil' voor situaties waarbij de dichtstbijzijnde locatie waar de voorzieningen te bereiken is, buiten de actieradius van de gebruiker valt.

In deze paragraaf willen we de onderzoeksresultaten en mogelijke oplossingen voor 'schaalverschil' tegen het licht houden van het bredere beleidsdebat inzake mobiliteit, ruimtelijke ordening en bestuurlijke organisatie.

De verschillende beleidsopties kunnen worden geordend naar het 'people-link-activity'-model dat door Moseley (1979), Huigen (1986) en van Dam (1995) gebruikt wordt.

³² Een vervoersafhankelijk gezin is een gezin waarvan ten minste één gezinslid aan huis gebonden is bij gebrek aan vervoer (kinderen niet inbegrepen).

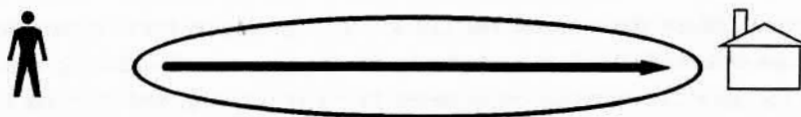

Oplossingen voor 'schaalverschil' door concentratie van de gebruikers

De vervoersafhankelijke huishoudens maken naar schatting momenteel 10% uit van het totaal aantal huishoudens in de Westhoek. Het is de vraag of dit percentage sterk zal afnemen. Door bepaalde veranderingen van bevolkingssamenstelling (zoals vergrijzing) zou het absolute aantal en aandeel zelfs kunnen oplopen. We gaan er immers van uit dat in plattelandsgebieden onder en boven een bepaalde leeftijd altijd een vorm van vervoersafhankelijkheid zal optreden.

Een beleid inzake ruimtelijke ordening kan bij het situeren van de woonfunctie (bouwlocaties) een cruciale rol spelen bij toename of afname van 'schaalverschil'. Een verdere concentratie in de kleine steden van de Westhoek en daarbuiten bij voorrang in gunstig gelegen kernen is vanuit deze redenering aangewezen.

Zeker voor de meest kwetsbare bewoners in deze doelgroep (senioren) is het niet wenselijk om specifieke huisvestingsmogelijkheden te voorzien in perifere dorpen. Het beeld van het traditionele dorp (geboren en getogen) dat hierbij gehanteerd wordt, is nog wel van betekenis maar heeft een afnemende toekomstwaarde (zie paragraaf 7.2.1). Bovendien wordt tegelijkertijd vastgesteld dat het sociale netwerk dat in deze dorpen de 'verzorgende functie' moet garanderen, evolueert in de richting van een eerder 'ontmoetende functie' (zie Dorpenonderzoek).

Oplossingen voor 'schaalverschil' door verboging van mobiliteit

De groep van vervoersafhankelijken kan verkleind worden door de mensen mobieler te maken.

Het openbaar vervoer, aangevuld met vrijwilligers- en privaat vervoer kan hierin een rol spelen. In plattelandsgebieden is de aard van de vervoersproblematiek totaal anders dan bij congesties in stedelijke regio's en netwerken. Ook de taak van de overheid zal verschillen.

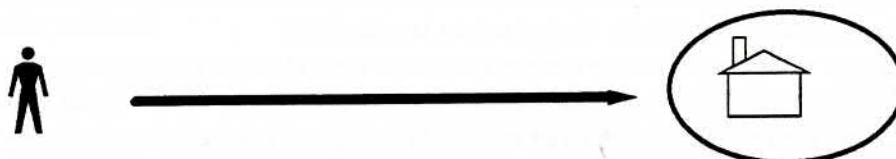
Waar in het stedelijk gebied vooral een vervoersmodel ontwikkeld moet worden om de (reeds mobiele) burger beter vooruit te helpen, zal in het landelijk gebied een beleid moeten worden gevoerd om de (niet-mobiele) burger alsnog mobiel te maken.

Gezien de lage dichtheden en grote afstanden kan dit nooit een rendabele onderneming worden. De vervoersmaatschappijen zullen meer dan in het verleden gebruik moeten maken van het bestaande aanbod van

vervoersmogelijkheden om hier de vraag (van vervoersafhankelijken) mee te bedienen. De positie van de overheid zal zich dan ook ontwikkelen van uitvoerend naar regisserend.

In dit verband kunnen ook vragen gesteld worden bij het duurder worden van eigen autogebruik. Zeker in landelijke gebieden ontnemt dit de sociaal zwakkeren vaak de eerste en enige mogelijkheid tot participatie aan het maatschappelijk proces. Niet alleen autobezit is een noodzakelijkheid op het platteland, maar gezien de grote afstanden kost het gebruik ervan bovendien meer dan in de stad. In de literatuur gaan er daarom soms stemmen op om mobiliteit in plattelandsgebieden fiscaal haalbaarder te maken.

Oplossingen voor 'schaalverschil' door verruimen van de reikwijdte van voorzieningen

Diverse scenario's zijn mogelijk inzake het uitbreiden van de schaal waarop voorzieningen opereren. In het Voorzieningenonderzoek wordt hier uitgebreid aandacht aan besteed. We beperken ons hier tot een aantal organisatieprincipes voor het aanbod van publieke voorzieningen

• vraagafhankelijkheid

Bij dit organisatieprincipe wordt de (permanent aangeboden) voorzieningsschaal slechts uitgebreid wanneer een (tijdelijke) effectieve vraag zich buiten de reikwijdte aandient.

Het vervangen van de klassieke lijnbus met vaste haltes door een belbus die slechts 'op bestelling' uitrijdt is hier een voorbeeld van.

Andere voorbeelden zijn het 'uitrijden' van warme maaltijden, het installeren van een personalarmsysteem, een mobiele belichtings- en geluidssysteem voor ombouw van een polyvalente zaal tot theater of concertruimte, een bibliobus die uitrijdt naar rusthuizen, wijken met seniorenflats, scholen.

Er wordt 'ad hoc' gehandeld.

Ook nieuwe zgn. 'intelligente' vormen van dienstverlening horen hier thuis: afstandsonderwijs, PC-banking, teleshoppen ... Het contact met de voorziening is afhankelijk van de vraag van de klant.

• doelgroepgericht

Bij dit organisatieprincipe wordt de reikwijdte van de voorzieningsschaal overschreden voor een specifieke doelgroep, bv. voor vervoer van schooljeugd, filiaalwerking binnen het kunstonderwijs voor jongeren enz. In sommige gemeenten gaat het gemeentepersoneel aan huis langs als de burger aantoonbaar niet-mobiel is (geen openbaar vervoer, geen dichtbij wonende familie).

• stimuleren en aanvullen van het sociaal netwerk

Hierbij wordt de schaal waarbinnen voorzieningen bereikbaar zijn (aangeboden worden door professionelen) uitgebreid en aangevuld met inzet van vrijwilligers. Ze worden ingezet voor heel specifieke behoeftes die zich voordoen in gevallen van schaalverschil.

Bestaande initiatieven in die zin zijn mindermobielen centrale, bepaalde PWA-diensten, oppasdiensten. Ze kunnen op een gecoördineerde wijze worden aangevuld met andere vormen van dienstverlening waarbij vrijwilligers opereren in een netwerk samen met professionelen.

Het project 'Dorpsdiensten' is hiervan een goede illustratie (zie voorzieningenrapport 4.2.2).

• het uittekenen van nieuwe schalen

Hier wordt rond een reeds beschikbaar centrum een nieuwe reikwijdte ontwikkeld. Zo kunnen goed gesitu-

eerde rusthuizen door het opnemen van een verbrede werking, senioren bereiken die buiten de reikwijdte van de dienstencentra vallen.

De beperkte actieradius van vervoersafhankelijken uit de omliggende dorpen, komt op deze wijze wel binnen het werkingsgebied van dienst te liggen.

● **het samenvoegen van voorzieningschalen**

Reeds vroeger werd geargumenteed dat kleine gemeenten niet langer afzonderlijk de taak aan kunnen om specifieke dienstverlening voor vervoersafhankelijken uit te bouwen. Ze hebben er financieel en personeel de middelen niet voor. Bovendien is het niet duidelijk of de oriëntatierichting van de burgers uit hun vele kleine woonkernen wel richting hoofdgemeente gaat (zie 7.2.5).

Wanneer echter middelen en deskundigheid gepoold worden, kan wel opgetreden worden in een tussengebied met een groot aantal kleine kernen waar de bereikproblematiek voor bewoners aan de orde is, en kan - mits erkenning van de hogere overheid wordt verleend - wel rationeler worden gewerkt. Erkenning en financiële honorering van de overheid zijn hiertoe echter noodzakelijk.

Dit kan zowel door voor bepaalde vormen van dienstverlening kleinere gemeenten te laten samenwerken met grotere, als door het poolen van bepaalde vormen van dienstverlening tussen kleine gemeenten. De commissie bestuurlijke organisatie voorziet hiervoor diverse bestuurlijke scenario's (CBO, De organisatie van het binnenlands bestuur in Vlaanderen, 1997: 114).

6.3

Dorpenonderzoek: beleving van leefbaarheid en de eigen rol van bewoners bij de aanpak van leefbaarheidsproblemen

De ruimtelijke en economische ontwikkelingen op het platteland (en vooral die in de agrarische sector) zijn actueel en staan volop in discussie. Dat het platteland ook in sociaal en cultureel opzicht snel aan het veranderen is, komt minder in beeld.

De onderlinge afhankelijkheid tussen stad en platteland wordt groter. Er is migratie over en weer. Jongeren trekken weg, ouderen keren soms terug. De culturele wisselwerking, de mentale en fysieke mobiliteit over en weer is groot. Het leven in de plattelandsgemeenschappen verandert dan ook snel, is minder gesloten. De plattelandssamenleving zal met die veranderingen nieuwe impulsen krijgen, maar er zullen ook wrijvingen optreden.

Het platteland transformeert dus. Er is een onlosmakelijk verband tussen de sociaal-economische, de sociaal-ruimtelijke en de sociale en culturele ontwikkeling³³.

Hoe gaan dorpsbewoners als collectieve gemeenschap om met deze veranderingen? Wat zijn de knelpunten en verwachtingen? Is er wel een collectieve opvatting? Zijn bewoners bereid zelf hierrond de handen uit de mouwen te steken?

Rond deze kernvragen organiseerde Samenlevingsopbouw Westhoek een verkennend proces in vier dorpen in de Westhoek: Roesbrugge-Haringe in de gemeente Poperinge, Zandvoorde in de gemeente Zonnebeke, Beauvoorde in de gemeente Veurne en Bovekerke in de gemeente Koekelare.

In deze paragraaf worden enkele conclusies van dit deelrapport onder de loep genomen en tegen een ruimere achtergrond geplaatst. De ontwikkelingen in de Westhoek op het vlak van 'dorpsbinding' staan immers niet op zichzelf.

1. De toenemende aandacht voor de woonkwaliteit

Stad en platteland beginnen elkaar steeds meer te raken, fysiek en mentaal. Het dorpenonderzoek bevestigt tendensen uit het bewonersonderzoek: er wordt kriskras over en weer gereden. Dorpsbewoners shoppen hun voorzieningen onderweg, in de stad of onderweg. Ze gebruiken dezelfde producten, doen mee met dezelfde modes, proeven dezelfde nieuwtjes. Alleen in hun manier van wonen onderscheiden ze zich. Ze hechten er dan ook veel belang aan. Het is er 'aangenamer' wonen dan in de stad. En dat hoort zo te blijven.

Maar in het collectief onderzoek komen ook veel wensen naar voren, waarvan een groot aantal betrekking hebben op de woonomgeving. Bewoners weten snel een lijstje met gebreken op te sommen: losliggende boordstenen; een verwaarloosde straathoek; rond de glascontainer is het een janboel; er wordt te snel gereden enz. De omgeving en het dorp moeten verzorgd en veilig zijn. Maar ook de kwaliteit van de woning zelf is hier van grote betekenis. Bewoners melden soms dat in het dorp verschillende slechtere woningen zijn: te klein, te oud, te veel werk om het op te knappen. Die onaantrekkelijkheid weerhoudt mensen om in het dorp te komen wonen. De eigen woning is prima en zolang het kan zal men er nog een heel tijdje blijven wonen. Het thema 'woonkwaliteit' staat overal bovenaan het prioriteitenlijstje.

Het woonthema wordt steeds belangrijker voor de Westhoek. Het dorpenonderzoek wijst erop dat bij de afwe-

³³ Sociale en culturele ontwikkelingen in plattelandvernieuwing, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Nederland, 1997.

ging om het dorp te verlaten (voor het werk) of later terug te keren, de ervaren woonkwaliteit van doorslaggevend belang is. In een strijd tegen de uitwijkingstendens, ligt hier dan ook één van de belangrijkste aandachtspunten voor het beleid.

2. Het belang van de sociale cohesie

In de vier onderzoeksdorpen wordt de sociale component benadrukt als voorwaarde voor leefbaarheid van het dorp, al zijn er wel evoluties en blijven er verschillen. Import (allochtonen) en geboren en getogen dorpsbewoners hebben vaak andere verwachtingen en geven een andere invulling t.a.v. deze sociale cohesie. Het varieert van afhankelijkheid van vrienden, familie in het dorp tot elkaars vrijheid en rust respecteren. In sommige dorpen vinden bewoners elkaar nog in cafés, de kerk of verenigingen. Het hebben van familie en vrienden in het dorp wordt belangrijk geacht. Ze gaan graag bij elkaar over de vloer. Ze pleiten dat er voldoende bouwmogelijkheden zijn zodat hun kinderen in het dorp zouden kunnen blijven wonen. In andere dorpen ontmoeten mensen elkaar veeleer bij de schoolpoort of het speelpleintje. In sommige dorpen is de aard van de sociale cohesie gewijzigd. Van verzorgend (het sociale vangnet, burenhulp...) tot ontmoetend (elkaar vinden rond gemeenschappelijke knelpunten of feestmomenten).

Voor een aantal minder mobiele bewoners (vooral ouderen) kan deze verschuiving gevolgen hebben. Tegelijkertijd zijn immers commerciële en publieke voorzieningen uit de buurt verdwenen. Ze worden afhankelijk van de goodwill van een (niet altijd nog aanwezig) lokaal netwerk.

De veranderingen i.v.m. sociale cohesie (afname of andere invulling) wordt vooral door deze doelgroep aan den lijve ondervonden.

Deze evolutie heeft belangrijke gevolgen voor het plattelandsbeleid. Enkel een doelgericht voorzieningenbeleid aangevuld met stimulansen voor sociale netwerken in dorpen, kunnen dorpen, ook voor minder mobiele bewonersgroepen, leefbaar houden.

3. Het toenemende zelfbewustzijn van dorpen³⁴

De sociale component waarop het dorpenonderzoek klemtonen legt, omvat ook elementen die te maken hebben met het groeiend belang voor lokale domeinzorg³⁵.

De schaal van het dorp verliest aan belang voor voorzieningen, werk ...., maar wint aan belang voor de bescherming van een eigen sociale en culturele identiteit.

Ook hier zijn er verschillen en evoluties. Sommige dorpen hebben hun vroegere status verloren, de bewoners hebben de moed verloren om te sleutelen aan een positief zelfbeeld. Andere dorpen blaken van dynamisme, soms door een actief eigen verenigingsleven die de sfeer in het dorp houdt. Maar ook door buitenstaanders die het dorp 'ontdekten' en zich nu via allerlei culturele en toeristische initiatieven inzetten voor de faam van het dorp.

De aandacht voor huis en tuin wordt uitgebreid tot het hele dorpsdomein. Een mooie en veilige straat, liefst bebloemd, daar willen mensen iets voor doen. Ook nieuwkomers willen best hun steentje bijdragen. Ze hebben er direct belang bij.

De bewoners zijn trots op hun dorp. Ze kleven een sticker 'ik ♥ van mijn dorp' op de wagen.

Deze eerder toenemende belangstelling voor het dorp als woondomein heeft een politiek verlengstuk.

Bewoners wijzen frequent naar de relatie met hun hoofdgemeente. Ze verwachten er veel van. Ze voelen zich soms achtergesteld.

Het dorp organiseert zich rond zijn zelfbewustzijn. Dat gebeurt in dorpsraden en feestcommissies, in het bouwen en inrichten van lokalen. De mensen pakken graag uit met een eigen toneelopvoering of organiseren zich ad hoc rond knelpunten die hun woondomein bedreigen (verkeersoverlast bv.). Ze vragen 'een gesprek aan' met de hoofdgemeente. Er wordt gevraagd om betrokken te worden bij beslissingen over het dorp. Het dorp heeft graag een 'vertegenwoordiger' in de gemeenteraad.

³⁴ Het eindrapport van de Rijkswerkgroep leefbaarheid platteland (Nederland, 1997) wijst nadrukkelijk op het belang van de "sociaal-psychologisch factor" bij het creëren van een nieuw toekomstperspectief en elan voor het platteland.

³⁵ zie ook 7.2.5 en de hierin verwerkte visie van R. van Engelsdorp Gastelaars (1995).

Ook deze evolutie heeft belangrijke consequenties. De lokale overheid functioneert op een schaal (fusiegemeente) die te groot is als referentiekader voor dit toenemend zelfbewustzijn. Uit het voorzieningenonderzoek weten we dat dezelfde lokale overheid op een te kleine schaal opereert om kwaliteitsvol en rationeel voorzieningen en diensten te kunnen aanbieden.

4. Afnemende betekenis van de lokale aanwezigheid van voorzieningen en diensten

Dorpsbewoners vermelden dat de oorzaak voor het verdwijnen van de lokale kleinhandel ligt in het feit dat de meeste bewoners hun boodschappen buiten het dorp doen.

Het voorzieningenonderzoek bevestigt dat ook het waarborgen van publieke lokale dienstverlening (zitdagen ...) niet altijd even succesvol wordt beantwoord.

Toch worden bij discussie rond leefbaarheid deze elementen soms aangestipt, en soms ook bijna onmiddellijk weer genuanceerd. Het hoort eerder bij een proces van dorpsbewustzijn (wat hebben ze het dorp zo al ont-nomen !) dan bij reële verwachtingen.

Er zijn uitzonderingen: steevast kent men mensen in het dorp voor wie het wegvallen van de voorzieningen problemen met zich bracht. Of het tijdsverlies bij het over en weer moeten voeren van kinderen naar bibliotheek, zwembad... wordt aangehaald.

Deze uitzonderingen hebben met doelgroepen te maken.

Er zijn ook uitzonderingen rond het soort voorzieningen. Een dorpszaal staat bovenaan op het verlanglijstje. Ook de basisschool wordt onmisbaar geacht. Het wordt vooral als een sociale motor voor het dorp gezien.

Het voorzieningenbeleid met betrekking tot dorpen vraagt om een vernieuwde aanpak. Er is niet langer een relatie tussen de ontwikkeling van het aantal inwoners en de ontwikkeling van het aantal plaatselijk aanwezige voorzieningen. Veeleer tussen de aard van de voorziening en de samenstelling van de bevolking. Dit vraagt om 'intelligente' oplossingen, waarbij rationaliteit wordt gekoppeld aan een doelgroepgericht optreden.

5. Het belang van betrokkenheid als hefboom tot creativiteit, tot zelfontwikkeling

Het dorpsonderzoek bracht een proces van betrokkenheid op gang. In de meeste dorpen zal dit niet stollen na afloop van het leefbaarheidsonderzoek.

Bewoners hadden niet alleen ideeën over hun dorp. Ze beseffen dat streekontwikkeling ook voor de leefbaarheid van hun individueel dorp noodzakelijk is. Het vinden van werk wordt niet echt als problematisch ervaren. Pendelen hoort nu eenmaal bij de keuze om in een dorp te wonen. Soms wordt gesteld dat jongeren de dorpen verlaten bij gebrek aan geschikte woongelegenheden.

Maar bewoners zien ook nieuwe potenties voor de streek. In toerisme en recreatie, in commerciële activiteiten (landelijke restaurants), in culturele initiatieven ...

Plattelandsbeleid kan niet beperkt worden tot aandacht voor de woonfunctie en de oplossingen voor het voorzieningenprobleem. In het kader van de streekontwikkeling zal - zeker ingevolge het functieverlies van de landbouw - gewerkt moeten worden aan de aanmoediging van creatief ondernemerschap. Bewoners van het gebied hebben hier ideeën over.

6.4

Conclusie: de dorpen van de Westhoek opnieuw beschreven

De plattelandskernen van de Westhoek zijn betrokken in een proces van sociale verandering, een ontwikkeling die de mechanismen die van invloed zijn op de ontwikkeling van nederzettingen van karakter doet veranderen. Dat betekent dat oude referentiekaders en beleidsinstrumenten hun geldigheid langzaam doch zeker verliezen. De vraag die dan rijst is welke nieuwe referentiekaders en aanknopingspunten beschikbaar zijn om de leefbaarheid van de plattelandskernen in de Westhoek te verbeteren en welke beleidskeuzen effect kunnen sorteren. Uiteraard blijft dit een zaak voor het beleid: daar moeten op basis van politieke uitgangspunten, keuzen worden gemaakt voor doelstellingen en beleidsinstrumenten. Met behulp van dit onderzoek kan slechts worden aangegeven waar de basisproblemen liggen, waar men zich in het beleid op zou kunnen richten ten einde de leefbaarheid in de plattelandskernen van de Westhoek te verbeteren en welke alternatieve oplossingsrichtingen beschikbaar zijn.

In dit opzicht kan een onderzoek uitgevoerd op één tijdstip overigens geen definitieve uitspraken doen. Daarvoor zou een monitor Woonkernen Westhoek, zoals voorgesteld in paragraaf 5.3, van groot nut zijn.

Toch geven de hiervoor weergegeven conclusies mogelijkheden weer terug te keren naar het reeds geïntroduceerde basismateriaal en aan de hand daarvan een aantal richtingen te wijzen die in hoofdstuk 7 meer beleidsmatig kunnen worden verkend.

We besteden daarbij aandacht aan de volgende thema's:

1. verbetering van de kwaliteit van het woonmilieu (woningvoorraad en woonomgeving);
2. omgaan met de 'troeven' van de Westhoek;
3. uitbreiding van de woonfunctie voor de bewoners van de Westhoek: locaties voor woningbouw;
4. bereikproblemen van vervoersafhankelijke bewoners op het platteland;
5. de rol van de bewoners zelf bij de verbetering van de leefbaarheid.

1. Het is duidelijk dat de plattelandskernen van de Westhoek te maken hebben met een sterk verouderde en kwalitatief slechte woningvoorraad. Dat geldt met name voor de kernen die stagnatie ondervinden. De betekenis van dat onderscheid illustreert reeds het belang dit kenmerk tot onderwerp van (ruimtelijk) beleid te maken. We hebben echter reeds gezien dat in dit opzicht sprake is van een regionale verscheidenheid (figuur 12) en een verscheidenheid tussen oude centra en kleine kernen.

Tabel 4 Aantal kenmerken van de woningvoorraad in de plattelandskernen van de Westhoek onderscheiden naar vier veronderstelde typen woonmilieus (Volks- en Woningtelling 1991, tenzij anders vermeld)

		Deelgemeenten naar verondersteld type ruraal woonmilieu				Totaal	
		Met dynamiek		Stagnerend		Westhoek	
		Door aantrekkelij- kelijheid	Door mogelijk- heden	Oude Centra	Kleine Kernen	Plattelands- kernen	Gehele regio
Aantal kernen		10	17	11	21	59	92
Totale omvang woningvoorraad		2299	6184	4964	3666	17113	74376
Algemene kenmerken:							
	boerderij	13,7	11,0	9,0	12,9	11,8	9,8
	eengezinswoningen:						
	open gebouwde	58,8	56,2	45,7	55,3	54,4	52,1
	halfopen gebouwde	15,4	19,7	16,8	18,6	18,1	18,2
	aaneen gebouwd	22,2	21,6	34,6	23,0	24,6	24,6
	eigenaar	73,2	75,1	72,6	73,2	73,6	73,1
Kwaliteits-kenmerken:							
	stromend water	98,0	98,3	97,9	97,5	98,0	98,1
	privaat met waterspoeling						
	binnen woning	73,5	76,8	69,8	70,9	72,8	75,3
	badkamer of stortbad	74,6	76,0	71,2	71,4	73,2	75,3
	centrale verwarming	34,9	41,6	30,5	31,5	34,8	38,0
	afvoer afvalwater	89,8	94,1	92,4	91,3	92,1	93,4
	keuken > 4 m ²	95,8	96,0	95,7	95,5	95,7	95,4
	garage	72,4	75,6	65,8	71,2	71,7	71,1
	tuin	85,1	90,3	88,0	88,6	88,4	87,0
Comfort-niveau:							
	middelmatig comfort	5,6	6,9	5,4	4,9	5,7	6,8
	klein comfort	35,6	32,3	35,4	36,0	34,8	34,2
	zonder klein comfort	31,6	28,2	34,9	33,8	32,0	29,2
Ouderdom:							
	voor 1919	20,9	19,0	28,0	25,8	23,4	18,2
	1919-1946	41,5	28,9	36,1	20,9	33,7	32,3
	1981-1991	7,7	11,4	5,7	5,8	7,7	8,3
Verbouwd		14,6	11,6	12,5	11,7	12,3	11,1
Leegstand							
1995		4,7	2,6	3,8	4,8	4,0	3,2

In tabel 4 worden een aantal kenmerken van de woningvoorraad (anno 1991) voor de vier typen plattelandskernen beschreven. Allereerst kan worden geconstateerd dat de verschillen tussen de plattelandskernen en de rest van de Westhoek en tussen de typen onderling niet groot zijn. Ook uit de Atlas van achtergestelde buurten (Kesteloot et al 1996) wordt de indruk verkregen dat de Westhoek in het algemeen een kwalitatief slechte woningvoorraad heeft.

De aard van de verschillen tussen de typen zijn voor een groot deel conform de verwachtingen. Een duidelijk profiel hebben met name de kernen met dynamiek door mogelijkheden: hun woningvoorraad is beter toegepast, heeft meer comfort en is minder oud. Ook de gestagneerde oude centra laten zich onderscheiden: door

de twee wereldoorlogen. De gestagneerde kleine kernen onderscheiden zich door een gelijksoortig comfort-niveau, maar een ander type woningen (boerderijen, meer open gebouwd). De kernen met dynamiek door aantrekkelijkheid laten zich nog het moeilijkst onderscheiden: opvallend is het grote aantal woningen gebouwd in het Interbellum en het aantal verbouwde woningen.

Om meer zicht te krijgen op het karakter van de verscheidenheid van de woningkenmerken van de 59 plattelandskernen is een principale componentenanalyse³⁶ uitgevoerd op de in tabel 4 beschreven variabelen³⁷. De resultaten van de uitgevoerde analyse zijn beschreven in bijlage 8. Op basis daarvan kunnen de volgende vier onafhankelijke dimensies van elkaar worden onderscheiden:

- a) **Relatieve Kwaliteit** (21 % van de variantie). Kernen met een hoge score op deze factor kenmerken zich door een woningvoorraad die een relatief goede kwaliteit heeft: veel woningen met een middelmatig comfort, cv, woningen tussen 1981 en 1991 gebouwd en weinig woningen zonder klein comfort.
- b) **Ruraal karakter** (14 % van de variantie). Kernen met een hoge score op deze factor kenmerken zich door een groot aandeel boerderijen, open gebouwde eengezinswoningen en een groot aandeel garages.
- c) **Voor de Eerste Wereldoorlog of in Interbellum gebouwd** (13 % van de variantie). Zoals we op basis van figuur 12 reeds verwachtten blijkt dit een vrijwel geheel onafhankelijke dimensie. Kernen met veel woningen van voor de Eerste Wereldoorlog hebben wat meer woningen in eigendom.
- d) **Woningverbetering** (11 % van de variantie). Hoewel er een voor de hand liggende (doch zwakke) samenhang bestaat tussen oudere en verbouwde woningen, zijn er uiteraard ook andere achtergronden voor het aandeel verbouwde woningen, wat in deze dimensie tot uitdrukking komt. Zoals voor de hand ligt hebben verbouwde woningen een hoger comfortniveau.

De leegstand in 1995 (de enige variabele uit een ander jaar dan 1995) hangt vooral samen met de eerste en de derde factor. Leegstand treedt vooral op in kernen met relatief veel kwalitatief slechte woningen en woningen gebouwd voor de Eerste Wereldoorlog.

In tabel 5 worden de vier veronderstelde typen plattelandskernen opnieuw beschreven, maar dan voor de vier hiervoor geschetste dimensies.

Tabel 5 Scores van de vier veronderstelde typen woonmilieus op de vier factoren die tezamen 59 % van de variantie in de woningkenmerken van de 59 plattelandskernen beschrijven

	Deelgemeenten naar verondersteld type ruraal woonmilieu			
	Met dynamiek		Stagnerend	
	Door aantrekkelijkheid	Door mogelijkheden	Oude Centra	Kleine Kernen
Factor 1: Relatieve kwaliteit	.08	.70	-.45	-.38
Factor 2: Ruraal karakter	.47	.15	-.66	.00
Factor 3: Voor WO I / in Interbellum gebouwd	-.41	.14	.30	-.07
Factor 4: Woningverbetering	.32	-.16	-.02	-.02

Het blijkt dat de vier typen zich nu veel beter van elkaar laten onderscheiden. Daarbij blijkt dat de kernen met dynamiek door mogelijkheden zich allereerst onderscheiden door hun relatieve woningkwaliteit. De stagnerende kernen scoren hierop beide laag, maar onderscheiden zich van elkaar door ruraliteit en bouwperiode. Vooral de oude centra worden gekenmerkt door woningen gebouwd voor de Eerste Wereldoorlog. Ten slotte leveren ook de kernen met dynamiek door aantrekkelijkheid een opvallend profiel: ze hebben het duidelijkst een ruraal karakter, worden veel vaker gekenmerkt door woningen uit het Interbellum en zijn bij uitstek het milieu waar door verbouwingen de kwaliteit van de woningvoorraad is verbeterd.

³⁶ Principale componentenanalyse is een multi-variate analysetechniek, waarbij gezocht wordt naar een beperkt aantal van elkaar onafhankelijke dimensies (factoren) die (de variantie van) een groter aantal kenmerken samenvat. Uitgevoerd is een principale componentenanalyse met varimaxrotatie.

³⁷ Wegens onderlinge afhankelijkheid zijn de volgende variabelen buiten beschouwing gebleven: aandeel privaat met waterspoeling binnen woning en aandeel met badkamer/stortbad (afhankelijk van aandeel zonder klein comfort) en aandeel aaneengebouwd (afhankelijk van aandeel open gebouwd).

Figuur 19

Ook het ruimtelijk patroon van de vier factorscores is nadere bestudering waard (zie figuur 19 en bijlage 8). In figuur 19 is de dimensie 'Relatieve kwaliteit' van de woningvoorraad beschreven, de factor die de meeste variantie samenvat en die in dit kader het belangrijkste is. Het wijst de plattelandskernen in de Westhoek (op basis van kenmerken van 1991) aan die in een beleid, gericht op woningverbetering, de meeste aandacht vragen. Kernen als Houtem, Beveren, Stavele, Nieuwkapelle en Bikschote scoren hier het laagst.

De spreidingspatronen voor de drie andere factoren illustreren het belang van het onderscheid tussen meer en minder rurale kernen (factor 2), de betekenis van de Eerste Wereldoorlog (factor 3), en de betekenis van woningverbetering (factor 4). Op dit laatste aspect komen we in het laatste punt van deze paragraaf terug.

Hoewel in het voorgaande uitvoerig aandacht is besteed aan kenmerken van de woningvoorraad, moet men zich realiseren dat ook de kwaliteit van de woonomgeving van betekenis is voor de ontwikkelingsperspectieven van woonkernen. Zo is onder meer het voorkomen van verkeersonveilige situaties in het Databestand Westhoek opgenomen. Het betreft hier enkel de zgn. 'black points'. Naast deze plekken, die vooral voor verkeersveiligheid relevant zijn, zijn er uiteraard plaatsen waar verkeersoverlast voorkomt.

2. Naast problemen vormt de woonfunctie ook de belangrijkste positieve kracht voor de ontwikkeling van de plattelandsnederzettingen in de Westhoek. In dit opzicht is sprake van een groot aantal 'troeven' die nu reeds van betekenis zijn en/of die van betekenis kunnen worden.

Hiervoor is reeds vastgesteld dat 'ruraliteit' een van de kenmerken is waardoor de kernen met dynamiek door aantrekkelijkheid zich van de andere kernen onderscheiden. Het illustreert dat fysieke kenmerken van typisch landelijke woningen en een landelijke woonomgeving ('openheid') kunnen bijdragen tot aantrekkelijkheid. Volgens het ruimtelijk patroon van deze factor wordt deze kwaliteit vooral aangetroffen in dorpen in de IJzervallei (zie kaart in bijlage 8).

Een andere mogelijke troef van plattelandskernen in de Westhoek is de cultuurhistorische monumentaliteit. In figuur 20 presenteren we de aanwezigheid van beschermde monumenten, landschappen en dorpsgezichten in 1997 als een van de elementen die in dit verband een rol zullen spelen in de aantrekkingskracht die de plattelandskernen van de Westhoek op (bemiddelde) bewoners afkomstig uit het gebied zelf, maar ook van daarbuiten uitoefenen.

Figuur 20

De stedelijke kernen Ieper, Poperinge en Veurne blijken over de meeste van de hier beschreven 'troeven' te beschikken. Maar ook een aantal plattelandskernen beschikken over een (relatief) groot aantal beschermde monumenten, landschappen en dorpsgezichten. De belangrijkste onder de 59 geselecteerde plattelandskernen zijn: Watou, Alveringem en Beauvoorde. Als het totaal aantal 'elementen' in de gehele Westhoek wordt bezien, dan blijken er 127 (27 %) in de plattelandskernen te liggen. Daarvan komen er verhoudingsgewijs veel voor in de gestagneerde oude centra (meer dan een derde van alle plattelandskernen en gemiddeld 4 per kern, tegen gemiddeld 2,15 voor alle 59 plattelandskernen). Kortom, voor (een deel van) de gestagneerde oude centra vormt dit deel van de woonomgeving een van de troeven waarmee een mogelijke 'ommekeer' kan worden bereikt.

Uiteraard kunnen aan deze opsomming van troeven - ruraliteit en cultuurhistorische monumentaliteit - nog andere troeven worden toegevoegd. Zo bezitten de West-Vlaamse heuvels misschien minder cultuurhistorische sites, maar het afwisselende reliëf en daarbij aansluitend de mogelijkheden tot openluchtrecreatie, hebben een aparte betekenis voor de woningmarkt.

Juist in kernen met een grote aantrekkelijkheid in hun woonkern (en hun buitengebied, want daar lijkt de

belangstelling van buiten de regio onder meer heen te gaan) zal grote aandacht moeten worden ontwikkeld voor het behoud van deze kwaliteiten.

3. Een deel van de dynamiek in de plattelandskernen in de Westhoek lijkt gericht op plattelandskernen waar zich bouw mogelijkheden voordoen en die door hun ligging en aantrekkelijkheid voor jonge gezinnen vanuit de regio zelf, maar ook van daarbuiten, 'in trek' zijn. In figuur 21 is weergegeven in welke kernen zich tussen 1991-1997 naar alle waarschijnlijkheid zo'n ontwikkeling heeft voorgedaan. Daarvoor is een relatieve toename van bepaalde leeftijdsgroepen die indicatief zijn voor jonge huishoudens met kinderen als maatstaf genomen.

Figuur 21

Uit figuur 21 blijkt dat jonge gezinnen de afgelopen 7 jaar verhoudingsgewijs vaak hun woning hebben gevonden in de plattelandskernen in de Westhoek, in elk geval daar nam in die periode het aantal bewoners in de betrokken leeftijdsgroepen vaker toe dan in de stedelijke centra. Deze ontwikkeling is plaatselijk wat omvangrijker aan de - wat meer verstedelijkte - oostkant van de Westhoek. Ook nabij de verstedelijkte kust breidt de woonfunctie zich enigszins voor dit type huishoudens uit.

Uit het geschetste ruimtelijk patroon blijkt overigens ook dat in het midden van de Westhoek de plattelandskernen hun betekenis voor jonge gezinnen recent enigszins hebben uitgebreid. Zo blijkt in het gebied tussen Veurne, Diksmuide en Poperinge ook sprake van een betrekkelijk gespreide opkomst van jonge gezinnen. Deze ontwikkeling gaat echter niet zover dat ze de Franse grens heeft bereikt.

In het spreidingsbeleid zou de hier geschetste ontwikkeling beoordeeld moeten worden vanuit gekozen beleidsuitgangspunten zoals duurzaamheid en terugdringen van het autogebruik. Dergelijke ontwikkelingen zou men op grond van deze uitgangspunten kunnen beperken tot plattelandskernen die nabij grote regionale werkgelegenheidscentra liggen (Ieper, Veurne), of langs assen van openbaar vervoer. In het gebied gelegen tussen Veurne, Diksmuide en Poperinge zou deze ontwikkeling geconcentreerd kunnen worden op een centrale positie in het gebied in een als aantrekkelijk beoordeelde kern nabij de vervoersas Veurne-Ieper, maar steeds in overeenstemming met het behoud van de woonomgevingskwaliteit.

4. Met betrekking tot het voorzieningenbeleid blijkt uit het uitgevoerde onderzoek dat dit niet meer het belangrijkste uitgangspunt kan zijn voor een kernenbeleid. Oriëntatie op bereikproblemen van vervoersafhankelijke groepen wordt tegelijkertijd steeds belangrijker. In figuur 22 wordt beschreven waar (in 1991) huishoudens voorkwamen die niet over een auto konden beschikken. Deze en andere vormen van 'vervoersafhankelijkheid' vormen een bedreiging van de maatschappelijke participatie van deze bewoners.

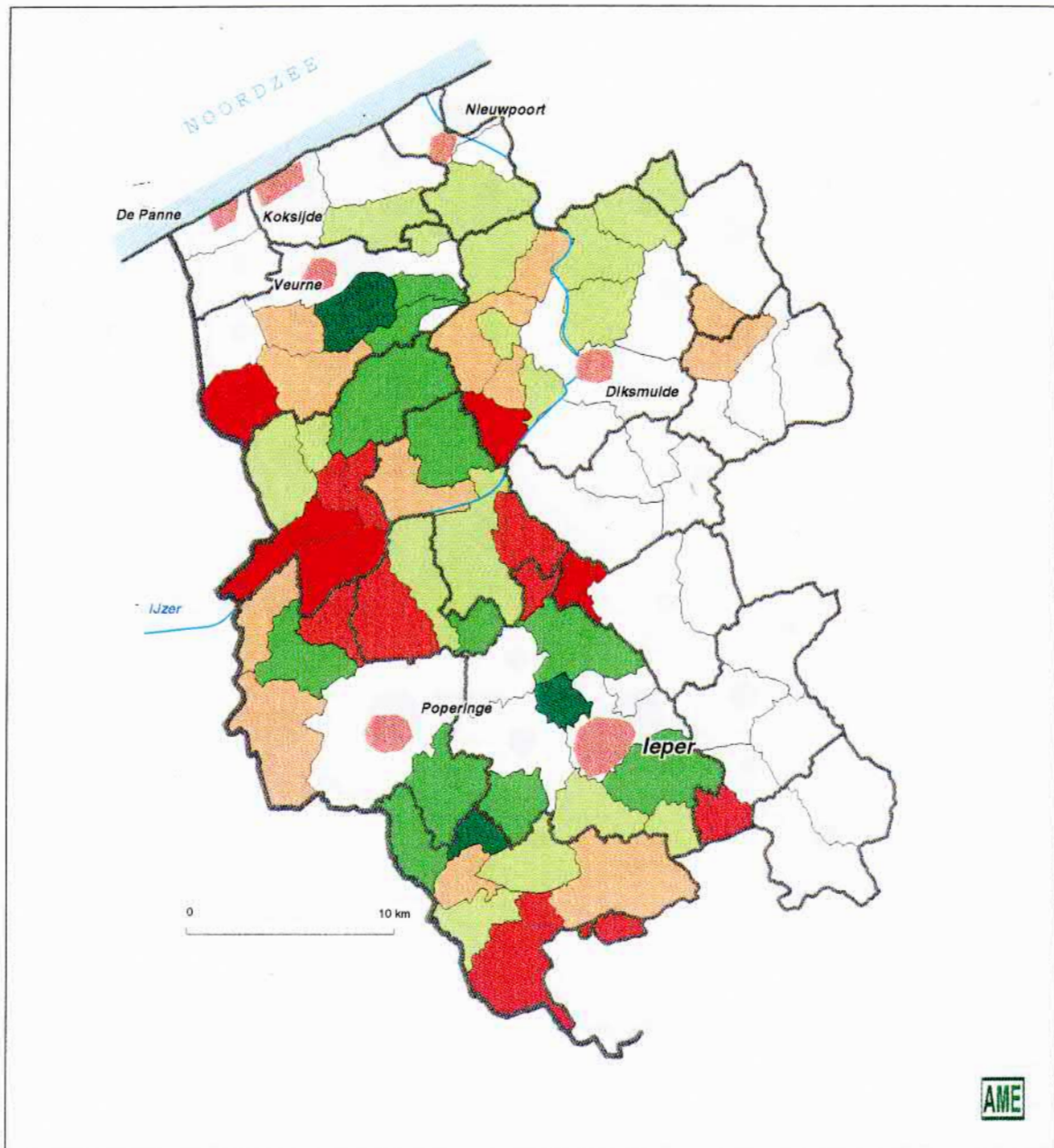
Figuur 22²⁸

Het ruimtelijk patroon is in zoverre opvallend dat huishoudens zonder auto zich weliswaar - zowel relatief als absoluut - concentreren in grotere stedelijke kernen, maar dat in een niet onaanzienlijk aantal plattelandskernen weliswaar absoluut gezien relatief weinig huishoudens zonder auto voorkomen, maar dat het relatief nog om aanzienlijke percentages gaat. Vooral in het gebied op enige afstand van Veurne, Diksmuide, Ieper en Poperinge en het zuiden van Heuvelland hebben relatief toch nog veel huishoudens geen auto ter beschikking. Uiteraard zal dit samenhang vertonen met de leeftjidsverdeling: in dit gebied wonen relatief veel en in bepaalde kernen zelfs nog een sterk toenemend aantal ouderen. Een en ander illustreert dat de bereikproble-

²⁸ De spreiding van het absolute aantal over de deelgemeenten is conform de aantallen per deelgemeente; de spreiding binnen de deelgemeenten is at random.

FIGUUR 19 - DE SCORE VAN DE 59 PLATTELANDSKERNEN IN DE WESTHOEK OP DE FACTOR
'RELATIEVE KWALITEIT' (FACTOR 1 PRINCIPALE COMPONENTENANALYSE)

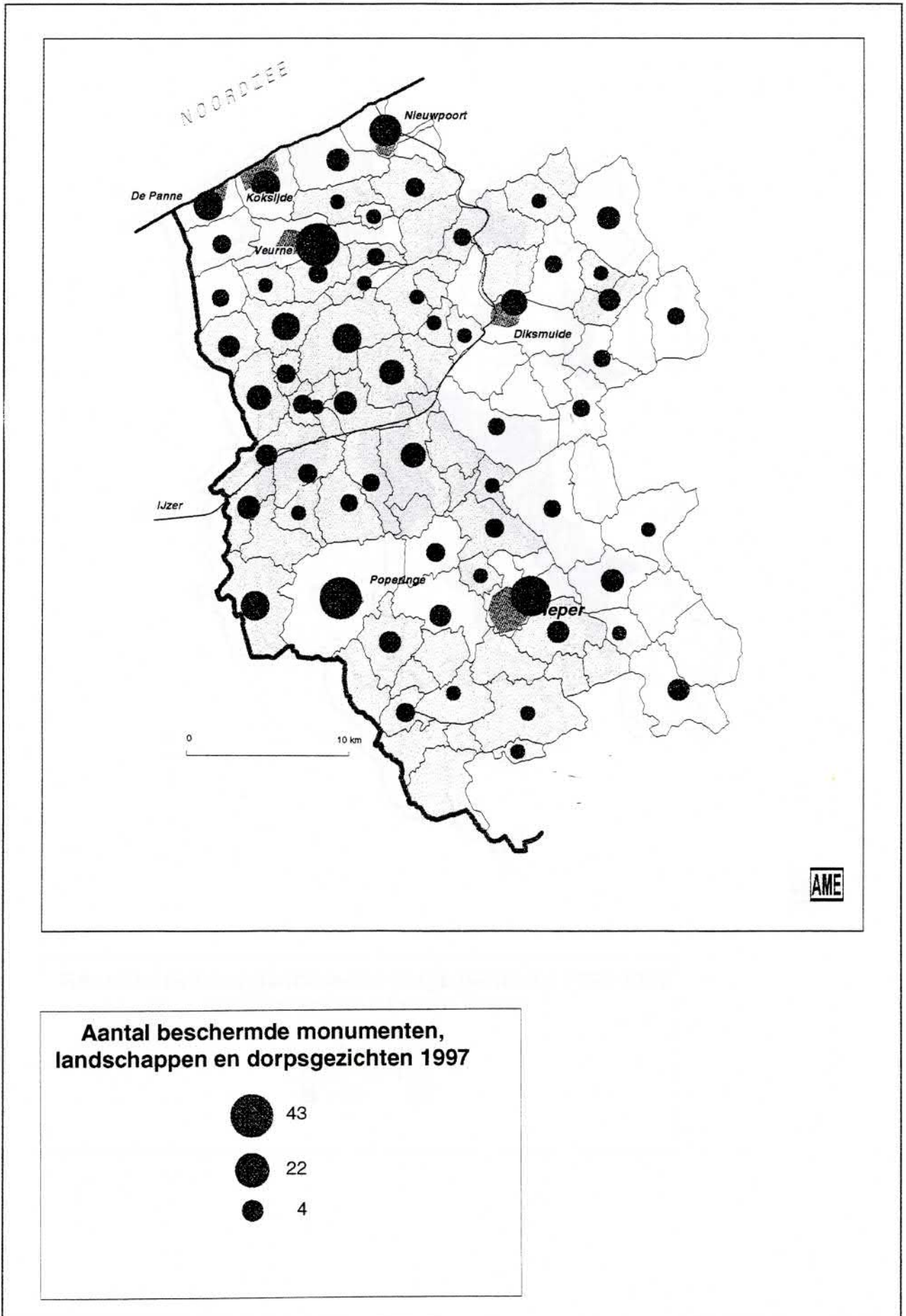

Factor 1: Relatieve kwaliteit

(kenmerken woningvoorraad)

■	Laagste kwaliteit	(5)
■		(10)
■		(12)
■		(18)
■		(11)
■	Hoogste kwaliteit	(3)

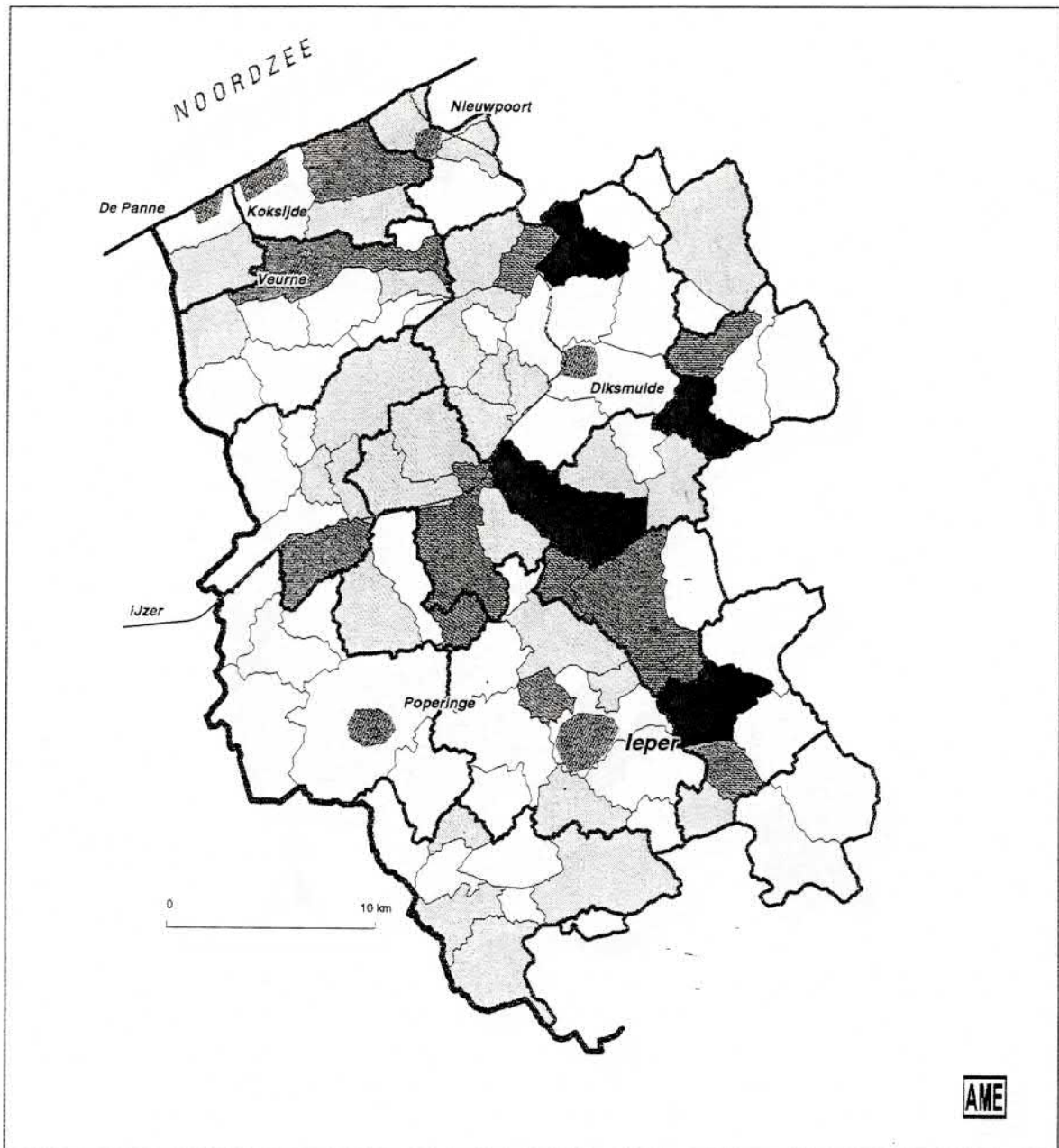
FIGUUR 20 - AANTAL BESCHERMDE MONUMENTEN, LANDSCHAPPEN EN DORPSGEZICHTEN 1997 IN DE DEELGEMEENTEN VAN DE WESTHOEK

FIGUUR 20

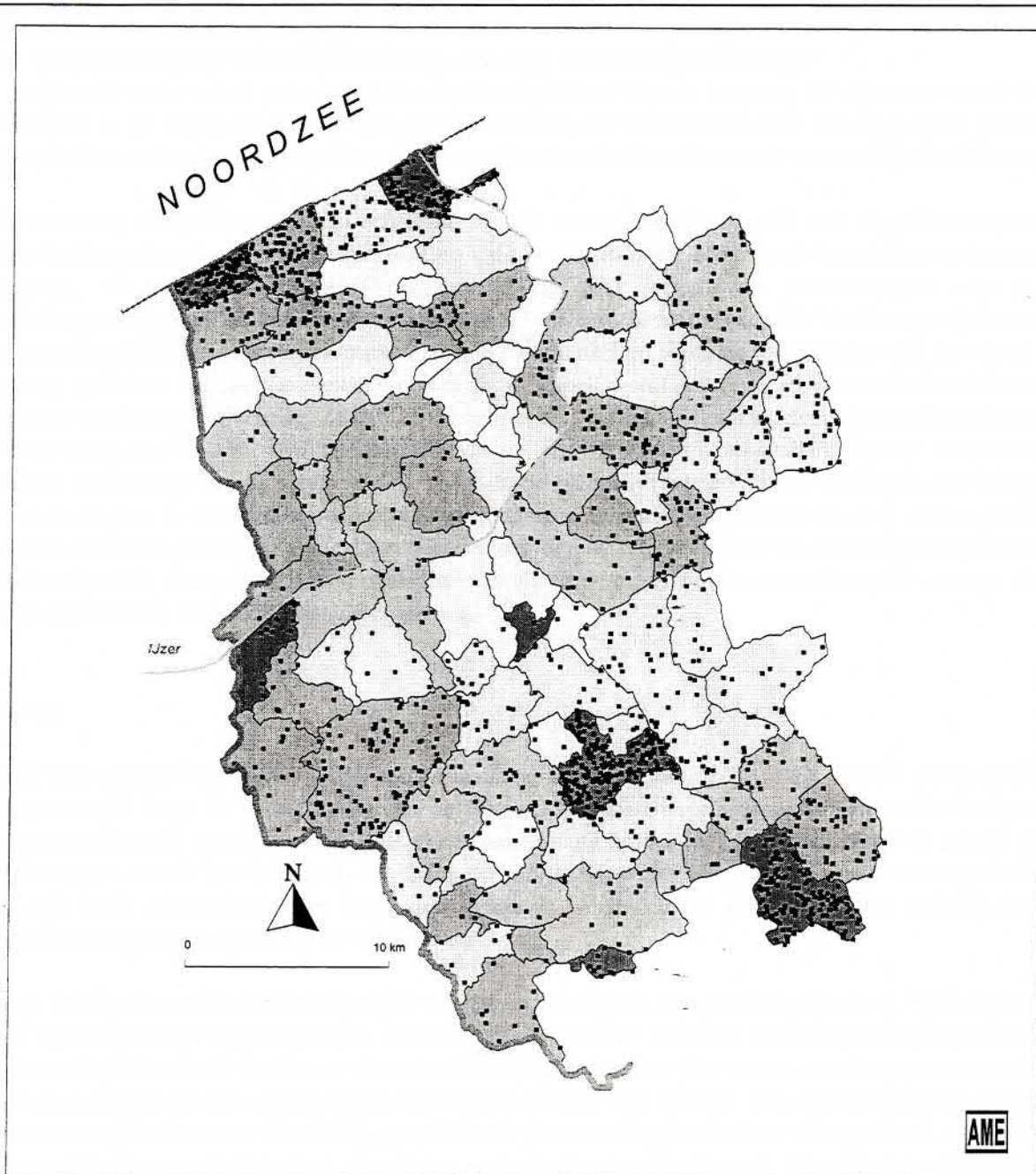
FIGUUR 21 - TOENAME VAN HET AANTAL LEDEN VAN JONGE GEZINNEN TUSSEN 1991-1997
 IN DE DEELGEMEENTEN VAN DE WESTHOEK (VERSCHIL VAN TOTAAL AANTAL INWONERS
 IN GENOEMDE LEEFTIJDSCATEGORIEËN TUSSEN 1997 EN 1991)

Recente toename aantal leden jonge gezinnen 1991-1997
 (leeftijdsgroepen 0 - 15 en 25 - 40 jaar)

□	1 - 25	(29)
▒	25 - 50	(11)
■	> 50	(4)

FIGUUR 22 - HUISHOUDENS ZONDER EEN AUTO (1991): ABSOLUTE AANTAL EN
 AANDEEL VAN ALLE HUISHOUDENS IN DE DEELGEMEENTEN VAN DE WESTHOEK

Aantal huishoudens zonder auto 1991

(huishouden = bewoonde particuliere woningen)

1 stip = 10 huishoudens zonder auto

Aandeel huishoudens zonder auto 1991

□	< 14,5 %	(15)
□	14,5 - 18,1 %	(30)
□	18,1 - 20,8 %	(20)
□	20,8 - 25,4 %	(20)
■	> 25,4 %	(7)

matiek zich op een kleine groep van huishoudens concentreert die ook op het platteland voorkomt en daar soms - in samenhang met de leeftijdsverdeling - ook nog is oververtegenwoordigd.

Het onderzoek onderstreept nogmaals de grote afhankelijkheid van de auto van de bewoners van de plattelandskernen in de Westhoek. Oplossingen zullen - creatief - in toenemende mate ook op andere plaatsen in het people-link-activity model gevonden moeten worden dan in een toenemende automobilititeit van bewoners.

5. We besluiten met het schetsen van een beeld van de inzet van bewoners zelf voor de verbetering van de leefbaarheid van een dorp. Daartoe presenteren we twee kaarten. De eerste heeft betrekking op het aandeel verbouwde woningen (figuur 23), de tweede op een groep van voorzieningen die in het Voorzieningenonderzoek als 'gemeenschapsinitiatieven' zijn omschreven (figuur 24). De kaarten demonstreren in belangrijke mate hoe bewoners van plattelandskernen aankijken tegen de leefbaarheid van hun dorp.

Door veel bewoners van de plattelandskernen in de Westhoek wordt geïnvesteerd in de leefbaarheid door het verbeteren van hun eigen woning. Zoals we hiervoor gezien hebben is het voorkomen van verbouwingen een van de vier dimensies die de verscheidenheid in de woningvoorraad van de plattelandskernen in de Westhoek uitmaken. Verbetering van de eigen woning speelt in de plattelandskernen van de Westhoek een belangrijke rol. Veel bewoners hebben grotere of kleinere aanpassingen aan hun woning uitgevoerd of deze gepland (zie Bewonersonderzoek, paragraaf 4.4.1). De woonkwaliteit zien bewoners zelf ook als de belangrijkste factor voor de leefbaarheid ter plaatse. Dat betreft overigens niet alleen de eigen woning, maar het totale aanzien van het dorp en de kwaliteit van de gebouwde omgeving.

Figuur 23

Hoewel het aandeel verbouwde woningen samenhang vertoont met de kwaliteit van de (oorspronkelijke) woningvoorraad, laten de in het kader van de factoranalyse beschreven samenhangen en het in figuur 23 beschreven ruimtelijk patroon ook zien dat er een samenhang bestaat met de dynamiek in het gebied. Figuur B.8.3 in bijlage 8 levert een bredere beschrijving op van de dimensie 'Woningverbetering'. Woningverbetering speelt zich in de eerste plaats af op korte afstand van de (verstedelijkte) kust. Ook in het zuidelijk deel van Heuvelland is woningverbetering relatief belangrijk.

Over de betekenis van plaatselijk aanwezige voorzieningen denken bewoners genuanceerd. Ook zij begrijpen dat de algemene schaalvergroting in het leven tot gevolg heeft dat de lokale aanwezigheid van voorzieningen een verminderde betekenis heeft voor de leefbaarheid. Daarbij maken zij overigens regelmatig een uitzondering voor voorzieningen die een ontmoetingsfunctie hebben (café, zaal, school). Deze bieden mogelijk 'onderdak' aan voorzieningen die in het Voorzieningenonderzoek 'gemeenschapsinitiatieven' zijn genoemd. In figuur 24 is de aanwezigheid van een dorpsraad, dorpskrant en feestcommissie beschreven. Dergelijke voorzieningen blijken geen relatie te hebben met het aantal inwoners en blijken in de meeste plattelandskernen te zijn toegenomen. Voor deze voorzieningen geldt het duidelijkst dat zij meer het gevolg van dan een voorwaarde tot leefbaarheid zijn (Voorontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen, deelgebied Zone Zuidwest, 1997, p. 171).

Figuur 24

Uit figuur 24 blijkt dat vrijwel alle plattelandskernen een of meer gemeenschapsinitiatieven kennen en dat het afgelopen decennium het aantal in de meeste kernen is toegenomen. Daarbij komen er regionale verschillen voor die mogelijk samenhangen met de rol die de verschillende voorzieningen ter plaatse vervullen. Het is opvallend dat opnieuw de plattelandskernen die achter de verstedelijkte kust liggen door een relatief groot aantal van deze voorzieningen worden gekenmerkt. Ook in de plattelandskernen direct ten zuiden van Ieper is het aantal gemeenschapsinitiatieven recent toegenomen.

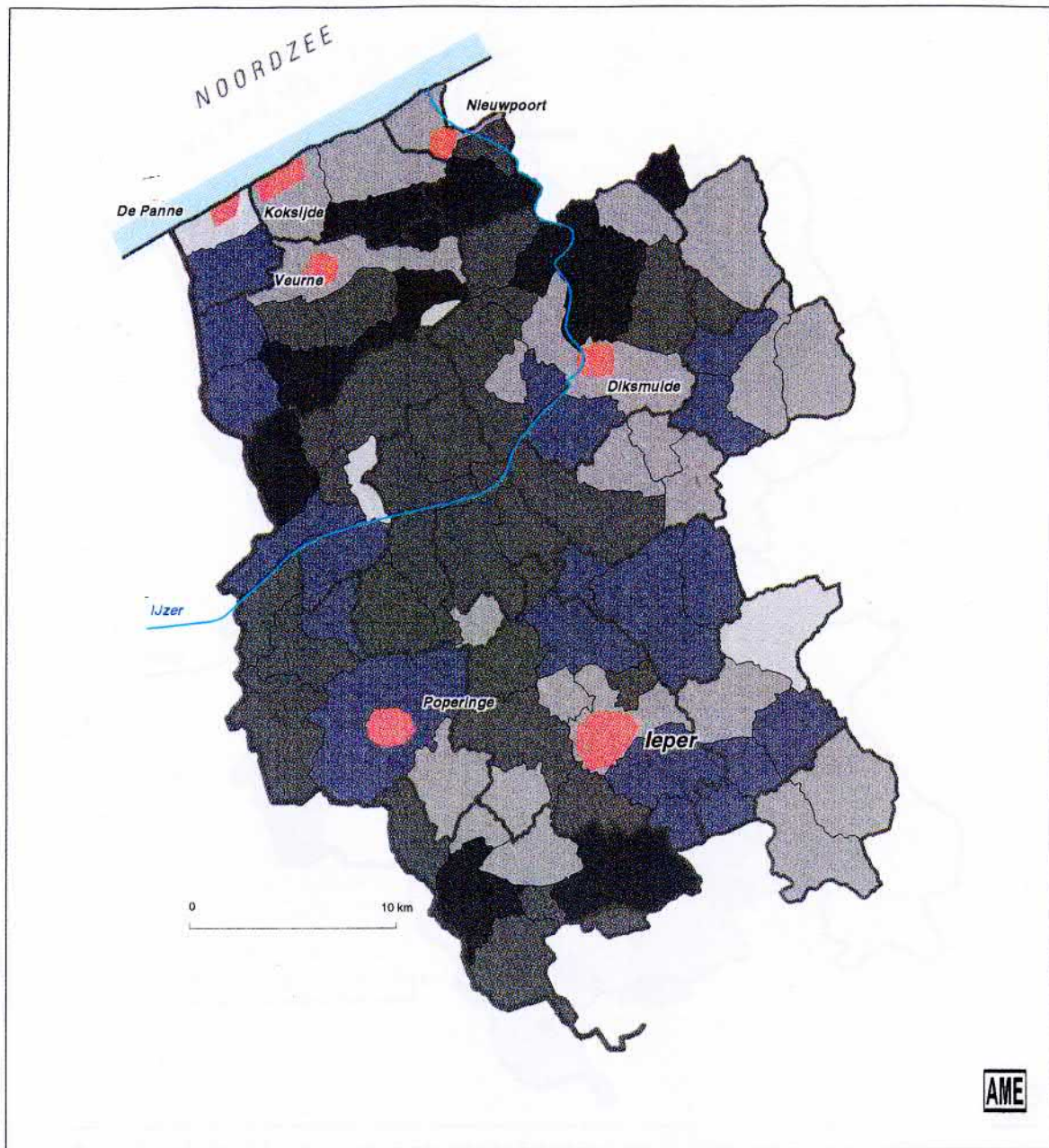
Als men figuur 23 (beter nog figuur B.8.3 in bijlage 8 die de factor 'Woningverbetering' beschrijft) en figuur 24

vergelijkt, kan men zich niet van de indruk ontdoen dat in bepaalde kernen op beide terreinen de bewoners actief zijn en in andere kernen juist niet. Vooral indien in plattelandskernen sprake is van een slechte woonomgeving (zoals een slechte woningvoorraad), weinig sprake is van verbeteringen van de woonomgeving (verbouwing van woningen), en bovendien sprake is van een beperkte betekenis van gemeenschapsinitiatieven, dan is een proces van 'downgrading' niet denkbeeldig. Dergelijke kenmerken zouden in een monitorsysteem voor plattelandskernen gebruikt kunnen worden om situaties op te sporen waarbij kernen in een neerwaartse spiraal dreigen te geraken.

In het volgende hoofdstuk zullen de hier gepresenteerde bevindingen worden vertaald naar het actuele beleidsdebat over veranderingen op het platteland, het actuele ruimtelijk beleid en de beleidsvoornemens met betrekking tot de Westhoek en naar een aantal concrete aanbevelingen over het leefbaarheidsbeleid ten aanzien van de plattelandskernen in de Westhoek.

FIGUUR 23 - AANDEEL VERBOUWDE WONINGEN 1991
IN DE DEELGEMEENTEN VAN DE WESTHOEK

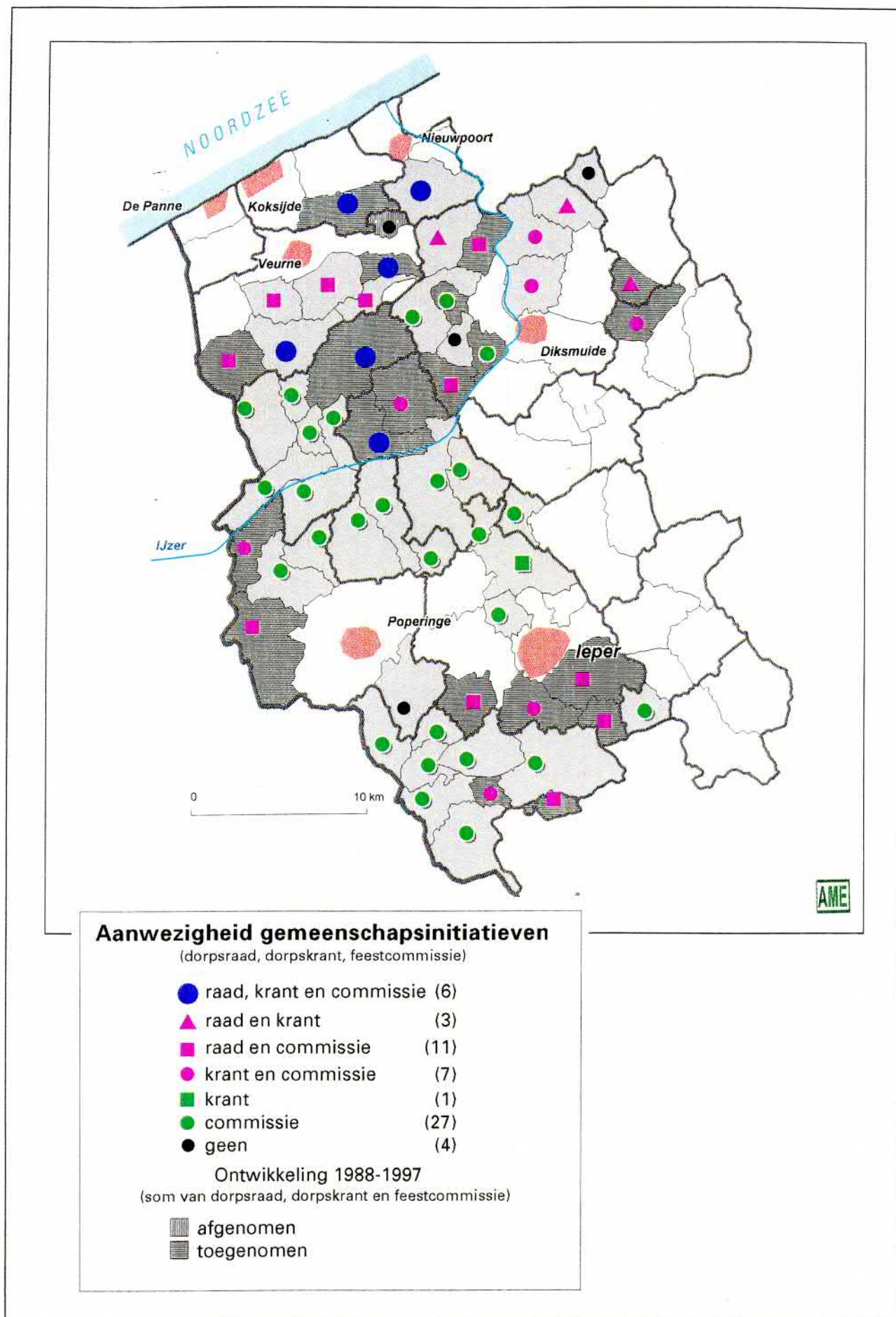

Aandeel verbouwde woningen 1991

Gehele Westhoek = 9,3 %

	< 7 %	(4)
	7 - 9,3 %	(23)
	9,3 - 11,1 %	(20)
	11,1 - 14,3 %	(31)
	> 14,3 %	(14)

FIGUUR 24 - AANWEZIGHEID VAN GEMEENSCHAPSINITIATIEVEN IN DE 59 PLATTE-
LANDSKERNEN VAN DE WESTHOEK IN 1997 EN DE ONTWIKKELING 1988-1997

FIGUUR 24

Deel 7

De vertaling naar het beleid

Geplande systematiek

In dit hoofdstuk worden de in de drie deelrapporten en in het voorgaande hoofdstuk geformuleerde onderzoeksresultaten vertaald naar het beleid gericht op de plattelandskernen van de Westhoek. In wat vooraf gaat werden de specifieke problemen waarmee het beleid in de Westhoek, gericht op de plattelandskernen worstelt, besproken (paragraaf 2.3) en werd de beleidscontext voor de Westhoek uitvoerig toegelicht (paragraaf 4.4).

In dit hoofdstuk wordt allereerst een schematisch overzicht gegeven van hoe de onderzoekers de relatie tussen onderzoeksresultaten en beleidsconclusies hebben benaderd. Het is namelijk duidelijk dat de veelheid van onderzoeksresultaten op allerlei beleidsterreinen (sectoren) kan worden ingezet, dat de conclusies betrekking hebben op vrij algemene en abstracte beleidsuitgangspunten, maar dat ze ook van betekenis zijn voor concreet uitvoerend beleid, en dat de conclusies - door de gekozen (geografische) invalshoek - variëren naar ruimtelijke schaalniveaus: een groot aantal conclusies hebben betrekking op de plattelandskern in de Westhoek, of bepaalde te onderscheiden types, maar er kunnen ook beleidsaanbevelingen worden geformuleerd die betrekking hebben op de positie van de Westhoek in een ruimer verband.

Na een schets van de systematiek (7.1) worden - geordend naar een aantal beleidsthema's - de belangrijkste beleidsconclusies vanuit het uitgevoerde onderzoek besproken (7.2). Het hoofdstuk wordt besloten met een overzicht van de projecten die in aansluiting op het onderzoek en in het kader van het Europese 5b programma in de Westhoek worden genereerd.

7.1 De gehanteerde systematiek

De relatie tussen onderzoek en beleid, tussen wetenschap en politiek, wordt gekenmerkt door een zekere onevenwichtigheid die misschien nog het best als volgt kan worden gekarakteriseerd: "Politici moeten zuinig zijn met aarzelingen, wetenschappers moeten voorzichtig zijn met zekerheden" (Terlouw 1997, p.2). Beiden hebben bij het formuleren van een relatie tussen onderzoeksresultaten en beleidsconclusies overigens ook nog te maken met de betrokken bevolking.

De inrichting van de ruimte is een beleidsveld dat niet op zichzelf staat. De oorsprong van veel ontwikkelingen ligt elders in de samenleving. Macro-ontwikkelingen, zoals economische ontwikkelingen (Europese eenwording, mondialisering), sociaal-culturele ontwikkelingen (de beschikbaarheid van vrije tijd), technologische ontwikkelingen (informatica/media), en politiek bestuurlijke ontwikkelingen (toenemend gewicht van het Europese bestuur) hebben hun effecten op de ruimtelijke inrichting. De mogelijkheden om dergelijke ontwikkelingen door ruimtelijk beleid te beïnvloeden zijn zeer beperkt.

De aangestipte macro-ontwikkelingen hebben gevolgen voor de positie van regio's ten opzichte van elkaar en voor de verscheidenheid binnen regio's. Inzicht in deze transformatieprocessen en de achtergronden daarvan kunnen inzicht opleveren in de dilemma's waarvoor met name regionale overheden m.b.t. de ontwikkeling van en in regio's komen te staan. De mogelijkheden voor 'sturing' door de overheid blijven echter beperkt. Naast de overheid zijn er vele andere actoren die met een groot aantal (kleine) beslissingen maatschappelijke ontwikkelingen eerder volgen dan sturen (Van der Vaart & Musterd 1997).

Bij het formuleren van beleidsaanbevelingen op basis van de onderzoeksresultaten stond ons de volgende systematiek voor ogen. Daarbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen drie dimensies: het ruimtelijk schaalniveau, de sectoren of functies waarop de aanbevelingen betrekking hebben en de aard en het abstractieniveau van de aanbevelingen.

Ruimtelijk schaalniveau

Globaal kunnen hier drie niveaus worden onderscheiden:

1. **Typen lokale rurale milieus.** Conclusies en beleidsuitspraken zullen in het algemeen geen betrekking hebben op individuele dorpen of andere concrete lokale situaties. In conclusies m.b.t. de lokale situatie speelt de geïntroduceerde typologie (dynamiek door mogelijkheden, dynamiek door aantrekkelijkheid, gestagneerde kleine kernen, gestagneerde oude plattelandscentra) een belangrijke rol. En al wordt in het onderzoek voldoende steun gevonden voor deze typologie, de door ons in hoofdstuk 5 figuur 18 gepresenteerde **afbakening** van de daar veronderstelde typen, kan uitdrukkelijk **niet** als uitgangspunt voor beleid worden gehanteerd. Een actuele beschrijving van woonmilieukenmerken en daaraan gerelateerde bevolkingskenmerken zou wel voor zo'n afbakening van typen kunnen worden gebruikt. Maar ook zonder een (meer) exacte afbakening van typen woonmilieus, kan een ruimtelijke beleid ten aanzien van typen woonkernen worden geformuleerd op basis van in het onderzoek als relevant vastgestelde criteria. Daarnaast zal in het ruimtelijk beleid ook een gevoeligheid moeten blijven bestaan met betrekking tot andere vormen van lokale verscheidenheid: verschillen tussen kleine en grote dorpen, tussen dorpskern en buitengebied enz.
2. **Het ruraal nederzettingensysteem van de Westhoek.** Daarbij gaat het om het totaal van nederzettingen (incl. de centra) als een geheel van deelmilieus/nederzettingen, hun functies en de onderlinge relaties.
3. **De Westhoek als een streek in een wijder verband.** Het is duidelijk dat de situatie van de regio in een wijder verband van grote betekenis is voor de leefsituatie van de bewoners van de dorpen. Daarbij gaat het vooral om de algemene politiek-economische situatie waarin de regio verkeert en het imago dat de regio heeft ontwikkeld.

Sectoren of functies

De conclusies zullen in het algemeen betrekking hebben op de functies wonen, verzorging en welzijn. Vanuit deze sectoren zullen we echter vaak stoten op raakvlakken met andere functies of sectoren. Gelet op de aard van het uitgevoerde onderzoek en de onderzoeksresultaten maken we een onderscheid in:

1. wonen: woon- en sociaal huisvestingsbeleid in plattelandskernen;
2. voorzieningen, met bijzondere aandacht voor vervoersarme en aan huis gebonden bewoners;
3. welzijn in de dorpen;
4. raakvlakken met andere sectoren (werk, verkeer/vervoer, natuur en landschap, recreatie en toerisme, landbouw, cultuur).

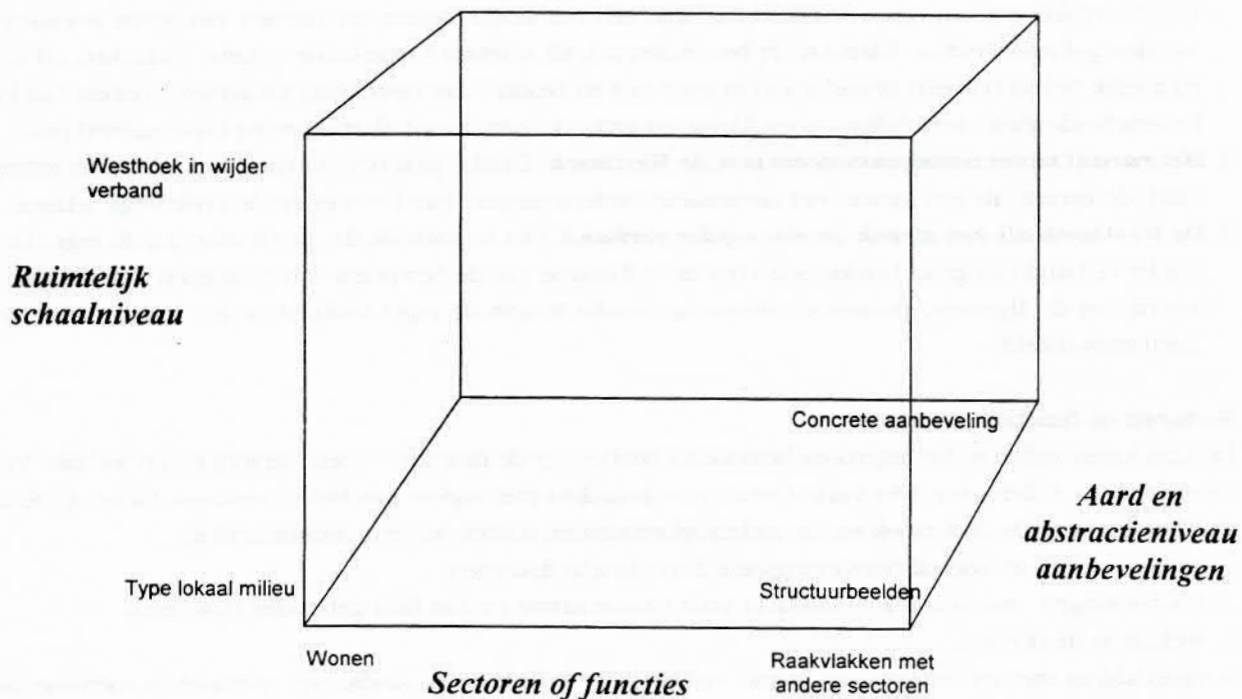
Aard en abstractieniveau van de aanbevelingen

Overheden kunnen op basis van structuurbeelden en scenario's een bijdrage leveren tot de toekomstige ruimtelijke inrichting van een gebied. **Structuurbeelden** kunnen worden omschreven als conceptualisering met betrekking tot een bepaald gebied. Zij zijn van belang als middel om politiek en maatschappelijk consensus te doen ontstaan over de toekomstige ruimtelijke inrichting van een gebied en kaders aan te reiken voor de afweging van concrete ruimtelijke beslissingen (Zonneveld 1996). Scenario's zijn van belang om de effecten van maatschappelijke ontwikkelingen in beeld te brengen en de mogelijkheden voor beleidskeuzen te verkennen (Van Engelsdorp Gastelaars 1994, 1995; Van Engelsdorp Gastelaars & Salet 1996; Musterd & van der Vaart 1997). Structuurbeelden en scenario's zijn vooral van belang voor (sub)nationaal (gewestelijk) en regionaal (provinciaal) ruimtelijk beleid. Ten slotte leveren de onderzoeksresultaten een basis voor **concrete beleidsaanbevelingen** die vooral betrekking hebben op het lokale niveau en die van betekenis zijn voor het lokale bestuursniveau en de provinciale overheid in haar voorwaardenscheppende rol voor lokale situaties.

1. **Structuurbeelden.** Op dit moment speelt voor de Westhoek het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen in dit opzicht een belangrijke rol. Ook het provinciale Voorontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen, deelgebied Zone Zuidwest vormt een belangrijke context voor de beleidsaanbevelingen van dit onderzoek. Kenmerkend voor dergelijke beleidsdocumenten is dat daarin structuurbeelden worden gepresenteerd. Zo wordt in beide documenten een bepaalde conceptualisering van het leefbaarheidsprobleem in plattelandskernen gepresenteerd en worden een aantal uitgangspunten geponeerd m.b.t. de opbouw van het systeem van kernen (het nederzettingensysteem) in een plattelandsgebied als de Westhoek. Deze inzichten werden verder omgezet in een gewenste ruimtelijke structuur.

2. **Scenario's & dilemma's.** Indien in scenario's geschetste ontwikkelingen zodanig zijn dat met de ene (gewenste) ontwikkeling de voorwaarden voor een andere (gewenste) ontwikkeling in negatieve zin wordt beïnvloed, dan is er sprake van een dilemma.
3. **Concreet beleid.** Concreet beleid is in dit verband gericht op verbetering van de leefbaarheid in lokale rurale leefmilieus in de Westhoek. De meeste concrete beleidsaanbevelingen zijn terug te vinden in de drie deelrapporten.

De drie onderscheiden dimensies zijn niet geheel onafhankelijk van elkaar. Ook zal - op grond van de bevindingen - niet aan alle onderscheiden beleidsaspecten (even veel) aandacht worden besteed.

Figuur 25 De systematiek van het hoofdstuk in schema

In bijgaand schema zijn de drie dimensies ten opzichte van elkaar geplaatst. Het biedt de mogelijkheid om globaal aan te geven op welk terrein elk van de rapportages zich met betrekking tot beleidsaanbevelingen begeeft en waar zij elkaar kunnen aanvullen.

7.2 Beleidsthema's

In deze paragraaf worden de belangrijkste bevindingen uit het uitgevoerde onderzoek betrokken op een aantal beleidsthema's die voor de leefbaarheid van de plattelandskernen van de Westhoek van belang zijn. Daarbij wordt steeds uitgegaan van bestaand en recent voorgesteld beleid en actuele beleidsdebatten, voor zover relevant voor de plattelandskernen van de Westhoek. De bevindingen van het onderzoek worden hier als bijdragen aan de beleidsvorming en het maatschappelijk debat gepresenteerd.

Een deel van de voor dit onderzoek relevante beleidsvorming en maatschappelijk debat is vervat in of heeft betrekking op de recent gepubliceerde nota's Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (1997) en het Voorontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen, deelgebied Zone Zuidwest (1997). Andere aangehaalde beleidsaspecten hebben te maken met nieuw beleidswerk of -aandacht voor de bestuurlijke organisatie, het algemeen welzijnswerk, het cultuurbeleid, het huisvestingsbeleid. Waar mogelijk worden de nodige verwijzingen gemaakt.

In paragraaf 7.2 worden achtereenvolgens de volgende beleidsthema's besproken:

1. Structuurbeelden als referentiekader voor plattelandsbeleid. Hierbij wordt vooral aandacht besteed aan de visie op de plattelandskern, het rurale nederzettingensysteem, de oriëntatie van dorpsbewoners op hun woonplaats en de positie en het imago van de Westhoek als regio (7.2.1).
2. De belangrijkste bevindingen van het onderzoek hebben betrekking op de kwaliteit van de woonfunctie en de betekenis van de woonfunctie voor de plattelandskernen in de Westhoek en de regio als plattelandsgebied. Op basis daarvan kunnen aanbevelingen worden gedaan die betrekking hebben op de kwaliteit van deze functie en op (de ontwikkeling van) het ruimtelijk patroon van het wonen in de regio (7.2.2).
3. De verzorgingsfunctie van kernen was tot voor kort de belangrijkste functie van een kern voor de bewoners. Door de algemene schaalvergroting van het bestaan is dit nu minder vanzelfsprekend. De voortgaande schaalvergroting van het bestaan, waardoor het verzorgingsniveau van plattelandskernen autonoom blijft afbrokkelen, brengt vaak grote ongerustheid onder bewoners met zich. De meeste zorg concentreert zich op bewoners die door vervoersafhankelijkheid of gebondenheid aan huis zich minder gemakkelijk naar activiteitencentra elders kunnen verplaatsen. Het onderzoek onder bewoners en bij aanbieders van voorzieningen voor vervoersafhankelijken heeft naast een groot aantal concrete aanbevelingen (zie Voorzieningenonderzoek) ook nieuwe inzichten opgeleverd die van betekenis zijn voor het dilemma 'equity - efficiency' en de paradox dat enerzijds bewoners mobieler moeten zijn om maatschappelijk deel te nemen en men anderzijds - ook in een plattelandsgebied - het autogebruik wenst te beperken (7.2.3).
4. De functie en positie van de Westhoek is sterk in verandering. Hoewel het uitgevoerde onderzoek sterk gericht was op de interne differentiatie op kernniveau van het gebied is het duidelijk dat de ontwikkeling van de streek belangrijke voorwaarden schept voor de lokale leefbaarheid. Voor de ontwikkeling van de Westhoek als regio speelt het zoeken van nieuwe perspectieven op basis van endogene kwaliteiten een steeds belangrijker rol. De endogene kwaliteiten van de regio hebben steeds vaker betrekking op het platteland als consumptieruimte en reproductieruimte. Zoals omschreven in de onderzoeksopdracht, stonden ontwikkelingen in andere plattelandsgebieden in Europa hier model. (7.2.4)
5. Ten slotte is het beleid zelf onderwerp van aanbevelingen. De algemene schaalvergroting in het bestaan heeft belangrijke consequenties voor ontwikkelingen in de territoriale binding van bewoners en de manier waarop zij zich betrokken weten op hun lokale woonomgeving en op hun regio. Nieuwe inzichten omtrent deze ontwikkelingen en de Adviezen van de Commissie Bestuurlijke Organisatie van de Vlaamse Gemeenschap (1997) over de bestuurskracht van gemeenten kunnen naast de in 2.3 geschetste bestuurlijke situatie in het gebied worden gelegd (7.2.5).

7.2.1 Van oude naar nieuwe referentiekaders

In de belangrijkste planningsnota's voor de Westhoek (het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) en het Voorontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen, deelgebied Zone Zuidwest (VO-ZZW)) worden diverse concepten ten tonele gevoerd die van belang zijn als referentiekader bij meningsvorming en beleidsontwikkeling aangaande de leefbaarheidsproblematiek in de plattelandskernen van de Westhoek. Wij spreken in dit verband over (oude) structuurbeelden (zie 7.1). Ook in de wijze waarop de leefbaarheidsproblematiek in de regio zelf wordt besproken, spelen overeenkomstige structuurbeelden een belangrijke rol. In hoofdstuk 2 is op basis van dergelijke concepten een eerste beeld geschetst van de leefbaarheidsproblematiek in de Westhoek. Daarin spelen kwantitatieve ontwikkelingen (vooral m.b.t. inwonertal en voorzieningen) een centrale rol. Maar reeds in dat hoofdstuk is vastgesteld dat de problematiek beter kan worden benaderd door de ontwikkeling van het aantal huishoudens en de leegstand te beschrijven en dat het in essentie gaat om een proces van sociale verandering. Een vergelijking van de in deel 2 en de in paragraaf 6.4 gepresenteerde gegevens illustreert een van de belangrijkste conclusies van het onderzoek: dat nieuwe structuurbeelden nodig zijn voor de ontwikkeling van een beleid ten aanzien van de leefbaarheid in de plattelandskernen in de Westhoek. In deze paragraaf vatten we de belangrijkste elementen van het ontwikkelde structuurbeeld samen.

Het dorp

In de benadering door het Vlaams Gewest en het WES in opdracht van de provincie (RSV en VO-ZZW) van de ontwikkelingen in het kernenpatroon in een landelijk gebied als de Westhoek, overheerst een morfologische en functionele visie, waarbij de woonkern primair als bebouwing en als drager van de voorzieningestructuur wordt benaderd. Ondanks de nuance in de VO-ZZW die bij de beschrijving van de knelpunten m.b.t. de terugloop van het voorzieningenaanbod is te bespeuren (VO-ZZW, p. 170-171) wordt de woonkern in deze nota ook hier primair als een morfologische en economische eenheid beschouwd. Op basis van functionele gronden (het lokale voorzieningenniveau) worden plattelandskernen slechts onderscheiden in hoofddorpen en overige woonkernen. Met andere woorden, afgezien van dit functionele onderscheid bestaat in dergelijke nota's een betrekkelijk ongedifferentieerd beeld van de plattelandskern.

Deze benadering gaat uit van een structuurbeeld van 'het dorp' dat kan worden omschreven als het 'traditionele dorp'. Dit structuurbeeld speelt in het beleid en het debat over sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen op het platteland een belangrijke rol als referentiepunt waarbij wordt uitgegaan van het bestaan van een relatief grote mate van lokale autonomie op veel levensterreinen. Het dorp wordt daarbij toch allereerst beschouwd als de plaats waar men door geboorte een binding mee heeft, waar men wortelt en de lokale cultuur met de medebewoners deelt. Daar vindt men een woning, in principe voor elke levensfase, werk en de benodigde voorzieningen. Op basis van dit referentiepunt worden 'evenwichtigheid' van de bevolkingssamenstelling op lokaal niveau, 'bouwen-voor het dorp' (voor de 'eigen groei'), het handhaven van ten minste een minimaal voorzieningenniveau, en plaatselijke werkgelegenheid belangrijke onderwerpen en elementen in de formulering van wensen en beleid. Vanuit het oogpunt van het handhaven van het voorzieningenniveau leidt dit gezichtspunt vaak tot een somber en negatief beeld van de leefbaarheid in plattelandskernen.

Vanuit het uitgevoerde onderzoek kan het structuurbeeld van het traditionele dorp naast het structuurbeeld worden gelegd waarbij sprake is van een verscheidenheid van dorpen gelet op het karakter van het lokaal woonmilieu binnen een regionale woningmarkt. Daarbij is het dorp allereerst de woonplaats waar men op grond van eigen voorkeuren en mogelijkheden en de verscheidenheid binnen de regio een woning heeft gevonden. Migratie binnen dezelfde woningmarkt in samenhang met de levensfase van het huishouden is daarin gewoon en veel voorkomend. De verzorgings- en werksituatie worden afgemeten aan de compleetheid en de verscheidenheid die de ruimere regio (de streek) de bewoners biedt. Op lokaal niveau gaat het dan om andere onderwerpen, met name onderwerpen die de kwaliteit van het wonen betreffen: de kwaliteit van de

woningvoorraad en de aantrekkelijkheid van de woonomgeving. Hoewel dit ook kan leiden tot een negatief beeld over de leefbaarheid in plattelandskernen - bepaald niet alle dorpen vormen een aantrekkelijk woonmilieu - biedt dit referentiepunt veel meer mogelijkheden tot een positief beeld.

Het probleem voor het beleid is dat in een gebied als de Westhoek voor beide structuurbeelden aanknopingspunten te vinden zijn. Vooral in sociaal opzicht en onder oudere, geboren en getogen dorpsbewoners en landbouwers, overheerst een dorpsbeeld dat betrekkelijk traditioneel is. Perspectieven voor de toekomst zullen echter in toenemende mate in het structuurbeeld van een verscheidenheid van rurale woonmilieus moeten worden gezocht.

Het kernenpatroon

Zoals blijkt uit de tweedeling 'hoofddorpen - woonkernen' in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en per saldo ook uit de tweedeling 'woonkernen met eigen groeimogelijkheden - woonkernen met ruimtelijk beperkte groeimogelijkheden' in het Voorontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen, deelgebied Zone Zuidwest, overheerst bij overheden nog het structuurbeeld van een op basis van de verzorgende functie hiërarchisch te benaderen kernenpatroon.

In het uitgevoerde onderzoek is aangetoond dat dit structuurbeeld amendering behoeft. De maatschappelijk-institutionele ontwikkeling zoals die in hoofdstuk 4 is beschreven en in tabel 1 is samengevat, blijkt in toenemende mate ook relevant voor het platteland van de Westhoek. Dat betekent dat in het ruimtelijk beleid een benadering waarbij de woonfunctie als belangrijkste sector voor de ontwikkeling van woonkernen wordt gezien de voorkeur verdient boven een benadering waarbij de verzorgende functie van kernen (of de lokale werkgelegenheid) als uitgangspunt voor een kernenbeleid wordt genomen.

In dit verband is het goed te wijzen op zowel ervaringen in Nederland als Groot-Brittannië waar een lange ervaring bestaat met betrekking tot kernenbeleid in plattelandsgebieden (De Bakker 1989, Cloke 1983). In deze landen is lange tijd - met redelijk succes - een beleid gevoerd waarbij de verzorgende functie het uitgangspunt vormde voor een kernenbeleid in plattelandsgebieden. Inmiddels zijn regionale overheden in de plattelandsgebieden van Nederland (Streekplan provincie Friesland 1994, Streekplan provincie Zeeland 1996) ervan overtuigd dat de woonfunctie een beter uitgangspunt vormt voor een kernenbeleid. Concentratie in hoofd- of centrumdorpen op grond van doelstellingen in de sfeer van draagvlakversterking spelen in dat beleid ten aanzien van het kernenpatroon een steeds minder belangrijke rol. Argumenten m.b.t. de kwaliteit van de woonfunctie en de woonvoorkeuren van bewoners spelen daarin een steeds belangrijker rol.

Dorpsbinding

Ook in de sfeer van de oriëntatie van bewoners op hun woongebied (dorp of buurt) is sprake van een zekere ambivalentie bij overheden, die samenhangt met het voorkomen van oude en nieuwe referentiekaders. Ook hier kunnen ten minste twee structuurbeelden worden onderscheiden, die in de praktijk overigens beide van toepassing kunnen zijn. Enerzijds wordt vaak gerefereerd aan 'traditionele dorpsbinding', anderzijds aan 'moderne dorpsbinding' of woonvoorkeuren. Traditionele dorpsbinding is meer persoonlijk, van meer permanente aard, karakteristiek voor ter plaatse geboren en getogen bewoners en vooral betrekking hebbend op het dorp in zijn sociale verschijningsvorm. Moderne dorpsbinding zou vluchtiger zijn, veelal betrekking hebben op het dorp in zijn fysieke verschijningsvorm en op bewoners die zich recent (vanuit de stad) in het dorp gevestigd hebben. Bovendien is deze vorm van lokale oriëntatie mede afhankelijk van de met de sociaal economische positie en de levensfase samenhangende voorkeuren en mogelijkheden van bewoners.

Traditionele dorpsbinding zou een overblijfsel zijn van een gesloten samenleving (Saal 1964). Sociale samenhang werd daarin afgedwongen door economische noodzaak en lokale cultuur. Durkheim was rond de eeuwwisseling reeds van mening dat het 'patriottisme de clocher' door de algemene structuurvergroting van de samenleving snel zou verdwijnen. In Nederland kwam de ruraal socioloog Groot in 1972 tot de conclusie dat dorpsbinding een taai verschijnsel is en op het Nederlandse platteland bepaald nog niet was verdwenen. Ook in de dorpen van de Westhoek is voor een deel van de bewoners nog steeds sprake van traditionele dorpsbinding. Maar ook andere vormen van dorpsbinding komen voor.

Het is duidelijk dat bij traditionele en moderne dorpsbinding sprake is van twee uitersten en dat er een grote individuele verscheidenheid bestaat in de wijze waarop bewoners zich op hun woonplaats oriënteren. Niettemin is het duidelijk dat algemene schaalvergroting belangrijke gevolgen heeft voor de wijze waarop bewoners zich op hun woonplaats oriënteren (zie ook 7.2.5).

Vooraf in de sfeer van het welzijnsbeleid en samenlevingsopbouw moet men er rekening mee houden dat sociale cohesie belangrijk wordt gevonden voor de leefbaarheid ter plaatse, maar dat deze in toenemende mate op verschillende vormen van lokale oriëntaties is gebaseerd. Uit het in vier dorpen uitgevoerde Dorpenonderzoek blijkt duidelijk dat enerzijds sociale cohesie van groot belang wordt geacht voor de leefbaarheid in het dorp, maar anderzijds dat er verschillen in opvattingen en verwachtingen in dit opzicht bestaan tussen verschillende groepen bewoners. Bij een leefbaarheidsbeleid ten aanzien van individuele dorpen zal men met deze verscheidenheid in dorpsbinding moeten werken en tegelijkertijd voorzichtig moeten zijn voor het ontwikkelen van perspectieven die gevoed worden door weemoed naar meer traditionele vormen van dorpsbinding. Dergelijke verwijzingen naar traditionele vormen van dorpsbinding hebben voor jongeren en nieuw in het dorp gevestigde bewoners immers veel minder betekenis. Zo blijken de door ons onderzochte aanbieders van voorzieningen voor de verzorgingssituatie van vervoersafhankelijken en bepaalde deelnemers aan de gesprekken rond het dorpenonderzoek voor de instandhouding van de leefbaarheid in hun dorp in hoge mate het perspectief te zoeken in lokale sociale netwerken (zoals aan in hetzelfde dorp wonende familieleden). Voor zover dit een realiteit is, kunnen dergelijke lokale sociale netwerken inderdaad van groot belang zijn, maar voor bewoners die niet (meer) over dergelijke netwerken beschikken, biedt de verwijzing naar dergelijke vormen van sociale cohesie geen perspectief. Voor hen zal men zich op andere oplossingen van (bijvoorbeeld bereik-)problemen en andere vormen van sociale cohesie moeten oriënteren.

Het voorgaande moet niet worden opgevat als een pleidooi voor de betekenis van traditionele dorpsbinding voorbij te gaan en die niet ten behoeve van de leefbaarheid in dorpen in te zetten. Daarmee zou men 'het kind met het badwater weggooien'. Maar traditionele dorpsbinding zal voor bepaalde bewonersgroepen in de toekomst minder vanzelfsprekend worden en daarnaast zullen nieuwe vormen van dorpsbinding moeten worden ingezet om voldoende sociale cohesie ter plaatse te bereiken. Ten slotte demonstreert het voorgaande dat bij moderne dorpsbinding groepen bewoners m.b.t. de oriëntatie op hun woonplaats verschillende en soms conflicterende visies kunnen hebben. Men zal daarvoor de ogen niet kunnen sluiten.

De streek

Niet alleen op het lokale niveau hebben plattelandsgebieden in Europa te maken met fundamentele veranderingen, ook op regionaal niveau is er sprake van een veranderende positie van plattelandsgebieden, die vraagt om andere structuurbeelden met betrekking tot 'de streek' (Huigen 1996). In paragraaf 4.3 is verkend hoe de positie en het imago van een plattelandsgebied als de Westhoek onderhevig is aan verandering. Daaruit blijkt dat voortgaande integratie van plattelandsgebieden in de bredere (verstedelijkte) Europese samenleving, een verschuiving met zich brengt van productieve naar consumptieve functies. Daarbij spelen 'rust, ruimte en groen' en troeven (amenities) een belangrijke rol. Dit heeft belangrijke consequenties voor de mogelijke strategieën voor streekontwikkeling (zie 7.2.4).

In nieuwe structuurbeelden met betrekking tot de streek binnen Europa is de positie van de landbouw van grote betekenis. In dit opzicht zijn zeer uiteenlopende ontwikkelingen, met belangrijke consequenties voor de bewoners van het gebied, denkbaar.

Integratie in grotere gehelen heeft altijd twee kanten. Enerzijds betekent integratie 'eenwording', in het algemeen tot uitdrukking komend in uniformering en standaardisering (Knippenberg en De Pater, 1988). Anderzijds betekent het dat de onderdelen binnen de zich ontwikkelende eenheid een eigen positie en functie ontwikkelen binnen het grotere geheel. 'Eenwording' op een bepaald schaalniveau kan bovendien worden afgewisseld door 'verbrokkeling', of leiden tot een scherpere regionale eenheid binnen een ruimer ruimtelijk geheel. In dit verband kan Europa zich eerder ontwikkelen tot een 'Europa van regio's' dan een 'Europa van staten' (De Pater et al., 1995). Met andere woorden, europeanisering kan hand in hand gaan met regionalisering. Het

gaat in dit verband te ver de Europese positie van de Westhoek, en met name de daarbinnen gelegen plattelandskernen, te maken tot object van (ruimtelijk) beleid. Toch is het in toenemende mate van belang bij de voorbereiding van beleid met dergelijke ontwikkelingen van integratie en differentiatie op regionaal niveau binnen Europa rekening te houden.

7.2.2 Wonen in de Westhoek

De kwaliteit van de woonfunctie

De belangrijkste conclusies van het onderzoek hebben betrekking op de kwaliteit van de woonfunctie in de plattelandskernen van de Westhoek. Hoewel een aantal dorpen in dit opzicht belangrijke troeven heeft (of kan ontwikkelen), vormt met name de kwaliteit van de woningvoorraad op het platteland van de Westhoek een van de belangrijkste achtergronden voor lokale stagnatie. Binnen een Vlaams kader kenmerkt de Westhoek zich reeds door een zekere achterstelling op dit gebied (Kesteloot et al 1996), maar deze karakteristiek heeft vooral betrekking op een groot aantal plattelandskernen in de Westhoek. Daarin doet zich nog een zekere verscheidenheid voor die - aanvullend aan de kwaliteit van de woningvoorraad - kernen doet onderscheiden naar ruraliteit, naar bouwperiode (vooral het onderscheid samenhangend met de Eerste Wereldoorlog tussen woningen gebouwd voor 1919 en woningen gebouwd tussen 1919 en 1946) en naar de mate waarin bewoners zelf door verbouwing de woningvoorraad hebben verbeterd. Het is opvallend dat de in dit rapport gemaakte indeling van plattelandskernen naar vier woonmilieutypen goed beschreven kan worden met behulp van deze vier kenmerken van de woningvoorraad van de kernen. Kernen met dynamiek door mogelijkheden onderscheiden zich primair door hun relatieve woningkwaliteit. De stagnerende kernen hebben de slechtste woningvoorraad, maar onderscheiden zich van elkaar door ruraliteit en bouwperiode. Vooral de oude centra worden gekenmerkt door woningen gebouwd voor de Eerste Wereldoorlog en een woningvoorraad met een 'stedelijker' karakter. Ten slotte leveren ook de kernen met dynamiek door aantrekkelijkheid een opvallend profiel: ze hebben het duidelijkst een ruraal karakter, worden veel vaker gekenmerkt door woningen uit het Interbellum en zijn bij uitstek het milieu waar door verbouwingen de kwaliteit van de woningvoorraad is verbeterd.

Een beleid gericht op woningverbetering zou deze verscheidenheid in lokale situaties als uitgangspunt moeten nemen. Bovendien is het van groot belang de kwaliteit van de lokale woningvoorraad te 'monitoren'. Daarvoor kan de door de provincie Zeeland gehanteerde jaarlijkse inventarisatie van het woningbestand model staan (Kwalitatief Woningonderzoek Provincie Zeeland, diverse jaren).

Al spelen kenmerken van de woningvoorraad een belangrijke rol, ook de kwaliteit van de woonomgeving is voor de lokale woonfunctie van grote betekenis. Een van de eerste kwaliteiten die daarbij de aandacht van het beleid vraagt is de kwaliteit van een aantal aantrekkelijke plattelandskernen (onder meer gelegen in de IJzervallei) die 'openheid' als belangrijkste kwaliteit hebben. Er is reden om aan te nemen dat juist voor deze kwaliteit van buiten het gebied grote belangstelling bestaat, maar dat deze belangstelling een bedreiging kan vormen voor deze kwaliteit, een 'troef' die binnen de Vlaamse situatie betrekkelijk uniek is. Kwaliteiten van de woonomgeving kunnen echter ook worden ingezet om lokale stagnatie te doorbreken. Zo worden een aantal oude gestagneerde centra gekenmerkt door een monumentaal cultuur-historisch landschap.

Verbetering van de verkeersveiligheid, verbetering van het aanzien van het dorp (het dorp 'aantrekkelijker' maken, staat hoog op het verlanglijstje van de bewoners uit de onderzochte dorpen: 'meer groen en bloembakken', 'opknappen', 'speelpleintje' enz.), ze worden niet alleen heel belangrijk gevonden, hier zien bewoners ook zelf mogelijkheden tot daadwerkelijk actieve inzet en tot mogelijkheden om via invloed op het lokaal beleid de leefbaarheid in hun dorp te verbeteren. Een directe lijn (via een dorpsraad, maar liever via een raadslid of schepen) zien zij in dit verband als van groot belang. De betekenis van een beleid gericht op verbetering van de kwaliteit van de woonomgeving gaat ook verder. Het moedigt bewoners aan ook zelf in de (eigen) woning te investeren. Verbetering van de kwaliteit van de woningvoorraad door verbouwing is namelijk een van de belangrijke karakteristieken van de woningvoorraad in de plattelandskernen van de Westhoek en is kenmerkend voor kernen met dynamiek door aantrekkelijkheid.

Ook andere ruimtelijke ingrepen in de kernen vragen om een toetsing op de kwaliteit van de woonfunctie. Dat geldt voor ontwikkelingen op bedrijventerreinen, in de landbouw en met betrekking tot infrastructuurwerken. Het is voor de leefbaarheid in de plattelandskernen van toenemend belang dergelijke ingrepen te toetsen aan de kwaliteit van de woonomgeving.

Spreiding of concentratie?

Het ligt voor de hand om op basis van de onderzoeksresultaten aandacht te besteden aan het spreidingsbeleid. Waar kan - gegeven de onderzoeksresultaten - de woonfunctie de komende jaren het beste worden uitgebreid. Overheden vertonen als reactie op het algemene proces van schaalvergroting in plattelandsgebieden veelal een neiging tot bundeling of concentratie (Clove 1983). 'Draagvlak'argumenten spelen daarbij dan vaak een belangrijke rol. Lagere overheden of plaatselijke belangen doorkruisen dit beleid vaak, met als mogelijk resultaat een verdelende rechtvaardigheid. Concentratie kan echter ook worden beargumenteerd op basis van doelstellingen gericht op het behoud van kwaliteit (zoals openheid van het landschap) en duurzaamheid.

In het uitgevoerde onderzoek blijkt dat de bevolking van een plattelandsgebied als de Westhoek voor het bereik van verzorgings- en werkgelegenheidscentra in hoge mate afhankelijk is geraakt van autobezit en auto-gebruik. Nog afgezien van het wonen buiten de woonkernen, waarvoor binnen het RSV en het VO-ZZW geen uitbreidingsmogelijkheden worden gegeven, kan ook een uitbreiding van de woonfunctie in de plattelandskernen leiden tot toenemend auto-gebruik. Bovendien kan uitbreiding van de woonfunctie in de kleine plattelandskernen - indien onzorgvuldig ingepast - leiden tot versnippering van het ruimtegebruik en dat in een deel van Vlaanderen waarin de ruimtelijke kwaliteit van 'openheid' nog relatief goed bewaard is. Ook vanuit duurzaamheid uit landbouwoogpunt is een verdere inname van landbouwgrond niet aangewezen.

Het uitgevoerde onderzoek leidt allereerst tot de beleidsaanbeveling dat bij het zoeken naar woonuitbreidingsmogelijkheden de woonvoorkeuren van (potentiële) bewoners de eerste leidraad moeten zijn. Uiteraard is dit geen pleidooi voor een enkel volgend beleid. Indien men echter onvoldoende rekening houdt met de voorkeuren van bewoners in een woningmarkt die maar in beperkte mate door de overheid wordt gereguleerd en die zo duidelijk lokale verschillen in kwaliteit vertoont, dreigt snel toenemende leegstand en verdere verslechtering van de zwakke delen van de woningvoorraad. Aantrekkelijkheid van de woonfunctie ter plaatse is daarmee een eerste voorwaarde voor uitbreiding. Woonuitbreiding als zodanig leidt niet noodzakelijk tot verbetering van de woonomgeving en kan zelfs - indien deze plaatsvindt in een woonomgeving met lage kwaliteit - aanleiding geven tot leegstand in de nieuwbouw. Voor het vaststellen van locaties voor woonuitbreiding zijn daarnaast uiteraard nog andere criteria noodzakelijk.

Het ruimtelijk patroon van toename van jonge gezinnen geeft aan naar welke (soort) kernen de belangstelling uitgaat. Naar de plattelandskernen van de Westhoek ging de afgelopen jaren in elk geval relatief veel belangstelling uit.

Bij de uiteindelijke keuze voor woonuitbreidingsmogelijkheden spelen natuurlijk ook andere - door de politiek verantwoordelijken - gekozen uitgangspunten een belangrijke rol. Gezien de wens versnippering van 'open' landschap tegen te gaan, landbouwareaal maximaal te vrijwaren en auto-gebruik terug te dringen, ligt concentratie van nieuwbouw in en nabij de regionale stedelijke centra in een plattelandsgebied voor de hand. Daarbij zou men - indien men meent dat het kleine dorp als woonmilieu een keuzemogelijkheid moet zijn op de regionale woningmarkt - ook in kleine kernen met een korte afstand (minder dan 10 km) tot regionale werkgelegenheidscentra en kleine kernen die liggen aan belangrijke openbaar vervoersassen, uitbreiding van de woonfunctie kunnen overwegen. Uiteraard zonder de specifieke kwaliteit van het dorp als woonmilieu aan te tasten. Deze kernen kunnen gerekend worden tot de stedelijke zones waarvan de stedelijke centra de zwaartepunten vormen. In een aantal streekplannen in Nederland (Streekplan Friesland 1994, Streekplan Zeeland 1996) wordt op een dergelijke manier aan de oriëntatie om binnen de regionale woningmarkt te wonen in een kleine plattelandskern de eerste mogelijkheid geboden. Binnen de Westhoek lijken alleen Ieper en de stedelijke zone langs de kust (de werkgelegenheidsconcentraties aldaar) van voldoende omvang om hiervoor in aanmerking te komen. Als aantrekkelijk beschouwde woonkernen op maximaal 10 km afstand van deze werkgelegenheidsconcentraties zouden dan voor uitbreiding in aanmerking kunnen komen, althans indien daarmee behoud of verbetering van de woonfunctie is gediend.

Buiten deze zones zullen in toenemende mate uitgangspunten m.b.t. de kwaliteit van het woonmilieu in tegenstelling tot argumenten m.b.t. de voorzieningenstructuur een rol moeten spelen bij de situering van woningbouwlocaties. Dit betekent in de praktijk dat naar onze mening de automatische neiging tot concentratie in hoofddorpen of centrumdorpen kritisch moet worden onderzocht. In de praktijk blijkt dat regionale en lokale bestuurders in de - begrijpelijke - wens om werkgelegenheid en voorzieningen te behouden, aan structuurbeelden met betrekking tot het kernenpatroon refereren die kenmerkend waren voor het verleden. Karakteristiek voor dergelijke redeneringen is dat zij de centraliteit (ligging ten opzichte van een te verzorgen bevolking) en/of de nodaliteit (ligging ten opzichte van het stedelijke netwerk) als uitgangspunt nemen voor het verdedigen van de uitbreiding van de woonfunctie. Deze redeneringen gaan voorbij aan de groeiende betekenis van het woonmilieu voor de ontwikkeling van kernen. Vooral indien in een situatie van leegstand (wat zoals uit het onderzoek blijkt samenhangt met een slecht woonmilieu (lage kwaliteit en veel woningen gebouwd voor 1919) nieuwbouw wordt bepleit, is voorzichtigheid geboden. Het uitgevoerde onderzoek ondersteunt de conclusie dat de discussie omtrent spreiding versus concentratie primair gevoerd moet worden op basis van het streven om de kwaliteit van de rurale woonmilieus te verbeteren.

Verbetering van de kwaliteit van de 'woonstreek'

Een verbetering van de leefbaarheid in de plattelandskernen van de Westhoek zal uiteraard allereerst bereikt kunnen worden door een verbetering van de regionale bestaansbasis (omvang, differentiatie en kwaliteit van de beschikbare arbeidsplaatsen) en de kwaliteit van de in de voor de regionale bevolking beschikbare voorzieningen. In het algemeen overheerst de opvatting dat de kwaliteit van het wonen in de regio niet als voorwaarde voor regionaal-economische ontwikkeling, maar als afgeleide moet worden beschouwd. Toch vraagt deze stelling nuancering. Naar onze mening neemt namelijk ook op regionaal niveau de betekenis van de woonfunctie voor ontwikkeling toe.

Zoals uit de onderzoeksresultaten blijkt, speelt voor de individuele ontwikkeling van nederzettingen binnen een regio de kwaliteit die kan worden geboden aan de woonfunctie een steeds belangrijker rol. Daarbij gaat het om de kwaliteit van de woning(voorraad) en de kwaliteit van de woonomgeving. Het uitgevoerde onderzoek heeft bovendien duidelijk gemaakt dat de kwaliteit van het woningbestand en de woonomgeving in een aantal plattelandskernen van de Westhoek dringend aan verbetering toe is. In de VO-ZZW worden een oncomfortabel en gebrekkig woningbestand en een verschraling van de openbare ruimte in woonkernen (VO-ZZW p. 171-174) dan ook als belangrijke knelpunten gepresenteerd. Ook waar in het uitgevoerde onderzoek bewoners aan het woord kwamen (Bewonersonderzoek, Dorpenonderzoek) worden dergelijke knelpunten die betrekking hebben op de kwaliteit van de woonfunctie, naar voren gebracht.

Bij het beoordelen van de eigen woonsituatie worden door bewoners in toenemende mate ook kenmerken van een ruimer gebied dan de eigen woonplaats betrokken (RPD 1997a). Daarbij gaat het om 'volte versus leegte', 'drukte versus rust', 'vies versus schoon'. Ook de herbergzaamheid of onherbergzaamheid van een landschap zouden van belang zijn voor de beoordeling van de woonsituatie. Leegte, grootschaligheid en gebrek aan groen (bomen) kunnen een landschap een negatief imago geven.

Hoewel de kwaliteit van het lokale woonmilieu primair een rol speelt bij de herverdeling van bevolking binnen de regio, is er steeds meer reden om te veronderstellen dat de kwaliteit van de woonmilieus die een plattelandregio biedt een eigen rol speelt voor de ontwikkeling van de regio als geheel. Dit kan zowel in een negatieve als een positieve richting worden geïllustreerd.

Het is bijvoorbeeld denkbaar dat door de zorg voor de regionale bestaansbasis wordt gekozen voor werkgelegenheidsontwikkelingen die de aantrekkelijkheid van de nabijgelegen nederzettingen als woonmilieus aantasten. Gedacht kan worden aan bepaalde ontwikkelingen in de landbouw, maar ook aan uitbreiding of vergunnen van bedrijven.

In een positieve richting is het denkbaar dat de kwaliteit van de aangeboden woonmilieus een bijzondere aantrekkingskracht heeft op bewoners die niet meer in het arbeidsproces actief zijn, relatief ongebonden zijn aan centra ('foot-loose'), of die belangrijke 'decision-makers' zijn in bedrijven en die voor hun wonen op de spe-

cifieke kwaliteiten van plattelandsmilieus zijn gericht. Daarbij gaat het niet alleen om de beschikbaarheid van enkele 'mooie' locaties binnen de regionale woningmarkt, maar ook om de kwaliteiten van de 'woonstreek' als geheel. Indirect kan hiermee hoogwaardige werkgelegenheid aan het gebied worden gebonden.

Op basis van het uitgevoerde onderzoek kan worden verondersteld dat met name het rurale karakter, de openheid van het landschap, in elk geval deel uitmaakt van de 'troeven' van de aantrekkelijke plattelandskernen in de Westhoek. Tegelijkertijd vormt de belangstelling van buiten de streek voor wonen buiten de dorpskernen een bedreiging van deze kwaliteit.

In plattelandsgebieden vormen in het algemeen 'natuur en cultuur' belangrijke elementen voor zowel de lokale aantrekkelijkheid als de aantrekkelijkheid van de streek als geheel. Bovendien biedt een relatief dunbevolkt plattelandsgebied met een open landschap in de nabijheid van grote metropolitane gebieden een specifieke aantrekkelijkheid. Daar kan men nog specifieke kwaliteiten vinden als 'ruimte bij de woning' en 'leegte' (Van Engelsdorp Gastelaars 1994, 1995). Op termijn kan zorg voor dergelijke kwaliteiten wellicht meer perspectief voor regionale ontwikkeling opleveren dan men nu voor mogelijk houdt.

7.2.3 Verzorging in de Westhoek: over relaties en dilemma's op lokaal niveau

Het debat zoals in de twee voorgaande paragrafen besproken en van kanttekeningen voorzien op basis van de onderzoeksresultaten, kan worden voortgezet voor het beleidsthema van de voorzieningsituatie in de Westhoek. In dit opzicht blijken zowel RSV als VO-ZZW een grote aandacht te hebben voor het dorp als 'economische eenheid'. Vooral in de RSV wordt - met name ten aanzien van een gebied als de Westhoek - de problematiek in plattelandskernen o.m. versmald tot "de verminderde (economische) leefbaarheid van kleinere kernen" (RSV, deel 1a, 2.3.4.). In de VO-ZZW wordt deze problematiek terecht verbijzonderd naar een problematiek van "onbeschikbaarheid en onbereikbaarheid van voorzieningen" (VO-ZZW, p 170) voor de voersafhankelijke bewoners, van kleine kernen en de bereikbaarheid van voorzieningencentra vanuit relatief perifeer gelegen kleine plattelandskernen. Bovendien wordt hier - geheel in de lijn van de resultaten en de visie van het hier door ons uitgevoerde onderzoek - gesteld dat de aanwezigheid van voorzieningen in kleine kernen wellicht "meer het gevolg dan een voorwaarde" zal zijn van een positief beoordeeld woonmilieu. Een woonmilieu dat "in de toekomst wellicht de bepalende factor voor de leefbaarheid van kleine kernen" zal zijn (VO-ZZW, p. 171). Hoewel hier een genuanceerde visie m.b.t. de voorzieningenproblematiek van kleine kernen wordt gepresenteerd, wordt elders in de nota in reactie op het RSV toch een directe relatie gelegd tussen nieuwbouw van woningen, het behoud van voorzieningen en de leefbaarheid ter plaatse (VO-ZZW, p. 73).

Zoals uit het voorgaande blijkt worden met dit soort redeneringen nog steeds relaties op lokaal niveau tussen het aantal inwoners, het voorzieningenniveau en de leefbaarheid verondersteld die het structuurbeeld van het traditionele dorp, het dorp als economische eenheid, en een hiërarchisch kernenpatroon als uitgangspunt nemen. Hoewel er een directe relatie bestaat tussen het aantal inwoners en de aanwezigheid van voorzieningen in plattelandskernen, heeft ook dit onderzoek aangetoond dat er weliswaar een (in sterkte wisselende) relatie is tussen het aantal inwoners en de aanwezigheid van bepaalde voorzieningen, maar dat het proces van schaalvergroting in het voorzieningenapparaat van een andere orde is dan de bevolkingsgroei van dorpen. Ook in de Westhoek blijkt dat voorzieningen zijn verdwenen in zowel kernen met een groeiend aantal inwoners als een krimpend aantal inwoners. Het is dan ook een illusie dat schaalvergroting in de voorzieningestructuur met bevolkingsontwikkeling (bijvoorbeeld door middel van nieuwbouw van woningen) is te beïnvloeden (Borchert & De Kruyf 1991). Uitbreiding van de woonfunctie heeft mogelijk wel op een andere wijze invloed op de leefbaarheid van een woonplaats en wel door een gunstige invloed op het lokaal verenigingsleven. In dit verband bevestigde het uitgevoerde onderzoek dat de aanwezigheid van bepaalde voorzieningen, hier aangeduid als 'gemeenschapsinitiatieven' (zoals de plaatselijke feestcommissie, de dorpskrant en de dorpsraad)

inderdaad kenmerkend is voor dorpen die door een zekere dynamiek worden gekenmerkt en door een relatief goede kwaliteit van de woonfunctie.

Sinds de onderzoeken van Moseley (1979) in Groot-Brittannië en Huigen (1986) en van Dam (1995) in Nederland is het duidelijk dat het voor het merendeel van de bewoners van dorpen niet de aanwezigheid van voorzieningen, c.q. de lokale voorzieningsituatie, is die telt, maar de bereikbaarheid van diverse voorzieningencentra. Daarbij spelen nog wel de te overbruggen afstanden (in tijd en geld) of de compleetheid van de regio een rol en wordt het kunnen beschikken over een auto een steeds dringender voorwaarde. Maar gegeven de steeds grotere autobeschikbaarheid lijkt - aangenomen dat de regio een voldoende compleet aanbod aan bereikbare voorzieningen heeft - de problematiek van verzorging vooral een steeds groter probleem voor een steeds kleinere categorie bewoners, namelijk de vervoersafhankelijke bewoners. In dat verband hebben de plattelandskernen van de Westhoek vooral te maken met een relatief groot aantal en op veel plaatsen nog steeds sterk toenemend aantal ouderen. Een deel van deze oudere huishoudens beschikt niet over een auto of is anderszins aan huis gebonden. Voor deze vervoersafhankelijke bewoners is de lokale aanwezigheid van voorzieningen nog steeds van belang, bovendien kan hun sociaal netwerk een belangrijke rol spelen bij het bereiken van de lokaal niet aanwezige maar te bereiken voorzieningen.

Voor het bereikprobleem van vervoersafhankelijke bewonersgroepen in plattelandsgebieden zijn oplossingen 'op maat' vereist. Het organiseren van algemene vervoerssystemen en distributiesystemen op ook de vraag van deze categorieën is kostbaar en in het algemeen weinig effectief. Van oplossingen 'op maat' zijn verschillende voorbeelden voorhanden of in ontwikkeling. Vanuit het standpunt van de aanbieders van deze voorzieningen levert vooral het voorkomen van vraaguitval problemen op bij het kiezen van de juiste bereikbaarheidsopties. Zij zijn namelijk geneigd zich allereerst op de effectieve in plaats van de potentiële vraag te oriënteren.

Anderzijds blijft de verzorging van een (automobile) bevolking in een plattelandsgebied een zaak waarbij naar voor de bewoners en de aanbieders van voorzieningen passende oplossingen moet worden gezocht. Daarbij strijden altijd equity- en efficiency-uitgangspunten: goed bereikbare voorzieningen van hoge kwaliteiten zijn in het algemeen niet te rijmen met een efficiënte en goedkope verzorging. Tegelijkertijd vraagt duurzaamheid als beleidsdoelstelling om het terugdringen van autogebruik, ook voor de verzorging van de bewoners in plattelandskernen. Het terugdringen van het autogebruik op het platteland confronteert bewoners in hoge mate met een paradox, waarbij toenemende maatschappelijke participatie gecombineerd moet worden met verminderd autogebruik (Droogleever Fortuijn 1996). Mogelijkheden om verplaatsingen te voorkomen (telewerk), te verkorten (door concentrering) en te bundelen (car-pooling) vragen op het platteland om creatieve oplossingen, terwijl men moet beseffen dat het openbaar vervoer voor het autogebruik op het platteland in het algemeen geen reële oplossing biedt.

Deze dilemma's - met elkaar strijdige beleidsopties die bij welke keuze ook altijd door voor- en nadelen worden gekenmerkt - zijn echter niet gediend van eenzijdige opvattingen over de betekenis van het lokaal voorzieningenniveau voor leefbaarheid en effecten van nieuwbouw op het lokaal voorzieningenniveau.

7.2.4 Kwaliteit als ontwikkelingstrategie: op zoek naar een nieuwe positie en functies van het platteland

*Hindernissen opgeruimd*³⁹

Stad en platteland zijn meestal lange tijd aparte productieruimtes geweest: een industriële en tertiaire tegenover een agrarische productieruimte (De Klerck, 1993). De onderlinge relaties werden dan ook vooral bepaald door uitwisseling: voedsel, werknemers, producten. Voor de Westhoek lag dit enigszins genuanceerder: in bepaalde periodes is er een vrij belangrijke plattelandsindustrie geweest.

Later kwam daar nog recreatie en voor sommige gebieden (bv. West-Vlaamse Bergen reeds op het einde van de 19e eeuw) ontluikend toerisme bij. De Eerste Wereldoorlog veranderde de regio in een puinhoop. Veel bedrijven keerden nooit meer terug, maar ook de landbouw herstelde slechts langzaam van de klap.

Kenmerkend voor de Westhoek was verder grensarbeid en seizoenarbeid. Arbeiders vooral uit het zuiden van de Westhoek trokken de grens over om in de Noord-Franse industrie te gaan werken. Met de opkomst van het busverkeer waren 1926 -1928 de topjaren van de grensarbeid. Tot aan de Tweede Wereldoorlog trokken grote groepen mensen, vooral uit de regio rond Diksmuide, van de zaaiperiode tot en met de oogst naar Frankrijk. Maar bij de eerste uitstoot van arbeid door modernisering van de landbouw, wordt ook binnen de Westhoek gezocht naar nieuwe bestaansbronnen. De daling van de mannelijke werkgelegenheid in de land- en tuinbouw in de jaren 1962 tot 1970 betekende voor het arrondissement Diksmuide een verlies van 9,7%, voor het arrondissement Ieper 8,4%. (dr. ec. O. Vanneste, Verzamelde toespraken 1990 - 1996, De Westhoek, een economische evaluatie:1991). In het eerste vijfjarenplan voor de Westhoek (1964 - 68) werd op voorstel van het WES de basis gelegd voor industriële expansie door o.m. het bouwrijp maken van industrieterreinen van nationaal belang te Ieper, Diksmuide, Veurne, Menen. Pas later kreeg ook Poperinge deze erkenning. Later volgde een tweede vijfjarenplan (1969 - 73). Opnieuw ging de aandacht naar uitrustingswerken op bedrijventerreinen en verbetering van toegangswegen. Tegelijkertijd werden inspanningen geleverd op het vlak van waterbevoorrading en woningbouw. Het groeipoolconcept stond centraal binnen deze regionaal-economische benadering.

Maar stilaan schuiven de productieruimtes over elkaar, de herverdeling vindt plaats, de achterstand van het platteland wordt ingelopen.

Op het einde van het tweede vijfjarenplan waren de resultaten voor de Westhoek reeds duidelijk aanwijsbaar.

Tegelijkertijd wordt door mobiliteit en communicatietechnologie en de hieraan verbonden schaalvergroting van het bestaan ook de afstand steeds minder belangrijk. De laatste hindernissen tussen stad en platteland worden opgeruimd.

Eigenheid herontdekt

In dezelfde periode wordt ook de aandacht voor natuur, landschap, milieu in het 'buitengebied' steeds groter. De noodzaak van de afwisseling tussen stad en platteland wordt pas duidelijk als je ze kwijt wordt. Vanuit 'Brussel' worden het Vogelrichtlijngebied, Ramsar- en later het Ecologisch Impulsgebied afgebakend. De waardevolle cultuurlandschappen in het gebied krijgen op deze wijze Europese, mondiale en Vlaamse erkenning.

De algemene economische recessie van de jaren tachtig doet beseffen dat de bestaanszekerheid van de op gang gebrachte economische ontwikkeling in de groeipolen voor het platteland even kwetsbaar is als die in de stad. In de nieuwe ontwikkelingsprogramma's (Geïntegreerd Actieprogramma voor de Westhoek en het Europese 5b-programma Westhoek - Middenkust) wordt naast consolidatie dan ook meer en meer voortgebouwd op eerder endogene potenties. Het karakter van "traditioneel" ontwikkelingsgebied zal niet gehandhaafd kunnen blijven (dr. ec. O. Vanneste, De Westhoek, een economische evaluatie, 1991).

³⁹ P. P. J. Driessen, P. Glasbergen, P. P. P. Huigen, F. Hijmans van den Bergh, 1995: 9 - 22

Ook de Westhoek blijft te maken hebben met functieverlies door de landbouw. Hoewel in het kader van het 5b-landbouwprogramma een dynamiek wordt ontwikkeld om het tij te keren, blijven de perspectieven toch niet erg hoopgevend.⁴⁰

Het bewonersonderzoek geeft voor de Westhoek de eerste aanwijzingen over een trend die zich in heel West-Europa voordoet: toename van het belang van de woonfunctie en troeven van het platteland als plezierige woonomgeving met groen, rust en ruimte. Het platteland is op weg naar consumptie- of verblijfsruimte (Dauvellier, 1994)

De slaagkans van nieuwe ontwikkelingen en functies zal in belangrijke mate bepaald worden door de relatie tussen de Westhoek en stedelijke gebieden in de buurt⁴¹. Het is binnen deze wijzigende verhouding dat de Westhoek nieuwe bestaansperspectieven zal moeten zoeken. Kwaliteit wordt hier het sleutelwoord.

Kwaliteiten kunnen zowel gegenereerd worden binnen het platteland als productieruimte, maar ook als consumptieruimte. Kwaliteit kan te maken hebben met de aard van het produkt, maar evengoed met vormgeving, productiewijze...

Sommige kwaliteiten kunnen aanleiding geven tot economisch rendement (zowel in de productie- als in de consumptiesfeer), andere zijn eerder waarden waar de samenleving - ook de stedelijke - moet in investeren, wil ze die vrijwaren. Men spreekt van de reproductieruimte. Ook deze maatschappelijke investeringen dragen indirect bij tot een verdere stabiele bestaansbasis voor plattelandsgebieden als de Westhoek.⁴²

Binnen deze drievoudige ruimte van het platteland kunnen economische dragers zich ontwikkelen. Kwaliteit zal een belangrijke component worden voor hun duurzame ontwikkeling.

De Westhoek als productieruimte

Toerisme en recreatie

Recreatie en toerisme zijn al aardig op weg om zich tot één van nieuwe economische dragers van het platteland te ontwikkelen. Sommige Westhoekdorpen (Beauvoorde, Westouter, Lo...) hebben er een echt label van gemaakt. Recent wordt ook gewerkt aan een strategische planning voor het hele toeristisch-recreatieve gebeuren in de Westhoek⁴³. Een aantal instrumenten (o.m. Landinrichtingsproject Westhoek, Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels) maken concrete terreiningrepen mogelijk. Tegelijkertijd worden ook promotioneel en op het vlak van onthaal en educatieve omkadering belangrijke kwaliteitsprojecten in het vooruitzicht gesteld (In Flanders Fields, streekbezoekerscentra enz.).

Toch zal ook de Westhoek niet ontsnappen aan een aantal dilemma's:

- de afweging of samenwerking tussen endogene of exogene productontwikkeling (bewonersgroepen geven nu reeds signalen i.v.m. mogelijke risico's op overdruk - zie Dorpenonderzoek Beauvoorde)
- het vermogen tot specialiseren en combineren⁴⁴. Er moet nadruk gelegd worden op samenwerking tussen de diverse aanbieders van het toeristisch-recreatieve product in de Westhoek. Een streek die zich op één facet profileert, rangeert zich uit de markt. Zo is het respecteren van een netwerk van kerkwegels even belangrijk als het aanbieden van streekgebonden hoeveproducten, een ambachtelijk museum van even grote bete-

⁴⁰ Tussen 1981 en 1996 was er in de Westhoek een daling van het aantal landbouwbedrijven met 15,2%. Dit is wel beduidend lager dan de 24% daling in Vlaanderen (L.E.I. gegevens). De GOM West-Vlaanderen verwacht tegen 2000 nog een versnelde uitstoot van ongeveer 1.000 eenheden (Ontwikkelingstrategie voor de Westhoek, 1994: 14).

⁴¹ 'Voor een verdere harmonische ontwikkeling van de Westhoek moet het totaalbeeld van deze regio - met behoud van interne verscheidenheid - scherp voor ogen worden gehouden. Structurende elementen hierbij zullen zijn: behoud van het eigene, respect voor de schaal van het gewest, omzichtig gebruik van de ruimte, respect voor het landschap, aandacht voor de bereikbaarheid in een samenspel van vervoersvormen en zeer zeker integratie in het groter geheel met aangepaste functietoewijzing. Hierbij zal aan keuzevragen niet kunnen worden voorbijgegaan' (dr. ec. O. Vanneste, De Westhoek, een economische evaluatie:1991).

⁴² Voor de opmaak van deze voorstellen, lieten we ons inspireren door diverse plattelandsonwikkelingsprogramma's in de buurlanden. Zowel enkele nationale programma's (o.m. beleidsvoorstellen inzake landelijk gebied in Nederland) als vooral Europese programma's (Leader II ...) formuleren gelijklopende benaderingswijzes.

⁴³ Gebiedswerking Toerisme en Recreatie Westhoek, Persconferentie Promotiecampagne voor de Westhoek, 28 oktober 1997

⁴⁴ Dietvorst en Hersten, 1996. Een toeristisch product wordt steeds meer een schakeltje (met korte levenscyclus) in een complexe productketen. Consumenten willen modules assembleren.

kenis als het inrichten van hengelplaatsen enz.

- het behoud van unieke kenmerken vs. standaardisering⁴⁵. De Westhoek hoeft zich niet in een Bokrijkimago te wringen. Er zijn voldoende kwaliteitsvolle landschappen, historisch-cultureel erfgoed, natuur- en cultuurelementen die dan wel hun eigenheid moeten kunnen bewaren. Bovendien zijn er enkele hoogkwalitatieve en vernieuwende culturele evenementen.

Economische activiteit

De 5b-projecten inzake opleiding, infrastructuur enz. leggen de basis voor verdere consolidatie en ontwikkeling van de secundaire sector in de Westhoek.

Aansluitend bij trends in andere plattelandsgebieden in West-Europa, kunnen echter ook in de Westhoek nog andere accenten worden gelegd.

Zo kan het imago van de woningmarkt intensiever benut worden bij scheppen van een geschikt vestigingsklimaat. Diverse bedrijfsleiders in de Westhoek verklaren dat een aantrekkelijke woonomgeving voor hun kaderpersoneel een interessante troef betekent. Dit element kan dan ook actiever als kwaliteit worden uitgespeeld bij prospectie.

Tegelijkertijd zijn er aanduidingen dat het platteland (als landschappelijk interessante en enigszins perifere omgeving) inspirerende aanknopingspunten biedt voor bedrijfsactiviteiten op het vlak van vormgeving (ontwerp, design, interieur, ...). Samenwerkingsverbanden rond dit thema tussen het technische onderwijs, de naschoolse opleiding, de culturele sector en de bestaande ondernemingen moeten aangemoedigd worden. Specifieke multimediatechnologie rond 3D en virtuele realiteit kunnen hierop aansluiten. De overheid kan hier als aanjager optreden om deze ontwikkelingskansen ten volle te benutten. Het aanmoedigen van lokaal talent en creatief ondernemerschap in een plattelandsgebied als de Westhoek hoeft echter niet beperkt te blijven tot de aard van de activiteiten.

Ook in de secundaire sector krijgen kwaliteiten op het vlak van vormgeving van gebouwen, het realiseren van milieudoelstellingen bij het productieproces, ... steeds meer de aandacht. Hier liggen kansen tot profilering van de aangekondigde nieuwe industrieterrijnen en ambachtelijke zones in de Westhoek.

Zeker in een gebied waar door bewoners omgevingskwaliteiten als prioritair worden naar voren geschoven, moet veel zorg worden besteed aan inplanting en vormgeving van deze inplantingen.

Agrarische activiteit

Reconversie, kwaliteitszorg en milieu zijn de sleutelbegrippen voor een duurzaam agrarisch perspectief die via het 5b-landbouwcentrum in de Westhoek worden geïntroduceerd en ondersteund. Er is veel aandacht voor milieuvriendelijke productiewijzen, inzet van hoogtechnologisch materieel enz. De verbreding in de sector (het zoeken naar een aanvullend inkomen) situeert zich op vandaag vooral rond items als streekproducten, gastronomie, toeristisch-recreatief verblijf op de hoeve). Deze markt ontwikkelt zich rond groeiende trends zoals de 'rurale idylle'.

In Nederland lijken zich momenteel vier types agrarische bedrijven te ontwikkelen (Van der Ploeg, 1997) :

1. pure productiebedrijven: zeer marktgerichte bedrijven met volgende mogelijkheden: industriële landbouw gericht op bulkproductie, specialisatie op één of enkele producten, produceren van gewassen voor industriële verwerking, milieu- en diervriendelijke productie (biologisch-dynamisch);
2. bedrijven die een sterke verwevenheid gaan tonen met natuurbeheer en de ontwikkeling van natuur en landschap;
3. bedrijven die steeds meer gericht zijn op het verwerven van inkomen buiten het agrarisch bedrijf (part-time boeren). Via het landelijke stimuleringsfonds (Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij) wordt de agra-

⁴⁵ Dietvorst, 1994. Als standaarden wijdverbreid worden zijn ze niet meer te beschouwen als schaarse goederen en valt het onderscheidend kenmerk weg.

riër uitgedaagd om met gebouwen, kennis en veel inventiviteit andere wegen in te slaan. Reeds 6% van het totale agrarische inkomen (goed voor 6.000 volledige arbeidsplaatsen) wordt gewonnen uit zgn. verbrede activiteiten (Platform, 1997: 22).

De meest populaire 'tweede tak' is recreatie of toerisme, maar het boerengezin blijkt vaak heel vindingrijk in het bedenken van 'alternatieven'.

4. bedrijven die zover marginaliseren dat het in feite hobby-bedrijven worden.

Het valt te verwachten dat het nieuwe Europese landbouwbeleid deze groeiende verscheidenheid in de sector nog versneld zal doen toenemen.

De landbouw staat ook in de Westhoek inzake grondgebruik en tewerkstelling voor een enorme verantwoordelijkheid. Voor het tegengaan van een verder functieverlies zal diversificatie - ook inzake types bedrijven - noodzakelijk worden. Ook hier kan de overheid een belangrijke stimulerende rol opnemen. Zowel financiële stimuli als het wegnemen van wettelijke restricties kunnen hiertoe ingezet worden. Ook hier zal de streek moeten omgaan met dilemma's. Het is niet ondenkbeeldig dat nieuwe activiteiten in landbouwgebouwen een dynamiek ontwikkelen die niet altijd inpasbaar blijft in landschap, openruimte of milieu-omgeving. Toch zal ook in de Westhoek niet alleen pure landbouwactiviteit het functieverlies van de sector kunnen tegenhouden.

De Westhoek als consumptieruimte

De woonfunctie

De Westhoek heeft duidelijk potenties om zich te profileren als regio met grote woonkwaliteiten.

De aanduidingen over de vorming van een regionale woningmarkt zijn voorlopig vooral van lokale aard. Huishoudens in de Westhoek weten deze kwaliteiten blijkbaar naar waarde te schatten.

Het wordt pas van betekenis voor het gebied als deze factor een rol kan spelen bij het tot stilstand brengen van de uitwijkingstendens. De toenemende afstand (in tijd en ruimte) tussen woon- en werkplek kunnen hiertoe ruimte bieden.

Toch blijkt precies de woonkwaliteit ook in heel wat kernen een zorgpunt te zijn. Gebrek aan kwaliteit zal binnen de woningmarkt niet altijd spontaan gecompenseerd worden door aantrekkelijke omgevingskwaliteiten. De overheid zal hierbij een handje moeten helpen. Een actief beleid rond imago en een gerichte strategie om lege woonplekken in perifere dorpen te vullen moeten zowel gezinnen uit de streek als geïnteresseerde 'buitenstaanders' over de Westhoekgrens trekken. Stimuli om kwaliteitsgebreken weg te werken zullen bij dit beleid niet kunnen ontbreken.

Niet alleen rust, landschap en andere woonomgevingskwaliteiten kunnen trouwens bij de woonfunctie als troef worden uitgespeeld. Er moeten ook kwaliteitsvolle huisvestingsprojecten gegenereerd worden met als kenmerken: energiebewust, milieuvriendelijk, hoogtechnologisch, hoge architectonische kwaliteit, design, hergebruik cultuurhistorische panden e.d.m. De overheid kan ook hier als gangmaker voor vernieuwende projecten optreden.⁴⁶

Cultuur

Dorpen en streken aan de grens. De ligging blijkt zowel positief als negatief te kunnen uitpakken (Kevin Cox, 1972). Het functieverlies door het wegvallen van grenscontrole en douane kostte arbeidsplaatsen. Tegelijkertijd blijken heel wat commerciële activiteiten zich succesvol te vestigen aan grenzen.

In de figuren 26 en 27 is een schets gegeven van de aard en omvang van de verblijfsrecreatieve accommodatie in de Westhoek (uitgezonderd de kustgemeenten) en van het aantal uitbatingen in 1992 en 1996 in de Westhoekgemeenten.

⁴⁶ In recente beleidsnota's (o.m. Aanbevelingen en Suggesties voor leefbare (sociale) woonprojecten, Afdeling Woonbeleid, Vlaamse Gemeenschap, 1997: 12) wordt o.m. voor de kernen in het buitengebied bij nieuwbouw absolute voorrang bepleit voor inbreidingsprojecten.

Figuur 26

Zoals te verwachten overheersen binnen het onderzoeksgebied landelijke vormen van verblijfsaccommodatie. Relatief veel daarvan blijken niet-kernegebonden. Aan de grens in het Heuvelland is de accommodatie het meest omvangrijk. In het noorden is de accommodatie in Alveringem het meest omvangrijk (verwerking op basis van gegevens WES, VO-ZZW, 1997 : 205).

Figuur 27

De landelijke eetkroegen zijn een bron van inkomsten van het Heuvelland tot Houtem. Maar ook culturele initiatieven blijken in de grensstreek goed te gedijen : kunstgalerijen, festivals, exposities. De relatieve betekenis van uitbatingen in de horeca is groot voor de grensgemeenten. In deze gemeenten zijn ze - in tegenstelling tot de ontwikkelingen elders - iets in betekenis toegenomen (gemeenten Veurne, Alveringem, Poperinge en Heuvelland). Dergelijke elementen worden verhoudingsgewijs een steeds belangrijker verschijnsel in de meest perifere zones van de Westhoek.

Gemeentebestuurders bevestigen dat ook in andere zones in de Westhoek een kwaliteitsvol cultureel klimaat aanleiding geeft tot een vernieuwde commerciële dynamiek (Passendale, Koekelare...)

Al zal het economische resultaat misschien eerder marginaal zijn, toch wint deze dynamiek aan betekenis. Niet op zijn minst omdat ze bepalend is voor een positieve imago-ontwikkeling van het gehele gebied.

Welzijn

Dunbevolkte gebieden worden wel eens als 'dump'ruimte aangezien voor zgn. 'LULU's' (Locally Unwanted Land Uses; De Pater en Van der Wusten, 1991). Afval (België, mogelijke berging van laag-radioactief), gevangenis (Noord-Frankrijk), energie-opwekking (Nederland, België, Frankrijk enz.) zijn hiervan goede voorbeelden.

Ontwikkelingen in het buitenland wijzen echter ook op het omgekeerde. Het ontdekken van kwaliteiten van het platteland voor heel nieuw gebruik.

Zo zijn de zorgboerderijen in Nederland een vertrouwd verschijnsel. Een gedeelte van een landbouwbedrijf wordt therapieruimte voor gehandicapten of psychiatrische patiënten. Niet alleen de therapeutische waarde van deze activiteiten wordt hoog ingeschat, het blijkt ook voor de samenleving vaak een rationelere oplossing dan de klassieke instelling. Vaak werkt één of meerdere leden van het landbouwbedrijf in loondienst in het zorgproject.

Van een andere aard is de opkomst van vestigingen van een (private) seniorie in voormalige landhuizen in plattelandsdorpen.

De Westhoek als reproductieruimte*De cultuurlandschappen*

De Westhoek heeft een aantal interessante cultuurlandschappen. Geleidelijk aan groeit ook een bewustwording rond de kansrijkdom die hieraan vastzit. Projecten als het Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels, land-inrichtingsproject Westhoek, maar ook de belangstelling voor campagnes als 'Behaag het landschap', de Groene Zetel en recente beleidsafstemming tussen de Westhoekgemeenten i.v.m. reclamepanelen, bewijzen dit.

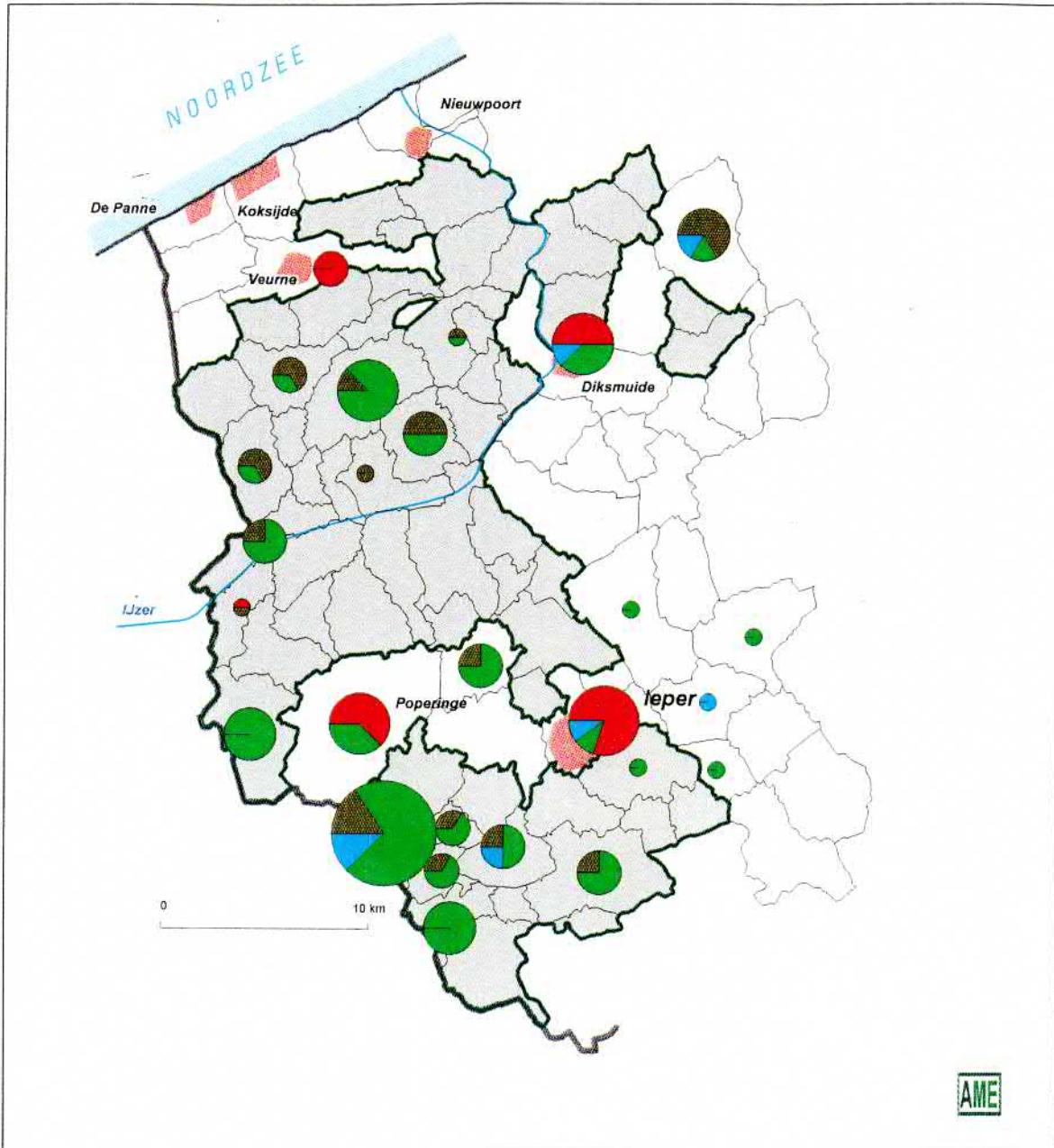
De landschappelijke kwaliteit van het gebied vormt niet alleen één van de interessante ingrediënten van waarop de woonfunctie kan geprofileerd worden, het is tegelijkertijd de voedingsbodem voor de ontwikkeling van heel wat toeristisch-recreatieve initiatieven.

Hier is niet alleen bezorgdheid voor eerder storende factoren op zijn plaats, er kan tegelijkertijd ook een actief beleid worden uitgezet om deze kwaliteiten "productief" te verzilveren: landschaps- of boerderijcampings, landschapstoerisme enz.⁴⁷

⁴⁷ Het Vlaamse beleid inzake ruimtelijke ordening staat tot op heden bijzonder weigerachtig tegenover deze ontwikkelingen. De Nederlandse praktijk wijst uit dat onder strikte voorwaarden inzake omvang, inkleiding, locatie, ... aanvaardbare inplantingen mogelijk zijn. De opbrengst is vaak niet gering, in Zeeland schommelt de gemiddelde netto-opbrengst rond de 40.000 gulden per jaar (Stichting Recreatie KIC, 1996).

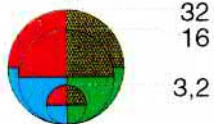

FIGUUR 26 --AARD EN OMVANG VAN DE VERBLIJFSRECREATIEVE ACCOMMODATIE IN DE DEELGEMEENTEN VAN DE WESTHOEK (EXCLUSIEF DE KUST) IN 1996

Verblijfsaccommodatie 1996

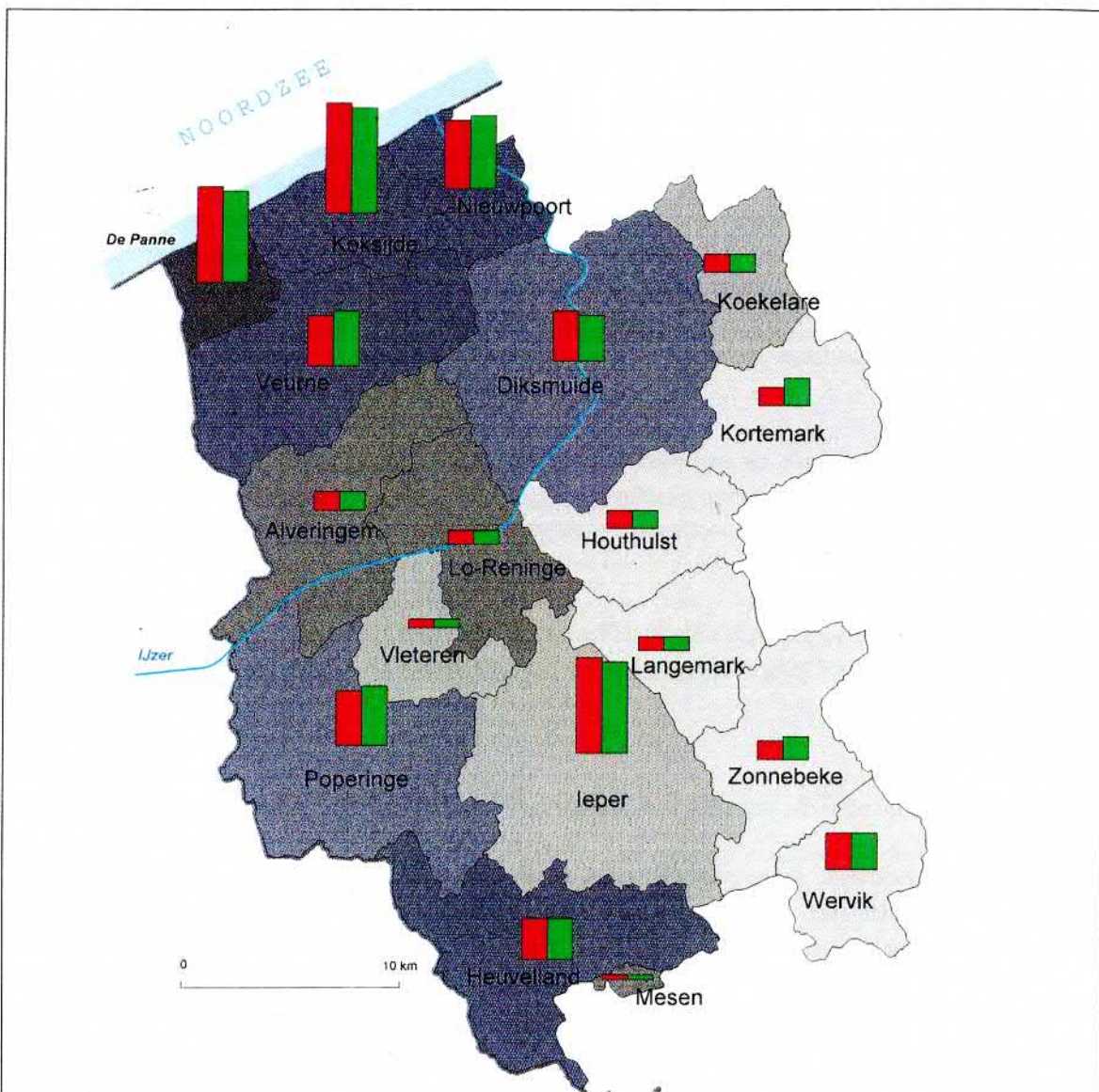
(aantal en type accommodaties)

- Stedelijk
- Landelijk, kerngebonden
- Landelijk, niet-kerngebonden
- Openluchtrecreatieterreinen

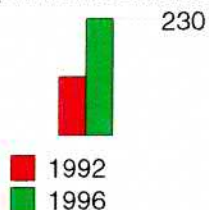
(Uitgezonderd de kustgemeenten)

FIGUUR 27 - UITBATINGEN HORECA-SECTOR IN DE WESTHOEKDEELGEMEENTEN 1992-1996
EN DE RELatieve BETEKENIS ERVAN TEN OPZICHTE VAN HET AANTAL INWONERS

Totaal aantal uitbatingen 1992 en 1996

(Bron: BTW-statistieken NIS)

Relatieve betekenis Horeca 1996

(verhouding tussen totaal aantal uitbatingen en het aantal inwoners)

- < 0,53 % (5)
- 0,53 - 0,62 % (3)
- 0,62 - 0,75 % (2)
- 0,75 - 1,02 % (3)
- 1,02 - 1,92 % (4)
- > 1,92 % (1)

Het landschap van de Westhoek is ook erg beeldbepalend voor het algemene imago van de regio. Deze troef kan verder in de verf te worden gezet met projecten rond kwaliteitsvolle landschapsarchitectuur, land-artprojecten... Ze moeten tegelijkertijd de belevingswaarde van het landschap voor bezoeker en bewoner verhogen.

Bodem-, water- en natuurkwaliteiten

De Westhoek geniet internationale erkenning voor zijn 'wetlands': Europese vogelrichtlijngebied, Ramsargebied enz. Een belangstelling die door aangepaste wetenschappelijke en educatieve onderbouw omgezet kan worden in een specifieke return.

De uitbouw van deze functie zal echter gecombineerd moeten verlopen met een economische, residentiële en agrarische bedrijvigheid. Dit zal echter maar mogelijk worden als het gebied voor het behouden van deze status de nodige financiële honorering krijgt van de samenleving.

Tegelijkertijd is het denkbaar dat landbouwers met hun deskundigheid en machinepark ingezet worden voor onderhoud en beheer.

Het platteland heeft er alle belang bij een eigen identiteit te ontwikkelen die aansluiting vindt bij algemene trends. De toenemende vraag naar natuur, landschap, gezondheid leidt tot nieuwe belangstelling voor deze gebieden. De regio kan hierop inspelen door deze thema's duidelijker in de verf te zetten bij het streekeigen aanbod.

Zuiver water wordt één van de meest kwetsbare grondstoffen in de volgende eeuw. De Westhoek bezit hier zeer sterke troeven. Hoewel deze reeds worden benut, is een economische of financiële return voor de regio tot op heden vrij beperkt gebleven.

Tot slot

Bij de inzet van kwaliteit als troef voor het ontwikkelen van nieuwe functies, moet de Westhoek zich voldoende bewust zijn van de mogelijkheden van multifunctionaliteit.

Alleen door een multifunctionele benadering kan de beperkte ruimte van de Westhoek en zijn dorpen, voldoende plaats bieden om nieuwe functies met enige betekenis te herbergen. Het vraagt om de ontwikkeling van een goede bovenlokale visie. Het moet leiden tot verweving tussen landbouw, natuur en recreatie, tussen de woon-, verzorgings-, werk- en landschappelijke functies.

Al staat 'de stedelijking nog niet te rammelen aan de poorten van het platteland', zoals sommigen menen, toch moet het platteland beseffen dan zijn toekomstige functies nauw verbonden zullen zijn met de stad.

'Het beleid voor plattelandsgebieden is dan ook geen beleid voor de periferie' (W.T. van Gelder, Commissaris der Koningin van de Provincie Zeeland, 1996)

7.2.5 Nieuwe posities en uitdagingen voor het beleid

Hoewel dit rapport niet als opdracht heeft een doorlichting te maken van de bestuurlijke situatie in een landelijk gebied kunnen we toch niet voorbij aan deze problematiek.

Diverse aspecten die uitgewerkt worden in de deelonderzoeken van dit rapport hebben immers raakvlakken met een bestuurlijke context. Vooral de 'schaal' (als actieradius van huishoudens, maar ook als eenheid voor bestuurlijk handelen) duikt hier telkenmale op: schaal voor het aanbieden en organiseren van voorzieningen, regiovorming in de huisvestingsmarkt, relatie tussen dorpen en hun bestuurlijke centrumgemeente.

We wensen in dit hoofdstuk twee benaderingen naast elkaar te leggen. Ze hebben allebei te maken met deze schaalveranderingen:

- I. Nieuwe trends in de territoriale binding van burgers. We baseren ons hier vooral op de inzichten van R. van Engelsdorp Gastelaars (1995).
- II. Adviezen van de Commissie Bestuurlijke Organisatie van de Vlaamse Gemeenschap (Filip De Rynck, 1997) i.v.m. een bestuurlijke antwoord op een wijzigende schaaldifferentiatie.

We illustreren met inzichten opgebouwd in de deelrapporten en algemene commentaar vanuit de situatie in de Westhoek.

I. Trends in territoriale binding

De ontwikkelingen in de Westhoek zoals in de verschillende deelrapporten geschetst, zijn slechts helder te interpreteren als ze tegen het licht worden gehouden van meer algemene trends. Vooral nieuwe oriëntaties van burgers in de samenleving en de mate waarin hier sprake is van binding aan een gebied, interesseren ons in dit verband.

Als we het hebben over binding aan een bepaald territorium dan kunnen we de functies die hierin een rol spelen in vier dimensies groeperen (Parsons, 1960) :

1. Economische dimensie: het voorzien in dagelijkse behoeftes: kostwinnen, inkopen, voorzieningen gebruiken...
2. Sociale dimensie: behoefte aan omgaan met anderen: vrienden, familie...
3. Culturele dimensie: behoefte aan een eigen identiteit: vormgeving van een eigen stijl...
4. Politieke dimensie: (mede)zeggenschap en controle over eigen bestaan, inspraak...

Als we op kaart uitzetten hoe burgers en gezinnen deze vier functies in praktijk brengen, komen we tot heel uiteenlopende plaatjes.

1. De dagelijkse behoeftes leveren een netwerk van routes op die vrijwel elke dag op dezelfde wijze worden afgewerkt. Met de woning als knooppunt vertrekt men 's morgens richting werkplaats, school, kinderopvang, op de terugweg worden boodschappen gedaan ... Het resterende gedeelte van de dag wordt grotendeels binnenshuis doorgebracht (huishoudelijk werk, kinderen verzorgen, ontspannen en slapen).

Ook bij de meeste gezinnen in de Westhoek verlaten wel elke dag enkele gezinsleden het dorp en de dagpaden leveren een qua reikwijdte vrij beperkt netwerk op. Het bewonersonderzoek geeft aanduidingen over gemiddelde woon-werkafstanden van 15 km in vogelvlucht. Het afnemend belang van het motief 'afstand tot werk' bij locatieselectie illustreert dan ook een geleidelijk verder uitdijend kaartbeeld. Tegelijkertijd wordt het patroon van gebruik maken van voorzieningen 'onderweg' bevestigd. Duidelijk is dat het dorp nog slechts een centraal punt is in deze actieradius.

2. Een gelijkaardig beeld levert de omgang met anderen op: het grootste gedeelte gebeurt binnenshuis met het gezin, daarbuiten gaat men wel eens bij vrienden of familie langs, of men neemt deel aan bijeenkomsten van verenigingen... Er wordt een afspraak gemaakt om samen iets te gaan eten, een optreden of voorstelling mee te maken. Het is duidelijk dat ook deze routes leiden naar plaatsen tot een eind buiten het dorp. Het Bewonersonderzoek verduidelijkt dat de sociale relaties niet langer meer binnen de grenzen van het dorp te zoeken zijn.

3. Enigszins anders ligt het bij de culturele dimensie. Cultuur wordt hier gebruikt in de betekenis van de behoefte tot profilering van een eigen identiteit, status... Zoals het Vlamingen past is vooral de eigen woning de uitdrukking van wat mooi en belangrijk wordt geacht: de stijl van de woning en het interieur; een netjes verzorgde tuin, achter het raam of op de buffetkast etaleren wat het gezin waardeert en mooi vindt. Ook de onmiddellijke woonomgeving blijkt tot deze sfeer te behoren. In het dorpenonderzoek zitten tal van aanduidingen over een zekere culturele affiniteit tussen bewoners en hun dorp. 'In Zandvoorde, Bovekerke... is het goed wonen' getuigt van een zekere trots, het toemeten van een bepaald profiel aan het dorp. Er is een duidelijke onderscheid tussen 'het dorp' en de rest van de wereld. De literatuur heeft het in dit geval over 'domeingevoelens'. Ook het Bewonersonderzoek accentueert het belang van deze gevoelens (belang van motieven inzake woonomgeving).
4. Als we ten slotte de interesse voor medezeggenschap van de burger bekijken, dan zien we ook daar vooral een eerder lokale binding. De dorpsbewoners hebben een duidelijke opvatting over bepaalde aspecten van hun directe woonomgeving en 'hun' dorp. Ze verenigen zich rond bepaalde knelpunten (verkeersleefbaarheid, hinder of overlast, aankleding van het dorp...) Ze hebben een gemeenschappelijk herkenbare bestuurlijke gesprekspartner (we moeten met 'de' gemeente hierover gaan spreken, ...).

I.v.m. schaalgrootte voor deze vier dimensies is duidelijk dat er twee niveaus zijn:

1. de schaal van de **dagelijkse leefwereld**, bestaande uit een netwerk van routes en dagelijks bezochte plaatsen voor zowel sociale als economische redenen. Dit netwerk reikt duidelijk verder dan de grenzen van de gemeente. Het bereikbaar zijn, bepaalt hoe ver men gaat.
2. de schaal van het **lokale woondomein** bestaande uit woning, woonomgeving, wijk of dorp. Men bouwt er een eigen identiteit op en ook politiek ligt hier vooral de interessesfeer van de burger. Het beheersbaar zijn, bepaalt hier de reikwijdte.

Om na te gaan hoe bestuurlijk het best op deze realiteit wordt gereageerd, is het nuttig na te kijken hoe deze twee leefwerelden' (voor dezelfde gezinnen) ruimtelijk evolueren.

1. De dagelijkse leefwereld: meer thuis en verder buitenshuis

Er zijn diverse aanduidingen over een groeiende thuisgerichtheid. Huizen worden steeds meer woonverblijven waarin de gezinnen zelfzorgend kunnen optreden, zowel recreatief, verzorgend als sociaal.

Derden worden steeds minder in huis gehaald voor taken: het doe-het-zelf huisgezin heeft vandaag de dag niet alleen een stofzuiger, wasmachine en gereedsschapskist. Met hogedrukreiniger en de handige boor- en schuurmachine klaart men de meeste klussen, de diepvriezer zorgt voor onafhankelijkheid t.a.v. de lokale winkel, voor huiselijke ontspanning hoeft men dankzij de video niet langer de deur uit enz.

Tegelijkertijd groeit de voorkeur om in de beslotenheid en anonimiteit thuis via PC en telefoon de bankzaken te regelen, verrichtingen met mutualiteiten worden via de post afgehandeld.

Als het van thuis uit kan geregeld worden, dan geniet dit de voorkeur.

Tegelijkertijd is er een tendens om wat men dan buitenshuis gaat doen, steeds verder te gaan zoeken.

Voor het werk en het volgen van opleiding en vorming was dat reeds duidelijk. Aangezien er steeds meer gespecialiseerde voorzieningen worden geraadpleegd en gezien de schaalvergroting die in deze sector is doorgevoerd (Voorzieningenonderzoek 2.1), tekent zich ook hier een uitwaaiing van bestemmingen af. Ook in de commerciële sfeer is dit niet anders. Gezinnen hebben bij steeds meer verschillende banken een rekening, uit de (thuis gelezen reclame) weet men al snel waar in de streek (buiten de gemeente) koopjes te doen zijn. Bovendien wordt al snel voorkeur gegeven aan een bezoek aan een wat verdergelegen interieurzaak annex cafetaria boven even langs te lopen in een lokale meubelwinkel. Standaardisatie heeft trouwens geleid tot een vrij uniform commercieel aanbod dat in alle grote centra hetzelfde is. Het succes wijst op afname bij de klant van belangstelling voor (gebieds)specifieke kenmerken van het aanbod.

Niet alleen interesse voor specialisatie speelt hier trouwens een rol, ook de behoefte aan een zekere privé-sfeer

(zonder 'verplichtingen' of het tegenkomen van 'bekenden') zet aan tot dit soort winkel- en voorzieningengedrag.

De commerciële markt heeft een neus voor deze tendensen. De toenemende initiatieven i.v.m. zgn. funshopping, de promoties van Franse winkelketens in de Westhoek e.d.m. laten vermoeden dat deze ontwikkelingen nog verder zullen gaan.

Samengevat kan worden gesteld dat ook in de Westhoek gezinnen zich in toenemende mate voor hun dagelijkse behoeftes en hun sociale leven oriënteren op een ruimere schaal dan de gemeentelijke. Voor een aantal behoeftes is de reikwijdte ook al lang niet meer beperkt tot de streek (de Westhoek).

2. Het lokale woondomein: beschermen en profileren

Laten we even bekijken hoe voor dezelfde gezinnen de binding die terzelfdertijd bestaat met de naaste woonomgeving (het dorp), evolueert. Ze is vooral in culturele en politieke zin bepaald.

Niet alleen het dorpenonderzoek levert treffende voorbeelden aan ivm de collectieve aandacht voor de bescherming van de woonomgeving. Vooraan op het verzuchtingenlijstje staan problemen i.v.m. verkeersleefbaarheid, veiligheid, verfraaiing van de omgeving enz. Ook het Bewonersonderzoek stipt deze kwaliteiten of voorwaarden aan die door gezinnen als belangrijk worden geacht bij de keuze van een woonplaats.

Daarnaast kunnen ook de veel recente initiatieven in Westhoekdorpen worden gelegd: verkeersdrempels, zone 30, verbetering van doortochten e.d.m. Ze beantwoorden niet alleen aan een behoefte aan bescherming, tegelijkertijd markeren ze ook een (vaak fysieke) afbakening van het dorp.

Ook de oprichting van buurtinformatienetwerken past in deze sfeer van domeingevoelens.

De soms afwachtende houding die in het Dorpenonderzoek t.a.v. de aankomst van nieuwe gezinnen wordt geformuleerd is een ander aspect van deze domeingevoeligheid.

Het stijgend ledenaantal van gidsenkringen en heemkundige verenigingen⁴⁶, de sticker 'ik ♥ Bovekerke', het succes van openmonumentendagen ook in plattelandsgebieden enz., het wijst op een toenemende belangstelling voor de geschiedenis en eigenheid van het lokale milieu.

Het ontstaan van dorpsraden en andere vormen van gemeenschapsinitiatief (toename zie voorzieningenonderzoek 2.1) is het politieke verlengstuk van deze groeiende bewustwording. Dorpsbewoners organiseren zich in een poging het dorp zijn eigen identiteit te geven en knelpunten in de onmiddellijke woonomgeving weg te werken. Soms voelen mensen uit deelgemeenten zich 'achtergestoken' t.o.v. de hoofdgemeente (Bewonersonderzoek, bijlage 4 punt 6).

We kunnen besluiten dat ook het belang van een beperkt afgebakend lokaal woondomein (voor een landelijk gebied als de Westhoek valt dat voor kleine kernen meestal samen met 'het dorp') toeneemt voor culturele profilering en politiek gebruik.

⁴⁶ Navraag bij enkele gidsen- en heemkringen in de Westhoek, wijst op groeiende belangstelling, zowel van kandidaten die zich aanmelden voor de toch erg intense opleiding, als voor activiteiten die georganiseerd worden.

II. Bestuurlijke organisatie

We formuleren in dit rapport enkele kanttekeningen bij de relatie tussen de bestuurskracht van de gemeenten en de optredende schaaldifferentiatie zoals geschetst in het eerste deel van dit hoofdstuk.

1. De gemeente

Bestuurskracht wordt in het CBO rapport (Filip De Rynck, 1997: 94) omschreven als 'capaciteit om als bestuur de eigen organisatie zodanig uit te bouwen dat een beleid gevoerd kan worden dat aan verwachtingen van burgers tegemoet kan komen en dat het bestuur de mogelijkheden geeft om een zelfstandige politieke rol te spelen ten aanzien van de gemeenschap waardoor het bestuur wordt verkozen.'

1. De fusies en de huidige schaal van de gemeenten.

De fusie-operatie had tot doel de bestuurskracht van de gemeenten te vergroten.

De gemeenten zouden niet alleen een ruimer takenpakket aan kunnen, ze zouden bovendien financieel en personeel over meer slagkracht beschikken.

Vaststellingen voor de Westhoek:

- de operatie (alvast bekeken met een hiërarchische bril) heeft geleid tot enkele anomalieën inzake gerichtheid van woonkernen op centrumgemeenten (Van der Haegen, 1981). Ook de Westhoek ontsnapte volgens dit onderzoek niet aan enkele minder geslaagde samenvoegingen⁴⁹. Eén van de opvallendste vaststellingen voor de Westhoek is dat al deze voorbeelden zich situeren bij kleine kernen tussen Poperinge, Ieper, Veurne en Diksmuide.
- van de 7 'gewone' gemeenten in Vlaanderen (zonder randgemeenten en gemeenten met taalfaciliteiten) die minder dan 5.000 inwoners tellen, zijn er drie in de Westhoek gesitueerd (Alveringem, Lo-Reninge, Vleteren)(de faciliteitengemeente Mesen dus even niet meegerekend). In verschillende documenten (o.m. Westhoekoverleg, Bestuurskracht van de kleine gemeenten, 1995) wordt gewezen op het verband tussen dit beperkt aantal inwoners en de bestuurskracht. Niet alleen de financiële draagkracht wordt in vraag gesteld, vooral wordt de onmogelijkheid beklemtoond om een kwalitatief sterk personeelskader uit te bouwen (rekening houdend met steeds meer complexe opdrachten). Opvallend is immers het groot aantal gesubsidieerde contractuelen in deze gemeenten en OCMW's. Indien het stelsel ooit wordt afgeschaft worden deze gemeenten geconfronteerd met onoplosbare problemen (CBO, 1997 :100). Maar ook nu reeds tekenen zich de gevolgen af voor de pensioenlast.
- de relatie met de hogere overheid. De CBO wijst op de groeiende kloof tussen de capaciteit van kleine gemeenten en de verwachtingen die hen door de hogere overheid worden opgelegd inzake planning. Voor dit rapport is van belang: het jeugdwerkbeleidsplan, ruimtelijke structuurplan, mobiliteitsplan, het SIFbeleidsplan. Wordt nog verwacht: planopmaak rond huisvesting en kinderopvang.
- Voor gemeenten met minder dan 10.000 inwoners (voor de Westhoek: 9 /18) wordt dit als absoluut problematisch omschreven (CBO, 1997: 103).

Voor de Westhoek kan deze stelling geïllustreerd worden met diverse voorbeelden. Kleinere gemeenten besteden vaak de opmaak van plannen (en niet alleen de technische aspecten) uit aan derden. Zeker voor planvorming die te maken heeft met doelgroepen (mobiliteit, kansarmoede...) kan dit leiden tot eerder "verplichte" documenten waar veel met cijfers wordt gegoocheld.

Bovendien valt de gemeentelijke schaal voor deze planvorming niet altijd samen met schaalvergroting zoals omschreven in het eerste deel. Zo kunnen vragen gesteld worden bij de verplichting tot een afzonderlijk mobiliteitsplan voor bv. een kleine gemeente als Lo-Reninge, die alleen maar uit 4 kleine kernen bestaat. Het

⁴⁹ Bij diverse evaluatie-onderzoeken van de fusies, worden een aantal anomalieën vastgesteld. Het betreft meestal gemeenten zonder echte hoofdgemeente, ofwel woonkernen die georiënteerd zijn op woonkernen behorend tot een andere gemeente. Uit het kaartmateriaal waarop deze studies zich baseren kunnen we voor de Westhoek volgende voorbeelden aanhalen: Beveren, Beveren-Kalsijde en Stavele op Poperinge i.p.v. Alveringem, Gyverinkhove en Hoogstade op Lo i.p.v. Alveringem, Noordschote op Merkem (Houthulst) i.p.v. Lo, Nieuwkapelle op Lo i.p.v. Diksmuide (M. Goossens en H. Van Der Haegen, De invloedssferen der centra en hun activiteitsstructuren, 1972)(Statistisch Tijdschrift, Spreiding en relatiepatroon van de Belgische Nederzettingen in 1980, H. Van Der Haegen, M. Pattyn, S. Rousseau, 1981, 5-6 : 256 - 283).

mobilitieitsbeleid kan immers niet los gezien worden van de relatie tot steden als Diksmuide, Veurne, Ieper en Poperinge.

2. De schaal van de gemeenten en het voorzieningenbeleid

Verhouding tussen administratieve schaal en door de burger gehanteerde schaal

In het eerste deel van dit hoofdstuk werd de aandacht gevestigd op wijzigend schaalgebruik van huishoudens. Naarmate deze trend zich door verder doorzet, wordt de situatie steeds meer onhoudbaar om een voorzieningenbeleid te enten op de gebiedsomschrijving van de gemeenten. We illustreren met enkele voorbeelden:

- **bibliotheekbeleid:** het is duidelijk dat bibliotheekbezoek reeds lang niet meer gemeente-gebonden is. Middelbare scholieren stappen af bij de bibliotheek in de buurt van de school, muzikfanaten weten in welke bibliotheek ze de beste onleningsmogelijkheden hebben, internetsurfers zoeken een bibliotheek met goede communicatiemogelijkheden. Toch wordt de gemeenten geconfronteerd met een bibliotheekdecreet dat hen verplicht ook een gespecialiseerd aanbod te realiseren. Het is duidelijk dat dit voor kleine gemeenten niet altijd beantwoordt aan behoeften en vaak ten koste gaat van het lokale basisaanbod (wat dan voor vervoersafhankelijken interessant is). Bovendien vraagt het structureel, financieel en qua personeel veel te grote inspanningen.
- **PWA's:** het bewonersonderzoek wijst op een verder uiteen leggen van woon- en werkfuncties. Toch wordt er binnen de bestaande PWA-regeling vanuit gegaan dat vraag- en aanbod van klussen binnen de administratieve grenzen van een gemeente aan elkaar kunnen gekoppeld worden. Het is duidelijk dat het hanteren van deze schaal de databank met mogelijke connecties zowel voor vragers als aanbieders sterk verarmt. Daar bovenop komt nog, net als voor het bibliotheekdecreet, de grote structurele last voor kleine gemeenten om dit draaiende te houden. In principe kunnen gemeenten samen een PWA-dienst oprichten. Waar dit gebeurd is, was dit eerder uit financiële overwegingen (spreiding personeelslast), dan vanuit de optie tot het ontwikkelen van een bovenlokale tewerkstellingsstrategie.
- **sport- en cultuurbeleid:** ook hier kan uit het onderzoek worden afgeleid dat de door de burger 'bespeelde' schaal niet samenvalt met de gemeentelijke. Zeker voor kleinere gemeenten is dit een feit. Op vlak van cultuurbeleid hebben de belangrijkste culturele centra dit begrepen en streven ze reeds naar onderlinge afstemming. Inspelend op de schaalvergroting zijn ook centra buiten de Westhoek in deze verbreding betrokken (Voorzieningenonderzoek 3.2.3).
Op sportbeleid is deze tendens tot onderlinge specialisatie en samenwerking nog lang geen realiteit. Voor een aantal disciplines kan dit nochtans wenselijk zijn.

Verhouding tussen administratieve schaal en rationaliteit

Naast de scheefgroeiing tussen de door de burger gehanteerde actieradius en de organisatorische schaal van de aanbiedende gemeente, speelt duidelijk ook rationaliteit en efficiëntie een rol in de schaaldiscussie.

We beperken enkele voorbeelden tot de sfeer van de vervoersafhankelijken.

- **afstemming van personalarms:** hoe kan verantwoord worden dat een OCMW-functionaris in een kleine gemeente, enkele malen per jaar een personalarms-toestel ergens moet gaan bestellen, telkens opnieuw de handleiding moet doornemen om het te kunnen afstemmen en installeren. Het is duidelijk dat door het bundelen van al deze aanvragen voor een grotere gebied niet alleen de prijsvorming maar ook de afstemming en installatie veel rationeler kan. Hierbij rijst ook de vraag wat de overheid zelf moet doen in dit soort uitvoerende dossiers.
- **warme maaltijden:** het zal je maar overkomen als senior, wonende in een klein dorp ergens in een uithoek van de Westhoek, reeds in de vroege voormiddag een warme maaltijd thuis bezorgd te krijgen, die bij nader toezien nota bene van de andere kant van de regio komt.
De gehele operatie i.v.m. bedeling van warme maaltijden, diepvriesmaaltijden enz. gebeurt bijzonder versnipperd en weinig rationeel. Een afstemming op bovenlokaal niveau zou kostenbesparend en kwaliteitsbevorderend kunnen zijn. Ook hier is de vraag relevant of de overheid (i.c. OCMW) zelf deze taak moet opnemen, dan wel of ze een regiefunctie moet vervullen: verzamelen van de vraag, onderhandelen over het aanbod, formuleren van kwaliteitsvoorwaarden.

- mindermobielen centrales: deze dienst biedt vrijwilligersvervoer aan, maar botst op eigen organisatorische grenzen. De koppeling van deze vraag/aanbodcentrales aan de werkingsschaal van bv. één of meerdere OCMW's, heeft tot gevolg dat de gebruikers enkel binnen deze zones vervoerd kunnen worden. Zoals reeds geargumenteed liggen de verwachtingen van de voorzieningengebruiker echter steeds ruimer.

Verhouding tussen schaal en kennis van de problematiek

Tot slot willen we toch ook de aandacht vestigen op diverse elementen uit het voorzieningenonderzoek die wijzen op een relatie tussen een beleid naar vervoersafhankelijken en de omvang van de gemeenten.

Kleine gemeenten kennen duidelijk beter hun mensen en de bereikbaarheidsproblemen. Ze organiseren meer zitdagen, diensten gaan aan huis e.d.m. Het is eerder een vorm van 'tegemoetkomende' dienstverlening dan een strategische keuze.

Grotere gemeenten zien niet direct 'het probleem'. Vervoersafhankelijken vormen maar een klein deel van de vele klanten die dagelijks passeren. Er wordt dan ook niet actief nagedacht over een strategie voor deze doelgroep (Voorzieningenonderzoek 2.3.2).

3. De adviezen van de CBO

Naast interne versterkingen (mandatarissen, personeel, financieel, wetgeving) formuleert het CBO-rapport diverse bestuurlijktechnische adviezen die tot meer bestuurskracht, efficiëntie en betere schaalafstemming kunnen leiden.

We toetsen enkele van deze adviezen aan de vaststellingen en suggesties vanuit de verschillende deelrapporten van dit onderzoek.

Herstructurering op maat

Bedoeld wordt vrijwillige overeenkomsten i.v.m. grenscorrecties tussen gemeenten en/of onderlinge vrijwillige fusies (CBO, 1997: 108). Spontaan denkt men hierbij voor de Westhoek aan de kleinste gemeenten: Heuvelland - Mesen, Lo-Reninge - Vleteren - Alveringem. Zowel op het kaartmateriaal i.v.m. lokale voorzieningen, als uit statisch materiaal i.v.m. zwakke woonplekken op de woningmarkt springen de dorpen van deze gemeenten immers naar voren. Het is duidelijk dat hun positie als afzonderlijke gesprekspartner binnen een toekomstig ruimtelijk en plattelandsbeleid verder uitgehold zal worden, tenzij bepaalde gemeenten zich onderling met elkaar gaan verbinden. Toch is het duidelijk dat een eventuele nieuwe gebundelde gesprekspositie nog niet schaaldekkend is voor de leefbaarheidsdiscussie. Zo kan het perspectief van de dorpen van Lo-Reninge, Vleteren en Alveringem niet losgekoppeld worden van aangrenzende dorpen uit Veurne, Diksmuide en Poperinge.

Dezelfde redenering geldt voor Mesen en de dorpen van Heuvelland in hun relatie tot de kernen van Zonnebeke, Ieper en Wervik.

Differentiatie als vorm van schaal aanpassing (CBO, 1997: 109)

Dit betekent dat het verschil tussen gemeenten (en dus op te nemen taken) wordt erkend. Naast het niet langer op dezelfde wijze opleggen van gespecialiseerde verplichtingen inzake planvorming en personeel aan kleine gemeenten behoren ook andere pistes in dit verband tot de mogelijkheden:

- 1) gemeenten met een bestaande centrumfunctie kunnen erkend worden voor extrafuncties die ze uitoefenen voor een bepaald gebied. De hogere overheid moet deze erkenning honoreren. We stippen twee voorbeelden aan gebaseerd op uitspraken in het voorzieningenonderzoek.
  - De actieradius van bepaalde gespecialiseerde taken die momenteel slechts binnen een stedelijke welzijnsbeleid worden gerealiseerd, kan worden uitgebreid tot de omliggende gemeenten. We denken hierbij aan drugpreventie, crisisopvang, juridisch advies... Bovendien hoeft hier niet altijd onmiddellijk aan steden binnen de Westhoek zelf worden gedacht. Deze omschrijving kan ook nauwer aansluiten bij het actuele schaaldenken die burgers op zoek naar anonimiteit hanteren.
  - Het is denkbaar dat het programmeren en organiseren van een niet lokaal gebonden cultuuraanbod (hierbij wordt gedacht aan manifestaties die niet omwille van het doel of de aard van de voorstelling op een lokaal publiek wensen een beroep te doen) gedeeltelijk wordt toegeschoven naar gespecialiseerde

culturele centra. Dit betekent dat ze opdracht krijgen om ook buiten hun gebied in geschikte locaties kwaliteitsvolle programma's aan te bieden. Het sluit aan bij de gedachte van functionele differentiatie van het cultuuraanbod in dorpen. Het imago van een aantal dorpen kan op deze wijze mee versterkt worden.

- 2) kleine gemeenten kunnen ook gewoon onderling specialiseren. Zo hoeven bij het ter beschikking stellen van sportinfrastructuur in hetzelfde gebied niet onmiddellijk meerdere skatepistes, klimmuren enz. opgetrokken te worden.

Intergemeentelijke samenwerking

We overlopen enkele mogelijkheden aan de hand van toepassing op basis van aanbevelingen van het voorzieningenonderzoek.

- **centrumgemeente-constructie.** Kleine gemeenten vertrouwen expliciet taken toe aan centrumgemeenten via overeenkomsten. Zo kunnen bv. afspraken gemaakt worden dat de praktische regelingen i.v.m. bestelling, plaatsing, afregeling... van een toestel voor personenalarm worden toevertrouwd aan een personeelslid van een groter OCMW.

Dezelfde denkoefening kan gebeuren i.v.m. warme maaltijdbedeling. Door het bereiken van een groter aantal aanvragen plaatst men zich in een betere onderhandelingspositie. Zowel inzake service (uur van afleveren), kwaliteit als prijsvorming.

Analoge oefeningen kunnen gebeuren i.v.m. PWA dienstverlening, bibliotheekbeleid enz.

Het is duidelijk dat de hogere overheid een en ander explicieter zal moeten aanmoedigen dan nu het geval is.

- **meerdere gemeenten-constructie.** Een groep van gemeenten verbinden zich onderling via afspraken om taken in een gezamenlijke constructie aan te pakken.

We verduidelijken met enkele voorbeelden :

- Het jeugdwerk in Alveringem - Lo-Reninge - Vleteren is hier een goede illustratie van. De schaal van deze gemeenten is te klein om afzonderlijk een zinvolle jeugddienst te kunnen organiseren.
- Verder in dit rapport komt het project 'Dorpsdiensten' (Voorzieningenonderzoek 4.1.2.). Het betreft hier een voorstel tot samenwerking tussen verschillende OCMW's met betrekking tot dienstverlening in hun dorpengebied. Vooral praktische taken: kledijdienst, meubeldienst, klussendienst... worden hier gebundeld en aangevuld met specifieke taken aansluitend bij specifieke plattelandsbehoefte: communicatie en animatie in dorpen, boodschappendienst, boeken- en tijdschriftendienst, kookmoeders... Dit project moet niet alleen een rationeler taakrealisatie van vaak zeer kleine OCMW's mogelijk maken, het biedt bovendien ruimte aan een meer coherente visie op lokale leefbaarheid voor een aaneensluitend gebied.
- Ook het in het voorzieningenonderzoek uitgewerkte voorstel i.v.m. bibliobussen voor collectieve doelgroepen (Voorzieningenonderzoek 4.1.1.) moet gerealiseerd worden door onderlinge samenwerking tussen gemeenten.

Welke bestuurlijk-technische oplossingen uiteindelijk ook worden voorgesteld, het is duidelijk dat de gemeentelijke omschrijving - zeker voor kleine gemeenten - te eng wordt voor een adequaat plattelandsbeleid. De rol van andere overheden in het mogelijk maken en aanmoedigen van deze vormen van samenwerking is cruciaal.

2. Vlaamse en provinciale overheid

De in de vorige paragrafen ontwikkelde voorstellen zijn een illustratie van gebiedsgericht denken. Ook in het kader van het ruimtelijk beleid werd in dit rapport reeds de aandacht gevestigd op de absolute noodzaak van een bovenlokale aanpak.

Deze benadering zal maar op het terrein vorm krijgen op het ogenblik dat ook de Vlaamse en provinciale overheid hier verantwoordelijkheid nemen. Ook een samenwerking tussen gemeentebesturen uit de regio (Westhoekoverleg) kan hier een betekenisvolle rol ontwikkelen.

Een gebiedsgerichte ruimtelijke benadering

Inzake ruimtelijk beleid zal dit gebeuren via de taakafbakening en invulling bij het verdere structuurplanningsproces. De ontluikende regionale woningmarkt zoals geformuleerd in het bewonersonderzoek vraagt om een specifieke aanpak in een plattelandsgebied als de Westhoek.

De bevoegdheden van de provincie voor de selectie en categorisering binnen de nederzettingsstructuur en de afbakening van de kernen hierin door de afzonderlijke gemeenten, kan in een aaneengesloten plattelandszone niet gescheiden verlopen.

Dit onderzoeksrapport brengt voldoende elementen aan om te pleiten voor een doorgedreven bovenlokale aanpak. Zo zou het wenselijk zijn dat voor een aaneengesloten gebied met veel kleine kernen - zelfs na selectie en categorisering door de provincie - dezelfde instantie ook bij de verdeling over deze kernen en verdere afbakening door de gemeenten een sturende rol opneemt vanuit een globale ontwikkelingsvisie op de gehele betrokken zone.

De modererende rol van de provincie kan hier gebaseerd zijn op inzichten uit de opgebouwde typologie van dit onderzoek. Slechts onder deze voorwaarde van een bovenlokale benadering maakt een eerder offensief leefbaarheidsbeleid, geënt op een actueel inzicht in perspectieven voor kernen, een kans op succes.

Een gebiedsgerichte voorzieningenbenadering

Het bereik van voorzieningen in een plattelandsgebied is steeds meer onderwerp van schaaldifferentiatie.

Ook hiervoor is binnen een plattelandsgebied als de Westhoek een gebiedsgerichte benadering noodzakelijk. De Vlaamse overheid moet hiertoe niet alleen in de opgelegde verplichtingen naar gemeenten ruimte voorzien, ze moet deze benadering ook financieel honoreren.

Zowel vanuit het oogpunt van kwaliteitszorg als van rationaliteit heeft de overheid hier alle belang bij.

Het is denkbaar dat in samenwerkingsverbanden rond 'dorpsdiensten', bibliobussen, sportinfrastructuur, afstemming van welzijnsbeleid... de provincie een modererende rol opneemt.

De vraag moet gesteld worden of de leefbaarheidsproblematiek van plattelandskernen op zich, niet een taken-domein is waar de provincies met plattelandszones moeten worden meebelast.

Zo kan de voorzieningenproblematiek en de ruimtelijke problematiek eigen aan een plattelandscontext op elkaar afgestemd worden.

Ook de uitbouw van Europese programma's die plattelandsontwikkeling als doelstelling hebben, kan logischerwijze binnen deze positie worden gesitueerd.

De rol van de provincie in deze vormen van gebiedsgericht initiatief kan hiertoe verder geëxpliciteerd en erkend worden.

Een integrale beleidsbenadering

Plattelandsbeleid zal gezien de ruimtelijke context waar het zich afspeelt per definitie integraal zijn. Gezien de lage dichtheden zullen kleine verschuivingen snel leiden tot grote gevolgen. De samenhang tussen de economisch-infrastructurele, ruimtelijk-ecologische en sociaal-culturele beleidsassen is er zeer kwetsbaar. Kleinschalige maar verkeerde ruimtelijk-ecologische ingrepen kunnen op doorslaggevende wijze kwaliteitsperspectieven van een woonkern belemmeren; de inplanting van enkele seniorenflats in een perifeer dorp kan op termijn leiden tot een exponentieel oplopende verzorgingsfactuur; één dominante stedenbouwkundige fout kan de aantrekkelijkheid van een landschap voor toeristisch-recreatief gebruik tot aan de horizon belasten.

Precies in deze gebieden waar evenwichten zo labiel kunnen zijn is een integraal en intersectorieel beleid gewenst. Een gebiedsgerichte beleidsomgeving kan hiertoe het geschikte kader bieden.

Ten slotte kunnen vanuit dit rapport nog twee fundamentele vragen inzake de bestuurlijke organisatie worden geformuleerd :

1. Hoe verhouden de bestuurlijk gehanteerde werkingsschalen zich tot de nieuwe referentiekaders waarop de burger zich oriënteert ?

Het lokale beleid (zeker bij kleine gemeenten) komt steeds meer tussen twee schalen gekneld te zitten. Enerzijds zijn ze te klein (de verwachtingen van de burger inzake voorzieningen reiken tot ver buiten de gemeentegrens en de ontwikkeling van een regionale woningmarkt verplicht tot bovenlokaal handelen), anderzijds blijken ze ook te groot (de vraag tot medezeggenschap van de burgers concentreert zich vooral rond de lokale woonomgeving en het dorp; het toenemend zelfbewustzijn van dorpen dat hier uit voortvloeit). Vanuit democratisch oogpunt stelt zich de vraag hoe de betrokkenheid en inspraak van de burger zal (gestimuleerd en) gerealiseerd worden rond deze dubbele schaal.

2. Wat wordt de financiële strategie van de overheid tegenover de nieuwe ontwikkelingen in plattlandsgebieden ? Het betreft hier ontwikkelingen als een ontluikende regionale woningmarkt, een nieuwe overheidspositie (kwaliteitsbewaking, resultaatfinanciering etc.) inzake voorzieningen en dienstenaanbod, het aanjagen van nieuwe economische dragers als tegengewicht voor verder functieverlies in de landbouw.

De zwakke financiële positie van de meeste lokale overheden in het gebied belemmert een vernieuwend plattlandsbeleid. De kwaliteiten en uitdagingen in de regio krijgen immers steeds meer een bovenlokale betekenis. Zelfs het samenleggen van de afzonderlijke financiële draagkracht van de kleine gemeenten zal onvoldoende zijn om op hierop antwoord te bieden. De inkomsten van deze kleine gemeenten zijn immers te zeer gebaseerd op een kwantitatieve en onevenwichtige fiscale basis. Als het buitengebied zijn eigenheid moet behouden en eigen functies ontwikkelen, dan moet gezocht worden naar nieuwe wegen van financiële appreciatie.

7.3

Projecten in voorbereiding

Consultaties en de stilaan opbouwde inzichten tijdens de loop van het leefbaarheidsonderzoek gaven aanleiding tot concrete projectvoorstellen voor verdere opvolging.

Zowel het voorzieningenonderzoek, de nieuwe typologie die als betekenisvol bevestigd werd door het bewonersonderzoek, als het dorpenonderzoek boden elementen aan die op het terrein konden omgezet en samengebracht worden tot tastbare projecten.

Alle voorstellen werden gebundeld in één plan, het zgn. PLUSPLAN. Het kan beschouwd worden als een eerste eerder offensieve en positieve aanzet tot 'leefbaarheid platteland' in de Westhoek.

We beperken ons in het deelrapport tot een kort overzicht en situering in het kader van het leefbaarheidsonderzoek.

Niet alle voorstellen zullen of kunnen uiteindelijk omgezet worden in 5b dossiers. Het programmeringsdocument voorziet immers een aantal beperkingen (o.m. geografisch).

Uitdrukkelijk wordt daarom af en toe verwezen naar andere financiële mogelijkheden (o.m. Leader II). Voor heel wat dossiers zal i.v.m. cofinanciering nog een beroep gedaan worden op diverse diensten van het Vlaamse Gewest.

Tot slot kan de verdere opvolging van het Dorpenonderzoek in de vier geselecteerde kernen, nog leiden tot aanvullende voorstellen.

De strategie wordt verder praktijkgericht uitgewerkt in een aantal modelprojecten, gegroepeerd rond drie zwaartepunten. Deze indeling sluit aan bij een aantal vernieuwde uitgangspunten.

- dorpsversterking (op basis van nieuwe woondifferentiaties binnen een regionaal wordende woningmarkt);
- verbeteringen in organisatievorm of vernieuwend initiatief m.b.t. bereik van voorzieningen voor de doelgroep van vervoersafhankelijken;
- profiel en beeldvorming rond het platteland.

1. ZWAARTEPUNT: DORPSVERSTERKING

Het beleid t.a.v. plattelandsregio's in Vlaanderen is klassiek gebaseerd op een hiërarchie van kernen.

Er zijn - zoals elders aangetoond in dit rapport - steeds meer aanduidingen dat het klassieke beeld van veronderstelde samenhang tussen ruimtelijke functies, draagvlak van voorzieningen, bestuurlijke organisatie, omvang van kernen, niet altijd meer van toepassing is. Zo heeft het spontaan wervend karakter van sommige dorpen lang niet altijd met de grootte te maken (net zoals stagnatie zich niet altijd aftekent in de allerkleinste kernen). Ook biedt het ideale dorp inzake evenwichtige bevolkingsopbouw helemaal geen garanties op gebruik van eigen voorzieningen door eigen bewoners (en dus op een gegarandeerd draagvlak). De morfologische kenmerken van een dorpsstructuur kunnen in een aantal gevallen een betere basis bieden om een goede ruimtelijke planning op te enten dan de 'eigen groei' prognoses voor het inwonersaantal.

Op basis van een aantal indicatoren en van de verschijningsvorm van de 59 kleinste Westhoekkernen werd in dit onderzoek een vierdelige werktypologie uitgetekend. Ze biedt aanknopingspunten voor diverse praktijk-oefeningen inzake leefbaarheidsaanpak.

1.1 Plattelandsnederzettingen met recente uitbreiding vanwege de ligging t.a.v. kleinstedelijk gebied en ruimtelijke mogelijkheden tot uitbreiding (dynamisch door mogelijkheden)

Typevoorbeelden: Boezinge, Bulskamp, Steenkerke, Keiem, Bovekerke, Leke...

De behoefte aan lokale infrastructuur (ontmoetingsruimte, sport- en recreatiemogelijkheden, speelomgeving, ...) is het gevolg van de vernieuwing en verjonging in het dorp. Ook de vaak geciteerde behoefte aan lokale kinderopvang illustreert deze stelling.

Een leefbaarheidsstrategie voor dit type van dorpen moet dan ook gericht zijn op het consolideren van deze aanwezige dynamiek. De lokale bevolking moet drager zijn van dit initiatief, de rol van de overheid is vooral voorwaardenscheppend.

Er liggen concrete dossiers klaar voor het uitbouwen van ontmoetingscentra en speelomgevings- en sportprojecten in enkele van deze dorpen.

Overheidstussenkomst lijkt ons verantwoord als de lokale bevolking bereid is mee te denken rond het concept en bij toekomstig beheer ook zelf de handen uit de mouwen wil steken. Slechts onder deze voorwaarden zijn er garanties dat de nieuwe infrastructuur bijdraagt tot nieuwe vormen van dorpsbinding en sociale cohesie. Het dorpenonderzoek wijst op de noodzaak hiertoe.

Bovendien moeten deze projecten architecturaal en ruimtelijk vernieuwend en kernversterkend zijn. Dit sluit aan bij diverse inzichten inzake kwaliteit van de woonomgeving, het belang van beeldkwaliteit en imago vernieuwing van plattelandsgebieden.

1.2. Plattelandsnederzettingen met een verandering van bevolkingssamenstelling door een aantrekkelijkheid van de woonomgeving (dynamisch door aantrekkelijk)

Typevoorbeelden: Lo, St.Jacobskapelle, Beauvoorde, Westouter, Lampernisse...

De ontwikkeling in deze dorpen reikt elementen aan voor het ondersteunen van nieuwe economische dragers voor het platteland in de Westhoek. Producten liggen vooral in de sfeer van toerisme-recreatie en cultuur (plattelandstoerisme, streekproducten, gastronomie, culturele omzet, kleinhandel, horeca enz.).

De overheid moet met deze projecten maximaal aansluiten bij de spontaan gegroeide ontwikkelingen of status van het dorp.

De investeringen moeten steeds de functie van het dorp in deze bovenlokale dynamiek in het vizier houden.

Leefbaarheidsprojecten zullen hier dan ook een dubbele functie hebben:

- de aantrekkelijkheid van de woonomgeving voor de lokale bewoners bevestigen en eventuele storende elementen wegnemen. Vaak hebben deze kernen een gewaardeerde authenticiteit. Het consolideren van deze aantrekkelijkheid kan dan ook mee worden gegarandeerd door het opstarten van beschermingsprocedures die tegelijkertijd de instandhouding financieel vergemakkelijken.
Bovendien beïnvloedt de naambekendheid van deze mooiere kernen vaak mee de uitstraling van de woningmarkt van het gebied. Investeren in het versterken van dit imago heeft meteen een bovenlokaal karakter.
- het versterken van de positie van deze kernen in een bovenlokaal netwerk met het aanjagen van nieuwe functies als uitgangspunt. Het zijn precies deze kernen die een sleutelpositie kunnen innemen bij promotie en profilering van deze functies.

CONCRETE PROJECTEN.

● *Valorisatie stadskern Lo*

Het project beoogt een globale herinrichting van de voormalige stadskern (oud stadhuis, Oude Eiermarkt, kerkhofomgeving, gemeentehuis en de voormalige abdijsite, traject oude stadsomwalling).

Het concept wil bijdragen tot een verdere ontwikkeling van het toerisme in Lo. Al te vaak is Lo voor toeristen en recreanten een toevallige passageplaats voor dagtoerisme en worden te weinig lokale potenties benut. Een aantrekkelijke en creatieve vormgeving moet het stadje verder naar het niveau toeleiden van de typische kleine Nederlandse toeristenstadjes (Zwolle, Enkhuizen enz.) met cultuurhistorisch erfgoed. Deze benadering past in het opwaarderen van de kern in een breder toeristisch netwerk.

Tegelijkertijd moet Lo zich op deze wijze verder als aantrekkelijke woonsite profileren. Verder moet in dat verband ook de haalbaarheid onderzocht worden om een aantal storende elementen in het dorpsilhouet weg te werken of te camoufleren.

● *Toeristisch-culturele infrastructuur in Beauvoorde*

Het betreft hier het ruimtelijk verweven en herinrichten van drie gebouwen die in elkaars onmiddellijke omgeving liggen: koetsgebouw van het waterkasteel, huis de Bryarde, schoolhuis en -lokalen. De in te vullen functies zijn een poëziecentrum rond het grensthema, een tweedehandsboekenzaak, toeristisch-cultureel onthaalpunt voor Bachten de Kupe, conferentie- en culturele infrastructuur. Daarnaast zal gewerkt worden aan het verder valoriseren van de site rond het waterkasteel (openstellen park, promotionele opwaardering, boekshop enz.).

Dit geheel van maatregelen moet Beauvoorde verder een plaats geven op de markt van het toerisme, maar vooral ook het kleinschalige conferentietoerisme naar het dorp brengen. Door een meer doorgedreven uitbating van het waterkasteel te integreren in een totale strategie rond het dorp moet het aantal bezoekers op korte termijn kunnen verveelvoudigen.

Ook hier is een consolidatie van de aantrekkelijkheid van Beauvoorde en de uitstraling hiervan op de regionale woningmarkt van het omliggende 'Bachten de Kupe' een bijkomende doelstelling. Het project kan dan ook als 'imagoversterkend' worden geïnterpreteerd.

Tegelijkertijd is het de bedoeling het lokale verenigingsleven op deze wijze een aantal bijkomende vergader- en ontmoetingsmogelijkheden aan te bieden.

● *Historische dorpen*

Er ligt een concreet voorstel voor Lampernisse en Stuivekenskerke op tafel voor eerder kleinere ingrepen die passen in de omschreven benadering rond de zgn. 'mooie' dorpen.

Beide kleine polderdorpen hebben geleidelijk hun 'dorpskarakter' verloren. Het zijn met huizen afgezoomde wegen geworden. Het dorpsplein, het dorpsgroen (toegangs- en verbindingshagen, vrijstaande hoogstambomen op openbare ruimtes), afzoming van de dorpstuintjes, een karaktervolle bestrating ... zijn weggelakt. Er rest een eerder eentonig dorpszicht.

Ondanks dat hebben vooral de landschappelijke omgeving en de aantrekkelijkheid van de panden gezorgd dat deze dorpen hun positie op de woningmarkt wisten te handhaven. Ook enkele imagobepalende historisch-culturele elementen (komgrondegebied, Zannekin, Viconiahoeve, kleiputten...) hebben hierin een rol gespeeld. Beide dorpen kennen een ontluikend belang als haltes in toeristisch-recreatieve netwerken rond het rurale thema.

Het project voorziet dan ook ingrepen die deze positie versterken via info- en halte-infrastructuur, via verwijzing naar de historische componenten (beide dorpen zijn belangrijk in de ontstaansgeschiedenis van de IJzervallei ...). De ingrepen in de dorpen moeten gekoppeld worden aan gelijkaardige ingrepen in het buitengebied via het Landinrichtingsproject Westhoek en de geplande ruilverkavelingen van de Vlaamse Landmaatschappij. In dat kader worden beide dorpen trouwens recreatief met elkaar gelinkt. Een aantal infrastructurele ingrepen moeten het dorps'cachet' voor bezoeker en bewoner opnieuw herstellen. Het opwaarderen van de kwaliteit van deze dorpen moet een uitstraling hebben op de omliggende polderregio.

1.3. Plattelandsnederzettingen met stagnatie door verlies van centraliteit en/of nodaliteit (oude centra)

Typevoorbeelden: Roesbrugge, Mesen, Nieuwkerke, Reningelst, Abele...

In tegenstelling tot de eerder volgende rol van de overheid t.a.v. een spontane dynamiek in de 'dynamische kernen, zal de overheid hier vooral een gangmakende functie hebben.

Een aantal 'oude centra' krijgen een vernieuwende injectie met dubbel doel:

- het verhogen van de attractiviteit van de kern door het verbeteren van de woonomgeving en het wegwerken van storende elementen die de leefbaarheid van het dorp hypothekeren (grote leegstaande panden uit vroegere centrumperiode, verkeersoverlast...)
- het aanboren van nieuwe potenties met regionale uitstraling. Via een innovatieve insteek moet aan deze dorpen een nieuw perspectief geboden worden dat hen toelaat een deel van de verloren centrum- of nodale rol terug op te nemen. Ze moeten op deze wijze hun zelfbewustzijn opnieuw terugvinden.

Tegelijkertijd zijn het deze dorpen die eerst via wooninbreiding en vernieuwbouw in aanmerking moeten komen om op een financieel aantrekkelijke wijze woonmogelijkheden op de markt te brengen.

De overheid zal deze projecten vooral realiseren via herwaardering van bestaande panden daterend uit de vroegere centrumfunctie van deze dorpen en een valorisatie van de vaak merkwaardige vormgeving van deze nederzettingen.

CONCRETE PROJECTEN.

● *Centrum voor fietstoerisme in oude brouwerij St.-Joris te Reningelst*

Dit project voorziet in de ombouw van het vervallen brouwerijcomplex in het centrum van Reningelst. Dit leegstaande gebouw staat symbool voor vergane glorie. Zowel het gebouw als de feitelijke leegstand zijn dan ook erg beeldbepalend.

De ingrepen voorzien in de realisatie van:

- * een polyvalente dorpszaal;
- * centrum voor fietstoerisme voor het Regionaal Landschap Westvlaamse Heuvels met wielertoeristenherberg, fietsmuseum rond de 'Flandriens' en fietsanimatiecentrum;
- * aansluitende mogelijkheden voor plattelandstoerisme en kleine dorpscamping.

Het project wil via deze input van een nieuwe functie in het dorp, opnieuw de centrumfunctie van dit vroegere dorp wat herstellen.

Tegelijkertijd krijgt het gemeenschapsleven in het dorp een aantal nieuwe mogelijkheden en uitdagingen.

Ook kan het dorpsplein zelf mee in dezelfde 'stijl' worden aangepakt (fietsmonument ...).

● *Theaterdorp Vladslø*

Diksmuide neemt momenteel binnen de Westhoek een regionale culturele functie op. Via recente afspraken met andere culturele centra in Midden West-Vlaanderen wordt deze positie nog bevestigd en versterkt. De bestaande infrastructuur in het centrum van Diksmuide volstaat niet om aan alle vragen te beantwoorden. In dit project wil men de geplande verbouwing van een ontmoetingscentrum en voormalig raadhuis op het dorpsmarktje van Vladslø aangrijpen om het dorp een bredere culturele opdracht toe te kennen. Vladslø zou het geprivilegeerde aanvullend adres worden voor kleinschalige theaterproducties. Het ontmoetingscentrum zou in deze richting worden geherprofileerd via inbreng van gespecialiseerde toneelinfrastructuur. Tegelijkertijd zou het dorpsplein zelf in dit project betrokken worden. Het concept van de herinrichting moet op een vlotte wijze straattheater op het pleintje mogelijk maken. Concreet betekent dit aanbreng van de nodige leidingen voor verlichting, geluid, het functioneel indelen van het plein, het kunnen voorzien van een buitenscène enz.

Ook hier wordt dus bewust geopteerd om een bestaand pand te gebruiken als vertrekpunt en om tegelijkertijd het dorpsplein zelf te betrekken in de herwaarderingsoperatie. Het sluit aan bij de bedoeling om een

algemene opwaardering van deze kern na te streven.

Het projectvoorstel sluit aan bij een diversificatiestrategie op vlak van cultuurimago. Het moet een bijdrage bieden tot het beeld van een regio met cultureel hoogstaande kwaliteiten.

1.4. Stagnerende kleine kernen: stagnerende kleine plattelandskernen (kleine kernen)

Typevoorbeeld: Houtem, Zandvoorde, Hoogstade, Bikschote, Krombeke, Nieuwkapelle, Gyverinkhove, Hollebeke, Zuidschote...

Deze dorpen hebben vaak te maken met een cumulatie van hypotheke op de uitstraling van het dorp (verkeersleefbaarheid, comfortachterstand, visuele onaantrekkelijkheid, kwalitatief zwak publiek domein). Soms is er van een echt dorpsplein of centrale ontmoetingsplaats geen sprake.

In het algemeen ontbreekt het deze kernen aan een duidelijk sterk punt of is er een dominante negatieve factor m.b.t. de woonomgeving.

CONCREET PROJECT

- **Verbetering van de woonkwaliteit in de kleine Westboekdorpen**

Hiertoe moeten middelen worden gegenereerd via private en publieke sector. Een soort 'Marshallplan' inzake woonverbetering. Het betreft hierbij een geheel van instrumenten inzake herwaardering, doortochten, inbreiding, vernieuwbouw... die gebundeld moeten worden ingezet in een aantal van deze dorpskernen. Speciale aandacht moet gaan naar het - volgens Vlaamse normen - groot aantal woningen zonder klein comfort. Van de Vlaamse overheid moet hier in het kader van de uitvoering van dit project een inhaalbeweging worden bedongen. Ook op het federale vlak zijn er mogelijkheden (fiscaliteit, BTW tarief enz.) Het moet aangevuld worden met engagement van de gemeentelijke overheid voor uitvoering van begeleidende infrastructuurwerken (pleintjes, straatmeubilair, speelplein edm.). Tegelijkertijd moeten huisvestingsmaatschappijen en private of publieke projectontwikkelaars worden aangetrokken. Er wordt gepleit om in het kader van een wedstrijd, bureaus van stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten uit binnen- en buitenland aan het werk te zetten. Ze zouden als opdracht hebben een vernieuwend concept te ontwerpen binnen de bestaande ruimtelijke mogelijkheden om deze perifere dorpen met laag voorzieningenniveau op de regionale woningmarkt toch een zinvolle plek te garanderen. Voor een groep van geselecteerde dorpen wordt uitvoering van de plannen gewaarborgd. Tegelijkertijd moet de bevolking op een actieve wijze betrokken worden bij de besluitvorming en de uitvoering van het project.

2. ZWAARTEPUNT: VOORZIENINGEN

De ontwikkeling van projecten i.v.m. voorzieningen vertrekt van diverse uitgangspunten.

- Door de voortdurende schaalvergroting van de (publieke en commerciële) dienstverlening neemt de bereikbaarheidsproblematiek voor een beperkte doelgroep van vervoersafhankelijken nog steeds toe. Er is nood aan specifieke oplossingen voor deze specifieke doelgroepen. De rol van netwerken is hierin erg belangrijk.
- Door de 'schaalvergroting van het bestaan' is er niet langer een rechtevenredig verband tussen het aantal potentiële lokale gebruikers en het draagvlak voor de aanwezigheid van een lokale voorziening: klanten kiezen om allerlei redenen niet altijd meer voor de meest nabije voorziening. Er is dan ook behoefte aan vraagafhankelijke organisatievormen van het voorzieningenaanbod.
- Bij het organiseren van het voorzieningenaanbod wordt de verzorgingsfunctie van kernen meestal vastgelegd volgens een hiërarchie in omvang van kernen en vanuit een centrum-periferie opstelling. Dit is niet altijd de meest efficiënte opstelling. Er is behoefte aan een herorganisatie en herdefiniëring van de werkingschalen.

De eventuele ondersteuning vanuit het 5b- of Leader II-programma voor deze projecten moet een adequate startbasis mogelijk maken. Het is echter duidelijk dat deze benadering past in het definiëren van een nieuwe meer regisserende positie van de overheid bij het aanbieden van voorzieningen.

2.1. Specifieke oplossingen voor specifieke doelgroepen

Projecten rond vervoersafhankelijkheid.

De doelgroep voor wie de bereikbaarheidsproblemen het grootst zijn, zijn voornamelijk (maar niet uitsluitend) alleenstaande vrouwen (zonder wagen) met kinderen en ouderen. Ook jongeren zonder vervoer maken deel uit van de doelgroep.

CONCRETE PROJECTVOORSTELLEN

• *De uitbouw van dorpsdiensten*

Doelgroep: senioren

Het belang van het sociaal netwerk in een dorp is nog relatief groot. Toch evolueert de samenhang binnen de dorpsamenleving. Steeds meer lopen de verwachtingen rond de functie van het dorp uiteen. Autochtonen, nieuwe bewoners en zgn. passanten staan anders tegenover het 'dorpsleven'. Er is een verschuiving van klassieke naar moderne dorpsbinding.

Het wegvallen van het sociale netwerk dat o.m. hiervan een gevolg is, brengt vooral vervoersafhankelijken in een moeilijke positie.

Tegelijkertijd neemt ook het lokale aanbod verder af: bakker, beenhouwer en winkel verdwijnen vaak uit de dorpen en het aan huis bestellen wordt verder afgebouwd.

De warme maaltijdbedeling die door de OCMW's gebeurt, stelt een aantal problemen. De bedeling ervan is duur wegens de uitgestrektheid, er is meestal geen mogelijkheid tot het nemen van dieetmaaltijden. Klusjesdiensten worden nauwelijks aangeboden, hoewel er soms vraag naar is.

De dorpsdienst is een aanbod waarin een aantal vormen van dienstverlening zijn gebundeld, als antwoord op problemen waarmee 'vervoersafhankelijken' in een dorp worden geconfronteerd. Ze zijn dus niet eenvormig, maar op maat van het dorp gesneden, ze spelen in op de lokale behoeften. Tot de mogelijke vormen van dienstverlening behoren: klusjesdiensten, communicatie met alleenwonende senioren, oppasdiensten, boeken- en tijdschriftendiensten, kookmoeders, vervoersdienst, winterruimwerken, informatieverstrekking, organiseren van lokale ontspanningsmogelijkheden... Deze diensten mogen niet apart bekeken wor-

den, maar vormen een geïntegreerd geheel met als finale bedoeling het sociale netwerk te versterken. Ankerpunt vormen de bestaande OCMW-structuren.

De rol van de overheid is vooral regisserend.

Het project 'dorpsdiensten' wil langdurig werklozen inzetten voor het opnemen van taken, specifiek voor plattelandsdorpen. Ze doen dit samen met een netwerk van vrijwilligers. Er bestaat een grote analogie met de aanpak in sommige gemeenten rond stedelijke problematiek.

● *Bibliobussen.*

Doelgroep: senioren, jongeren.

Door de oplegging van het bibliotheekdecreet werden in heel wat Westhoekgemeenten de bibliotheekfilialen afgebouwd en ondergebracht in de centrale bibliotheek. Ook in de andere Westhoekgemeenten voorziet men deze afbouw zodra een concrete aanleiding zich voordoet (andere bestemming gebouw, wegvallen verantwoordelijke).

De bestaande initiatieven rond boekendiensten aan huis (aan huis brengen vanuit bibliotheek) beperken hun doelgroep tot niet-mobiele bejaarden. Het aantal klanten is beperkt, maar het belang van het sociaal contact moet onderstreept worden, waardoor deze dienstverlening niet op grote schaal kan gebeuren.

Naargelang deze centralisatie zich verder doorzet in de Westhoek wordt de inzet van een mobiele bibliotheek wenselijker

In vele landen (in Nederland en Groot-Brittannië is dit systeem niet meer weg te denken) wordt de bibliobus ingezet.

Gezien de toenemende mobiliteit is er in de Westhoek geen behoefte aan een bibliobus met haltes voor individuele klanten uit de verschillende kleine dorpen.

Wel een eerder selectieve organisatie waarbij de bus stopt op plaatsen waar een concentratie van de doelgroep op één moment te bereiken is.

Concreet betreft het rusthuizen, wijken met serviceflats, dienstencentra... maar ook scholen, instellingen enz. Volgens de jongste voorstellen tot aanpassen van het bibliotheekdecreet kan de bibliobus dan als rijdende uitleenpost worden aangezien. Afspraken rond intergemeentelijke samenwerking moeten mogelijk zijn via de Centrale Openbare Bibliotheek van West-Vlaanderen en het Provinciebestuur.

Tegelijkertijd zal onderzocht worden of de mogelijkheid bestaat om bestaand materiaal uit de vroegere mobiele mediatheek voor de Westhoek via deze weg opnieuw ter beschikking te stellen.

● *Plattelandsjeugdwerk*

Doelgroep: jongeren

Jongeren in de meest perifere dorpen in de Westhoek missen kansen. Het tijd-ruimtelijke afstandsprobleem snijdt een aantal onder hen af van een interessant aanbod waarop leeftijdsgenoten in de stedelijke centra een beroep kunnen doen. Ouders spelen vaak het hele weekeinde lang chauffeur voor hun kinderen. Jeugdbewegingen hebben gezien het geringe ledenaantal weinig bestaansmogelijkheden. Het is bijzonder moeilijk om de niet georganiseerde en verspreid wonende jongeren te bereiken, ook voor informatie-verspreiding.

Ondanks de toegenomen mobiliteit blijven jongeren hierdoor in een (van de wagen van de ouders) afhankelijke positie.

Kleine plattelandsgemeenten hebben vaak niet de middelen om het jeugdwerk financieel te honoreren. Toch is vanuit het oogpunt van een leefbaarheidsperspectief voor kleine kernen de aandacht voor deze doelgroep essentieel.

Hierrond zijn verschillende denkpijstes mogelijk :

- het verhogen van de zelfstandigheid op het vlak van mobiliteit. Diverse vormen van specifieke uitbreiding van openbaar vervoer voor jongeren, aangevuld met specifiek vrijwilligersvervoer kunnen hiertoe bijdragen.
- het toepassen van de centrum-periferie redenering (zie hoger) op het jeugd aanbod. D.w.z. dat bestaande en goedgelegen accommodatie (schoolgebouwen, ontmoetingscentra, schuren e.d.m.) worden uitgerust en verbreed ingezet om specifieke noden van jongeren op te vangen (skeelers, sport, ontmoeting enz.). Ook kan naar analogie van de grabbelpasformule op meer permanente basis afspraken worden gemaakt met private actoren in het gebied (cultuurinitiatieven vanuit galerijen, muzikale educatie vanuit muziekcafés, cybercafés, speelboerderijen, verbrede inzet van speelaccommodatie van vakantieboerderijen...). Ook vrije speelruimtes aanleggen waar jongeren zelf verantwoordelijkheid voor dragen is een manier om de niet-georganiseerde jeugd te bereiken.
- deze uitbouw kan enkel vanuit een bovenlokale benadering. Ook het intergemeentelijk werken is echter niet vanzelfsprekend en vooral een eenzame job. Eerder zal een zonale benadering moeten worden bepleit, waarbij een jeugdwerkequipe, aangevuld met faciliteiten i.v.m. jongerenadvies, opereert voor gehele zone van kleine kernen.

Het Leader II-programma zou voor het jeugdwerk belangrijke nieuwe perspectieven kunnen openen.

2.2 Vraagafhankelijkheid

De druk tot rendabilisering verplicht het voorzieningenaanbod tot rationalisatie. Het vraagafhankelijk aanbieden van de diensten is hiertoe de meest efficiënte methode. Gebruikers kunnen immers verder 'bediend' worden. Met niet-gebruikers wordt geen rekening gehouden bij de organisatievorm.

CONCRETE PROJECTVOORSTELLEN

● *Mobiliteit*

Het openbaar vervoer is in de Westhoek weinig uitgebouwd. Vooral de verbindingen tussen de deelgemeenten zijn problematisch.

Bestaande initiatieven zoals de Belbus dekken niet het volledige grondgebied. Ze zijn ook enkel inzetbaar tijdens daluren overdag. 's Avonds en op zondag rijden ze niet uit.

Ook het vrijwilligersvervoer (o.m. de Minder-Mobielen-Centrales) is te weinig bekend of kampt met organisatorische problemen (geen verbindingen tussen zones ...).

- * uitbreiding van de Belbuszones. Na de realisatie van de belbuszone Diksmuide-Veurne moet onderzocht worden of de creatie van een nieuwe zone die de kleine kernen op as Diksmuide - Ieper aansluit kan gerealiseerd worden.

- * Streektaxi: uitbreiding van de dienstverlening van de Belbus.

Naar analogie van de uitbouw van het openbaar vervoer in Zeeland moeten de mogelijkheden tot aanvulling van de Belbusdiensten (avond- en weekendverkeer) worden onderzocht. In Zeeland gebeurt dit via een vergaande samenwerking tussen de private taximaatschappijen en het openbaar vervoer.

De regie van vraag en aanbod blijft in handen van de vervoersmaatschappij. Op hun vraag nemen streektaxi's de rol van het Belbusje over. In tegenstelling tot het klassieke taxi-aanbod (één rit per klant) vervoeren ze meerdere klanten die ze onderweg kunnen opnemen, tegen een tarief vergelijkbaar met dat van het openbaar vervoer. Ze rijden enkel tussen haltes. Ze zorgen tegelijkertijd ook voor voor- en natransport.

- * Aanvulling op het dagvervoer. Onder bepaalde voorwaarden is de aanvulling met vrijwilligersvervoer wenselijk. Hun taak gaat immers veel verder dan het bieden van vervoer. Vaak begeleiden ze hun klant tot in

ziekenhuis, wachten ze hen terug op... Bestuurders hebben dan ook vaak meer een sociale taak. In de Westhoek werken diverse MinderMobielenCentrales. Ze hebben nood aan een vergaande onderlinge afstemming, een professionele promotie en een betere organisatie van vraag en aanbod. Een bundeling van de verschillende initiatieven kan gebeuren binnen het project Dorpsdiensten.

● *Centrum Tele-Westhoek*

Het centrum Tele-Westhoek gebruikt telecommunicatie om de afstandsproblematiek op te heffen. Het centrum neemt drie functies op:

- * een platform voor uitwisseling en informatie i.v.m. inzet van telematica in een rurale context als de Westhoek;
- * onderzoek rond aansluitingsmogelijkheden en nieuwe ontwikkelingen i.v.m. telematica in rurale gebieden;
- * het genereren van concrete telematica-projecten;
- * Het deelproject teleducatie creëert een netwerk waarop lokale basisscholen in de kleinste dorpen van de Westhoek zijn aangesloten. Via dit kanaal wordt het aanbod van Basiseducatie Westhoek gedecentraliseerd, tegelijkertijd zal het avondonderwijs cursussen via 'distance-learning' organiseren. Verspreide deelnemers worden op die manier gebundeld tot werkbare eenheden.

Uitdrukkelijk wordt als locatie voor de dorpschool gekozen. Ze worden op die manier ondersteund in hun belangrijke rol t.a.v. de sociale cohesie in de dorpen. Het dorpenonderzoek beklemtoont dit belang.

2.3. Herorganisatie van werkingsschalen

De centrum-periferie opstelling waarbij voorzieningen vanuit een centrum worden aangeboden naar het omliggend gebied is op het eerste gezicht de meeste logische benadering, maar niet altijd de meest efficiënte.

Vaak kunnen diensten worden opgenomen door actoren die zich niet in het centrum bevinden, waardoor ze makkelijker bereikbaar zijn voor de periferie.

CONCRETE PROJECTVOORSTELLEN

● *Verbrede werking van rusthuizen*

Het bestaande aanbod van dienstverlening voor bejaarden kent twee belangrijke luiken: de diensten voor gezins- en bejaardenhulp en de dienstencentra.

Uit het Voorzieningenonderzoek blijkt dat de thuiszorgdiensten een cliënteel hebben dat voor 75% uit bejaarden bestaat. Deze diensten kunnen momenteel echter moeilijk voldoen aan de vraag: voor de poetsdiensten bestaan er wachtlijsten, voor de gezins- en bejaardenhulp gaan de verschillende diensten het takenpakket herverdelen of worden de hulpbeurten ingekort. De toename van de vraag zal zeker in de toekomst problemen stellen. Bovendien is de Westhoek een landelijk werkgebied met een sterk verspreid cliënteel.

Anderzijds telt de Westhoek drie dienstencentra: in Diksmuide, Ieper en Veurne. Een dienstencentrum is bedoeld voor 60-plussers, waarbij de socio-culturele activiteiten en dienstverlening (restaurant, haarverzorging, bad...) centraal staan.

Deze dienstencentra hebben echter een beperkt recruiteringsgebied. Voor Ieper is het werkgebied gesitueerd in een straal van 500 m. 65% van de klanten van het dienstencentrum van Veurne komen uit het centrum zelf. Voor Diksmuide is de actieradius het breedst: daar komt slechts 45% uit Diksmuide zelf.

Bejaarden uit andere gemeenten en dorpen kunnen helemaal niet terecht bij dienstencentra.

De uitbouw van extra-murale dienstverlening vanuit goed gesitueerde aanwezige rusthuizen zou een gepast antwoord kunnen bieden op deze grote leemten in de dienstverlening. Deze rusthuizen kunnen dan een centrumfunctie t.a.v. de omliggende deelgemeenten op zich nemen. Als aanvulling op de bestaande dienstverlening, starten nu reeds sommige rusthuizen met extramurale dienstverlening zoals thuisverpleging en warme maaltijdbedeling.

Vaak beschikken ze reeds over infrastructuur (grootkeuken, ontspanningszaal...) om deze verbrede werking op te nemen.

Een goed spreidings- en investeringsplan rond deze verbrede opdracht voor rusthuizen die zich situeren buiten de steden in de Westhoek moet een aanzienlijke verruiming van de dienstverlening tot gevolg hebben. Ook zal verdere afstemming tussen het project dorpsdiensten en dit opzet noodzakelijk zijn.

● *Functionele differentiatie in het cultuur- en sportbeleid*

Vanuit de onmogelijkheid om elke deelgemeente op dezelfde en hedendaagse manier te behandelen inzake sport- en cultuurbeleid, wordt meer en meer de mogelijkheid overwogen om te werken via functionele differentiatie.

Bij differentiatie van activiteiten krijgen deelgemeenten een verschillende functie in het gemeentelijk sport- en cultuurbeleid.

Bij differentiatie van lokalen en investeringen, wordt een onderlinge specialisatie nagestreefd.

De 'compleetheid' van het aanbod op bovenlokaal niveau wordt wel gegarandeerd.

De elementaire accommodatie moet echter verzekerd zijn.

Beide processen verlopen gelijktijdig.

Op het vlak van sport is er vooral behoefte aan het uitrusten van enkele lokale bestaande sportschuren met gespecialiseerde infrastructuur: tafeltennis, klimmuren, skatingpistes...

Op het vlak van cultuur liggen de behoeftes op vlak van toneelinfrastructuur, geluidsinstallatie, mobiele podia...

Een voor de Westhoek gemeenschappelijk beheerd dossier rond deze aankopen en realisatie rond bestaande sportschuren en culturele ontmoetingscentra in kleine dorpen, aangevuld met goed onderbouwd spreidingsbeleid, moet functionele differentiatie in de praktijk mogelijk maken. Van sommige materialen wordt voorgesteld om die mobiel inzetbaar te maken.

Tegelijkertijd zijn er concrete vragen om via kleine ingrepen in bestaande kleine ontmoetingscentra de polyvalentie en differentiatie te verhogen.

3. ZWAARTEPUNT: IMAGOVORMING EN PROFILERING ROND NIEUWE FUNCTIES

Zoals reeds geargumenteed is de leefbaarheid van het platteland in belangrijke mate ook afhankelijk van de aantrekkelijkheid van het gebied. Niet alleen de kwaliteiten van het woonmilieu spelen hierin een rol, maar ook de uitstraling en het imago van een plattelandsgebied zijn hierbij belangrijk.

Niet alleen de kwaliteiten van het woonmilieu spelen hierin een rol, maar ook meer algemeen kan de uitstraling en het imago van een plattelandsgebied bepalend zijn bij vestigingsbeslissing.

De Westhoek heeft op dit vlak nog een lange weg af te leggen.

Vaak wordt de regio nog geassocieerd met een wat achtergebleven plattelandsgebied waar boeren en enkele anderen om den brode blijven wonen...

'Jongeren trekken er massaal weg, cultuur is er beperkt tot boerenleute...'

'In kleine dorpjes die totaal afgesneden zijn van de buitenwereld wonen alleen nog oude mensen ...'

Het is duidelijk dat deze beeldvorming niet bijdraagt tot losmaken van de Westhoek uit zijn vroegere geïsoleerde positie.

Tegelijkertijd wordt het platteland ook te snel economisch geassocieerd met de primaire sector. Nochtans zijn er heel wat nieuwe functies met economische return denkbaar voor perifere regio's.

Een ontluikende private dynamiek die de functies voor het platteland wil verbreden moet dan ook actief aangemoedigd en ondersteund worden.

Het lijkt dan ook passend dat samen met een strategie rond dorpsversterking en voorzieningen ook een offensieve tegenbeweging op gang wordt gebracht rond zowel imago als nieuwe functies.

Diverse Nederlandse plattelandsgebieden voeren hieromtrent een actief beleid.

- Beweging 'Dorpen in het groen' rond Drenthe voert een herwaarderingscampagne rond landschappelijk groen in kleine dorpen. Ze proberen op deze wijze de herkenbaarheid en de kwaliteit van het woonmilieu in deze dorpen te versterken. Een versterking van de regionale woningmarkt is het doel.
- Lauwersland: het vroegere plattelandsgebied Noordoost-Friesland en Noordwest-Groningen gooide bewust het roer om. De streek kreeg een nieuwe naam en werd actief gepromoot. Kwaliteiten inzake cultuur, natuur, historie en recreatie werden naar voren geschoven.
- Flevoland: de provincie Flevoland voert een actieve strategie rond landschapskunst. Ze wenst op deze wijze haar hoofdzakelijke agrarisch grondgebied een modern cultureel etiket mee te geven. Investeren in kwalitatief hoogstaande cultuur rendeert, is de redenering.
- Waterland: dit stukje Noord-Holland probeert via de provincie (Stichting Veenweidengebied) met een totaal-aanpak het behoud van het typische cultuurlandschap na te streven. Zowel voor landbouw- als recreatie-ondernemers is het een succesverhaal geworden.

Ook in de Westhoek liggen heel wat aanknopingspunten voor dit type beleid.

Een professionele langetermijnstrategie ontbreekt echter voorlopig. Leader II moet hiervoor de doelstellingen uitschrijven en de realisatie mogelijk maken. Een doorgedreven marketingbeleid rond de Westhoek met zowel componenten op het vlak van toerisme en recreatie, cultuur als de de woningmarkt moet deze strategie de nodige slagkracht geven. Gezien het toenemend belang van het beeld in de samenleving, zullen visuele aspecten hier dan ook centraal staan.

Een en ander moet inhaken op de grote krachtlijnen inzake toeristisch-recreatieve ontwikkeling zoals die momenteel door het toeristisch platform voor de Westhoek (gemeenten, provincie, privé-sector en toerisme Vlaanderen) wordt uitgetekend.

Diverse concrete voorstellen kunnen in dit verband : het uitwerken van een bezoekmap van industrieel-archeologische sites in de Westhoek, het ontwikkelen van een totaalplan inzake schoolbezoeken aan de Westhoek (samenwerking met privé-initiatief - pretparken - en de aanbieders van educatieve programma's), het bundelen en ondersteunen van het toenemend aantal initiatiefnemers inzake kunst in de Westhoek (kunstgalerijen, exposities, beeldenroutes enz.), het uitwerken van land-artprojecten, het uitbouwen van een hoogkwalitatief vormingscentrum voor diverse kunstdisciplines (met cursistenwerving buiten de Westhoek).

Deze voorstellen sluiten enerzijds aan bij een diversificatiestrategie inzake functies voor het landelijk gebied en anderzijds bij de verdere uitbouw van cultuur als trendsetter inzake nieuwe imagovorming rond de regio.

Deel 8

Slotbeschouwing

Zorgen en Kansen voor de plattelandskernen in de Westhoek
een pleidooi voor een integraal plattelandsbeleid

8.1

Een beleid met aandacht voor nieuwe verscheidenheid

Visie-ontwikkeling

1. Ook de Westhoek staat aan de vooravond van de eenentwintigste eeuw. Oude referentiekaders en beleidsinstrumenten verliezen langzaam maar zeker hun geldigheid. Door de algemene schaalvergroting van het leven - de groeiende actieradius van bewoners en de toegenomen omvang van territoriale kaders - neemt de woonfunctie in zijn betekenis voor de ontwikkeling van de plattelandskernen in de Westhoek toe. Van relatief autonome dorpen ontwikkelen de plattelandskernen zich tot woondorpen binnen een regionale woningmarkt.

Beleidsverantwoordelijken, actoren in het gebied, maar ook initiatiefnemende burgers moeten zich bewust zijn van deze nieuwe ontwikkelingen. Op basis van de nieuwe inzichten zullen immers publieke en private keuzes en investeringen moeten vastgelegd worden.

Er is behoefte aan een doorgedreven vormings- en informatiecampagne in de Westhoek over nieuwe ontwikkelingen inzake de regionale woningmarkt, het wijzigend referentiekader van burger en consument, de schaalvergroting van voorzieningen, de evoluties inzake dorpsbinding.

Het kernenpatroon in het ruimtelijk beleid

1.1. In verschillende actuele documenten over ruimtelijke planning wordt nog steeds een hiërarchisch structuurbeeld gehanteerd. Het kernenpatroon wordt er benaderd op basis van de verzorgende functie. Het uitgevoerde onderzoek heeft aangetoond dat dit structuurbeeld amendering behoeft.

De opdrachten die aan de Provincie worden toegewezen in het kader de ruimtelijke structuurplanning, kunnen een goed kader vormen om op bovenlokaal niveau een verdere differentiatie in het kernenpatroon aan te brengen en hierop het toekomstig ruimtelijk beleid te enten.

Stagnatie én dynamiek: zorgen én kansen

1.2. In het verleden was een negatief beeld over plattelandskernen dominant op grond van de verzorgings- en werkgelegenheidssituatie ter plaatse. Nu de woonfunctie belangrijker wordt, is het beeld genuanceerder en per saldo positiever: naast zorgen zijn er kansen voor een positieve ontwikkeling van de plattelandskernen in de Westhoek. Kernen met dynamiek kenmerken zich door woningen met een betere kwaliteit, een aantrekkelijke woonomgeving en een relatief bemiddelde en jonge bevolking. Kernen met stagnatie worden gekenmerkt door een afkalvende woonfunctie in samenhang met een gebrek aan kwaliteit en een relatief vergrijsde en minder bemiddelde bevolking.

Er is behoefte aan een tweesporenbeleid met betrekking tot de plattelandskernen van de Westhoek door enerzijds maatschappelijke en ruimtelijke ongelijkheid te verzachten en anderzijds de mogelijkheden die er in de plattelandskernen en het gebied zijn voor ontwikkeling duurzaam in te zetten.

Typologie en monitor

1.3. Het onderzoek heeft niet alleen een betekenisvol onderscheid in beeld gebracht tussen dynamische kernen en stagnerende kernen, maar binnen elke categorie een nadere tweedeling. Op basis daarvan kunnen in de Westhoek vier typen kernen worden onderscheiden naar hun positie op de regionale woningmarkt:

A **Stagnerende kleine kernen:** dorpen met een klein aantal inwoners - en in samenhang daarmee een beperkte verzorgende functie - en een woningvoorraad van lage kwaliteit. Zij vertonen nog de meeste overeenkomst met het traditionele, autonome dorp.

B **Stagnerende oude centra:** kernen met relatief veel inwoners, maar die te maken hebben met functieverlies. De woningvoorraad is hier het oudst (een groot aantal huizen werd gebouwd voor de Eerste Wereldoorlog) en van de laagste kwaliteit. Ook de bevolkingskenmerken wijzen hier het duidelijkst op stagnatie.

C **Kernen met dynamiek door mogelijkbeden:** deze kernen zijn naar woning- en bevolkingskenmerken tegengesteld aan de stagnerende oude centra. Op basis van hun ligging en/of mogelijkheden tot woningbouw en hun aantrekkelijkheid voor met name jonge gezinnen, heeft hier de meest recente uitbreiding plaats gevonden. De kwaliteit van de woningvoorraad is hier - mede door het grote aandeel recent gebouwde woningen - het best.

D **Kernen met dynamiek door aantrekkelijkheid:** dit zijn bij uitstek de kernen die over de 'troeven' voor ontwikkeling beschikken. Troeven die van belang lijken zijn onder meer 'openheid' en cultuurhistorische monumentaliteit. In deze kernen vestigt men zich het meest bewust om woonredenen en is er niet zozeer sprake van groei, maar veeleer van een veranderende bevolkingssamenstelling.

De typologie kan nader worden afgebakend op basis van een actualisering van recente woning- en bevolkingskenmerken van de plattelandskernen

Er is dringend behoefte aan een zorgvuldig uitgebouwde monitor die permanent de kwaliteit van de woningvoorraad en de plaats van de verschillende kernen binnen de regionale woningmarkt volgt. Het moet de basis vormen voor een aangepast integraal plattelandsbeleid voor de Westhoek.

Dorpsbinding en lokaal zelfbewustzijn van de dorpen

1.4. De onderlinge verbondenheid van de bewoners van dorpen evolueert. Veel dorpen vertonen nog een grote sociale spankracht die gebaseerd is op traditionele dorpsbinding: relatief exclusieve contacten in het eigen dorp en familierelaties op korte afstand spelen daarbij een belangrijke rol.

De dorpsbinding evolueert bij bepaalde bewonersgroepen en in bepaalde dorpen echter naar moderne vormen van dorpsbinding die meer gericht zijn op de woonfunctie van het dorp.

Bewoners oriënteren zich voor werk, voorzieningen, sociale relaties enz. steeds meer op een ruimer gebied. Toch neemt ook de zorg voor de lokale omgeving toe: het belang van de woning, de woonomgeving, de veiligheid en rust in het dorp.

De groeiende aandacht van bewoners voor de woonfunctie van hun dorp, voor hun 'lokaal domein', leidt tot een groeiend lokaal zelfbewustzijn: men vindt elkaar rond gemeenschappelijke aandachtspunten zoals verkeer, inrichting van het dorp, speelplein- en groenvoorzieningen. Maar ook feesten en activiteiten die hun dorp 'profilieren' horen hierbij.

In de Westhoek bestaan traditionele en moderne dorpsbinding naast elkaar. Het beleid moet zich echter bewust zijn van een geleidelijke verschuiving. De verwachtingen van bewoners zullen ook niet altijd meer gelijklopend zijn. Zaken die de woonkwaliteit van het eigen dorp betreffen zullen het uitgangspunt vormen van nieuwe vormen van lokale sociale cohesie.

8.2

Zorg voor de kwaliteit van woning en woonomgeving

Woonkwaliteit

2. Bij de keuze van de woonplaats blijken kenmerken van de woning en woonomgeving steeds meer van primaire betekenis. Standplaatskenmerken (afstanden en de beoordeling daarvan tot werk en voorzieningen) zijn in het algemeen ondergeschikt aan 'rustig wonen, wonen naar wens en natuurlijke omgeving'.

Woning

2.1. De plattelandskernen van de Westhoek hebben te maken met een sterk verouderde en kwalitatief slechte woningvoorraad. Dat geldt vooral voor de kernen die stagnatie ondervinden en kernen met veel woningen gebouwd voor de Eerste Wereldoorlog. Als de verdere leefbaarheid van alle plattelandskernen in de Westhoek verzekerd moet worden, dan is dit het prioritaire aandachtspunt. Hierbij volstaan niet alleen financiële stimuli voor comfortverbetering en restauratie. Gezien de belangstelling voor nieuwbouw, zal er ook moeten durven afgebroken worden om plaats te maken voor nieuwe woningen.

Er is behoefte in de Westhoek aan één doorgedreven strategie inzake kwaliteitsverbetering van de woningvoorraad. Het Vlaamse Gewest, de Provincie, gemeenten, huisvestingsmaatschappijen en private initiatiefnemers moeten hier gecoördineerd optreden. Het beleid kan aankoop van panden voor afbraak en vernieuwbouw stimuleren. Wegens de structureel zwakke positie van de stagnerende kernen - met name de oude centra - moet de haalbaarheid van vernieuwing steeds worden afgewogen tegen afbouw van de woonfunctie (mogelijkheid van geleide krimp) in combinatie met verbod van de omgevingskwaliteiten.

Woonomgeving

2.2. Ook de aantrekkelijkheid van de woonomgeving is een belangrijk motief voor gezinnen bij de keuze om in een plattelandskern te gaan wonen. Dit aspect wordt niet alleen in negatieve zin beïnvloed door de kwaliteit van de woningvoorraad zelf. Vaak wordt in stagnerende kernen de woonkwaliteit ook aangetast door verkeersoverlast, de kwaliteit van het publiek domein of door hinderlijke inplantingen. Verbetering van de aantrekkelijkheid van de woonomgeving kan bewoners aanzetten zelf tot woningverbetering over te gaan.

De overheid kan in stagnerende kernen de verbetering van de woonkwaliteit ook stimuleren door de woonomgeving te verbeteren. Verbetering van de woonomgeving stimuleert bovendien bewoners tot woningverbetering. Bij ruimtelijke ingrepen en het vergunningenbeleid in en rond woonkernen moet met grote zorg de afweging t.a.v. de woonkwaliteit van de kern onderzocht worden. Deze factor wordt immers doorslaggevend voor de toekomst van het dorp.

Woonomgeving en bewoners

2.3. De mogelijkheden van de overheid om de kwaliteit van de woonfunctie op kernniveau te verbeteren zijn beperkt. De zorg voor blijvende of verdere achterstelling moet zich dan ook richten op die kernen waar de kwaliteit van de woningvoorraad slecht is en waar de inzet van bewoners zelf om tot verbetering van woning en woonomgeving te komen beperkt is.

De overheid moet bedacht zijn op situaties in stagnerende kernen waar een lage kwaliteit van de woonfunctie (met name de woningvoorraad) samengaat met een beperkte aandacht van bewoners voor het lokaal domein. Dorpen in een structureel slechte positie en met een gebrek aan spankracht lopen het meest gevaar op (voortgaand) kwaliteitsverlies.

8.3

Zorg voor de voorzieningsituatie: tussen het lokale sociale netwerk en oplossingen op maat

3. Voor het merendeel van de bewoners van dorpen is het voor hun verzorgingssituatie niet de aanwezigheid van voorzieningen, c.q. de lokale voorzieningsituatie, die telt, maar primair het kunnen beschikken over een auto. Uiteraard speelt de bereikbaarheid (de te overbruggen afstand) of de compleetheid van de regio nog een rol. De problematiek van de verzorging wordt dan ook vooral een steeds groter probleem voor een steeds kleinere categorie bewoners, namelijk de vervoersafhankelijke en aan-huis-gebonden bewoners. In dat verband hebben de plattelandskernen van de Westhoek vooral te maken met een relatief groot aantal en op veel plaatsen nog steeds toenemend aantal ouderen.

Schaalvergroting in de voorzieningsstructuur blijkt ook in de Westhoek een autonome ontwikkeling. Het is in het algemeen een illusie dat deze door bevolkingsontwikkeling (door nieuwbouw) kan worden opgevangen.

Voorstellen tot woninguitbreiding om redenen van het plaatselijk voorzieningsniveau (draagvlakversterking) moeten in het algemeen worden afgewezen.

Betekenis van het sociaal netwerk

3.1. Lokale sociale netwerken spelen een belangrijke rol bij het oplossen van bereikproblemen van de vervoersafhankelijke en de aan-huis-gebonden bewoners van de plattelandskernen in de Westhoek. Veranderingen in de aard van de dorpsbinding betekenen dat de rol van het sociaal netwerk in de toekomst minder vanzelfsprekend is. Het brengt vervoersafhankelijken in een nog meer kwetsbare positie.

Initiatieven die kunnen bijdragen tot een grotere lokale sociale cohesie moeten aangemoedigd en ondersteund worden. Daartoe speelt een voorziening in het dorp met een ontmoetingsfunctie (ontmoetingszaal, school) een belangrijke rol. Daar waar de oriëntatie op het dorp evolueert naar moderne dorpsbinding, biedt dit voor vervoersafhankelijken echter steeds minder perspectief. Vormen van georganiseerde vrijwilligersinzet kunnen hier vervangend worden ingezet.

Oplossingen op maat

3.2. Voor het bereikprobleem van vervoersafhankelijke bewonersgroepen in plattelandsgebieden zijn steeds vaker oplossingen 'op maat' vereist. Het aanbieden van algemene vervoers- en distributiesystemen is duur en voor hen in het algemeen weinig effectief. Diverse alternatieve oplossingen i.v.m. bereikbaarheid zijn mogelijk. Maar het voorspellen en onderscheiden van de effectieve en de potentiële vraag is erg moeilijk. De categoriaal georganiseerde dienstverlening blijkt de vervoersafhankelijke doelgroep beter te bereiken dan de territoriaal georganiseerde dienstverlening.

Aangezien de bereikbaarheidsproblematiek toeneemt voor een deel van de bevolking, zullen de relevante aanbieders van voorzieningen en diensten systematisch moeten worden aangespoord om efficiëntie en bereik van hun aanbod door te lichten en categoriaal specifieke oplossingen te ontwikkelen. Gezien de aan de gang zijnde schaalvergroting, moet dit bovenlokaal en omwille van rationele motieven ook het best geïntegreerd gebeuren. Afhankelijk van het type voorziening moeten het Vlaamse Gewest, de Provincie, het Westhoekoverleg of andere bovenlokale instanties dit proces begeleiden. Tegelijkertijd moeten op beleidsvlak veel meer specifieke plattelandsoplossingen op maat worden aangemoedigd in plaats van alle gemeenten in Vlaanderen te confronteren met uniforme verplichtingen.

Naar een regiefunctie voor de overheid

3.3. Gezien de lage dichtheden van het gebied, wordt het dilemma tussen equity en efficiency steeds groter.

De positie van de overheid die vaak uitvoerend was, zal hierdoor evolueren naar een regisserende functie. De markt en de netwerken zijn de partners waarmee de overheid zal proberen een voorzieningenbeleid op maat voor vervoersafhankelijken te realiseren.

De nieuwe positie t.a.v. voorzieningen verplicht tot nadenken over bovenlokaal handelen van de overheid in de Westhoek. Kleine gemeenten kunnen niet langer afzonderlijk deze gewijzigde taken t.a.v. de steeds meer bovenlokaal gestructureerde voorzieningen opnemen.

8.4

Kansen voor de ontwikkeling van de dorpen in de Westhoek: de troeven

4. De plattelandskernen in de Westhoek ontwikkelen een eigen positie binnen een regionale woningmarkt op basis van hun kwaliteiten, hun troeven. De woonvoorkeuren van bewoners spelen hierin een grote rol. Het geeft aanleiding tot processen van sociale verandering. Beleidskeuzes inzake concentratie of spreiding van het toenemend aantal huishoudens moeten met deze nieuwe realiteit rekening houden.

Ruimtelijk beleid en de woonfunctie

- 4.1. De uitgetekende typologie biedt aanknopingspunten voor een meersporenbeleid inzake behoud en verbetering van de kwaliteit van de woonfunctie en inzake woonuitbreidingsmogelijkheden. De typologie levert een beter uitgangspunt voor beleid dan een hiërarchische indeling van plattelandskernen op basis van de verzorgende functie. In alle typen gaat het in de eerste plaats om kwaliteitsbehoud en -verbetering. Met betrekking tot één type (kernen met dynamiek door mogelijkheden) zal bovendien een uitbreidingsbeleid geformuleerd kunnen worden. Daar kunnen in de Westhoek woonuitbreidingsmogelijkheden met een dorpskarakter het best worden gesitueerd.

Ruimtelijk beleid: de kwaliteit van de woonfunctie

- 4.1.1 Kernen met dynamiek door aantrekkelijkheid zijn momenteel de kernen die de meeste 'troeven' inbrengen. Deze zijn van belang voor hun ontwikkeling, maar ook voor de Westhoek als geheel. Bovendien is het voor de ontwikkeling van stagnerende kernen en de regio als geheel van belang om ook 'troeven' te ontdekken en te ontwikkelen in andere plattelandskernen. Met te ontwikkelen 'troeven' kan plaatselijk een 'ommekeer' worden bereikt. Wonen in de Westhoek wordt opnieuw een aantrekkelijke keuze.

Kernen met dynamiek door aantrekkelijkheid. De troeven van kernen met deze positie op de woningmarkt moeten geconsolideerd en versterkt worden : beschermingsmaatregelen (vooral van de openheid van het buitengebied), herinrichting van de dorpskern, aanmoedigen van restauratie of vernieuwbouw met grote zorg voor beeldkwaliteit. Er moet hier vooral op gelet worden dat de aantrekkelijkheid van de kern niet gehypothekeerd wordt door onzorgvuldige ruimtelijke ingrepen of stedenbouwkundige of architecturale zwakke realisaties.

Stagnerende oude centra. Deze centra kunnen - na een haalbaarheidsstudie waarin de beschikbare of te ontwikkelen kwaliteit moet worden vastgesteld - worden uitgekozen voor grootschaliger en collectieve projecten inzake renovatie, vernieuwbouw, inbreiding enz. Vaak kunnen grote leegstaande panden hiertoe door de overheid verworven worden. Bestaande troeven als het monumentaal karakter van gevels en dorpskern moeten bij dit soort operaties geïntegreerd worden.

Stagnerende kleine kernen. Vooral hier zal een combinatie van maatregelen inzake aanmoedigingspremies, verlaging BTW-tarief, aankoop en afbraak van woningen, stedenbouwkundige ingrepen, aankleding straatbeeld ... ontwikkeld moeten worden. Vooral deze kernen kunnen op basis van specifiek rurale kwaliteiten (rust en ruimte) een aantrekkingskracht hebben voor bepaalde bewoners.

Ruimtelijk beleid : woonuitbreidingsmogelijkheden

- 4.1.2. Door diverse maatschappelijke uitgangspunten (RSV en voorontwerp Zone Zuidwest van het provinciaal structuurplan) ligt een concentratie van nieuwbouw in en nabij de stedelijke zones in de Westhoek voor de hand. Indien men meent dat het kleine dorp als woonmilieu een keuzemogelijkheid moet zijn op de regionale woningmarkt, dan kan men ook in kleine kernen met een korte afstand (minder dan 10 km) tot deze regionale werkgelegenheidscentra en kleine kernen die liggen aan belangrijke open-

baar-vervoersassen, uitbreiding van de woonfunctie overwegen. Kernen met dynamiek door mogelijkheden hebben in het verleden getoond voldoende aantrekkingskracht te hebben voor met name jonge gezinnen. Het ligt voor de hand bij het zoeken van woonuitbreiding de kernen van dit type allereerst in het beleid te betrekken, althans indien zij een goede ligging hebben.

Woonuitbreiding in deze kernen mag echter niet leiden tot een schaalbreuk: indien deze kernen de allure zouden krijgen van een banlieu-gemeente gaat hun kwaliteit als dorp in feite verloren.

Binnen de Westboek lijken vooral Ieper en het verstedelijkt gebied langs de kust (op het vlak van werkgelegenheid) van voldoende omvang om als stedelijke centra getypeerd te worden. Aansluitend bij deze twee centra zouden kernen met dynamiek door mogelijkheden die naar maatstaven van het ruimtelijk beleid goed gelegen zijn voor woonuitbreiding in aanmerking kunnen komen.

Daarnaast kan - na inzet van instrumenten inzake verbetering van de woonkwaliteit - ook uitbreiding overwogen worden in andere woonkernen. Vooral de automatische neiging tot concentratie in hoofdkernen of centrumdorpen moet kritisch worden gevolgd. Soms is het meer aangewezen het patroon van kleinere dorpen te vervullen, i.p.v. het aansnijden van een nieuwe verkaveling in het hoofddorp. Het streven naar verbetering van rurale woonkwaliteit is de maatstaf bij elke beoordeling over inzet van woonuitbreidingsmogelijkheden.

8.5

Kansen voor het platteland van de Westhoek: nieuwe functies

5. Plattelandsgebieden hebben reeds geruime tijd te maken met functieverlies in de landbouw. Er kan verwacht worden dat deze ontwikkeling zich in heel West-Europa nog zal doorzetten. Overal wordt gezocht naar een nieuwe positie van plattelandsgebieden in relatie tot de stad. Ook de Westhoek moet tijdig nadenken over nieuwe dragers en functies voor het gebied die aanleiding kunnen geven tot nieuwe vormen van tewerkstelling. Aanknopingspunten zijn o.m. te vinden bij toerisme en recreatie, cultuur, vormgeving, welzijn, verbrede agrarische activiteit, ontwikkeling van de woonfunctie enz.

Voor een aantal nieuwe functies zal de overheid als aanjager en moderator moeten optreden. Het zou echter wenselijk zijn om in de Westhoek op korte termijn een fonds met financiële stimuli voor innovatieve initiatieven uit te bouwen. Het moet creatief ondernemerschap op basis van de potenties van het gebied aanmoedigen. Indien deze nieuwe functies in netwerkverband worden ontwikkeld kunnen - naargelang de aard van het initiatief - vooral de oude centra en de kernen met dynamiek door aantrekkelijkheid als aanbechtingspunten geselecteerd worden.

Tegelijkertijd moet met grote zorg worden omgesprongen met de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten van het gebied waarop deze nieuwe functies kunnen steunen.

8.6

Een bestuurlijke organisatie op maat van plattelandsgebieden

6. De ontwikkelende regionale woningmarkt, de schaalvergroting van voorzieningen en vooral het steeds ruimere referentiekader dat door burgers wordt gehanteerd, vragen om aangepaste bestuurlijke antwoorden, zeker in een plattelandsgebied met kleine gemeenten en een veelheid van kleine kernen;

Het dilemma van de ruimtelijke schalen

- 6.1. Het lokale beleid (zeker bij kleine gemeenten) komt steeds meer tussen twee schalen gekneld te zitten. Enerzijds zijn deze gemeenten te klein (de verwachtingen van de burger inzake voorzieningen reiken tot ver buiten de gemeentegrens en de ontwikkeling van een regionale woningmarkt verplichten tot bovenlokaal handelen), anderzijds blijken ze ook te groot (de vraag tot medezeggenschap van de burgers concentreert zich vooral rond de lokale woonomgeving en het dorp).

Vanuit democratisch oogpunt rijst de vraag hoe de betrokkenheid en inspraak van de burger zal gerealiseerd en gestimuleerd worden m.b.t. deze nieuwe schalen.

De relatie met de centrumgemeente

- 6.2. Bewoners die bewust kiezen om in een dorp te gaan wonen, hebben ook een groter zelfbewustzijn m.b.t. hun dorp. Ze zullen snel hun belangen verdedigen als er knelpunten zijn. Het aantal dorpsraden en hieraan verwante initiatieven van dorpsgemeenschappen neemt toe.

De bewoners van Westboekdorpen worden steeds zelfbewuster. Vooral de gemeentelijke overheid ondervindt dat. Een goed en evenwichtig partnership met de dorpen moet als vast aandachtspunt worden voorzien in het gemeentelijk beleid.

Rationeel besturen in een gebied met lage dichtheden

- 6.3. Het kwaliteitsvol aansturen van een eigen voorzieningen- en dienstenbeleid met aandacht voor 'completeheid' én oplossingen op maat voor vervoersafhankelijken, vraagt om een goede bovenlokale visie. Er zijn diverse bestuurstechnische oplossingen om dit te realiseren.

De positie en functie van de kleine gemeenten, de rationaliteitsaspecten van het hieraan verbonden voorzieningenapparaat moeten verder worden onderzocht en getoetst aan de verschillende scenario's van de commissie bestuurlijke organisatie. Ook nieuw onderzoek i.v.m. oriëntatierichtingen van burgers vanuit kleine kernen moet hierin verwerkt worden.

In de Westboek zullen op termijn bestuurlijke schaal aanpassingen onvermijdelijk zijn. De dialoog hieromtrent moet snel worden opgestart.

Financiële positie

- 6.4. De zwakke financiële positie van vele lokale overheden in het gebied belemmert een vernieuwend plattelandsbeleid. De kwaliteiten en uitdagingen in de regio krijgen immers steeds meer een bovenlokale betekenis. Zelfs het samenleggen van de afzonderlijke financiële draagkracht van de kleine gemeenten zal onvoldoende zijn om hierop antwoorden te bieden. De inkomsten van deze kleine gemeenten zijn immers te zeer gebaseerd op een onevenwichtige fiscale basis.

De tot nu toe uitgestuurde signalen vanuit de Westhoek i.v.m. deze problematiek bleven voorlopig zonder gevolg. De actuele ruimtelijke planningsdiscussie is een aanleiding om dit debat opnieuw te openen : als het buitengebied immers zijn eigenheid moet behouden en eigen functies ontwikkelen, dan moet gezocht worden naar nieuwe wegen van financiële appreciatie.

8.7

Behoeftes aan een forum voor integraal plattelandsbeleid

7. De belangrijkste signalen van dit onderzoek (ontwikkeling van een regionale woningmarkt met interne differentiatie; schaalvergroting van voorzieningen met grote gevolgen voor een specifieke groep; schaalverschuivingen bij burger en consument, nieuwe vormen van dorpsbinding met een toenemend zelfbewustzijn ; de behoefte aan bovenlokale bestuurlijke antwoorden) wijzen op toenemende integratie en differentiatie binnen de Westhoek.

Het Vlaamse Gewest, de Provincie en de gemeenten moeten afspraken maken over een erkende en gemandateerde vorm van aansturing voor een integraal plattelandsbeleid voor de Westhoek.

Dat moet leiden tot een offensieve strategie m.b.t. duurzame plattelandsvernieuwing voor het gebied.

Literatuur

- ATZEMA, O.A.L.C., P.P.P. Huigen, A.G.A. DE VOCHT EN C.R. VOLKERS (1987), *De bereikbaarheid van voorzieningen in Noord-Nederland*. Nederlandse Geografische Studies 55. KNAG/FRW RUU, Amsterdam/Utrecht.
- BENELUX STRUCTUURSCHEETS (1996), *Ruimte voor samenwerking, concept mei 1996*.
- BERGSMA, R. (1963), *Op weg naar een nieuw cultuurpatroon*. Assen.
- BORCHERT, J.G. & M. DE KRUYF (1991), *Bevolkingsgroei ter wille van het voorzieningenniveau? Nederlandse Geografische Studies 134*, KNAG, Utrecht.
- CAMSTRA R. (1997), *Waar is Nederland nog leefbaar?* Rooilijn, 30, 2, p 66-72.
- CHAMPION, A.G., ED.(1989), *Counterurbanization; the changing pace and nature of population deconcentration*. Edward Arnold, London.
- CHRISTALLER, W. (1933), *Die Zentralen Orte in S, d-deutschland*, Jena.
- CLOKE, P.J. (1979), *Key settlements in rural areas*. Methuen, London.
- CLOKE, P.J. (1983), *An introduction to rural settlement planning*. Methuen, London.
- CLOUT H.D. (1972), *Rural Geography, an introductory survey*. Pergamon, Oxford.
- CONSTANDSE, A.K. (1960), *Het dorp in de IJsselmeerpolders*. Zwolle.
- COPPACK, PH. M. (1988), *Reflections on the role of amenity in the evolution of the urban field*. Geografiska Annaler, 70 B, 3, p. 353-361
- COX, K. R. (1972), *Man, Location and Behavior. An introduction to Human Geography*. J. Wiley, New York.
- DAUVELLIER (1994), *Kijken door een denkraam: ruimtelijke kwaliteit in de volgende, groene eeuw*. In: J.N.H. Elerie & C.A.M. Fleischer-van Rooijen (red.), *Omstreden ruimte; een discussie over de toekomst van het landelijk gebied*. REGIO-project, Groningen.
- DE BAKKER, D.H. (1989), *Ruraal nederzettingenpatroon en beleid: ontwikkelingen in Zuidwest-Friesland*. Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht. Utrecht.
- DE HAAN, H. & A. NOOY (1985), *Rurale sociologie in Nederland; ontwikkelingen in de jaren zeventig*. Sociologisch Jaarboek p. 11-24.
- DE PATER, B. EN H.H. VAN DER WUSTEN (1991), *Het geografische huis; de opbouw van een wetenschap*. Dick Coutinho, Bussum.
- DE PATER, B. ET AL (1995), *Eenwording en verbrokkeling; paradox van de regionale dynamiek*. Van Gorcum, Assen.
- DERDE NOTA OVER DE RUIMTELIJKE ORDENING (1977), *deel 3 Nota Landelijke Gebieden*, 's-Gravenhage.
- DE RYNCK, F. (1995) *Dossier. De bestuurskracht en de beleidsproblemen van de kleine landelijke gemeenten in de Westhoek*. Diksmuide, Westhoekoverleg : 63 pp + bijlagen.
- DE RYCNK, F. (1997), *CBO, de organisatie van het binnenlands bestuur in Vlaanderen*. Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap: 220p.
- DE VRIES REILINGH, H.D. (1954), *België, Lotgenoot in de Lage landen*. J.A. Boom & Zn, Meppel.
- DIETVORST A. (1997), *Voorwoord Seminar Streekontwikkeling*. Rabobank Academie Seminar Streekontwikkeling.
- DRIESSEN, P.P.I., P. GLASBERGEN, P.P.P. HUIGEN & F. HIJMANS VAN DEN BERGH (1995), *Vernieuwing van het landelijk gebied; Een verkenning van strategieën voor een gebiedsgerichte aanpak*. VUGA, 's-Gravenhage.
- DROOGLEEVER FORTUIJN, J.C. (1996), *Meer en minder mobiel tegelijk; de dubbele doelstelling van mobiliteits- en emancipatiebeleid*. Stedebouw & RUIMTELIJKE ORDENING, 77, 6, P. 16-19.
- ELERIE, H. (1990), *Oost-Drenthe; het leven op het platteland drijft op twee kurken: de auto en de diepvries*. In: *Het leven in kleine kernen; impressies van bewoners en waarnemers*. RPD, 's-Gravenhage.
- ENIG PROGRAMMERINGSDOCUMENT (1995), *Goedgekeurd 5B-programma voor de Westhoek bij Beschikking van de Commissie*. Europese Commissie.
- FIELDING, A. (1993), *Migration and the metropolis: an empirical and theoretical analysis of inter-regional migrations to and from South East England*. Progress in Planning, vol 39, p. 71-166. Pergamon Press, Oxford.
- GALL, J.C. ET AL (1977), *Leefbaarheid in kleine kernen*. Rijksuniversiteit Leiden, Leiden.
- GALL, J.C. (1978), *Dorpsleven; een onderzoek naar de leefbaarheid in kernen in Zuid-Holland-Zuid*. Vakgroep sociale en organisatiepsychologie Rijksuniversiteit Leiden, Leiden.
- GALL, J.C. (1983), *Welbevinden, attributie en migra-*

- tie. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden, Leiden.
- GALL, I.C. (1984), *A comparison between objective and subjective measures of quality of life*. In: G. Clark, J.G. Groenendijk & F. Thissen (eds.), *The changing countryside*. Geo Books, Norwich, p. 163-169.
- GALLE, M.M.A. & F. DE KUIJER (1988), *Rondetafelconferentie over sociaal-ruimtelijk isolement*. Studierapport 47, Rijksplanologische Dienst, 's-Gravenhage.
- GOM WEST-VLAANDEREN (1994) *Ontwikkelingstrategie voor de Westhoek: doelstellingen en taakstellingen*. Brugge, GOM: 36pp.
- GOM WEST-VLAANDEREN (1996) *Beleidsnota GOM West-Vlaanderen*. Strategie en hefboomen. Brugge, GOM: 73pp.
- GOOSSENS M. EN H. VAN DER HAEGEN (1972), *De invloedssferen der centra en hun activiteitenstructuren*. S. 1., Nationaal comité voor de geografie.
- GROOT, I.P. (1972), *Kleine plattelandskernen in de Nederlandse samenleving; schaalvergroting en dorpsbinding*. Proefschrift Landbouwhogeschool Wageningen.
- GROOT, I.P. (1974), *Het kleine dorp. Overlevingskansen van en perspectieven voor dorpen en buurtschappen in Nederland*. Keuning, Baarn.
- GROOT, I.P. (1979), *Kleine rurale kernen*. In: F. Grönfeld (red.) *Gebouwde omgeving, neerslag van onze samenleving*. Alphen a/d Rijn, p. 120-142 en 214-220.
- GROOT, I.P. (1989), *Dorpsbinding en lokaal bewustzijn*. In: P.P.P. Huigen & M.C.H.M. Van der Velden (red.) *De achterkant van verstedelijkt Nederland*. NGS 89, KNAG/FRW RUU, Utrecht, p. 109-118.
- HÄGERSTRAND, T. (1970), *What about people in regional science?* Paper presented at the 9th European Congress of regional Science Association, vol 24, p. 7-21.
- HAMNETT, C. (1979), *Area-based explanations: a critical appraisal*. In: D.T. Herbert & D.M. Smith (eds.), *Social Problems and the City*. Geographical perspectives. Oxford: University Press, p 244-260.
- HENDERIKX, P.A. (1991), *Dorpen in de Scheldedelta van de vroege middeleeuwen tot circa 1300*. In: K. Bos, J. van Damme en A. de Klerk (red.), *Dorpen in Zeeland*. Stichting NRI, Middelburg, p. 14-34.
- HOHENBERG, P.M. & L.H. LEES (1985), *The making of urban Europe 1000-1950*. Harvard University Press, Cambridge (Mass.) / London.
- HOOIMEIJER, P. & R. NIJSTAD (1996), *De Randstad als 'roltrap-regio'*. *Geografie*, 5, 2, p 4-8.
- HUIGEN, P.P.P. (1986), *Binnen of buiten bereik? Een sociaal-geografisch onderzoek in Zuidwest-Friesland*. Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht / Nederlandse Geografische Studies 7. KNAG / FRW RUU, Amsterdam/Utrecht.
- HUIGEN, P.P.P. (1996), *Verliest het platteland zijn streken?* Oratie Rijksuniversiteit Groningen. Groningen.
- HUIGEN, P.P.P. & M.C.H.M. VAN DER VELDEN (1989), *De achterkant van verstedelijkt Nederland; de positie en functie van de landelijke gebieden in de Nederlandse samenleving*. Nederlandse Geografische Studies 89. KNAG/FRW RUU, Utrecht.
- KESTELOOT, C. M.M.V. H. VANDENBROECKE, H. VAN DER HAEGEN, D. VANNESTE & E. VAN HECKE (1996), *Atlas van achtergestelde buurten in Vlaanderen en Brussel*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel.
- KESTELOOT, C. & W. DE LANNOY (1990), *Het scheppen van sociaal-ruimtelijke ongelijkheden in de stad*. In: Werkgroep Mort-Subite, *Barsten in België*. Berchem: EPO.
- KLERCK, D. DE (1993), *Globale situering van de plattelandsproblematiek*. In: *De Aardrijkskunde*, nr. 1-2, pp. 7-22.
- KNIPPENBERG, H. & B. DE PATER (1988), *De eenwording van Nederland; schaalvergroting en integratie sinds 1800*. SUN, Nijmegen.
- LAAN, L. VAN DER (1992), *Arbeidskwaliteit geen garantie voor lage werkloosheid*. *Geografie*, 1, 5, p. 36-39.
- LAMB, R. (1975), *Metropolitan Impacts on Rural America*; Thesis. University of Chicago, Chicago Ill.
- LAMBOOY, J.G. (1984), *Regionale ontwikkeling*. Voorstudie Programmeringsoverleg Ruimtelijk Onderzoek. PRO, Den Haag.
- LEWIS, G. (1992), *Counterurbanization and social change in rural Britain*. In: P. Huigen, L. Paul & K. Volkers (eds.), *The changing function and position of rural areas in Europe*. Netherlands Geographical Studies 153. KNAG/FRW RUU, Utrecht, p.61-74.
- LHERMITTE, K. (1996), *Het platteland in Vlaanderen: Belgische toestanden?* In: J.N.H. Elerie & P.P.P. Huigen (red), *De verstedelijking van het platteland; na mij de deur dicht!*. LVKK, REGIO-Project, Groningen, p. 34-40.
- MAK, G. (1996), *Hoe God verdween uit Jorwerd*. *Atlas*, Amsterdam/Antwerpen.
- MINISTERIE VAN VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT (1997) *Platteland vernieuwing: sociale en culturele ontwikkelingen*. Rijswijk, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport :28pp.

- MITCHEL, G.D. (1950) *Depopulation and rural social structure*. Sociological review, 62.
- MOSELEY, M.J. (1979), *Accessibility: the rural challenge*. Methuen & Co Ltd., London.
- MUSTERD, S. (1990), *Notitie monitorsystemen*. Interne notitie Instituut voor Sociale Geografie Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- MUSTERD, S. (1996), *Ruimtelijke segregatie en sociale effecten*. Oratie Universiteit van Amsterdam. Van Gorcum, Assen.
- MUSTERD, S. & D. VAN DER VAART (1997), *Startnotitie Geïntegreerd Ruimtegebruik*. AME, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- MUSTERD, S. EN W. OSTENDORF (1997) *Armoede in Nederland: vrees en feit*, Rooilijn 30, 3: 114-21.
- OSTENDORF, W.J.M. & J. VIJGEN (1982), *Segregatie en sociale integratie. De spreiding van bevolking binnen dynamische stadsgewesten*. In: Geografisch Tijdschrift pp 368-380.
- PARSONS, T. (1960), *The principle structures of community*. In: T. Parsons, Structure and process in modern societies, The Free Press, New York, p. 250-279.
- PHILIPS, D. & A. WILLIAMS (1984), *Rural Britain, a social geography*. Basil Blackwell, Oxford.
- PLATFORM (1997), *Extern magazine over het beleidsterrein van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*. 's Gravenhage, Ministerie van LNV 13(10) : 28pp.
- PROMOTIECAMPAGNE VOOR DE WESTHOEK (1997), *Persconferentie. Veurne, Gebiedswerking Toerisme en Recreatie Westhoek*, 28 oktober 1997
- PROVINCIE FRIESLAND (1994), *Streekplan Friesland*, Leeuwarden.
- PROVINCIE ZEELAND (diverse jaren), *Kwalitatief woningonderzoek*. Provincie Zeeland, directie Ruimte, Milieu en Water, Middelburg.
- PROVINCIE ZEELAND (1996), *Streekplan Zeeland*, Middelburg.
- RIJKSPANOLOGISCHE DIENST (1997A), *Ruimtelijke Verkenningen 1997*, Den Haag.
- RIJKSPANOLOGISCHE DIENST (1997B), *Landelijke gebieden en Europa*. Eindrapport van het LG&E-project. Ministerie VROM/RPD. Den Haag.
- RISO (1988), *De steden en dorpen van de Westhoek in cijfers en kaarten*. Samenlevingsopbouw Veurne-Diksmuide i.s.m. RISO West-Vlaanderen en het provinciebestuur, Woumen.
- RUIMTELIJK STRUCTUURPLAN VLAANDEREN (1996), *Ontwerp, document voor het openbaar onderzoek*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- RUIMTELIJK STRUCTUURPLAN WEST-VLAANDEREN (1997), *Deelgebied zone zuidwest; Voorontwerp*. Westvlaams Economisch Studiebureau, Brugge.
- SAAL, C.D. (1964), *Het platteland*. In: J.S. van Hessen et al, Wegwijzer in de sociologie. J.H. de Bussy, Amsterdam, p. 209-234.
- STICHTING RECREATIE KIC (1996).
- TERLOUW, J. (1997), *Wetenschap en politiek: Living apart together*. AME Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- THE CORK DECLARATION (1996) *European conference on rural development*. Ireland, Cork : 7-9 november.
- THISSEN, F. (1991A), *De woonfunctie in landelijk Nederland in de toekomst*. In: Woonmilieu in perspectief; de kwaliteit van de gebouwde omgeving in de toekomst. Delwel, 's-Gravenhage, p. 91-98.
- THISSEN, F. (1991B), *Ruimtelijke keuzevrijheid op het platteland. Een onderzoek naar de deelname van bewoners aan maatschappelijke activiteiten en het voorkomen van sociaal-ruimtelijk isolement in Oost Zeeuwsch-Vlaanderen*. Amsterdamse Sociaal-Geografische Studies 36. Instituut voor Sociale Geografie Universiteit van Amsterdam. Amsterdam.
- THISSEN, F. (1994), *Ontwikkelingen kernenpatroon Zeeland 1971-1993; een studie naar de ontwikkeling van het Zeeuwse bewoningspatroon en het gevoerde spreidingsbeleid*. Amsterdamse Sociaal-Geografische Studies 50, Instituut voor Sociale Geografie UvA, Amsterdam.
- THISSEN, F. (1995), *Bewoners en nederzettingen in Zeeland: op weg naar een nieuwe verscheidenheid*. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam. Nederlandse Geografische Studies 191. KNAG/FRW UvA, Utrecht/Amsterdam, 237 p.
- THISSEN, F. (1996), *De verstedelijking van het platteland: dorpen en hun bewoners naar een nieuwe verscheidenheid*. In: J.N.H. Elerie & P.P.P. Huigen (red), De verstedelijking van het platteland; na mij de deur dicht!. LVKK, REGIO-Project, Groningen, p. 20-33.
- VANCE, I.E. JR (1966), *Housing the worker: the employment structure as a force in urban structure*. ECONOMIC GEOGRAPHY, P. 294-235.
- VAN DAM, F. & P.P.P. HUIGEN (1994), *Economische dragers van het platteland*. In: H. Elerie & C.A.M. Fleischer-van Rooijen (red.), Omstreden ruimte; een discussie over de toekomst van het landelijk gebied. REGIO-project, Groningen, p. 40-54.
- VAN DAM, F. (1995), *Meer voor minder. Schaalverandering en bereikbaarheid van voorzie-*

- ningen in landelijke gebieden in Nederland. Academisch proefschrift Universiteit Utrecht. Nederlandse Geografische Studies 188. KNAG/FRW UvA, Utrecht.
- VAN HECKE, E., M.M.V. H. VAN DER HAEGEN (1997), *Hierarchie van stedelijke kernen in Vlaanderen*. Instituut voor Sociale en Economische Geografie, Leuven.
- VAN DER HAEGEN H., M.PATTYN, S.ROUSSEAU (1981) *Statistisch Tijdschrift, Spreiding en relatiepatroon van de Belgische Nederzettingen in 1980*, 5-6 : 256 - 283
- VAN DER PLOEG, I.D. (1997), *Landbouw. Seminar Streekontwikkeling Rabobank Academie*.
- VAN ENGELSDORP GASTELAARS, R. (1994a), *Zeeland: Groen hart binnen een verstedelijkte Delta*. Acta Geographica Lovaniensia, Vol 34, p. 571-577.
- VAN ENGELSDORP GASTELAARS, R. (1994b), *Recreëren op het platteland in 2010*. In: H. Harsema (red.); Essays over vormgeving en inrichting, Landinrichtingsdienst, Utrecht, 1994, p. 27-35.
- VAN ENGELSDORP GASTELAARS, R. (1995), *Territoriale binding en bestuurlijke organisatie op laag schaalniveau*. Amsterdam: AME. Notitie in opdracht van het Min. BiZa. 16 pp
- VAN ENGELSDORP GASTELAARS, R. (1996), *Drenthe als woongebied: leegte als kwaliteit*. In: H. Hekkema (red.), Het platteland is dood, leve het platteland. Borger. p. 8-17.
- VAN ENGELSDORP GASTELAARS, R. & I. MAAS-DROOGLEEVER FORTUIJN (1976), *Tijdsbesteding en ruimtelijk bereik van 'Groene weduwen'*. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 67, 2, p. 114-118.
- VAN ENGELSDORP GASTELAARS, R. VAN & W. OSTENDORF (1986), *The Dutch urban system in transition: from a productive to a consumptive order?* In: J.G. Borchert et al (eds.), Urban systems in transition. Netherlands Geographical Studies 16. KNAG / FRW RUU, Amsterdam/Utrecht, p. 231-242.
- VAN ENGELSDORP GASTELAARS, R., W. OSTENDORF & S. DE VOS (1980), *Typologieën van Nederlandse gemeenten naar stedelijkheidsgraad*. Monografieën Volkstelling 1971, 15 B. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage.
- VAN ENGELSDORP GASTELAARS, R. & W.G.M. SALET (1996), *Strategische keuzen voor ruimtelijke ontwikkeling*. AME Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- VAN GELDER W.T. (1997) *Voorwoord in Zomeruniversiteit Zeeland: Plattelandsvernieuwing : kwaliteit als ontwikkelingsstrategie*. Zeeland, Internationale Schelde Faculteit : 47pp.
- VAN GORCUM, E., P.P.P. HUIGEN & F. THISSEN (1990), *Monitoring, Evaluatie en Planningsstrategieën met betrekking tot sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen in Plattelandsgebieden; verslag van een vooronderzoek*. STEPPO/Instituut voor Sociale Geografie UvA, Utrecht/Amsterdam.
- VANHOVE, N., J. THEYS (1990) *West-Vlaanderen 2000*. Een strategie voor economische ontwikkeling. Brugge, WES : 467pp.
- VANNESTE, O. (1991), *Verzamelde toespraken 1990 - 1996*, De Westhoek, een economische evaluatie.
- VANNESTE, D. (1994), *West-Vlaanderen: economische reputatie en stedelijke polarisatie*. Acta Geographica Lovaniensia, Vol 34, p. 559-570
- VAN WISSEN, L., N. VAN DER GAAG EN E. VAN IMHOFF (1997), *Demografische ontwikkelingen in Europa*. In: N. van Nimwegen & G. Beets (red). Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 1997. NIDI rapport no 50. NIDI, Den Haag.
- VERRIPS, I. (1978), *En boven de polder de hemel; een antropologische studie van een Nederlands dorp, 1850-1971*. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- VIAENE, J. E.A. (1997) *Doelstelling 5B-programma 'Westhoek-middenkust-zeevisserijgebied'*. Evaluatieverslag halfweg 1994-1997. Gent, Universiteit Gent.
- VINEX, VIERDE NOTA OVER DE RUIMTELIJKE ORDENING EXTRA (1990), *deel I: ontwerp - planologische kernbeslissing*. Ministerie VROM, 's-Gravenhage.
- VLAAMSE GEMEENSCHAP (1997), *Aanbevelingen en Suggesties voor leefbare (sociale) woonprojecten*, Brussel, Afdeling Woonbeleid : 15pp.
- VON MEYER, H. (1996), *The environment and Sustainable Development in Rural Europe*. Studies on Rural Development and Environment.
- ZONNEVELD, W. (1996), *Grenzen zijn er om overgeslagen te worden: Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen vanuit nationaal en internationaal perspectief*. Planologisch Nieuws, 16, 1, p 56-64.

BIJLAGE 1 : Databestand Westhoek

Figuur B.1.1

INWONERSAANTAL EN EVOLUTIE

Naam	Aantal inwoners				Ontwikkeling aantal inwoners		
	1970	1981	1991	1996	70-81 %	81-91 %	91-96 %
Beerst	1271	1062	1024	1009	-16,44%	-3,58%	-1,46%
Diksmuide (+ Esen en Kaaskerke)	6669	7073	7296	7278	6,06%	3,15%	-0,25%
Keiem	1158	1005	1051	1166	-13,21%	4,58%	10,94%
Lampernisse	206	193	178	180	-6,31%	-7,77%	1,12%
Leke	1310	1180	1094	1069	-9,92%	-7,29%	-2,29%
Nieuwkapelle	529	430	385	374	-18,71%	-10,47%	-2,86%
Oostkerke	316	290	318	310	-8,23%	9,66%	-2,52%
Oudekapelle	181	129	105	154	-28,73%	-18,60%	46,67%
Pervijze	1060	938	877	884	-11,51%	-6,50%	0,80%
St. Jacobskapelle	138	118	131	106	-14,49%	11,02%	-19,08%
Stuivekenskerke	147	166	150	158	12,93%	-9,64%	5,33%
Vladslo	1580	1384	1322	1250	-12,41%	-4,48%	-5,45%
Woumen	1404	1366	1328	1307	-2,71%	-2,78%	-1,58%
Gemeente Diksmuide	15969	15334	15259	15245	-3,98%	-0,49%	-0,09%
Houthulst	3563	3517	3397	3435	-1,29%	-3,41%	1,12%
Jonkershove	1433	1331	1271	1284	-7,12%	-4,51%	1,02%
Klerken	1822	1790	1930	1955	-1,76%	7,82%	1,30%
Merkem	2386	2231	2193	2236	-6,50%	-1,70%	1,96%
Gemeente Houthulst	9204	8869	8791	8910	-3,64%	-0,88%	1,35%
Bovekerke	1044	1026	985	966	-1,72%	-4,00%	-1,93%
Koekelare	6449	6288	6466	6776	-2,50%	2,83%	4,79%
Zande	314	292	292	295	-7,01%	0,00%	1,03%
Gemeente Koekelare	7807	7606	7743	8037	-2,57%	1,80%	3,80%
Handzame	3184	3149	3127	3087	-1,10%	-0,70%	-1,28%
Kortemark	5904	6158	6102	6071	4,30%	-0,91%	-0,51%
Werken	1309	1063	1040	1040	-18,79%	-2,16%	0,00%
Zarren	2240	2172	2012	2088	-3,04%	-7,37%	3,78%
Gemeente Kortemark	12637	12542	12281	12286	-0,75%	-2,08%	0,04%
Lo	1124	1076	1085	1099	-4,27%	0,84%	1,29%
Noordschote	422	317	311	327	-24,88%	-1,89%	5,14%
Pollinkhove	802	677	629	618	-15,59%	-7,09%	-1,75%
Reninge	1226	1120	1103	1137	-8,65%	-1,52%	3,08%
Gemeente Lo-Reninge	3574	3190	3128	3181	-10,74%	-1,94%	1,69%
Dranouter	805	773	739	720	-3,98%	-4,40%	-2,57%
Kemmel	1291	1148	1155	1155	-11,08%	0,61%	0,00%
De Klijte	457	407	508	528	-10,94%	24,82%	3,94%
Loker	675	668	716	609	-1,04%	7,19%	-14,94%
Nieuwerkerke	1825	1671	1471	1553	-8,44%	-11,97%	5,57%
Westouter	1291	1350	1473	1452	4,57%	9,11%	-1,43%
Wijtschate	2354	2220	2161	2143	-5,69%	-2,66%	-0,83%
Wulvergem	332	298	290	285	-10,24%	-2,68%	-1,72%
Gemeente Heuvelland	9030	8535	8513	8445	-5,48%	-0,26%	-0,80%
Boezinge	2076	2159	2192	2164	4,00%	1,53%	-1,28%
Brielen	736	628	608	608	-14,67%	-3,18%	0,00%
Dikkebus	1266	1636	1540	1459	29,23%	-5,87%	-5,26%
Elverdinge	1583	1813	2188	1927	14,53%	20,68%	-11,93%
Hollebeke	706	678	615	635	-3,97%	-9,29%	3,25%
Ieper	19089	19013	19850	20251	-0,40%	4,40%	2,02%
St. Jan	1000	1068	1053	1053	6,80%	-1,40%	0,00%
Vlamertinge	3672	3681	3666	3709	0,25%	-0,41%	1,17%
Voormezele	1081	993	943	898	-8,14%	-5,04%	-4,77%
Zillebeke	1826	2055	2168	2199	12,54%	5,50%	1,43%
Zuidschote	394	407	373	373	3,30%	-8,35%	0,00%
Gemeente Ieper	33429	34131	35196	35276	2,10%	3,12%	0,23%
Bikschote	690	568	538	360	-17,68%	-5,28%	-33,09%
Langemark	4804	4744	4867	5257	-1,25%	2,59%	8,01%
Poelkapelle	1941	1782	1959	1978	-8,19%	9,93%	0,97%
Gemeente Langemark	7435	7094	7364	7595	-4,59%	3,81%	3,14%
Mesen	1105	1047	1048	998	-5,25%	0,10%	-4,77%

INWONERSAANTAL EN EVOLUTIE

Gemeente Mesen	1105	1047	1048	998	-5,25%	0,10%	-4,77%
Krombeke	836	758	743	728	-9,33%	-1,98%	-2,02%
Poperinge	12671	12781	12474	12717	0,87%	-2,40%	1,95%
Proven	1437	1425	1361	1366	-0,84%	-4,49%	0,37%
Reningelst	1566	1471	1405	1392	-6,07%	-4,49%	-0,93%
Roesbrugge-Haringe	1479	1246	1237	1101	-15,75%	-0,72%	-10,99%
Watou	2382	2164	2060	1973	-9,15%	-4,81%	-4,22%
Gemeente Poperinge	20371	19845	19280	19277	-2,58%	-2,85%	-0,02%
Oostvleteren	1377	1250	1203	1166	-9,22%	-3,76%	-3,08%
Westvleteren	1368	1186	1090	1070	-13,30%	-8,09%	-1,83%
Woesten	1340	1250	1327	1376	-6,72%	6,16%	3,69%
Gemeente Vleteren	4085	3686	3620	3612	-9,77%	-1,79%	-0,22%
Geluwe	5884	5683	5981	5884	-3,42%	5,24%	-1,62%
Wervik	12672	12391	11975	11947	-2,22%	-3,36%	-0,23%
Gemeente Wervik	18556	18074	17956	17831	-2,60%	-0,65%	-0,70%
Beselare	2344	2389	2362	2401	1,92%	-1,13%	1,65%
Geluveld	1532	1494	1416	1437	-2,48%	-5,22%	1,48%
Passendale	3135	3107	3017	2950	-0,89%	-2,90%	-2,22%
Zandvoorde	653	537	499	499	-17,76%	-7,08%	0,00%
Zonnebeke	3539	3591	3700	4063	1,47%	3,04%	9,81%
Gemeente Zonnebeke	11203	11118	10994	11350	-0,76%	-1,12%	3,24%
Alveringem	1994	1708	1631	1588	-14,34%	-4,51%	-2,64%
Beveren (+ Beverenkalsijde)	983	788	696	652	-19,84%	-11,68%	-6,32%
Gyverinkhove	390	367	305	304	-5,90%	-16,89%	-0,33%
Hoogstade	457	370	366	352	-19,04%	-1,08%	-3,83%
Izenberge	485	399	400	377	-17,73%	0,25%	-5,75%
Leisele	887	796	801	791	-10,26%	0,63%	-1,25%
Stavele	835	721	651	676	-13,65%	-9,71%	3,84%
Gemeente Alveringem	6031	5149	4850	4740	-14,62%	-5,81%	-2,27%
Adinkerke	2577	2465	2506	2605	-4,35%	1,66%	3,95%
De Panne	6985	6931	7204	7396	-0,77%	3,94%	2,67%
Gemeente De Panne	9562	6931	9710	10001	-27,52%	40,10%	3,00%
Koksijde	7180	8397	10706	11368	16,95%	27,50%	6,18%
Oostduinkerke	3711	4896	6661	7446	31,93%	36,05%	11,79%
Wulpen	669	338	372	550	-49,48%	10,06%	47,85%
Gemeente Koksijde	11560	13631	17739	19364	17,92%	30,14%	9,16%
Nieuwpoort	7242	7250	8722	9434	0,11%	20,30%	8,16%
Ramskapelle	648	531	496	486	-18,06%	-6,59%	-2,02%
St.-Joris	383	304	270	300	-20,63%	-11,18%	11,11%
Gemeente Nieuwpoort	8273	8085	9488	10220	-2,27%	17,35%	7,72%
Avekapelle	427	336	305	317	-21,31%	-9,23%	3,93%
Beauvoorde	898	678	653	711	-24,50%	-3,69%	8,88%
Boitshoeke	101	100	100	83	-0,99%	0,00%	-17,00%
Bulskamp	657	658	691	669	0,15%	5,02%	-3,18%
De Moeren	164	171	133	120	4,27%	-22,22%	-9,77%
Eggewaartskapelle	249	199	201	181	-20,08%	1,01%	-9,95%
Houtem	875	733	714	709	-16,23%	-2,59%	-0,70%
Steenkerke	475	414	462	463	-12,84%	11,59%	0,22%
Veurne	7556	7634	7847	8282	1,03%	2,79%	5,54%
Zoutenaie	31	18	14	18	-41,94%	-22,22%	28,57%
Gemeente Veurne	11433	10941	11120	11553	-4,30%	1,64%	3,89%
Westhoek totaal	201264	195808	204080	207921	-2,71%	4,22%	1,88%
West-Vlaanderen	1054431	1079253	1106829	1122849	2,30%	2,49%	1,43%
Vlaams Gewest	5416583	5630129	5768925	5898824	3,79%	2,41%	2,20%

AANTAL GEZINNEN EN EVOLUTIE

Naam	Aantal gezinnen				Ontwikkeling aantal gezinnen		
	1970	1981	1991	1996	70-81 %	81-91 %	91-96 %
Beerst	365	346	372	376	-5,21%	7,51%	1,08%
Diksmuide (+ Esen en Kaaskerke)	1976	2349	2659	2913	18,88%	13,20%	9,55%
Keiem	315	337	386	429	6,98%	14,54%	11,14%
Lampernisse	66	67	60	71	1,52%	-10,45%	18,33%
Leke	375	394	398	426	5,07%	1,02%	7,04%
Nieuwkapelle	156	146	143	135	-6,41%	-2,05%	-5,59%
Oostkerke	93	95	107	104	2,15%	12,63%	-2,80%
Oudekapelle	57	46	39	53	-19,30%	-15,22%	35,90%
Pervijze	291	299	317	320	2,75%	6,02%	0,95%
St. Jacobskapelle	39	39	48	38	0,00%	23,08%	-20,83%
Stuivekenskerke	43	51	49	53	18,60%	-3,92%	8,16%
Vladslo	442	450	462	463	1,81%	2,67%	0,22%
Woumen	403	431	457	458	6,95%	6,03%	0,22%
Gemeente Diksmuide	4621	5050	5497	5839	9,28%	8,85%	6,22%
Houthulst	1111	1175	1256	1142	5,76%	6,89%	-9,08%
Jonkershove	426	445	476	593	4,46%	6,97%	24,58%
Klerken	545	580	662	677	6,42%	14,14%	2,27%
Merkem	687	709	764	733	3,20%	7,76%	-4,06%
Gemeente Houthulst	2769	2909	3158	3145	5,06%	8,56%	-0,41%
Bovekerke	334	330	350	384	-1,20%	6,06%	9,71%
Koekelare	1882	2105	2372	2550	11,85%	12,68%	7,50%
Zande	87	84	96	111	-3,45%	14,29%	15,63%
Gemeente Koekelare	2303	2519	2818	3045	9,38%	11,87%	8,06%
Handzame	865	1027	1108	1215	18,73%	7,89%	9,66%
Kortemark	1687	1988	2114	2305	17,84%	6,34%	9,04%
Werken	370	342	360	410	-7,57%	5,26%	13,89%
Zarren	632	706	712	780	11,71%	0,85%	9,55%
Gemeente Kortemark	3554	4063	4294	4710	14,32%	5,69%	9,69%
Lo	366	380	417	416	3,83%	9,74%	-0,24%
Noordschote	117	104	107	117	-11,11%	2,88%	9,35%
Pollinkhove	235	231	234	226	-1,70%	1,30%	-3,42%
Reninge	310	319	341	359	2,90%	6,90%	5,28%
Gemeente Lo-Reninge	1028	1034	1099	1118	0,58%	6,29%	1,73%
Dranouter	233	239	254	257	2,58%	6,28%	1,18%
Kemmel	404	395	431	449	-2,23%	9,11%	4,18%
De Klijte	131	132	178	190	0,76%	34,85%	6,74%
Loker	199	201	261	231	1,01%	29,85%	-11,49%
Nieuwkerke	564	555	539	592	-1,60%	-2,88%	9,83%
Westouter	367	435	502	528	18,53%	15,40%	5,18%
Wijtschate	687	729	739	776	6,11%	1,37%	5,01%
Wulvergem	106	103	110	108	-2,83%	6,80%	-1,82%
Gemeente Heuvelland	2691	2789	3014	3131	3,64%	8,07%	3,88%
Boezinge	580	688	746	760	18,62%	8,43%	1,88%
Brielen	223	226	206	200	1,35%	-8,85%	-2,91%
Dikkebus	376	502	524	538	33,51%	4,38%	2,67%
Elverdinge	457	562	726	666	22,98%	29,18%	-8,26%
Hollebeke	211	237	224	230	12,32%	-5,49%	2,68%
Ieper	6103	6873	7578	7916	12,62%	10,26%	4,46%
St. Jan	288	343	370	370	19,10%	7,87%	0,00%
Vlamertinge	1097	1212	1318	1355	10,48%	8,75%	2,81%
Voormezele	313	330	327	324	5,43%	-0,91%	-0,92%
Zillebeke	532	657	741	783	23,50%	12,79%	5,67%
Zuidschote	115	134	130	135	16,52%	-2,99%	3,85%
Gemeente Ieper	19089	11764	12890	13277	-38,37%	9,57%	3,00%
Bikschote	195	184	195	129	-5,64%	5,98%	-33,85%
Langemark	1392	1561	1745	1950	12,14%	11,79%	11,75%
Poelkapelle	584	595	680	704	1,88%	14,29%	3,53%
Gemeente Langemark	2171	2340	2620	2783	7,78%	11,97%	6,22%
Mesen	339	359	380	379	5,90%	5,85%	-0,26%

AANTAL GEZINNEN EN EVOLUTIE

Gemeente Mesen	339	359	380	379	5,90%	5,85%	-0,26%
Krombeke	238	242	262	273	1,68%	8,26%	4,20%
Poperinge	3844	4205	4523	4791	9,39%	7,56%	5,93%
Proven	403	451	482	478	11,91%	6,87%	-0,83%
Reningelst	430	460	500	501	6,98%	8,70%	0,20%
Roesbrugge-Haringe	434	429	464	443	-1,15%	8,16%	-4,53%
Watou	732	718	738	726	-1,91%	2,79%	-1,63%
Gemeente Poperinge	6081	6505	6969	7212	6,97%	7,13%	3,49%
Oostvleteren	394	383	400	410	-2,79%	4,44%	2,50%
Westvleteren	365	351	367	380	-3,84%	4,56%	3,54%
Woesten	417	409	484	501	-1,92%	18,34%	3,51%
Gemeente Vleteren	1176	1143	1251	1291	-2,81%	9,45%	3,20%
Geluwe	1738	1916	2128	1994	10,24%	11,06%	-6,30%
Wervik	4136	4406	4532	4881	6,53%	2,86%	7,70%
Gemeente Wervik	5874	6322	6660	6875	7,63%	5,35%	3,23%
Beselare	715	795	873	907	11,19%	9,81%	3,89%
Geluveld	490	517	547	577	5,51%	5,80%	5,48%
Passendale	891	953	1028	1048	6,96%	7,87%	1,95%
Zandvoorde	191	187	190	173	-2,09%	1,60%	-8,95%
Zonnebeke	1075	1175	1328	1477	9,30%	13,02%	11,22%
Gemeente Zonnebeke	11203	3627	3966	4182	-67,62%	9,35%	5,45%
Alveringem	569	551	594	677	-3,16%	7,80%	13,97%
Beveren (+ Beverenkalsijde)	332	288	281	331	-13,25%	-2,43%	17,79%
Gyverinkhove	123	127	118	137	3,25%	-7,09%	16,10%
Hoogstade	119	112	119	131	-5,88%	6,25%	10,08%
Izenberge	144	144	148	163	0,00%	2,78%	10,14%
Leisele	295	272	289	317	-7,80%	6,25%	9,69%
Stavele	259	247	239	278	-4,63%	-3,24%	16,32%
Gemeente Alveringem	1841	1741	1788	2034	-5,43%	2,70%	13,76%
Adinkerke	848	865	944	989	2,00%	9,13%	4,77%
De Panne	2531	2752	3320	3610	8,73%	20,64%	8,73%
Gemeente De Panne	3379	3617	4264	4599	7,04%	17,89%	7,86%
Koksijde	2485	3262	4621	3790	31,27%	41,66%	-17,98%
Oostduinkerke	1209	1748	2541	4349	44,58%	45,37%	71,15%
Wulpen	179	112	128	187	-37,43%	14,29%	46,09%
Gemeente Koksijde	11560	5122	7290	8326	-55,69%	42,33%	14,21%
Nieuwpoort	2373	2656	3567	3969	11,93%	34,30%	11,27%
Ramskapelle	181	172	187	194	-4,97%	8,72%	3,74%
St.-Joris	108	91	97	115	-15,74%	6,59%	18,56%
Gemeente Nieuwpoort	2662	2919	3851	4278	9,65%	31,93%	11,09%
Avekapelle	114	112	113	111	-1,75%	0,89%	-1,77%
Beauvoorde	265	238	242	252	-10,19%	1,68%	4,13%
Booitshoeke	29	36	35	33	24,14%	-2,78%	-5,71%
Bulskamp	185	194	210	205	4,86%	8,25%	-2,38%
De Moeren	40	46	44	41	15,00%	-4,35%	-6,82%
Eggewaartskapelle	67	62	69	66	-7,46%	11,29%	-4,35%
Houtem	294	269	276	273	-8,50%	2,60%	-1,09%
Steenkerke	141	126	141	149	-10,64%	11,90%	5,67%
Veurne	2317	2551	2827	3102	10,10%	10,82%	9,73%
Zoutenaai	7	5	5	5	-28,57%	0,00%	0,00%
Gemeente Veurne	3459	3639	3962	4237	5,20%	8,88%	6,94%
Westhoek totaal	85800	67462	75771	80461	-21,37%	12,32%	6,19%
West-Vlaanderen	327115	375981	419997	443005	13,00%	10,48%	5,19%
Vlaams Gewest	1701531	1967826	2203038	2333799	13,53%	10,68%	5,60%

KENGETALLEN

Naam	Code	5b	In onderzoek	Type
Beerst	111	x	x	OK
Diksmuide (incl Esen en Kaaskerke)	112	x	-	RC
Keiem	113	x	x	S
Lampernisse	114	x	x	M
Leke	115	x	x	S
Nieuwkapelle	116	x	x	OK
Oostkerke	117	x	x	S
Oudekapelle	118	x	x	OK
Pervijze	119	x	x	OC
St. Jacobskapelle	1.101	x	x	M
Stuivekenskerke	1.102	x	x	M
Vladslo	1.103	x	-	-
Woumen	1.104	x	-	-
Gemeente Diksmuide	11	x		
Houthulst	121	x	-	-
Jonkershove (annex Woumen)	124	x	-	-
Klerken	122	x	-	-
Merkem	123	x	-	-
Gemeente Houthulst	12	x		
Bovekerke	131	-	x	S
Koekelare	132	-	-	-
Zande	133	-	x	M
Gemeente Koekelare	13	-		
Handzame	141	-	-	-
Kortemark	142	-	-	-
Werken	143	-	x	S
Zarren	144	-	-	-
Gemeente Kortemark	14	-		
Lo	151	x	x	M
Noordschote	152	x	x	OK
Pollinkhove	153	x	x	OK
Reninge	154	x	x	S
Gemeente Lo-Reninge	15	x		
Dranouter	211	-	x	M
Kemmel	212	-	x	M
De Klijte (deel Reningelst)	213	-	x	S
Loker	214	-	x	M
Nieuwkerke	215	-	x	OC
Westouter	216	-	x	M
Wijtschate	217	-	x	OC
Wulvergem	218	-	x	OK
Gemeente Heuvelland	21	-		
Boezinge	221	x	x	S
Brielen	222	x	x	OK
Dikkebus	223	x	x	S
Elverdinge	224	x	-	-
Hollebeke	225	x	x	OK
Ieper	226	x	-	RSC
St. Jan	227	x	-	-
Vlamertinge	228	x	-	-
Voormezele	229	x	x	OK
Zillebeke	2.201	x	x	S
Zuidschote	2.202	x	x	OK
Gemeente Ieper	22	x		
Bikschote	231	x	x	OK
Langemark	232	x	-	-
Poelkapelle	233	x	-	-
Gemeente Langemark	23	x		
Mesen	24	-	x	OC
Gemeente Mesen	24	-		

KENGETALLEN

Krombeke	251	x	x	OK
Poperinge	252	x	-	RC
Proven	253	x	x	S
Reningelst	254	x	x	S
Roesbrugge-Haringe	255	x	x	OC
Watou	256	x	x	OC
Gemeente Poperinge	25	x		
Oostvleteren	261	-	x	OC
Westvleteren	262	-	x	OC
Woesten	263	-	x	S
Gemeente Vleteren	26	-		
Geluwe	271	-	-	-
Wervik	272	-	-	-
Gemeente Wervik	27	-		
Beselare	281	x	-	-
Geluveld	282	x	-	-
Passendale	283	x	-	-
Zandvoorde	284	x	x	OK
Zonnebeke	285	x	-	-
Gemeente Zonnebeke	28	x		
Alveringem	311	-	x	OC
Beveren (+ Beverenkalsijde)	312	-	x	OK
Gyverinkhove	313	-	x	OK
Hoogstade	314	-	x	OK
Izenberge	315	-	x	OK
Leisele	316	-	x	OC
Stavele	317	-	x	OC
Gemeente Alveringem	31	x		
Adinkerke	322	-	-	-
De Panne	321	-	-	RC
Gemeente De Panne	32	-		
Koksijde	331	-	-	RC
Oostduinkerke	332	-	-	-
Wulpen	333	-	x	S
Gemeente Koksijde	33	-		
Nieuwpoort	341	-	-	RC
Ramskapelle	342	-	x	S
St.-Joris	343	-	-	-
Gemeente Nieuwpoort	34	-		
Avekapelle	351	x	x	OK
Beauvoorde	352	x	x	M
Booitshoeke	353	x	x	OK
Bulskamp	354	x	x	S
De Moeren	355	x	-	-
Eggewaartskapelle	356	x	x	OK
Houtem	357	x	x	OK
Steenkerke	358	x	x	S
Veurne	359	x	-	RC
Zoutenaie	3.501	x	-	-
Gemeente Veurne	35	x		

LEEFTIJDVERDELING 1991

Naam	Leeftijdsklassen						Totaal
	0-14 j	%	15-64 j	%	65 j en +	%	
Beerst	196	19,50	645	64,18	164	16,32	1005
Diksmuide (+ Esen en Kaaskerke)	1349	18,58	4668	64,31	1242	17,11	7259
Keiem	272	23,37	735	63,14	157	13,49	1164
Lampernisse	37	22,16	104	62,28	26	15,57	167
Leki	150	14,29	675	64,29	225	21,43	1050
Nieuwkapelle	92	25,21	194	53,15	79	21,64	365
Oostkerke	75	22,60	217	67,18	33	10,22	323
Oudekapelle	24	22,02	67	61,47	18	16,51	109
Pervijze	183	20,56	562	63,15	145	16,29	890
St. Jacobskapelle	24	17,39	91	65,94	23	16,67	138
Stuivekenskerke	29	18,35	115	72,78	14	8,86	158
Vladslo	251	19,90	802	63,60	208	16,49	1261
Woumen	222	16,99	813	62,20	272	20,81	1307
Gemeente Diksmuide	2902	19,10	9688	63,75	2606	17,15	15196
Houthulst	585	17,07	2193	63,97	650	18,96	3428
Jonkershove	250	19,47	819	63,79	215	16,74	1284
Klerken	396	20,31	1276	65,44	278	14,26	1950
Merkem	456	20,40	1319	59,02	460	20,58	2235
Gemeente Houthulst	1687	18,96	5607	63,02	1603	18,02	8897
Bovekerke	179	18,19	641	65,14	164	16,67	984
Koekelare	1257	18,63	4354	64,54	1135	16,82	6746
Zande	62	21,45	193	66,78	34	11,76	289
Gemeente Koekelare	1498	18,68	5188	64,70	1333	16,62	8019
Handzame	575	18,66	2009	65,21	497	16,13	3081
Kortemark	1086	17,89	3975	65,49	1009	16,62	6070
Werken	224	20,97	666	62,36	178	16,67	1068
Zarren	350	16,98	1329	64,48	382	18,53	2061
Gemeente Kortemark	2235	18,20	7979	64,98	2066	16,82	12280
Lo	218	19,93	660	60,33	216	19,74	1094
Noordschote	80	24,02	202	60,66	51	15,32	333
Pollinkhove	123	19,97	359	58,28	134	21,75	616
Reninge	243	21,35	633	55,62	262	23,02	1138
Gemeente Lo-Reninge	664	20,87	1854	58,28	663	20,84	3181
Dranouter	142	19,83	456	63,69	118	16,48	716
Kemmel	230	19,83	711	61,29	219	18,88	1160
De Klijte	135	25,47	309	58,30	86	16,23	530
Loker	133	19,19	430	62,05	130	18,76	693
Nieuwkerke	295	19,84	936	62,95	256	17,22	1487
Westouter	321	22,32	924	64,26	193	13,42	1438
Wijtschate	417	19,48	1356	63,33	368	17,19	2141
Wulvergem	56	19,72	176	61,97	52	18,31	284
Gemeente Heuvelland	1729	20,46	5298	62,71	1422	16,83	8449
Boezinge	488	22,06	1427	64,51	297	13,43	2212
Brielen	197	29,32	396	58,93	79	11,76	672
Dikkebus	257	17,42	1017	68,95	201	13,63	1475
Elverdinge	391	18,27	1337	62,48	412	19,25	2140
Hollebeke	112	18,30	388	63,40	112	18,30	612
Ieper	3545	17,86	12611	63,55	3688	18,58	19844
St. Jan	174	16,75	685	65,93	180	17,32	1039
Vlamertinge	761	19,91	2437	63,75	625	16,35	3823
Voormezele	181	19,26	610	64,89	149	15,85	940
Zillebeke	434	19,71	1479	67,17	289	13,12	2202
Zuidschote	67	20,00	220	65,67	48	14,33	335
Gemeente Ieper	6607	18,72	22607	64,05	6080	17,23	35294
Bikschote	124	22,55	341	62,00	85	15,45	550
Langemark	1010	20,21	3166	63,36	821	16,43	4997
Poelkapelle	408	20,72	1250	63,48	311	15,79	1969
Gemeente Langemark	1542	20,52	4757	63,29	1217	16,19	7516
Mesen	197	19,86	630	63,51	165	16,63	992

LEEFTIJDVERDELING 1991

Gemeente Mesen	197	19,86	630	63,51	165	16,63	992
Krombeke	140	19,61	465	65,13	109	15,27	714
Poperinge	2219	17,59	8213	65,11	2183	17,30	12615
Proven	299	21,97	829	60,91	233	17,12	1361
Reningelst	305	21,94	867	62,37	218	15,68	1390
Roesbrugge-Haringe	206	18,71	681	61,85	214	19,44	1101
Watou	364	18,57	1243	63,42	353	18,01	1960
Gemeente Poperinge	3533	18,46	12298	64,25	3310	17,29	19141
Oostvleteren	251	21,43	729	62,25	191	16,31	1171
Westvleteren	200	18,67	681	63,59	190	17,74	1071
Woesten	292	21,35	857	62,65	219	16,01	1368
Gemeente Vleteren	743	20,58	2267	62,80	600	16,62	3610
Geluwe	1208	20,17	3798	63,43	982	16,40	5988
Wervik	2045	17,35	7604	64,53	2135	18,12	11784
Gemeente Wervik	3253	18,30	11402	64,16	3117	17,54	17772
Beselare	480	20,11	1518	63,59	389	16,30	2387
Geluveld	281	19,51	884	61,39	275	19,10	1440
Passendale	534	18,10	1865	63,22	551	18,68	2950
Zandvoorde	97	19,56	297	59,88	102	20,56	496
Zonnebeke	751	18,49	2635	64,89	675	16,62	4061
Gemeente Zonnebeke	2143	18,91	7199	63,52	1992	17,58	11334
Alveringem	295	18,77	979	62,28	298	18,96	1572
Beveren (+ Beverenkalsijde)	100	15,34	413	63,34	139	21,32	652
Gyverinkhove	75	24,67	170	55,92	59	19,41	304
Hoogstade	49	13,46	190	52,20	125	34,34	364
Izenberge	74	19,63	211	55,97	92	24,40	377
Leisele	156	19,77	495	62,74	138	17,49	789
Stavele	149	22,04	395	58,43	132	19,53	676
Gemeente Alveringem	898	18,97	2853	60,27	983	20,76	4734
Adinkerke	481	19,33	1604	64,44	404	16,23	2489
De Panne	963	13,02	4640	62,72	1795	24,26	7398
Gemeente De Panne	1444	14,61	6244	63,15	2199	22,24	9887
Koksijde	1608	14,31	7132	63,47	2497	22,22	11237
Oostduinkerke	1290	17,47	4794	64,92	1300	17,61	7384
Wulpen	104	26,46	236	60,05	53	13,49	393
Gemeente Koksijde	3002	15,79	12162	63,96	3850	20,25	19014
Nieuwpoort	1651	17,73	5878	63,12	1784	19,16	9313
Ramskapelle	101	20,74	327	67,15	59	12,11	487
St.-Joris	53	19,92	179	67,29	34	12,78	266
Gemeente Nieuwpoort	1805	17,93	6384	63,42	1877	18,65	10066
Avekapelle	86	26,46	201	61,85	38	11,69	325
Beauvoorde	135	21,29	375	59,15	124	19,56	634
Booitshoeke	16	19,75	52	64,20	13	16,05	81
Bulskamp	154	21,48	407	56,76	156	21,76	717
De Moeren	26	19,40	96	71,64	12	8,96	134
Eggewaartskapelle	38	20,43	124	66,67	24	12,90	186
Houtem	131	18,45	469	66,06	110	15,49	710
Steenkerke	111	26,43	272	64,76	37	8,81	420
Veurne	1514	18,38	5247	63,70	1476	17,92	8237
Zoutenaie	5	35,71	7	50,00	2	14,29	14
Gemeente Veurne	2216	19,34	7250	63,27	1992	17,39	11458
Westhoek totaal	38098	18,42	131667	63,66	37075	17,92	206840
West-Vlaanderen	101819	18,39	374428	67,61	77536	14,00	553783
Vlaams Gewest	1025207	17,38	3933206	66,68	940411	15,94	5898824

LEEFTIJDVERDELING 1997

Naam	Leeftijdsklassen						Totaal
	0-14 j	%	15-64 j	%	65 j en +	%	
Beerst	203	19,82	682	66,60	139	13,57	1024
Diksmuide (+ Esen en Kaaskerke)	1372	18,80	4816	66,01	1108	15,19	7296
Keiem	235	22,36	678	64,51	138	13,13	1051
Lampernisse	41	23,03	111	62,36	26	14,61	178
Leke	173	15,81	717	65,54	204	18,65	1094
Nieuwkapelle	78	20,26	242	62,86	65	16,88	385
Oostkerke	83	26,10	196	61,64	39	12,26	318
Oudekapelle	18	17,14	71	67,62	16	15,24	105
Pervijze	174	19,84	576	65,68	127	14,48	877
St. Jacobskapelle	21	16,03	99	75,57	11	8,40	131
Stuivekenskerke	26	17,33	113	75,33	11	7,33	150
Vladslo	256	19,36	851	64,37	215	16,26	1322
Woumen	236	17,77	814	61,30	278	20,93	1328
Gemeente Diksmuide	2916	19,11	9966	65,31	2377	15,58	15259
Houthulst	579	17,04	2239	65,91	579	17,04	3397
Jonkershove	238	18,73	844	66,40	189	14,87	1271
Klerken	428	22,18	1238	64,15	264	13,68	1930
Merkem	415	18,92	1340	61,10	438	19,97	2193
Gemeente Houthulst	1660	18,88	5661	64,40	1470	16,72	8791
Bovekerke	175	17,77	639	64,87	171	17,36	985
Koekelare	1241	19,19	4266	65,98	959	14,83	6466
Zande	59	20,21	211	72,26	22	7,53	292
Gemeente Koekelare	1475	19,05	5116	66,07	1152	14,88	7743
Handzame	626	20,02	2051	65,59	450	14,39	3127
Kortemark	1154	18,91	4060	66,54	888	14,55	6102
Werken	190	18,27	679	65,29	171	16,44	1040
Zarren	351	17,45	1329	66,05	332	16,50	2012
Gemeente Kortemark	2321	18,90	8119	66,11	1841	14,99	12281
Lo	206	18,99	656	60,46	223	20,55	1085
Noordschote	68	21,86	196	63,02	47	15,11	311
Pollinkhove	116	18,44	386	61,37	127	20,19	629
Reninge	231	20,94	640	58,02	232	21,03	1103
Gemeente Lo-Reninge	621	19,85	1878	60,04	629	20,11	3128
Dranouter	138	18,67	495	66,98	106	14,34	739
Kemmel	225	19,48	739	63,98	191	16,54	1155
De Klijte	121	23,82	311	61,22	76	14,96	508
Loker	144	20,11	441	61,59	131	18,30	716
Nieuwkerke	288	19,58	928	63,09	255	17,34	1471
Westouter	350	23,76	946	64,22	177	12,02	1473
Wijtschate	421	19,48	1393	64,46	347	16,06	2161
Wulvergem	66	22,76	179	61,72	45	15,52	290
Gemeente Heuvelland	1753	20,59	5432	63,81	1328	15,60	8513
Boezinge	477	21,76	1454	66,33	261	11,91	2192
Brielen	166	27,30	373	61,35	69	11,35	608
Dikkebus	304	19,74	1060	68,83	176	11,43	1540
Elverdinge	475	21,71	1353	61,84	360	16,45	2188
Hollebeke	113	18,37	405	65,85	97	15,77	615
Ieper	3557	17,92	12872	64,85	3421	17,23	19850
St. Jan	178	16,90	739	70,18	136	12,92	1053
Vlamertinge	727	19,83	2406	65,63	533	14,54	3666
Voormezele	185	19,62	624	66,17	134	14,21	943
Zillebeke	457	21,08	1441	66,47	270	12,45	2168
Zuidschote	79	21,18	232	62,20	62	16,62	373
Gemeente Ieper	6718	19,09	22959	65,23	5519	15,68	35196
Bikschote	89	16,54	381	70,82	68	12,64	538
Langemark	943	19,38	3196	65,67	728	14,96	4867
Poelkapelle	429	21,90	1258	64,22	272	13,88	1959
Gemeente Langemark	1461	19,84	4835	65,66	1068	14,50	7364
Mesen	223	21,28	677	64,60	148	14,12	1048

LEEFTIJDVERDELING 1997

Gemeente Mesen	223	21,28	677	64,60	148	14,12	1048
Krombeke	153	20,59	464	62,45	126	16,96	743
Poperinge	2310	18,52	8127	65,15	2037	16,33	12474
Proven	297	21,82	847	62,23	217	15,94	1361
Reningelst	290	20,64	913	64,98	202	14,38	1405
Roesbrugge-Haringe	252	20,37	769	62,17	216	17,46	1237
Watou	391	18,98	1291	62,67	378	18,35	2060
Gemeente Poperinge	3693	19,15	12411	64,37	3176	16,47	19280
Oostvleteren	261	21,70	757	62,93	185	15,38	1203
Westvleteren	194	17,80	713	65,41	183	16,79	1090
Woesten	269	20,27	857	64,58	201	15,15	1327
Gemeente Vleteren	724	20,00	2327	64,28	569	15,72	3620
Geluwe	1226	20,50	3842	64,24	913	15,27	5981
Wervik	2134	17,82	7792	65,07	2049	17,11	11975
Gemeente Wervik	3360	18,71	11634	64,79	2962	16,50	17956
Beselare	487	20,62	1507	63,80	368	15,58	2362
Geluveld	253	17,87	900	63,56	263	18,57	1416
Passendale	575	19,06	1929	63,94	513	17,00	3017
Zandvoorde	85	17,03	330	66,13	84	16,83	499
Zonnebeke	656	17,73	2428	65,62	616	16,65	3700
Gemeente Zonnebeke	2056	18,70	7094	64,53	1844	16,77	10994
Alveringem	290	17,78	1052	64,50	289	17,72	1631
Beveren (+ Beverenkalsijde)	109	15,66	430	61,78	157	22,56	696
Gyverinkhove	61	20,00	185	60,66	59	19,34	305
Hoogstade	44	12,02	205	56,01	117	31,97	366
Izenberge	90	22,50	231	57,75	79	19,75	400
Leisele	144	17,98	532	66,42	125	15,61	801
Stavele	134	20,58	394	60,52	123	18,89	651
Gemeente Alveringem	872	17,98	3029	62,45	949	19,57	4850
Adinkerke	469	18,72	1664	66,40	373	14,88	2506
De Panne	988	13,71	4587	63,67	1629	22,61	7204
Gemeente De Panne	1457	15,01	6251	64,38	2002	20,62	9710
Koksijde	1628	15,21	7045	65,80	2033	18,99	10706
Oostduinkerke	1240	18,62	4372	65,64	1049	15,75	6661
Wulpen	86	23,12	243	65,32	43	11,56	372
Gemeente Koksijde	2954	16,65	11660	65,73	3125	17,62	17739
Nieuwpoort	1562	17,91	5633	64,58	1527	17,51	8722
Ramskapelle	100	20,16	343	69,15	53	10,69	496
St.-Joris	48	17,78	196	72,59	26	9,63	270
Gemeente Nieuwpoort	1710	18,02	6172	65,05	1606	16,93	9488
Avekapelle	68	22,30	203	66,56	34	11,15	305
Beauvoorde	124	18,99	409	62,63	120	18,38	653
Booitshoeke	24	24,00	60	60,00	16	16,00	100
Bulskamp	145	20,98	393	56,87	153	22,14	691
De Moeren	29	21,80	91	68,42	13	9,77	133
Eggewaartskapelle	36	17,91	139	69,15	26	12,94	201
Houtem	136	19,05	470	65,83	108	15,13	714
Steenkerke	142	30,74	281	60,82	39	8,44	462
Veurne	1476	18,81	5079	64,73	1292	16,46	7847
Zoutenaie	4	28,57	8	57,14	2	14,29	14
Gemeente Veurne	2184	19,64	7133	64,15	1803	16,21	11120
Westhoek totaal	38158	18,70	132354	64,85	33568	16,45	204080
West-Vlaanderen	200198	18,09	735754	66,47	170877	15,44	1106829
Vlaams gewest	1036662	17,97	3896609	67,54	835654	14,49	5768925

Naam	BEWOONDE PARTICULIERE WONINGEN				AARD VAN DE WONINGEN (uitgezonderd overige categorieën en niet ingevuld)				PARTICULIERE WONINGEN NAAR BEWONINGSTITEL (exclusief titel onbekend)					
	WOON- GEBOUW		ANDER GEBOUW		EENGEZINSWONING				EIGENAAR		HUURDER			
	BOERDERIJ	%	%	%	open gebouwd %	halfopen gebouwd %	aaneent- gebouwd %	APPAR- TEMENT/ STUDIO	eens- gezins- huis %	appar- temēt %	alle woning- types	eens- gezins- huis %	appar- temēt %	alle woning- types %
	Totaal	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Beerst	370	89,19%	6,76%	4,05%	54,86%	20,54%	20,54%	3,78%	68,65%	2,16%	70,81%	26,49%	1,35%	27,84%
Diksmuide (+ Eesen en Kaaskerke)	2634	90,43%	3,11%	6,45%	32,54%	18,94%	35,35%	12,68%	56,99%	3,11%	60,25%	28,13%	9,42%	37,78%
Kieim	383	89,30%	7,05%	3,66%	60,05%	18,80%	19,06%	1,83%	79,11%	1,57%	80,94%	18,28%	0,26%	18,54%
Lampernisse	58	75,86%	20,69%	3,45%	63,79%	18,97%	13,79%	1,72%	84,48%	1,72%	87,93%	10,34%	0,00%	10,34%
Lede	398	86,93%	8,04%	5,03%	56,53%	16,08%	24,87%	1,76%	80,40%	1,51%	82,41%	14,82%	0,25%	15,33%
Nieuwkapelle	143	95,80%	3,50%	0,70%	46,85%	17,48%	32,87%	2,80%	79,02%	2,10%	81,12%	18,18%	0,70%	18,88%
Oostkerke	107	81,31%	13,08%	5,61%	49,53%	15,89%	30,84%	3,74%	76,64%	2,80%	79,44%	18,69%	0,93%	19,63%
Oudekapelle	39	84,62%	10,26%	5,13%	69,23%	15,38%	10,26%	5,13%	64,10%	2,56%	66,67%	30,77%	2,56%	33,33%
Pervijze	316	84,81%	9,49%	5,70%	41,77%	17,41%	33,54%	6,96%	69,62%	3,80%	73,42%	21,52%	2,85%	24,37%
St. Jacobskapelle	48	79,17%	18,75%	2,08%	79,17%	12,50%	8,33%	0,00%	75,00%	0,00%	75,00%	25,00%	0,00%	25,00%
Stuivekenskerke	49	69,39%	26,53%	4,08%	71,43%	12,24%	14,29%	2,04%	63,27%	0,00%	63,27%	34,69%	2,04%	36,73%
Vladslu	454	88,11%	9,91%	1,98%	70,48%	14,98%	12,78%	1,32%	75,33%	0,66%	76,21%	20,70%	0,66%	21,37%
Woumen	454	88,11%	7,27%	4,63%	59,03%	20,70%	15,64%	4,63%	79,52%	2,42%	81,94%	15,20%	2,20%	17,40%
Gemeente Diksmuide	5453	88,78%	6,07%	5,15%	45,70%	18,32%	27,82%	7,76%	66,70%	2,49%	69,36%	23,69%	5,15%	28,97%
Houthulst	1234	93,03%	2,76%	4,21%	56,73%	21,96%	18,56%	2,59%	78,28%	1,22%	79,66%	18,40%	1,38%	19,77%
Jonkershove	464	88,36%	8,62%	3,02%	62,50%	20,91%	15,30%	1,29%	74,57%	0,65%	75,22%	23,49%	0,65%	24,14%
Klerken	647	93,35%	3,86%	2,78%	65,38%	22,10%	10,97%	1,39%	80,83%	0,46%	81,45%	16,85%	0,93%	17,77%
Merkem	749	83,98%	12,55%	3,47%	68,49%	12,02%	17,09%	2,40%	77,84%	1,47%	79,31%	18,96%	0,93%	19,89%
Gemeente Houthulst	3094	90,21%	6,24%	3,56%	62,25%	19,42%	16,13%	2,10%	78,15%	1,03%	79,28%	18,97%	1,07%	20,04%
Bovekerke	346	93,35%	4,34%	2,31%	74,57%	16,47%	7,51%	1,45%	82,95%	0,87%	83,82%	14,74%	0,58%	15,32%
Koekelare	2349	92,59%	3,32%	4,09%	49,47%	25,97%	19,63%	4,77%	77,35%	1,83%	79,31%	16,18%	2,89%	19,07%
Zande	96	87,50%	10,42%	2,08%	76,04%	13,54%	9,38%	1,04%	83,33%	0,00%	83,33%	15,63%	1,04%	16,67%
Gemeente Koekelare	2791	92,51%	3,69%	3,80%	53,49%	24,36%	17,77%	4,23%	78,25%	1,65%	80,01%	15,98%	2,54%	18,52%
Handzame	1093	91,58%	4,94%	3,48%	54,62%	26,44%	16,19%	2,56%	75,39%	1,10%	76,58%	19,30%	1,46%	20,77%
Kortemark	2097	92,13%	3,00%	4,86%	55,84%	20,70%	18,93%	4,20%	77,92%	1,48%	79,64%	13,92%	2,58%	16,55%
Werken	357	85,43%	10,36%	4,20%	66,95%	22,41%	8,40%	1,96%	78,71%	1,12%	80,11%	18,21%	0,84%	19,05%
Zarren	703	88,19%	6,12%	5,69%	62,59%	19,91%	15,65%	1,71%	78,52%	1,28%	79,94%	18,78%	0,43%	19,20%
Gemeente Kortemark	4250	90,78%	4,64%	4,59%	57,58%	22,19%	16,80%	3,18%	77,44%	1,32%	78,94%	16,47%	1,79%	18,28%
Lo	412	91,26%	3,88%	4,85%	34,71%	14,56%	45,87%	4,85%	71,60%	0,97%	72,57%	23,54%	3,88%	27,43%
Noordschote	106	67,92%	26,42%	5,66%	64,15%	21,70%	14,15%	0,00%	71,70%	0,00%	71,70%	28,30%	0,00%	28,30%
Pollinkhove	233	78,54%	18,45%	3,00%	66,95%	9,87%	21,89%	1,29%	79,40%	0,86%	80,26%	17,60%	0,43%	18,03%
Reninge	339	72,86%	23,01%	4,13%	64,31%	14,45%	19,47%	1,47%	73,16%	0,88%	74,34%	24,48%	0,59%	25,07%
Gemeente Lo-Reninge	1090	80,55%	15,14%	4,31%	53,67%	14,22%	29,45%	2,57%	73,76%	0,83%	74,68%	23,03%	1,74%	24,77%
Dranouter	252	73,81%	18,65%	7,54%	57,54%	13,89%	24,60%	3,17%	66,27%	1,98%	69,05%	28,97%	1,19%	30,16%

WONIGKENMERKEN 1991

Kemmel	424	86,79%	8,96%	4,25%	51,89%	17,92%	26,42%	2,59%	64,86%	1,18%	66,98%	31,13%	1,42%	32,55%
De Klifje	175	89,14%	8,57%	2,29%	64,57%	23,43%	6,86%	5,14%	67,43%	0,00%	67,43%	27,43%	5,14%	32,57%
Loker	224	87,05%	8,48%	4,46%	46,88%	16,96%	32,59%	1,79%	66,52%	1,34%	69,20%	28,13%	0,45%	29,02%
Nieuwkerke	519	87,86%	8,09%	4,05%	42,20%	17,34%	37,57%	1,35%	71,10%	0,58%	72,45%	24,28%	0,58%	24,86%
Westouter	497	86,72%	6,04%	7,24%	59,76%	16,30%	13,88%	9,26%	66,60%	4,43%	71,63%	21,93%	4,83%	26,96%
Wijsschate	694	82,85%	12,39%	4,76%	44,81%	22,48%	29,54%	1,59%	69,31%	1,44%	71,33%	25,94%	0,14%	26,66%
Wulvergem	109	79,82%	14,68%	5,50%	56,88%	20,18%	21,10%	1,83%	69,72%	0,92%	70,64%	27,52%	0,92%	28,44%
Gemeente Heuvelland	2894	84,80%	10,12%	5,08%	50,86%	18,62%	25,95%	3,39%	67,93%	1,69%	70,32%	26,30%	1,66%	28,16%
Boezinge	744	88,17%	7,80%	4,03%	52,15%	22,04%	23,79%	1,61%	69,76%	0,67%	70,70%	27,55%	0,94%	28,63%
Brielen	206	89,32%	8,25%	2,43%	50,00%	22,82%	26,70%	0,49%	65,05%	0,00%	65,05%	34,47%	0,49%	34,95%
Dikkebus	521	90,60%	6,91%	2,50%	39,16%	27,83%	28,79%	4,22%	72,36%	2,30%	74,66%	22,84%	1,92%	24,76%
Elverdinge	723	93,36%	3,73%	2,90%	48,27%	20,61%	28,35%	2,07%	72,89%	0,97%	74,41%	22,68%	0,97%	23,79%
Hollebeke	223	88,79%	8,97%	2,24%	44,39%	27,80%	20,63%	6,73%	65,92%	3,59%	69,51%	25,56%	3,14%	29,15%
Ieper	7443	93,83%	0,43%	5,74%	18,96%	13,83%	46,67%	20,37%	55,19%	3,71%	59,00%	22,92%	16,34%	39,34%
St. Jan	370	94,05%	3,51%	2,43%	53,78%	25,68%	17,84%	2,16%	82,97%	1,35%	84,59%	12,97%	0,81%	13,78%
Vlamertinge	1311	91,38%	4,81%	3,81%	40,43%	19,45%	38,14%	1,91%	74,37%	1,07%	75,44%	22,04%	0,84%	22,96%
Voornmezele	323	85,14%	11,46%	3,41%	42,41%	22,60%	30,65%	2,48%	66,25%	1,55%	69,35%	27,24%	0,93%	28,48%
Zillebeke	737	88,87%	7,73%	3,39%	57,67%	22,52%	16,55%	3,12%	69,74%	1,76%	71,64%	25,92%	1,36%	27,27%
Zuidschote	128	78,91%	17,19%	3,91%	57,03%	20,31%	12,50%	4,69%	67,19%	2,34%	72,66%	18,75%	1,56%	21,88%
Gemeente Ieper	12729	92,28%	3,00%	4,72%	30,78%	17,37%	38,57%	12,97%	62,13%	2,73%	65,05%	23,27%	10,03%	33,40%
Bikschote	194	86,08%	11,86%	2,06%	47,94%	25,26%	24,74%	2,06%	77,84%	1,55%	79,38%	20,10%	0,52%	20,62%
Langemark	1730	90,75%	5,38%	3,87%	46,53%	23,41%	25,78%	4,16%	72,89%	1,33%	74,22%	20,58%	2,66%	23,29%
Poelkapelle	677	88,33%	7,98%	3,69%	55,54%	21,42%	20,09%	2,81%	73,71%	1,62%	75,33%	22,16%	1,18%	23,34%
Gemeente Langemark	2601	89,77%	6,54%	3,69%	48,98%	23,03%	24,22%	3,65%	73,47%	1,42%	74,89%	20,95%	2,11%	23,11%
Mesen	377	98,14%	0,53%	1,33%	16,18%	13,79%	68,17%	1,86%	63,40%	1,06%	64,46%	31,03%	0,80%	31,83%
Gemeente Mesen	377	98,14%	0,53%	1,33%	16,18%	13,79%	68,17%	1,86%	63,40%	1,06%	64,46%	31,03%	0,80%	31,83%
Krombeke	256	81,25%	13,67%	5,08%	57,81%	16,41%	25,00%	0,78%	76,56%	0,39%	76,95%	22,27%	0,39%	22,66%
Poperinge	4452	91,04%	3,73%	5,23%	28,95%	16,69%	47,93%	6,11%	66,87%	2,49%	69,56%	25,22%	3,62%	28,86%
Proven	469	87,63%	7,04%	5,33%	46,70%	14,29%	35,39%	2,13%	68,02%	1,28%	69,94%	24,52%	0,85%	25,59%
Reningelst	487	87,27%	9,86%	2,87%	57,70%	16,22%	22,79%	2,87%	69,61%	2,05%	72,07%	26,08%	0,82%	26,90%
Roesbrugge-Haringe	450	90,00%	5,56%	4,44%	39,33%	19,11%	38,89%	2,00%	71,78%	0,44%	72,44%	20,89%	1,33%	22,67%
Watou	732	85,25%	10,11%	4,64%	43,72%	14,07%	39,48%	2,46%	74,73%	1,78%	76,50%	20,90%	0,68%	21,58%
Gemeente Poperinge	6846	89,48%	5,57%	4,95%	35,55%	16,36%	42,93%	4,75%	68,67%	2,09%	70,98%	24,38%	2,64%	27,08%
Oostvleteren	399	84,96%	8,77%	6,27%	47,87%	20,30%	30,58%	1,25%	73,68%	0,75%	74,44%	24,06%	0,25%	24,31%
Westvleteren	367	77,66%	19,89%	2,45%	73,57%	11,17%	13,90%	1,36%	73,30%	0,82%	74,11%	24,25%	0,54%	24,80%
Woesten	479	89,56%	7,93%	2,51%	62,00%	15,45%	20,88%	1,67%	77,24%	0,84%	78,08%	21,09%	0,84%	21,92%
Gemeente Vleteren	1245	84,58%	11,73%	3,69%	60,88%	15,74%	21,93%	1,45%	74,94%	0,80%	75,74%	22,97%	0,56%	23,53%
Geluwe	2081	93,51%	3,89%	2,59%	32,63%	22,35%	40,61%	4,08%	68,77%	1,15%	70,11%	24,89%	2,84%	27,73%
Wervik	4462	94,55%	2,08%	3,36%	16,88%	17,97%	57,73%	7,31%	65,84%	1,99%	67,88%	25,32%	5,18%	30,55%
Gemeente Wervik	6543	94,22%	2,66%	3,12%	21,89%	19,36%	52,28%	6,28%	66,77%	1,73%	68,59%	25,19%	4,43%	29,65%
Beselare	868	88,94%	7,49%	3,57%	42,17%	25,92%	28,69%	3,11%	71,43%	1,50%	72,93%	24,65%	1,50%	26,15%
Geluwe	542	91,14%	5,72%	3,14%	48,89%	26,94%	20,30%	3,51%	70,11%	2,03%	72,14%	23,62%	1,29%	24,91%
Passendale	1023	85,73%	10,85%	3,42%	54,94%	21,02%	20,33%	3,23%	71,65%	1,27%	73,22%	23,26%	1,96%	25,42%

WONIGKENMERKEN 1991

Zandvoorde	187	81,28%	16,04%	2,67%	58,29%	18,18%	21,39%	1,60%	66,84%	1,07%	68,45%	29,41%	0,53%	29,95%
Zonnebeke	1316	93,47%	3,80%	2,74%	47,72%	24,62%	24,54%	2,81%	78,72%	1,52%	80,40%	16,95%	1,29%	18,39%
Gemeente Zonnebeke	3936	89,56%	7,29%	3,15%	49,03%	23,98%	23,63%	3,02%	73,53%	1,50%	75,18%	21,80%	1,47%	23,37%
Alveringem	586	86,69%	8,19%	5,12%	51,02%	17,75%	27,65%	3,41%	68,94%	1,19%	70,14%	26,79%	2,05%	28,84%
Beveren (+ Beverenkalsijde)	279	86,02%	10,75%	3,23%	46,59%	18,28%	34,41%	0,72%	76,70%	0,36%	77,06%	20,79%	0,00%	20,79%
Gyverinkhove	118	89,83%	7,63%	2,54%	56,78%	15,25%	26,27%	1,69%	78,81%	1,69%	80,51%	16,10%	0,00%	16,10%
Hoogstade	119	86,53%	8,40%	5,04%	58,82%	17,65%	21,85%	1,68%	77,31%	0,84%	78,15%	19,33%	0,00%	19,33%
Izenberge	147	89,12%	8,16%	2,72%	53,06%	25,17%	20,41%	1,36%	71,43%	1,36%	72,79%	24,49%	0,00%	24,49%
Leisele	285	88,42%	7,02%	4,56%	52,98%	16,14%	27,72%	2,46%	68,07%	0,70%	69,12%	22,11%	1,75%	24,21%
Stavele	239	87,45%	9,21%	3,35%	48,95%	15,06%	33,89%	1,26%	78,24%	0,84%	79,92%	16,74%	0,42%	17,15%
Gemeente Alveringem	1773	87,37%	8,52%	4,12%	51,44%	17,65%	28,48%	2,14%	72,70%	0,96%	73,84%	22,34%	1,02%	23,41%
Adinkerke	926	91,90%	3,13%	4,97%	30,02%	20,41%	45,68%	3,78%	70,09%	1,62%	71,81%	25,27%	2,16%	27,43%
De Panne	3199	93,90%	0,06%	6,03%	14,19%	10,10%	23,23%	52,33%	34,01%	18,19%	52,24%	12,82%	33,64%	46,48%
Gemeente De Panne	4125	93,45%	0,75%	5,79%	17,75%	12,41%	28,27%	41,43%	42,11%	14,47%	56,63%	15,61%	26,57%	42,21%
Koksijde	4465	95,50%	0,29%	4,21%	36,93%	11,18%	9,43%	42,17%	41,97%	17,29%	59,40%	14,80%	24,23%	39,19%
Oostduinkerke	2499	94,84%	1,28%	3,88%	52,06%	12,40%	10,32%	24,17%	60,10%	11,16%	71,99%	13,77%	12,32%	26,41%
Wulpen	111	71,17%	26,13%	2,70%	63,96%	18,02%	16,22%	1,80%	79,28%	0,00%	79,28%	18,02%	1,80%	19,82%
Gemeente Koksijde	7075	94,88%	1,05%	4,07%	42,70%	11,72%	9,85%	35,18%	48,96%	14,86%	64,16%	14,49%	19,67%	34,37%
Nieuwpoort	3370	93,68%	0,59%	5,73%	19,76%	7,98%	38,87%	32,91%	45,04%	12,52%	57,77%	19,79%	19,26%	39,29%
Ramskapelle	182	79,12%	15,93%	4,95%	45,60%	17,03%	36,26%	1,10%	72,53%	0,55%	73,08%	22,53%	0,55%	23,08%
St.-Joris	92	78,26%	13,04%	8,70%	67,39%	15,22%	9,78%	7,61%	68,48%	4,35%	72,83%	23,91%	3,26%	27,17%
Gemeente Nieuwpoort	3644	92,56%	1,67%	5,76%	22,26%	8,62%	38,01%	30,68%	47,01%	11,72%	58,92%	20,03%	17,92%	38,17%
Avekapelle	111	89,19%	8,11%	2,70%	49,55%	21,62%	27,93%	0,00%	64,86%	0,00%	65,77%	25,23%	0,00%	25,23%
Beauvoorde	239	82,01%	14,23%	3,77%	46,44%	17,15%	33,05%	3,35%	71,13%	2,09%	73,22%	25,10%	1,26%	26,36%
Boitschoeke	34	64,71%	29,41%	5,88%	85,29%	0,00%	2,94%	11,76%	67,65%	11,76%	79,41%	17,65%	0,00%	17,65%
Bulskamp	209	89,00%	7,18%	3,83%	36,36%	32,54%	30,62%	0,48%	81,82%	0,48%	82,30%	17,22%	0,00%	17,22%
De Moeren	43	55,81%	41,86%	2,33%	86,05%	6,98%	6,98%	0,00%	65,12%	0,00%	65,12%	34,88%	0,00%	34,88%
Eggenwaartskapelle	68	79,41%	19,12%	1,47%	51,47%	14,71%	32,35%	1,47%	69,12%	0,00%	69,12%	16,18%	1,47%	17,65%
Houtem	273	86,45%	11,36%	2,20%	43,59%	20,15%	34,07%	2,20%	69,96%	1,83%	71,79%	27,47%	0,37%	27,84%
Steenkerke	140	80,71%	16,43%	2,86%	57,86%	22,14%	19,29%	0,71%	57,14%	0,00%	57,14%	31,43%	0,71%	32,14%
Veurne	2788	91,39%	1,54%	7,07%	22,85%	19,48%	49,71%	7,86%	65,10%	2,22%	67,40%	26,08%	5,56%	31,67%
Zoutenaete	5	60,00%	20,00%	20,00%	80,00%	0,00%	0,00%	20,00%	40,00%	20,00%	60,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Gemeente Veurne	3910	89,03%	5,04%	5,93%	30,28%	19,82%	43,63%	6,16%	66,47%	1,99%	68,54%	25,63%	4,12%	29,77%
Westhoek totaal	74376	91,02%	4,49%	4,49%	38,83%	17,54%	31,08%	12,22%	62,25%	4,20%	66,63%	20,28%	7,35%	27,70%
West-Vlaanderen	409862	93,97%	2,27%	3,76%	30,70%	18,32%	33,76%	16,96%	62,99%	5,02%	68,14%	18,65%	11,59%	30,33%
Vlaams gewest	214157	95,60%	1,43%	2,93%	34,19%	18,12%	26,16%	11,15%	62,08%	3,31%	68,28%	15,39%	14,92%	30,37%

GERIEFIJKHEDEN VAN PARTICULIERE BEWOONDE WONINGEN

Naam	Stromend water	Privaat water- spoeling	Badkamer of stortbad	Centrale verwarming	Afvoer- systeem	Keuken	Telefoon	Personen- wagen	Garage	Tuint
	Binnen de woning %	Binnen de woning %	%	%	Voor het afvalwater %	Van ten minste 4 m ² %	%	%	%	%
Beerst	98,11%	73,51%	71,89%	36,76%	94,52%	91,62%	80,81%	84,86%	67,84%	92,97%
Diksmuide (+ Ezen en Kaaskerke)	99,47%	84,02%	81,51%	52,13%	97,84%	94,99%	84,32%	77,87%	68,56%	74,60%
Kelme	99,48%	73,63%	73,63%	37,08%	95,30%	96,61%	84,33%	80,42%	81,98%	91,38%
Lamprenisse	100,00%	75,86%	79,31%	29,31%	91,38%	91,38%	82,76%	87,93%	82,76%	77,59%
Lede	97,74%	72,61%	71,36%	42,21%	92,46%	96,98%	83,17%	83,92%	78,14%	89,70%
Nieuwkapelle	98,60%	64,34%	69,93%	24,48%	94,41%	97,20%	78,32%	83,22%	74,13%	90,91%
Oostkerke	99,07%	76,64%	78,50%	46,73%	93,46%	99,07%	77,57%	82,24%	71,03%	93,46%
Oudekapelle	100,00%	74,36%	71,79%	35,90%	92,31%	97,44%	82,05%	87,18%	79,49%	74,36%
Pervijze	99,37%	81,96%	82,59%	34,81%	93,67%	98,10%	85,76%	78,80%	70,25%	83,86%
St. Jacobskapelle	97,92%	77,08%	66,67%	45,83%	91,67%	97,92%	85,42%	85,42%	66,67%	89,58%
Stuivekenskerke	95,92%	77,55%	81,63%	28,57%	83,67%	97,96%	73,47%	91,84%	71,43%	81,63%
Vladiso	95,59%	67,40%	64,10%	26,87%	89,87%	95,59%	81,94%	84,36%	74,23%	91,63%
Woumen	99,12%	79,07%	79,52%	41,85%	95,81%	96,26%	85,68%	80,40%	75,99%	94,49%
Gemeente Diksmuide	98,83%	78,89%	77,43%	43,88%	95,49%	95,53%	83,59%	80,36%	71,78%	82,76%
Houthulst	97,41%	67,50%	69,21%	33,71%	95,06%	95,71%	76,74%	76,82%	76,99%	92,14%
Jonkershove	97,63%	65,52%	65,73%	31,25%	92,24%	96,34%	78,02%	77,59%	76,08%	89,22%
Klerken	98,61%	72,64%	73,42%	43,59%	95,67%	97,06%	83,00%	82,84%	82,38%	93,35%
Merlem	96,26%	67,16%	68,62%	32,04%	91,32%	96,40%	85,58%	81,04%	72,50%	92,92%
Gemeente Houthulst	97,41%	68,20%	69,42%	35,00%	93,86%	96,25%	80,38%	79,22%	76,89%	92,15%
Bovekerke	96,53%	73,12%	75,43%	34,68%	95,09%	98,27%	85,55%	84,39%	75,14%	91,04%
Koekelare	98,17%	80,29%	78,29%	43,17%	96,47%	95,49%	81,65%	80,76%	72,20%	88,17%
Zande	100,00%	78,13%	82,29%	26,04%	95,83%	98,96%	84,38%	93,75%	78,13%	84,38%
Gemeente Koekelare	98,03%	79,33%	78,07%	41,53%	96,27%	95,95%	82,23%	81,66%	72,77%	88,39%
Handzame	98,17%	76,76%	75,57%	41,54%	94,51%	97,62%	82,98%	82,43%	73,56%	90,48%
Kortemark	98,04%	80,02%	78,35%	48,74%	96,47%	97,38%	83,17%	83,17%	75,77%	89,27%
Werken	98,32%	73,39%	71,99%	36,69%	92,16%	97,76%	88,80%	80,39%	64,71%	86,55%
Zarren	98,15%	72,26%	72,12%	38,69%	93,88%	97,58%	84,64%	82,65%	73,40%	92,75%
Gemeente Kortemark	98,12%	77,34%	76,07%	44,21%	95,18%	97,51%	83,84%	82,66%	73,88%	89,93%
Lo	99,51%	77,67%	75,97%	39,08%	94,90%	94,66%	85,44%	79,13%	60,68%	79,37%
Noordschote	100,00%	67,92%	80,19%	31,13%	86,79%	96,23%	85,85%	89,62%	83,96%	91,51%
Pollinkhove	98,71%	63,52%	69,96%	33,48%	82,83%	97,00%	84,98%	81,55%	59,66%	82,83%
Reninge	99,12%	73,45%	78,47%	38,35%	87,91%	98,23%	89,09%	87,61%	81,42%	92,33%
Gemeente Lo-Reninge	99,27%	72,39%	75,87%	36,88%	89,36%	96,42%	86,51%	83,30%	69,17%	85,32%

WONINGKENMERKEN 1991

Dranouter	98,41%	61,51%	67,46%	34,13%	84,13%	96,83%	83,73%	83,33%	75,40%	87,70%
Kemmel	96,93%	64,62%	71,23%	36,08%	86,56%	96,93%	85,61%	81,84%	74,29%	90,33%
De Klijte	97,71%	76,00%	76,00%	48,00%	92,00%	96,57%	89,71%	84,57%	81,71%	84,00%
Loker	95,98%	67,41%	69,20%	36,61%	86,16%	94,64%	82,14%	79,02%	68,75%	90,18%
Nieuwkerke	99,04%	67,82%	68,59%	25,82%	91,33%	93,06%	79,00%	78,61%	63,78%	90,75%
Westouter	98,99%	75,25%	79,28%	46,48%	90,54%	92,15%	85,51%	82,90%	70,02%	81,89%
Wijtschate	98,99%	67,72%	71,61%	36,31%	92,65%	95,39%	81,12%	79,68%	69,45%	92,94%
Wulvergem	96,33%	75,23%	70,64%	25,69%	89,91%	98,17%	70,64%	75,23%	77,98%	88,99%
Gemeente Heuvelland	98,24%	68,80%	72,01%	36,28%	89,77%	94,89%	82,58%	80,75%	70,77%	88,91%
Boezinge	98,25%	81,85%	81,99%	48,66%	95,56%	97,31%	86,42%	83,87%	78,76%	91,13%
Brielen	98,54%	87,38%	85,92%	57,77%	97,09%	92,23%	87,38%	87,86%	79,61%	91,75%
Dikkebus	99,04%	79,65%	80,81%	52,78%	97,12%	95,20%	85,03%	86,76%	76,20%	94,05%
Elverdinge	98,76%	81,74%	80,77%	46,33%	96,96%	94,61%	85,89%	82,85%	78,28%	92,67%
Hollebeke	98,21%	74,89%	73,09%	32,29%	92,38%	92,38%	81,17%	80,72%	69,96%	91,93%
Ieper	99,72%	86,59%	83,21%	51,16%	99,15%	92,42%	80,12%	71,97%	52,52%	62,41%
St. Jan	98,92%	80,54%	83,51%	55,14%	97,57%	96,22%	86,76%	84,59%	82,16%	98,38%
Vlamertinge	98,63%	75,67%	78,64%	44,93%	95,88%	95,73%	82,46%	79,56%	71,09%	91,53%
Voormezele	97,52%	62,85%	67,80%	33,13%	91,33%	92,57%	78,95%	84,21%	71,83%	91,33%
Zillebeke	99,46%	76,93%	78,29%	47,35%	97,29%	92,67%	78,02%	82,90%	79,38%	93,35%
Zuidschote	99,22%	60,94%	64,84%	23,44%	95,31%	90,63%	81,25%	72,66%	60,94%	88,28%
Gemeente Ieper	99,29%	82,84%	81,44%	49,10%	97,86%	93,39%	81,44%	76,40%	62,13%	74,92%
Bikschote	98,97%	65,46%	65,46%	26,80%	85,05%	96,39%	81,44%	87,11%	75,26%	91,24%
Langemark	97,57%	76,94%	77,23%	41,56%	93,93%	94,34%	79,60%	82,20%	74,10%	92,02%
Poelkapelle	97,78%	78,73%	76,07%	38,85%	94,83%	96,01%	83,90%	84,49%	82,42%	93,35%
Gemeente Langemark	97,73%	76,55%	76,05%	39,75%	93,50%	94,93%	80,85%	83,16%	76,36%	92,31%
Mesen	100,00%	63,93%	69,76%	25,73%	99,20%	96,55%	74,80%	74,54%	54,91%	82,76%
Gemeente Mesen	100,00%	63,93%	69,76%	25,73%	99,20%	96,55%	74,80%	74,54%	54,91%	82,76%
Krombeke	96,88%	67,58%	66,41%	27,73%	90,23%	97,27%	85,94%	82,42%	75,39%	89,06%
Poperinge	98,43%	77,83%	76,77%	43,53%	96,16%	94,18%	82,03%	76,28%	60,29%	77,63%
Proven	93,60%	75,48%	74,63%	36,46%	87,63%	92,54%	79,53%	77,61%	67,59%	88,91%
Reningelst	97,95%	68,17%	65,71%	40,45%	93,02%	94,87%	82,55%	79,88%	68,99%	88,71%
Roesbrugge-Haringe	97,56%	65,56%	67,33%	27,78%	88,89%	92,67%	80,44%	74,22%	59,33%	80,67%
Watou	96,58%	66,80%	67,35%	30,46%	90,16%	94,95%	81,01%	78,96%	63,80%	89,62%
Gemeente Poperinge	97,75%	74,61%	73,82%	39,80%	94,01%	94,22%	81,83%	77,01%	62,28%	81,10%
Oostvlieten	97,74%	77,19%	77,19%	35,09%	94,49%	97,74%	87,47%	79,70%	67,67%	88,97%
Westvlieten	95,10%	68,39%	70,30%	28,34%	88,83%	97,00%	86,38%	83,11%	70,57%	93,73%
Woesten	99,16%	75,78%	74,95%	51,15%	96,03%	96,45%	86,01%	83,09%	72,03%	95,82%
Gemeente Vlieten	97,51%	74,06%	74,30%	39,28%	93,41%	97,03%	86,59%	82,01%	70,20%	93,01%
Geluwe	98,75%	74,87%	80,30%	38,01%	96,88%	94,19%	77,17%	78,66%	70,30%	89,72%
Wervik	98,99%	76,18%	75,17%	36,62%	97,67%	94,89%	76,71%	71,63%	50,85%	81,20%
Gemeente Wervik	98,91%	75,76%	76,80%	37,06%	97,42%	94,67%	76,86%	73,87%	57,04%	83,91%

WONINGKENMERKEN 1991

Bevelare	99,31%	75,81%	76,04%	40,21%	94,01%	95,05%	81,91%	80,76%	72,00%	93,55%
Geluveld	99,08%	74,54%	74,72%	39,85%	93,91%	92,62%	78,23%	80,26%	71,03%	92,62%
Passendale	99,12%	75,95%	78,20%	45,94%	94,23%	95,99%	84,26%	84,26%	76,25%	88,17%
Zandvoorde	94,12%	63,64%	68,45%	26,74%	83,96%	93,58%	79,14%	78,07%	68,45%	91,44%
Zonnebeke	98,86%	80,78%	79,10%	39,29%	94,76%	96,12%	82,60%	82,67%	73,18%	92,78%
Gemeente Zonnebeke	98,83%	76,75%	77,08%	40,70%	93,83%	95,25%	82,11%	82,11%	73,20%	91,67%
Alveringem	97,78%	75,77%	76,45%	33,28%	92,83%	95,22%	83,96%	78,16%	70,65%	87,37%
Beveren (+ Beverenkalsijde)	98,57%	61,29%	59,50%	26,88%	88,89%	98,21%	79,57%	77,78%	68,46%	89,61%
Gyverinkhove	95,76%	72,03%	72,88%	27,12%	90,68%	94,07%	80,51%	80,51%	64,41%	91,53%
Hoogstade	95,80%	62,18%	61,34%	26,89%	92,44%	96,64%	78,15%	79,83%	75,63%	88,24%
Izenberge	97,96%	69,39%	68,71%	34,01%	93,20%	97,96%	84,35%	79,59%	65,99%	85,03%
Leisele	96,84%	66,32%	65,96%	31,58%	91,23%	96,49%	77,19%	77,89%	65,96%	87,37%
Stavele	98,33%	66,11%	65,69%	26,36%	93,31%	94,98%	81,17%	81,59%	66,95%	89,54%
Gemeente Alveringem	97,57%	68,98%	68,75%	30,29%	91,88%	96,11%	81,22%	78,91%	68,58%	88,16%
Adinkerke	98,70%	83,05%	79,05%	36,72%	97,52%	95,46%	80,35%	75,27%	66,95%	84,13%
De Panne	99,69%	96,25%	87,06%	54,52%	99,59%	88,09%	74,02%	64,55%	38,57%	40,98%
Gemeente De Panne	99,47%	93,28%	85,26%	50,52%	99,13%	89,75%	75,44%	66,96%	44,95%	50,67%
Koksijde	99,80%	98,14%	91,35%	64,79%	99,64%	91,38%	76,22%	76,42%	60,13%	58,66%
Oostduinkerke	99,40%	93,48%	90,12%	61,82%	98,92%	92,60%	77,55%	83,95%	72,83%	76,39%
Wulpen	100,00%	82,88%	80,18%	36,94%	98,20%	95,50%	90,09%	87,39%	85,59%	91,89%
Gemeente Koksijde	99,66%	96,25%	90,74%	63,31%	99,36%	91,87%	76,90%	79,25%	65,02%	65,44%
Nieuwpoort	99,47%	93,15%	88,04%	49,94%	99,29%	87,27%	77,98%	71,07%	46,94%	51,81%
Ramskapelle	98,90%	84,62%	78,57%	31,87%	95,05%	91,76%	87,91%	83,52%	74,18%	92,31%
St.-Joris	98,91%	85,87%	89,13%	53,26%	94,57%	93,48%	84,78%	89,13%	72,83%	85,87%
Gemeente Nieuwpoort	99,42%	92,54%	87,60%	49,12%	98,96%	87,65%	78,65%	72,15%	48,96%	54,69%
Avekapelle	93,69%	77,48%	81,08%	33,33%	91,89%	96,40%	72,07%	78,38%	64,86%	82,88%
Beauvoorde	96,65%	79,92%	73,22%	27,20%	92,89%	96,65%	84,52%	80,75%	75,73%	88,28%
Booitshoeke	97,06%	85,29%	73,53%	41,18%	97,06%	97,06%	91,18%	88,24%	85,29%	94,12%
Bulskamp	98,56%	79,43%	79,43%	36,36%	98,09%	97,13%	85,17%	82,30%	78,47%	89,95%
De Moeren	95,35%	86,05%	86,05%	34,88%	93,02%	95,35%	90,70%	95,35%	72,09%	95,35%
Eggewaarskapelle	94,12%	86,76%	86,76%	35,29%	94,12%	95,59%	80,88%	88,24%	63,24%	83,82%
Houtem	98,53%	72,16%	68,86%	21,25%	93,41%	95,97%	79,49%	80,95%	63,37%	89,74%
Steenkerke	98,57%	81,43%	72,14%	40,71%	92,86%	94,29%	77,86%	83,57%	70,71%	80,00%
Veurne	98,78%	91,14%	86,76%	54,27%	98,42%	95,19%	82,50%	77,69%	66,86%	76,87%
Zoutenaai	100,00%	80,00%	80,00%	40,00%	100,00%	100,00%	60,00%	100,00%	80,00%	80,00%
Gemeente Veurne	98,34%	87,57%	83,48%	47,60%	97,19%	95,47%	82,20%	79,08%	68,03%	79,92%
Westhoek totaal	98,70%	80,88%	79,26%	44,82%	96,13%	94,06%	80,67%	77,83%	64,85%	78,81%
West-Vlaanderen	99,13%	86,58%	84,15%	51,56%	97,66%	94,18%	80,81%	76,30%	60,68%	74,50%
Vlaams gewest	99,43%	91,05%	88,30%	61,08%	98,33%	94,94%	79,71%	76,17%	58,76%	72,59%

WONINGKENMERKEN 1991

Naam	BEWOONDE PARTIÛULIERE WONINGEN NAAR COMBINATIE VAN GERIEPLIJKHEDEN BINNEN DE WONING (exclusef overige woningen)					BOUWJAAR EN VERBOUWINGEN							
	Groot comfort %	Middelmatig comfort %	Klein comfort %	Zonder klein comfort %		Voor 1919 %	1919-1945 %	1946-1961 %	1962-1970 %	1971-1980 %	1981-1985 %	Ver- bouwingen %	
	Beerst	25,95%	6,49%	35,68%	31,35%		3,24%	46,22%	14,32%	13,51%	8,11%	4,86%	15,68%
Diksmuide (+ Esen en Kaaskerke)	38,12%	11,92%	28,06%	20,50%		4,18%	30,90%	14,50%	10,40%	19,48%	6,30%	8,73%	
Keiem	30,03%	4,44%	33,94%	31,33%		8,88%	36,29%	11,23%	3,92%	9,14%	4,70%	15,14%	
Lampemisse	25,86%	1,72%	44,83%	24,14%		27,59%	39,66%	6,90%	5,17%	3,45%	6,90%	12,07%	
Lede	32,91%	6,03%	27,39%	32,16%		15,83%	27,64%	22,11%	6,03%	12,06%	4,52%	8,79%	
Nieuwkapelle	17,48%	4,90%	37,76%	39,16%		13,99%	58,74%	11,19%	0,00%	4,20%	1,40%	11,19%	
Oostkerke	36,45%	6,54%	28,97%	27,10%		17,76%	44,86%	9,35%	9,35%	5,61%	0,93%	13,08%	
Oudekapelle	28,21%	0,00%	35,90%	35,90%		25,64%	33,33%	10,26%	0,00%	0,00%	5,13%	7,69%	
Pervijze	28,16%	6,01%	42,09%	23,10%		5,70%	51,90%	11,71%	6,65%	9,49%	1,58%	11,39%	
St. Jacobskapelle	35,42%	6,25%	22,92%	35,42%		14,58%	54,17%	10,42%	0,00%	6,25%	4,17%	10,42%	
Stuivekenskerke	22,45%	4,08%	48,98%	24,49%		6,12%	73,47%	6,12%	2,04%	0,00%	0,00%	24,49%	
Vladslo	20,26%	3,30%	34,58%	38,55%		17,84%	42,95%	14,54%	3,96%	6,17%	3,52%	13,00%	
Woumen	32,38%	7,05%	35,90%	24,01%		4,63%	45,37%	12,56%	10,79%	11,89%	4,85%	10,57%	
Gemeente Diksmuide	32,86%	8,53%	31,60%	25,73%		7,59%	37,21%	14,08%	8,53%	13,85%	5,02%	10,65%	
Houthulst	24,39%	5,92%	31,85%	37,03%		4,54%	29,74%	23,26%	12,32%	14,42%	4,62%	9,00%	
Jonkershove	23,71%	4,31%	32,33%	38,79%		4,31%	42,89%	20,26%	9,48%	10,99%	4,09%	7,11%	
Klerken	34,47%	5,87%	28,44%	30,45%		4,95%	31,68%	17,16%	11,13%	12,67%	7,88%	7,88%	
Merkem	23,63%	5,47%	32,98%	36,32%		4,94%	49,80%	13,75%	6,01%	10,15%	4,67%	12,55%	
Gemeente Houthulst	26,21%	5,56%	31,48%	35,75%		4,69%	36,97%	19,23%	10,12%	12,51%	5,24%	9,34%	
Bovekerke	28,90%	3,76%	36,71%	29,48%		22,25%	15,03%	21,39%	8,38%	15,61%	5,20%	11,85%	
Koekelare	32,48%	8,00%	34,44%	23,80%		13,45%	16,30%	22,01%	11,45%	15,50%	6,60%	8,64%	
Zande	19,79%	6,25%	50,00%	23,96%		46,88%	14,58%	8,33%	8,33%	8,33%	3,13%	18,75%	
Gemeente Koekelare	31,60%	7,42%	35,26%	24,51%		15,69%	16,09%	21,46%	10,96%	15,26%	6,31%	9,39%	
Handzame	32,75%	5,95%	32,66%	26,90%		21,59%	18,21%	15,92%	8,23%	18,76%	4,48%	9,24%	
Kortemark	37,63%	7,87%	28,99%	23,22%		15,21%	15,93%	19,17%	12,40%	20,55%	5,05%	8,58%	
Werken	28,85%	3,36%	33,89%	32,77%		28,29%	26,61%	13,17%	4,20%	8,12%	2,80%	10,64%	
Zarren	31,01%	4,98%	30,44%	31,58%		17,35%	28,17%	16,07%	12,23%	11,10%	1,99%	9,82%	
Gemeente Kortemark	34,54%	6,52%	30,59%	26,35%		18,31%	19,44%	17,32%	10,61%	17,48%	4,21%	9,13%	
Lo	29,37%	7,04%	35,92%	27,67%		31,80%	26,94%	8,98%	6,07%	8,01%	6,07%	12,38%	
Noordshote	22,64%	5,66%	37,74%	33,96%		1,89%	73,58%	7,55%	2,83%	5,66%	0,00%	11,32%	
Pollinkhove	24,89%	5,58%	29,61%	38,63%		45,92%	16,74%	9,87%	5,58%	9,87%	0,86%	12,02%	
Reninge	31,27%	3,83%	34,81%	29,50%		21,53%	40,12%	11,21%	2,36%	6,49%	3,83%	12,98%	
Gemeente Lo-Reninge	28,35%	5,60%	34,40%	31,19%		28,72%	33,39%	9,72%	4,50%	7,71%	3,67%	12,39%	
Dranouter	24,21%	5,56%	27,78%	41,27%		5,56%	54,37%	6,35%	4,37%	5,56%	5,56%	14,68%	

WONINGKENMERKEN 1991

Kemmel	25,94%	4,95%	29,25%	38,92%	3,77%	53,77%	6,84%	4,25%	4,95%	6,13%	8,02%
De Klijte	40,00%	7,43%	23,43%	28,57%	8,57%	32,57%	9,14%	5,14%	12,57%	14,29%	8,57%
Loker	27,23%	4,91%	25,00%	41,52%	6,25%	53,57%	8,93%	3,57%	9,82%	3,13%	14,73%
Nieuwerkerke	17,34%	5,78%	37,57%	36,03%	10,98%	42,97%	7,51%	2,89%	6,55%	2,89%	13,29%
Westouter	33,20%	8,85%	28,37%	27,77%	12,68%	27,77%	12,68%	8,45%	18,11%	7,65%	12,88%
Wijtschate	25,79%	4,90%	31,27%	36,74%	3,89%	50,00%	8,21%	5,48%	10,37%	1,59%	15,27%
Wulvergem	17,43%	5,50%	42,20%	34,86%	5,50%	56,88%	10,09%	5,50%	2,75%	3,67%	13,76%
Gemeente Heuveland	26,09%	5,98%	30,75%	35,59%	7,33%	45,34%	8,67%	5,08%	9,61%	4,84%	12,89%
Boezinge	35,48%	10,48%	30,78%	22,04%	4,03%	40,86%	9,41%	9,14%	17,74%	6,18%	9,95%
Brielen	41,75%	14,08%	26,21%	17,96%	2,43%	29,61%	12,14%	9,71%	9,71%	13,11%	8,25%
Dikkebus	41,65%	9,02%	24,38%	24,18%	5,95%	33,59%	8,25%	15,16%	23,61%	3,84%	8,45%
Elverdinge	34,72%	8,02%	33,75%	21,99%	7,19%	34,02%	13,00%	6,22%	22,68%	4,43%	11,34%
Hollebeke	20,18%	7,62%	40,81%	29,60%	4,93%	49,33%	9,87%	7,17%	10,76%	3,59%	10,31%
Ieper	34,23%	14,46%	31,14%	19,05%	3,65%	37,38%	13,49%	9,42%	14,95%	5,04%	8,49%
St. Jan	43,51%	8,38%	26,22%	21,35%	4,32%	29,19%	23,51%	21,62%	11,35%	1,35%	12,16%
Vlamertinge	32,34%	8,92%	29,29%	28,22%	13,50%	25,40%	17,77%	8,77%	15,87%	5,34%	11,29%
Voormezele	20,12%	6,50%	32,20%	38,39%	6,19%	46,75%	12,07%	13,62%	6,81%	2,17%	11,76%
Zillebeke	32,70%	11,40%	27,41%	27,14%	3,53%	34,19%	15,33%	8,41%	23,34%	6,65%	10,04%
Zuidschote	15,63%	5,47%	35,94%	36,72%	6,25%	47,66%	14,06%	6,25%	7,03%	1,56%	11,72%
Gemeente Ieper	33,95%	12,29%	30,61%	21,92%	5,09%	36,00%	13,73%	9,73%	15,94%	5,04%	9,36%
Bikschote	21,65%	2,06%	35,51%	39,69%	4,64%	70,62%	10,31%	1,55%	4,12%	3,09%	10,82%
Langemark	28,96%	9,77%	31,50%	27,86%	3,12%	37,86%	15,03%	8,21%	15,55%	6,82%	9,31%
Poelkapelle	29,69%	7,24%	33,83%	28,66%	2,36%	44,76%	14,62%	7,83%	9,60%	5,02%	9,90%
Gemeente Langemark	28,60%	8,54%	32,26%	28,95%	3,04%	42,10%	14,57%	7,61%	13,15%	6,07%	9,57%
Mesen	18,04%	5,31%	36,60%	39,79%	2,39%	63,93%	10,34%	5,31%	5,31%	3,45%	11,67%
Gemeente Mesen	18,04%	5,31%	36,60%	39,79%	2,39%	63,93%	10,34%	5,31%	5,31%	3,45%	11,67%
Krombeke	19,14%	3,52%	36,33%	39,45%	32,03%	21,48%	9,77%	5,86%	8,98%	4,69%	9,77%
Poperinge	31,67%	9,55%	30,62%	26,93%	18,89%	18,13%	15,70%	10,47%	16,02%	4,40%	9,32%
Proven	25,16%	8,96%	36,89%	27,93%	29,21%	15,57%	12,37%	7,89%	13,43%	5,76%	11,73%
Remingelst	26,69%	6,57%	25,05%	39,22%	27,31%	23,00%	9,03%	7,39%	11,50%	4,93%	8,21%
Roesbrugge-Haringe	20,44%	4,89%	33,78%	38,89%	34,67%	18,00%	10,89%	5,11%	7,11%	3,11%	12,00%
Watou	21,45%	6,56%	32,38%	38,11%	43,58%	20,08%	9,97%	2,05%	9,43%	4,51%	12,70%
Gemeente Poperinge	28,57%	8,44%	31,26%	30,32%	24,36%	18,62%	13,85%	8,65%	13,96%	4,47%	9,96%
Oostvleteren	28,07%	5,01%	37,09%	29,32%	32,08%	17,79%	14,54%	8,02%	8,52%	4,76%	11,78%
Westvleteren	20,16%	3,54%	37,60%	37,60%	33,24%	16,08%	13,62%	5,18%	9,26%	2,72%	11,72%
Woesten	36,74%	7,10%	24,84%	29,44%	18,16%	26,30%	15,03%	6,26%	9,19%	8,77%	7,72%
Gemeente Vleteren	29,08%	5,38%	32,53%	31,81%	27,07%	20,56%	14,46%	6,51%	9,00%	5,70%	10,20%
Geluwe	27,82%	7,98%	34,69%	28,64%	8,70%	32,39%	16,82%	9,13%	13,98%	5,29%	8,22%
Wervik	26,67%	7,42%	35,05%	29,58%	13,25%	30,03%	18,20%	9,17%	13,31%	2,67%	8,20%
Gemeente Wervik	27,04%	7,60%	34,94%	29,28%	11,80%	30,78%	17,76%	9,15%	13,53%	3,50%	8,21%

WONINGKENMERKEN 1991

Beslare	28,69%	7,83%	33,53%	29,49%	4,03%	42,74%	12,56%	5,88%	16,59%	4,84%	9,56%
Geluveld	25,83%	9,23%	31,55%	31,92%	2,95%	39,48%	20,11%	9,04%	11,81%	4,80%	10,70%
Passendale	35,78%	5,87%	27,86%	29,52%	1,96%	47,51%	14,17%	7,72%	13,20%	4,20%	5,47%
Zandvoorde	19,79%	3,74%	33,69%	40,11%	5,35%	68,98%	6,42%	5,35%	4,81%	1,60%	10,16%
Zonnebeke	29,64%	7,07%	37,08%	24,77%	2,05%	40,58%	13,15%	11,63%	16,11%	3,34%	8,74%
Gemeente Zonnebeke	30,03%	7,06%	32,98%	28,76%	2,74%	44,05%	13,92%	8,69%	14,33%	4,01%	8,41%
Alveringem	24,23%	7,85%	37,54%	29,18%	41,30%	14,51%	8,36%	7,34%	8,02%	5,97%	12,80%
Beveren (+ Beverenkalsijde)	20,07%	2,15%	29,39%	45,52%	44,09%	24,01%	12,54%	5,73%	3,23%	1,43%	9,32%
Gyverinkhove	22,03%	3,39%	41,53%	32,20%	61,02%	6,78%	5,93%	3,39%	0,85%	1,69%	13,56%
Hoogstade	19,33%	3,36%	31,93%	40,34%	54,62%	11,76%	15,13%	3,36%	3,36%	0,84%	5,88%
Izenberge	26,53%	6,12%	30,61%	34,69%	47,62%	20,41%	7,48%	3,40%	4,76%	2,04%	13,61%
Leisele	22,81%	5,61%	30,53%	38,60%	55,79%	13,33%	8,77%	2,11%	4,56%	3,86%	14,39%
Stavele	19,67%	3,77%	33,47%	36,82%	44,35%	14,64%	13,39%	5,02%	5,86%	1,67%	10,46%
Gemeente Alveringem	22,45%	5,30%	33,90%	35,70%	47,21%	15,62%	9,98%	5,08%	5,36%	3,38%	11,84%
Adinkerke	25,81%	8,21%	41,36%	24,08%	17,17%	23,97%	18,57%	6,26%	10,91%	3,89%	10,91%
De Panne	28,95%	23,29%	33,70%	13,44%	11,19%	18,72%	21,07%	12,60%	12,85%	3,91%	6,31%
Gemeente De Panne	28,24%	19,90%	35,42%	15,83%	12,53%	19,90%	20,51%	11,18%	12,41%	3,90%	7,35%
Koksijde	40,11%	22,11%	28,60%	8,33%	4,19%	14,24%	23,16%	16,93%	17,60%	5,96%	7,05%
Oostduinkerke	42,78%	16,93%	28,85%	10,96%	5,56%	14,77%	18,09%	14,61%	21,81%	8,32%	8,16%
Wulpen	27,93%	5,41%	41,44%	24,32%	45,05%	15,32%	9,91%	5,41%	9,91%	0,00%	18,02%
Gemeente Koksijde	40,86%	20,01%	28,89%	9,51%	5,31%	14,45%	21,16%	15,93%	18,97%	6,70%	7,62%
Nieuwpoort	30,53%	17,51%	38,31%	12,49%	2,43%	22,67%	20,59%	8,69%	13,15%	7,98%	7,54%
Ramskapelle	23,63%	6,59%	46,70%	21,43%	10,44%	53,85%	13,74%	2,75%	4,95%	1,65%	17,03%
St.-Joris	41,30%	8,70%	33,70%	16,30%	2,17%	44,57%	15,22%	20,65%	7,61%	2,17%	13,04%
Gemeente Nieuwpoort	30,46%	16,74%	38,61%	13,04%	2,83%	24,78%	20,12%	8,70%	12,60%	7,52%	8,15%
Avekapelle	22,52%	6,31%	42,34%	25,23%	35,14%	24,32%	11,71%	4,50%	1,80%	0,90%	15,32%
Beauvoorde	17,57%	6,28%	42,68%	30,96%	53,97%	17,15%	7,11%	5,44%	3,35%	2,51%	17,57%
Bootshoeke	38,24%	2,94%	29,41%	26,47%	47,06%	20,59%	11,76%	0,00%	8,82%	2,94%	14,71%
Bulskamp	28,23%	4,31%	40,67%	26,32%	25,36%	16,27%	13,40%	5,26%	15,31%	3,83%	11,48%
De Moeren	30,23%	2,33%	51,16%	16,28%	18,60%	13,95%	62,79%	0,00%	2,33%	0,00%	9,30%
Egghwaarskapelle	30,88%	4,41%	48,53%	14,71%	57,35%	8,82%	14,71%	2,94%	4,41%	2,94%	17,65%
Houtem	16,12%	2,93%	45,42%	34,07%	36,63%	20,88%	18,32%	4,03%	4,03%	1,47%	10,26%
Steenkerke	26,43%	11,43%	32,14%	27,14%	30,71%	8,57%	13,57%	2,14%	9,29%	17,86%	12,86%
Veurne	39,71%	12,88%	32,14%	14,60%	16,68%	20,95%	12,30%	9,65%	16,97%	5,52%	8,68%
Zoutenaale	40,00%	0,00%	40,00%	0,00%	20,00%	0,00%	20,00%	20,00%	20,00%	0,00%	0,00%
Gemeente Veurne	34,86%	10,72%	34,94%	18,44%	22,84%	19,80%	13,09%	8,06%	13,99%	5,14%	10,03%
Westhoek totaal	31,39%	10,68%	32,44%	24,27%	11,63%	28,39%	15,90%	9,56%	14,17%	5,00%	9,32%
West-Vlaanderen	35,97%	13,29%	31,42%	18,38%	12,28%	17,60%	18,91%	12,63%	17,26%	5,23%	7,76%
Vlaams gewest	42,09%	16,45%	26,95%	13,83%	11,30%	14,80%	20,32%	13,19%	18,48%	5,06%	6,39%

OMGEVINGSKENMERKEN 1997

Naam	Beschermde monumenten, landschappen en dorpsgezichten 1997	BLACK POINT 1997 = binnen straal van 100 m. gebeuren minimum drie verkeersongevallen met gekwetsten in een periode van 12 maanden
Beerst		
Diksmuide (+ Esen en Kaaskerke)	8	
Keiem		
Lampernisse	1	
Leke	1	
Nieuwkapelle		
Oostkerke		
Oudekapelle	1	
Pervijze		1
St. Jacobskapelle	1	
Stuivekenskerke	2	
Vladslo	2	
Woumen		
Gemeente Diksmuide	16	
Houthulst	2	
Jonkershove		
Klerken		
Merkem	2	
Gemeente Houthulst	4	
Bovekerke	1	
Koekelare	5	
Zande		
Gemeente Koekelare		
Handzame		
Kortemark	2	
Werken	4	
Zarren	2	
Gemeente Kortemark	14	
Lo	6	
Noordschote		
Pollinkhove	5	
Reninge	6	
Gemeente Lo-Reninge	17	
Dranouter		
Kemmel	1	
De Klijte		
Loker	3	
Nieuwkerke		
Westouter		
Wijtschate	1	
Wulvergem		
Gemeente Heuvelland	5	
Boezinge	3	1
Brielen	1	
Dikkebus		
Elverdinge	3	
Hollebeke		
Ieper	36	
St. Jan		
Vlamertinge	4	1
Voormezele		
Zillebeke	4	
Zuidschote		
Gemeente Ieper	48	
Bikschote	1	
Langemark	2	
Poelkapelle		

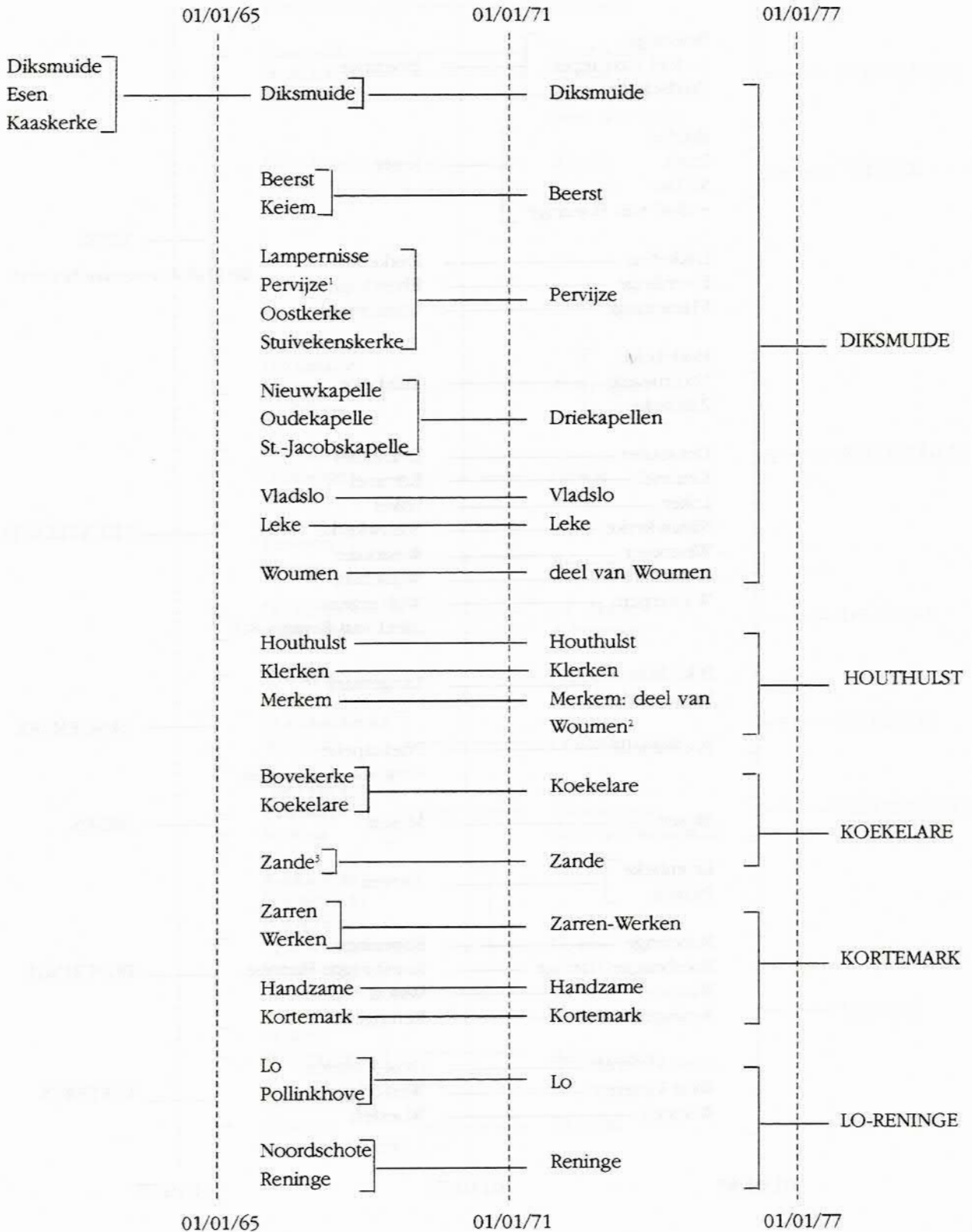

OMGEVINGSKENMERKEN 1997

Gemeente Langemark	3	
Mesen	1	
Gemeente Mesen	1	
Krombeke	1	
Poperinge	39	2
Proven		
Reiningelst	4	
Roesbrugge-Haringe	5	
Watou	11	
Gemeente Poperinge	60	
Oostvleteren	2	
Westvleteren	2	
Woesten		
Gemeente Vleteren	4	
Geluwe		
Wervik	4	
Gemeente Wervik	4	
Beselare		
Geluveld	1	
Passendale	1	
Zandvoorde		
Zonnebeke	5	
Gemeente Zonnebeke	7	
Alveringem	12	1
Beveren (+ Beverenkalsijde)	4	
Gyverinkhove	3	
Hoogstade	1	
Izenberge	3	
Leisele	7	
Stavele	3	
Gemeente Alveringem	33	
Adinkerke	3	
De Panne	11	1
Gemeente De Panne	14	
Koksijde	12	
Oostduinkerke	5	2
Wulpen	1	
Gemeente Koksijde	18	
Nieuwpoort	16	
Ramskapelle	3	
St.-Joris		
Gemeente Nieuwpoort	19	
Avekapelle	2	
Beauvoorde	10	
Booitshoeke	1	
Bulskamp	1	
De Moeren	2	
Eggewaartskapelle	1	
Houtem	4	
Steenkerke	3	
Veurne	43	2
Zoutenaie		
Gemeente Veurne	67	
Westhoek totaal	334	11

BIJLAGE 2: Overzicht van de achtereenvolgende fusie-operaties in de Westhoek

Arrondissement DIKSMUIDE

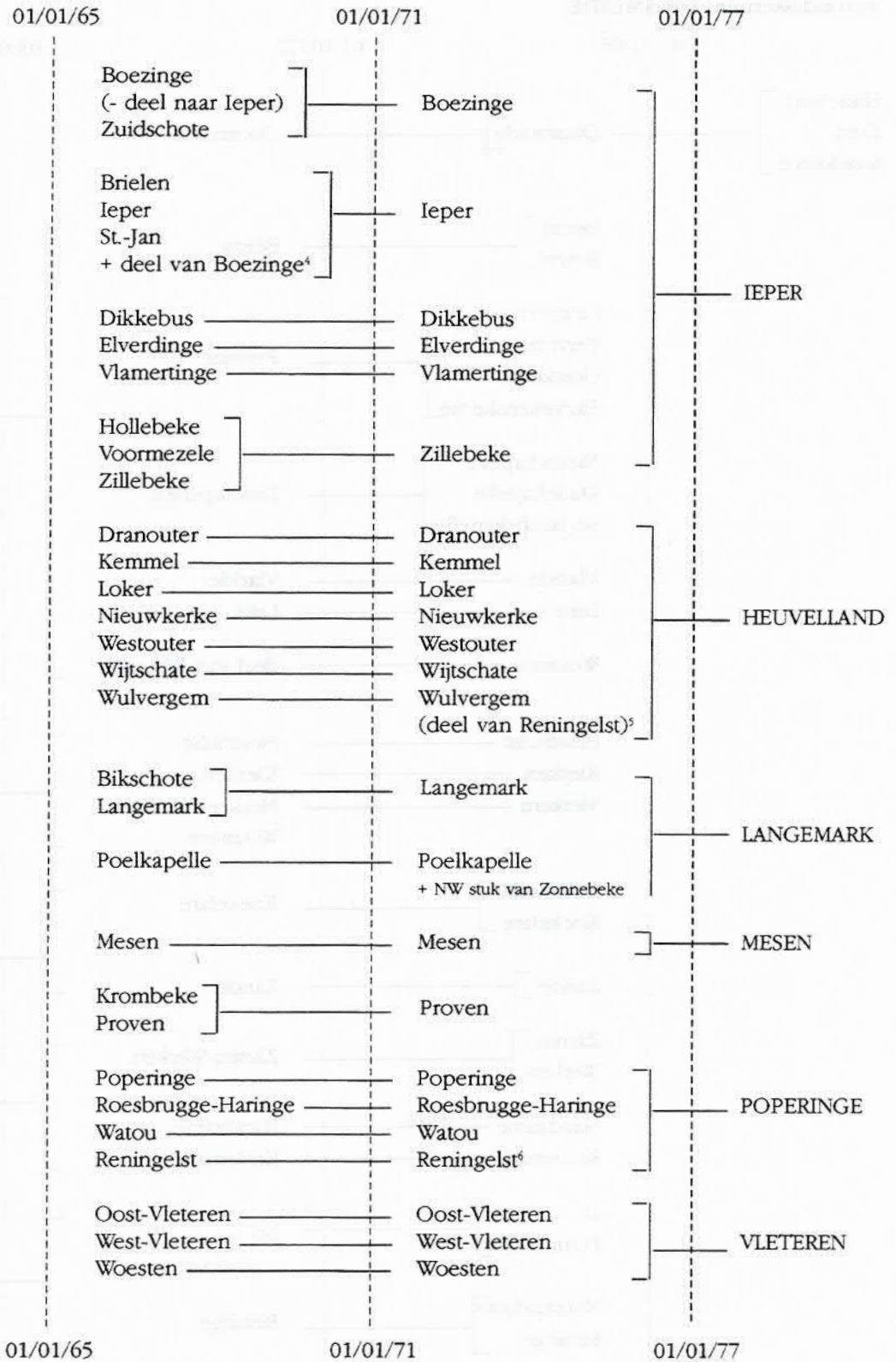
¹ Vanaf 01/01/65 werd Pervijze van arrondissement Veurne naar arrondissement Diksmuide overgebracht

² Vanaf 01/01/77 werd het zuidoostelijk deel van Woumen met de woonkern Jonkershove bij Houthulst gevoegd. Jonkershove is nooit een zelfstandige gemeente geweest.

³ Vanaf 01/01/71 werd Zande van het arrondissement Oostende naar het arrondissement Diksmuide overgebracht.

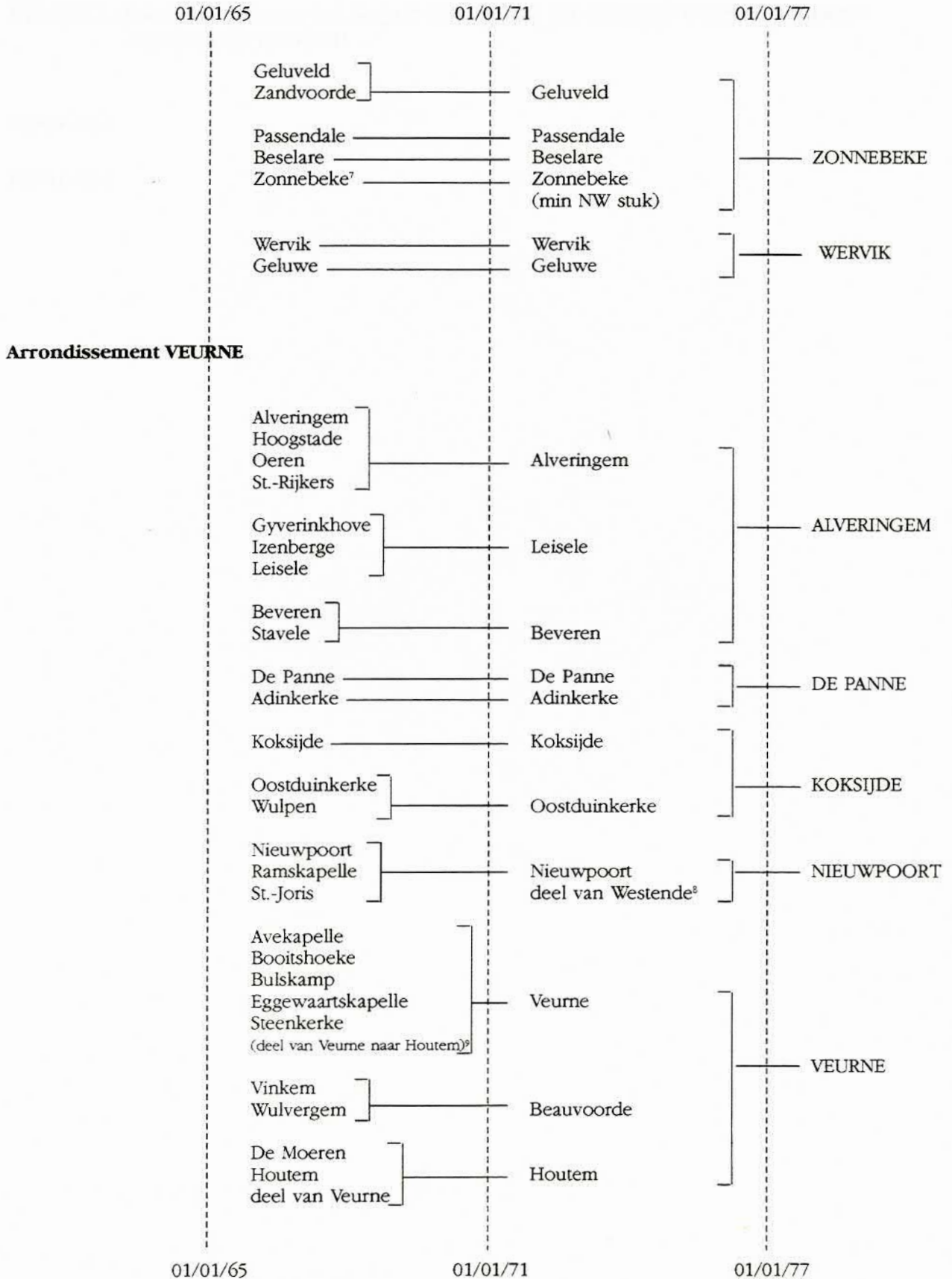

Arrondissement IEPER

⁴Op 01/01/71 werd het zuidelijke deel van Boezinge aangehecht aan de toen ontstane fusiegemeente Ieper. Op 01/01/77 volgde de rest van het grondgebied van Boezinge.

⁵ Vanaf 01/01/77 werd het zuidelijke deel van Reningelst met de woonkern De Klijte bij Heuvelland gevoegd. De Klijte is nooit een zelfstandige gemeente geweest.

⁶ Vanaf 01/01/77 werd het zuidelijke deel van Reningelst met de woonkern De Klijte bij Heuvelland gevoegd. De Klijte is nooit een zelfstandige gemeente geweest.

⁷ Op 01/01/77 werd het noordwestelijke deel van Zonnebeke toegevoegd aan de nieuwe gemeente Langemark-Poelkapelle.

⁸ Op 01/01/77 werd het militair domein en omgeving van Westende toegevoegd aan de nieuwe gemeente Nieuwpoort.

⁹ Op 01/01/71 werd het oostelijk deel van De Moeren aangehecht aan de toen ontstane gemeente Veurne. Op 01/01/77 volgde de rest van het grondgebied van De Moeren.

BIJLAGE 3 : Ruimtelijk patroon van de ontwikkeling van het aantal inwoners en het aantal huishoudens 1970-1981

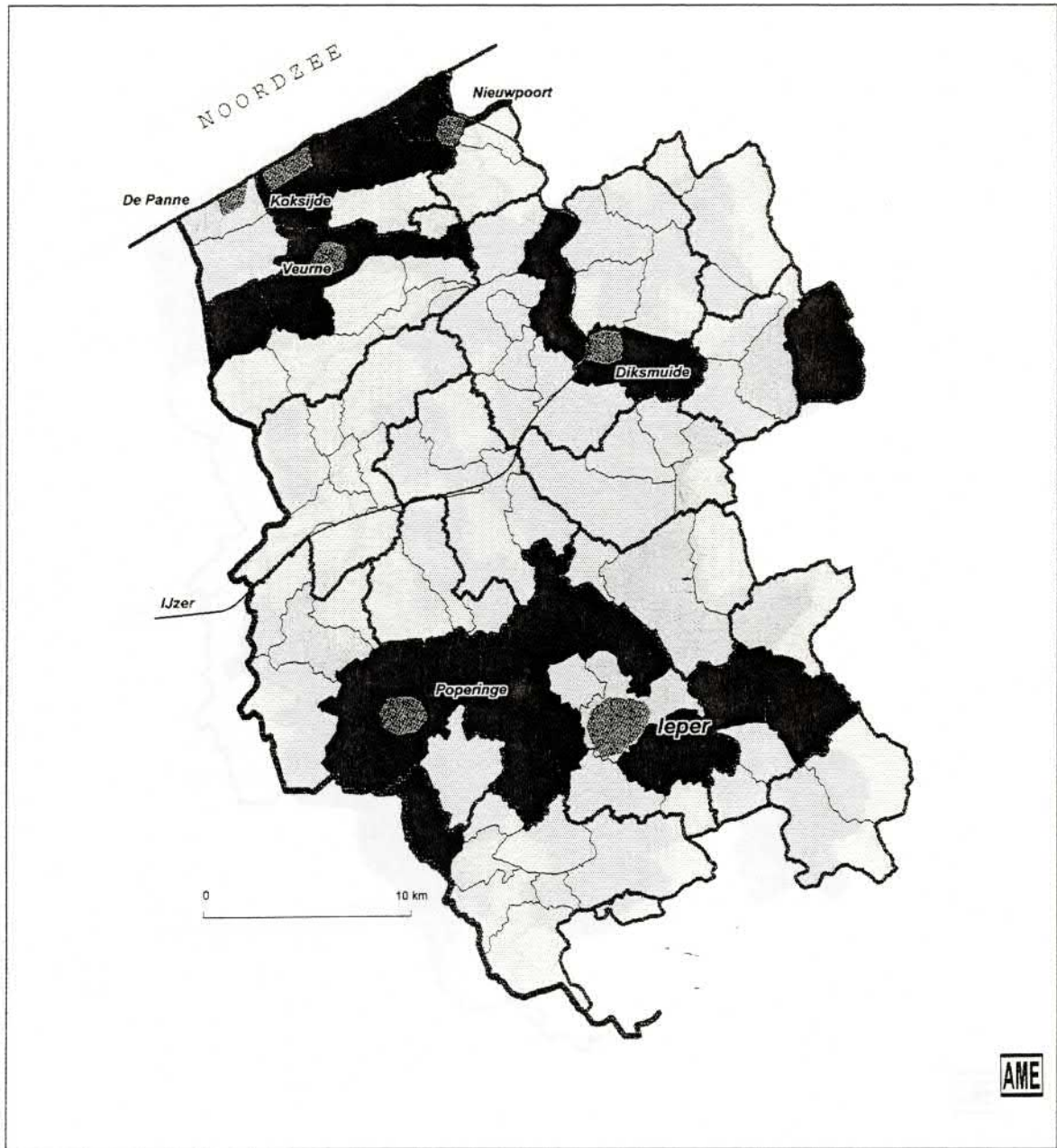
Figuur B.3.1

Figuur B.3.2

177

FIGUUR B.3.1 ONTWIKKELING AANTAL INWONERS
IN DE DEELGEMEENTEN VAN DE WESTHOEK 1970 - 1981

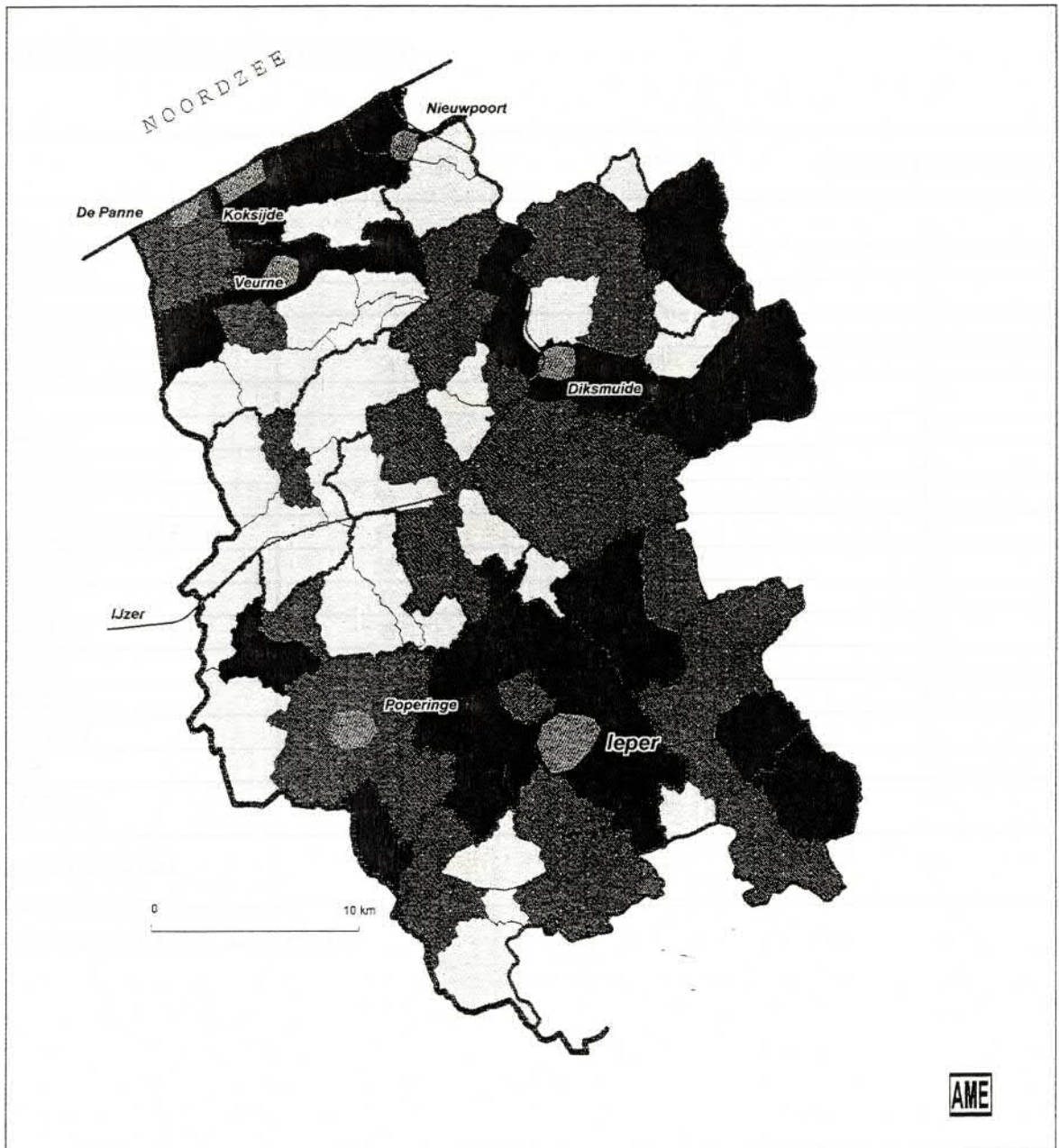
Ontwikkeling aantal inwoners 1970-1981

Gehele Westhoek = -1,49 %

- relatieve en absolute toename (20)
- ▨ relatieve toename, absolute afname (9)
- relatieve en absolute afname (63)

FIGUUR B.3.2 - ONTWIKKELING AANTAL HUISHOUDENS IN DE DEELGEMEENTEN
VAN DE WESTHOEK 1970-1981

Ontwikkeling aantal gezinnen 1970-1981

Gehele Westhoek = 9,73 %

- relatieve toename (26)
- relatieve afname (34)
- absolute afname (32)

BIJLAGE 4 : Leeftijden mandatarissen gemeenten Westhoek

GEMIDDELDE LEEFTIJD MANDATARISSEN*

	BURGEMEESTER	SCHEPENEN	GEMEENTERAADS-LEDEN
VEURNE	70	59	50
HEUVELLAND	61	58	55
MESEN	72	52	49
KORTEMARK	53	51	55
POPERINGE	64	61	51
IEPER	46	47	47
DIKSMUIDE	62	50	48
HOUTHULST	58	52	49
LO-RENINGE	59	54	49
LANGEMARK-POELKAPELLE	65	50	48
NIEUWPOORT	54	47	49
KOKSIJDE	47	43	51
KOEKELARE	33	57	49
VLETEREN	64	53	50
ZONNEBEKE	66	58	46
ALVERINGEM	73	64	45
WERVIK	56	54	44
DE PANNE	59	45	52
gemiddelde leeftijd	59	53	49

* Verschil tussen 1997 en geboortejaar

BIJLAGE 5 : Aanduidingen en indeling van de kleine steden.

Hierarchie kleine stad	Rangorde uitrusting 8 functies	Rangorde uitrusting 7 functies	Naam gemeente	Uitrustings-score VI. = 1000	Kwantitatieve uitrustings-score (VI.=1000) t.o.v. de bevolking (VI.=1000)	Rangorde attractiviteit	Totale flux in in bevolkingsequivalent	Attractiviteits-index op eigen bevolking	Totale flux Interne flux	Totale flux Bevolking gemeente
1	4	3	Ieper	9.57	1.54	6	III	1	b	B
1	9	11	Tielt	7.90	1.93	21	IV	2	a	A
1	12	20	Knokke-Heist	7.70	1.46	13	III	2	b	B
1	21	18	Waregem	6.77	0.98	3	II	2	a	A
2	26	31	Veurne	5.80	2.79	40	VI	3	a	A
2	35	36	Torhout	5.09	1.32	31	V	3	a	B
3	33	30	Menen	5.26	0.95	33	VI	4	b	E
3	42	41	Poperinge	4.53	1.15	41	VI	2	b	C
3	43	35	Blankerberge	4.52	1.66	62	VIII	4	c	F
3	45	40	Izegem	4.32	0.88	36	VI	3	b	D
3	47	42	Diksmuide	4.11	1.45	66	VIII	4	b	F

Bron: Van Hecke, Instituut voor sociale en economische geografie, KUL (1997)

Totale flux in bevolkingsequivalent		Attractiviteitsindex op eigen bevolking		Totale Flux Interne flux		Totale flux Bevolking gemeente	
>= 100000	I	>= 70	1	>= 2,00	a	>= 1,50	A
50000 - 99999	II	60-69	2	1,50 - 1,99	b	1,20 - 1,49	B
40000 - 49999	III	50 - 59	3	1,20 - 1,49	c	1,00 - 1,19	C
30000 - 39999	IV	40 - 49	4	1,00 - 1,19	d	0,80 - 0,99	D
25000 - 29999	V	35 - 39	5	0,90 - 0,99	e	0,70 - 0,79	E
20000 - 24999	VI	30 - 34	6	0,80 - 0,89	f	0,60 - 0,69	F
15000 - 19999	VII	< 30	7	0,70 - 0,79	g	0,50 - 0,59	G
10000 - 14999	VIII			< 0,70	h	< 0,50	H
< 10000	IX						

Bron: Van Hecke, Instituut voor sociale en economische geografie, KUL (1997)

BIJLAGE 6 : Kenmerken van vestigers 1990-1996 in vier geselecteerde plattelandskernen

Voor het onderzoek waren de NIS-dossiers i.v.m. immigratie en interne migratie van 1/1/90 - 31/12/96 beschikbaar van alle gemeenten in de Westhoek. Daarmee zijn alle vestigingen binnen de gemeenten in de Westhoek te beschrijven. Het gaat dus zowel om de vestigingen door binnenverhuizingen als door vestiging van buiten de gemeente. Afgezien van de persoonsnaam, volgnummer en identificatienummer zijn per migratie-eenheid (een of meer personen) een aantal gegevens voorhanden, waarvan de meeste zijn geanalyseerd betreffende de vier kernen die ten behoeve van het Dorpenonderzoek zijn geselecteerd. Elk van deze vier kernen 'passen' binnen de vier in het onderzoek onderscheiden woonmilieutypen.

De gegevens werden geanalyseerd met het oog op de volgende onderzoeksvraag: Welke kenmerken hebben naar type lokaal woonmilieu onderscheiden vestigende migratie-eenheden en in hoeverre sluiten deze kenmerken aan bij de kenmerken van deze lokale milieus?

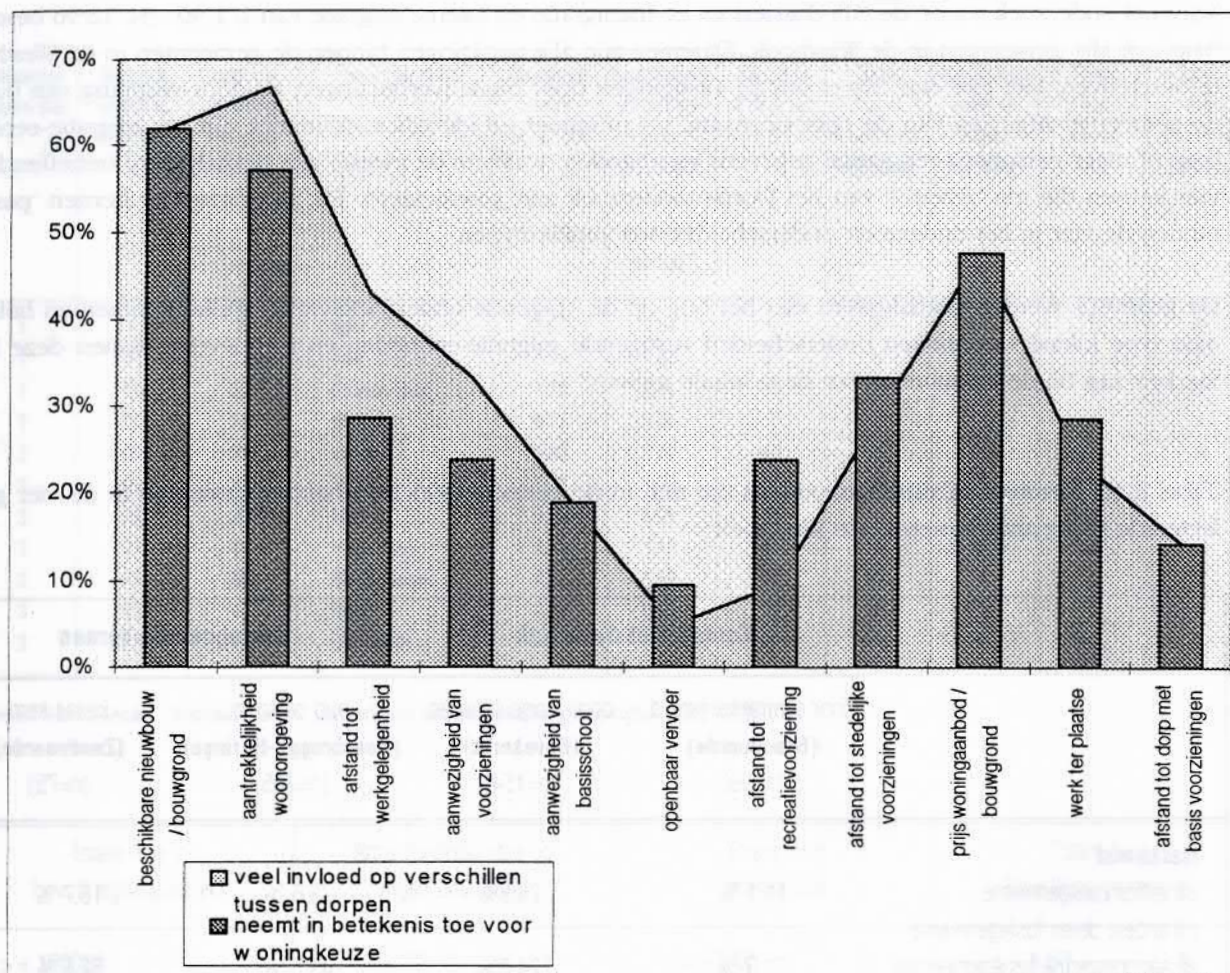
Tabel B.6.1 Kenmerken van huishoudens die zich in de periode 1990-1996 hebben gevestigd in de vier geselecteerde plattelandskernen in de Westhoek

	Kernen met dynamiek		Gestagneerde kernen	
	door aantrekkelijkheid (Beauvoorde) (n=99)	door mogelijkheden (Bovekerke) (n=154)	oud centrum (Roesbrugge-Haringe) (n=205)	kleine kern (Zandvoorde) (n=75)
Herkomst				
uit zelfde deelgemeente	11,1 %	24,8%	28,6 %	16,7 %
uit andere delen fusiegemeente en aangrenzende fusiegemeenten	31,3 %	24,8%	49,5 %	52,6 %
overig	57,6 %	50,3 %	21,8 %	30,8 %
Gevestigd in:				
woonkern	65,7 %	76,0 %	81,0 %	57,3 %
buitengebied	34,3 %	24,0 %	19,0 %	42,7 %
Grootte van het huishouden				
1 - 3 personen	71,4 %	64,6 %	73,8 %	74,0 %
4 of meer	28,6 %	35,3 %	26,2 %	26,0 %
Type huishouden				
alleenstaand	27,6 %	16,4 %	27,2 %	23,4 %
(gehuwd) stel	25,5 %	21,1 %	24,8 %	24,7 %
eenouder gezin	7,1 %	13,2 %	8,3 %	6,5 %
stel met kinderen	36,7 %	48,0 %	36,4 %	41,6 %
overig	3,1 %	1,3 %	2,9 %	3,9 %

Bron: verwerking gegevens NIS

BIJLAGE 7 : Pilot-onderzoek onder notarissen en immobiëlen-kantoren in de Westhoek

Figuur B.7.1 Een aantal kenmerken van dorpskernen en het aandeel notarissen/immobiëlen-kantoren dat van mening is dat deze veel invloed hebben op de belangstelling om in een dorp in de Westhoek te wonen en het aandeel dat van mening is dat deze kenmerken in betekenis voor de woningkeuze in de Westhoek zijn toegenomen.

In het kader van het onderzoek is een korte vragenlijst toegestuurd aan 44 notarissen en immobiëlen-kantoren in de Westhoek. Het doel was kenners van de woningmarkt in de Westhoek te bevragen m.b.t. de meest recente ontwikkelingen (afgelopen drie jaar) op de woningmarkt. Van de 44 verstuurd vragenlijsten zijn er 21 teruggezonden en verwerkt. Bij de opstelling van de vragenlijst en de verwerking stond de volgende onderzoeksvraag centraal: Wat is het oordeel van kenners van de woningmarkt in de Westhoek over een aantal recente ontwikkelingen op de woningmarkt?

Deze vraag is uitgewerkt naar de volgende deelvragen:

Hoe ontwikkelt zich de belangstelling voor woningen in de plattelandsdorpen van de Westhoek? Is in dit verband een onderscheid van belang tussen woningen in de dorpskern en buiten de dorpskern, naar soorten dorpen en naar verschillende delen van de Westhoek? Welke verklaringen ziet men voor de uiteenlopende lokale ontwikkelingen?

In hoeverre zijn verschillende (vooraf onderscheiden) kenmerken van dorpskernen en delen binnen de Westhoek van invloed op de belangstelling voor een woning in de plattelandsdorpen van de Westhoek?

In hoeverre nemen verschillende motieven voor de keuze van een woonplaats in de Westhoek die betrekking hebben op kenmerken van woning en woonomgeving in betekenis toe of in betekenis af?

De vragenlijst is aan deze bijlage toegevoegd :

ONDERZOEK NAAR DE AANTREKKELIJKHEID VAN DE PLATTELANDSDORPEN IN DE WESTHOEK OP DE WONINGMARKT

Inleiding

Door de provincie West-Vlaanderen wordt momenteel een onderzoek uitgevoerd naar de leefbaarheid van plattelandsdorpen in de Westhoek. Bijgaand treft U een lijst aan van de in het gebied gelegen dorpen. U zult zien dat de verstedelijkte kust en ook de regionale centra weggelaten zijn uit het onderzoeksgebied. We concentreren ons op de kleinste kernen.

In deze vragenlijst zitten 4 hoofdstukjes. Het is belangrijk goed dit onderscheid te zien omdat soms gelijkaardige vragen terugkeren :

- A. Algemeen : vragen i.v.m. belangstelling om op het platteland in de Westhoek te gaan wonen. In of buiten de dorpskern.
- B. Vragen i.v.m. verschillen tussen dorpen onderling (met betrekking tot belangstelling om in de dorpskern zelf te gaan wonen).
- C. Vragen i.v.m. verschillen tussen bepaalde streken in de Westhoek (met betrekking tot belangstelling om buiten de dorpskern te gaan wonen).
- D. Motieven die uw klanten opnoemen bij de keuze van een woning.

A. Wonen op het platteland van de Westhoek - algemeen.

- 1 Hoe ontwikkelt zich naar Uw mening de belangstelling om op het platteland van de Westhoek te wonen? Het gaat daarbij om de huidige ontwikkeling, waarbij U die van de afgelopen drie jaar kunt betrekken.
  - de belangstelling neemt toe
  - de belangstelling blijft gelijk
  - de belangstelling neemt af
  - geen mening
- 2 Bij het wonen op het platteland kan een onderscheid worden gemaakt naar het wonen in de dorpskern en het wonen buiten de dorpskern.
  - a) Hoe ontwikkelt zich naar Uw mening de belangstelling om in de dorpskernen zelf in de Westhoek te wonen?
    - de belangstelling neemt toe
    - de belangstelling blijft gelijk
    - de belangstelling neemt af
    - geen mening
  - b) Hoe ontwikkelt zich naar Uw mening de belangstelling om buiten de dorpskernen in de Westhoek te wonen?
    - de belangstelling neemt toe
    - de belangstelling blijft gelijk
    - de belangstelling neemt af
    - geen mening

c) Kunt U een verklaring geven voor de toe- of afgenomen belangstelling?

Om te wonen in de dorpskernen:
 .....

Om te wonen buiten de dorpskernen:
 .....

B. Wonen in de dorpskernen van de Westhoek, verschillen tussen dorpen.

3 Voor de **belangstelling om te wonen in een dorpskern** kan mogelijk een onderscheid tussen **soorten dorpen** (b.v. kleinere of wat grotere dorpen, aard van het dorp, ...) van betekenis zijn.

a) Nemen naar Uw mening de verschillen **tussen** dorpen in de Westhoek in betekenis toe of in betekenis af?
 de verschillen nemen in betekenis toe
 de verschillen blijven in betekenis gelijk
 de verschillen nemen in betekenis af
 geen mening

b) Kunt U tenminste drie dorpen in de Westhoek (uit bijgaande lijst) noemen waarvoor de belangstelling **toeneemt?**

.....
 .....
 .....

c) Kunt U tenminste drie dorpen in de Westhoek (uit bijgaande lijst) noemen waarvoor de belangstelling **afneemt?**

.....
 .....
 .....

d) Welke van de hieronder genoemde **verschillen tussen dorpen** zijn naar Uw mening van invloed op de belangstelling om **in de dorpskernen** van de Westhoek te wonen

	Veel invloed	Enige invloed	Geen invloed	Geen mening
Aantal inwoners	(	(	(	(
Beschikbare nieuwbouw of bouwgrond	(	(	(	(
Aantrekkelijke woonomgeving (dorpsgezicht, groenvoorziening, bestrating)	(	(	(	(
Afstand tot regionale werkgelegenheidscentra	(	(	(	(
In het dorp aanwezige voorzieningen (winkel, publieke diensten)	(	(	(	(
In het dorp aanwezige basisschool	(	(	(	(
Aansluiting op openbaar vervoer	(	(	(	(
Afstand tot recreatieve gebieden (kust, bos)	(	(	(	(
Afstand tot stedelijke voorzieningencentra	(	(	(	(
Prijs van het woningaanbod en bouwgrond	(	(	(	(
De werkgelegenheid ter plaatse (in het dorp zelf)	(	(	(	(
Afstand tot een dorp met basisvoorzieningen	(	(	(	(

C. Wonen buiten de dorpskernen van de Westhoek, verschillen tussen streken.

4 Voor de **belangstelling om te wonen buiten de dorpskernen** kan mogelijk een onderscheid naar verschillende delen binnen de Westhoek. (b.v. nabij de kust en ver van de kust af, heuvelgebied, ...) van betekenis zijn.

- a) Nemen naar Uw mening de **verschillen tussen delen** van de Westhoek in betekenis toe of in betekenis af?
 de verschillen nemen in betekenis toe
 de verschillen blijven in betekenis gelijk
 de verschillen nemen in betekenis af
 geen mening

b) Kunt U aangeven in welke gemeenten in de Westhoek (zie bijlage voor een opsomming van de betrokken gemeenten) de belangstelling om buiten de dorpskern te wonen **toeneemt** ?

Duid deze dorpen uit de tabel in bijlage aan met een **plusteken** (opgelet : het betreft het gaan wonen in de **omgeving** van deze dorpskern).....

c) Kunt U aangeven in welke gemeenten in de Westhoek (zie bijlage voor een opsomming van de betrokken gemeenten) de belangstelling om buiten de dorpskern te wonen **afneemt**?

Duidt deze dorpen uit de tabel in bijlage aan met een minteken
 (opgelet : het betreft het gaan wonen in de omgeving van deze dorpskern).

d) Welke van de hieronder genoemde verschillen tussen delen van de Westhoek zijn naar Uw mening van invloed voor de belangstelling om te wonen buiten de dorpskernen van de Westhoek.

	Veel invloed	Enige invloed	Geen invloed	Geen mening
Beschikbaarheid van nieuwbouwmogelijkheden of bouwgrond	(	(	(	(
Afstand tot regionale werkgelegenheidscentra	(	(	(	(
Afstand tot een dorp met basisvoorzieningen	(	(	(	(
Nabijheid van doorgaande wegen	(	(	(	(
Afstand tot recreatieve gebieden (kust, bos)	(	(	(	(
Afstand tot stedelijke voorzieningencentra	(	(	(	(
Prijs van het woningaanbod en bouwgrond	(	(	(	(
Karakter van het landschap	(	(	(	(
Werkgelegenheid in dat deel van de Westhoek	(	(	(	(

D. Motieven bij de keuze van een woonplaats in de Westhoek

We overlopen enkele **motieven** die Uw klanten kunnen noemen **bij de keuze van een woning.**

5 Kunt U van elk van de hieronder aangegeven motieven zeggen of deze in betekenis voor de woningkeuze toenemen of afnemen?

**BIJLAGE 8 : Resultaten factoranalyse (principale componentenanalyse met varimaxrotatie)
voor 18 woningkenmerken en 59 kernen in de Westhoek**

Tabel B.8.1 Factorscores van de variabelen op de eerste vier factoren

	Factoren			
	Factor 1 Relatieve Kwaliteit	Factor 2 Ruraliteit	Factor 3 voor WO1 / Interbellum	Factor 4 Woning-verbetering
Algemene kenmerken				
boerderij	-.09684	.72206	-.21530	.40897
eengezinswoningen:				
open gebouwde	.10458	.88424	.08572	.00701
halfopen gebouwde	.16238	-.53770	-.26450	-.08340
eigenaar	-.39891	.28182	.40497	-.11110
Kwaliteitskenmerken				
stromend water	.06761	-.05220	-.27086	-.08685
centrale verwarming	.83070	.14453	-.02940	-.26985
afvoer afvalwater	.31432	-.29844	.36620	.16007
keuken > 4 m2	-.22189	.45025	.16450	-.13146
garage	.25834	.57144	.16450	.03646
tuin	-.07758	.07598	-.19090	-.15811
Comfortniveau				
middelmatig comfort	.81746	-.31290	-.07587	.02408
klein comfort	-.34622	-.09112	.09621	.82862
zonder klein comfort	-.62185	-.05559	-.14836	-.60929
Ouderdom				
voor 1919	-.20371	.14729	.87053	.12907
1919-1946	-.20011	.00082	-.92519	.03070
1981-1991	.81596	-.04631	.05952	-.23068
Verbouwd				
Leegstand 95	-.08963	.15704	-.01588	.82053
	-.29111	.06501	.22889	-.06730
Percentage verklaarde variantie	21 %	14 %	13 %	11 %

Tabel B.8.2 Correlatiematrix van alle in de analyse betrokken variabelen

Correlations:	PBOER	POPEN	PHALF	PAAN	PEIGEND	PWATER	PWC	PBADDOU	PCV	PAFVOER	PKEUKEN	PGARAGE	PTUIN	PCOMMID	PCOMKLE	PGKLEIC	PV1919	P19_45	P81_91	PVERBOU	PLEEG
PBOER	1.0000	.5675**	-.3621*	-.4626**	.0142	-.0279	.1667	-.1403	-.0943	-.3105*	.1049	.3532*	.0569	-.2475	.2147	-.1388	.0842	.1733	-.2866	.3931*	-.0862
POPEN	.5675**	1.0000	-.4281**	-.9080**	.2443	-.0805	.1562	.0770	.1470	-.1829	.2705	.4480**	.0126	-.1972	-.0611	-.1037	.1574	-.1174	.0502	.1181	.0971
PHALF	-.3621*	-.4281**	1.0000	.0610	-.1250	.1874	.0280	.1148	.1236	.1890	-.2073	.0999	.0931	.2665	-.0205	-.0896	-.3413*	.1273	.2202	-.2650	-.0463
PAAN	-.4626**	-.9080**	.0610	1.0000	-.1954	-.0220	-.1902	-.1326	-.2402	.0918	-.1346	-.5365**	-.0378	.0895	.1073	.1600	.0158	.0499	-.1412	-.0103	-.1020
PEIGEND	.0142	.2443	-.1250	-.1954	1.0000	.2286	-.0609	-.0633	-.1296	.1687	.2199	.2350	.2432	-.4166**	.0770	.0253	.3002	-.2411	-.2021	-.0825	.1889
PWATER	-.0279	-.0805	.1874	-.0220	.2286	1.0000	.0439	.0989	.1813	.3712*	-.0091	.2319	-.0684	.0810	-.1153	-.0597	-.2884	.2022	.1220	-.1341	-.0286
PWC	.1667	.1562	.0280	-.1902	-.0609	.0439	1.0000	.8036**	.5303**	.5044**	.0158	.3633*	-.0406	.3984**	.2623	-.9202**	.0547	-.2243	.3502*	.2864	-.0723
PBADDOU	.1403	.0770	.1148	-.1326	-.0633	.0989	.8036**	1.0000	.4701**	.3288*	.0069	.3576*	-.0801	.3941*	.3435*	-.9121**	-.1386	-.0158	.3063*	.3319*	-.1251
PCV	-.0943	.1470	.1236	-.2402	-.1296	.1813	.5303**	.4701**	1.0000	.3175*	-.0215	.3231*	.1684	.6260**	-.6132**	-.4854**	-.2887	-.0840	.6096**	-.2591	-.2845
PAFVOER	-.3105*	-.1829	.1890	.0918	.1687	.3712*	.5044**	.3288*	.3175*	1.0000	-.0821	.1417	.1377	.2939	.0591	-.4799**	.0659	-.3135	.2183	-.0769	-.0541
PKEUKEN	.1049	.2705	-.2073	-.1346	.2199	-.0091	.0158	.0069	-.0215	-.0821	1.0000	.1858	-.0100	-.3423*	-.0051	.0994	.2057	-.0452	-.1383	.0334	.0013
PGARAGE	.3532*	.4480**	.0999	-.5365**	.2350	.2319	.3633*	.3576*	.3231*	.1417	.1658	1.0000	.2489	.0301	-.0393	-.3127*	-.1959	.1044	.2465	-.0351	.0152
PTUIN	.0569	.0126	.0931	-.0378	.2432	-.0684	-.0406	-.0801	.1684	.1377	-.0100	.2489	1.0000	.1335	-.2498	.0760	-.2218	.1354	-.1186	-.1232	-.3730
PCOMMID	-.2475	-.1972	.2665	.0895	-.4166**	.0810	.3984**	.3941*	.6260**	.2939	-.3423*	.0301	.1335	1.0000	-.3109*	-.4368**	-.2837	-.0647	.5805**	-.0677	-.4827
PCOMKLE	.2147	-.0611	-.0205	.1073	.0770	-.1153	.2623	.3435*	-.6132**	.0591	-.0051	-.0393	-.2498	-.3109*	1.0000	-.3512*	.2449	-.0212	-.3418*	.5700**	.2122
PGKLEIC	-.1388	-.1037	-.0996	.1690	.0253	-.0597	-.9202**	-.9121**	-.4854**	-.4799**	.0994	-.3127*	.0760	-.4368**	-.3512*	1.0000	-.0029	.1877	-.3565*	-.3179*	.0959
PV1919	.0842	.1574	-.3413*	.0158	.3002	-.2884	.0547	-.1386	-.2887	.0659	.2057	-.1959	-.2218	-.2837	.2449	-.0029	1.0000	-.8128**	-.1493	.1576	.3589
P19_45	.1733	-.1174	.1273	.0499	-.2411	.2022	-.2243	-.0158	-.0640	-.3135*	-.0452	.1044	.1354	-.0647	-.0212	.1877	-.8128**	1.0000	-.2465	.0671	-.1810
P81_91	-.2866	.0502	.2202	-.1412	-.2021	.1220	.3502*	.3063*	.6096**	.2183	-.1383	.2465	-.1186	.5805**	-.3418*	-.3565	-.1493	-.2465	1.0000	-.2544	-.1126
PVERBOU	.3931*	.1181	-.2550	-.0103	-.0825	-.1341	.2864	.3319*	-.2591	-.0769	.0334	-.0351	-.1232	-.0677	.5700**	-.3179*	.1576	.0671	-.2544	1.0000	-.0615
PLEEG95	-.0862	.0971	-.0463	-.1020	.1889	-.0286	-.0723	-.1251	-.2645	-.0541	.0013	.0152	-.3730*	-.4827**	.2122	.0959	.3589*	-.1810	-.1126	-.0615	1.0000

Figuur B.8.1

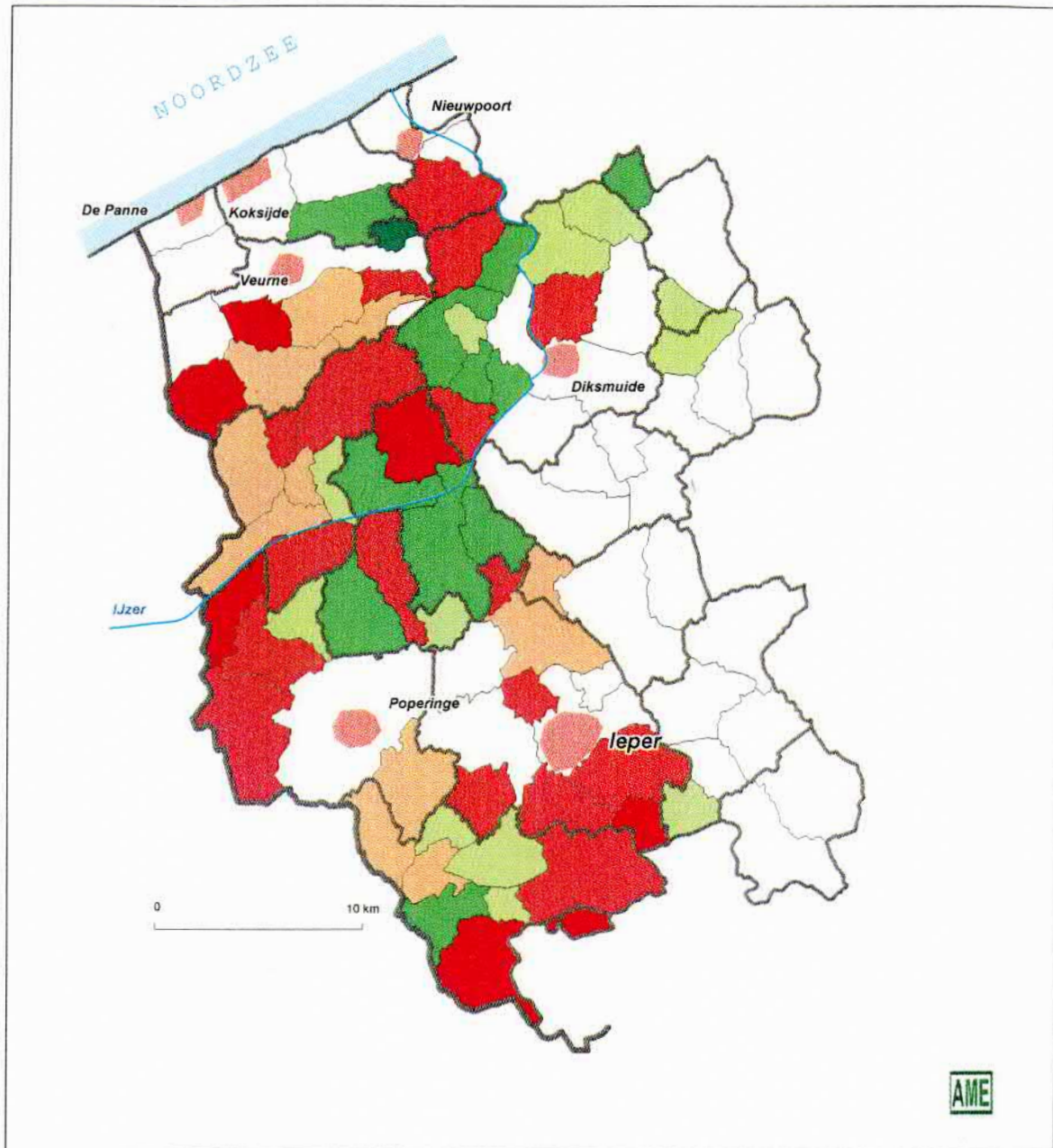
Figuur B.8.2

Figuur B.8.3

FIGUUR B.8.1 DE SCORE VAN DE 59 PLATTELANDSKERNEN IN DE WESTHOEK
OP DE FACTOR RURAAL KARAKTER

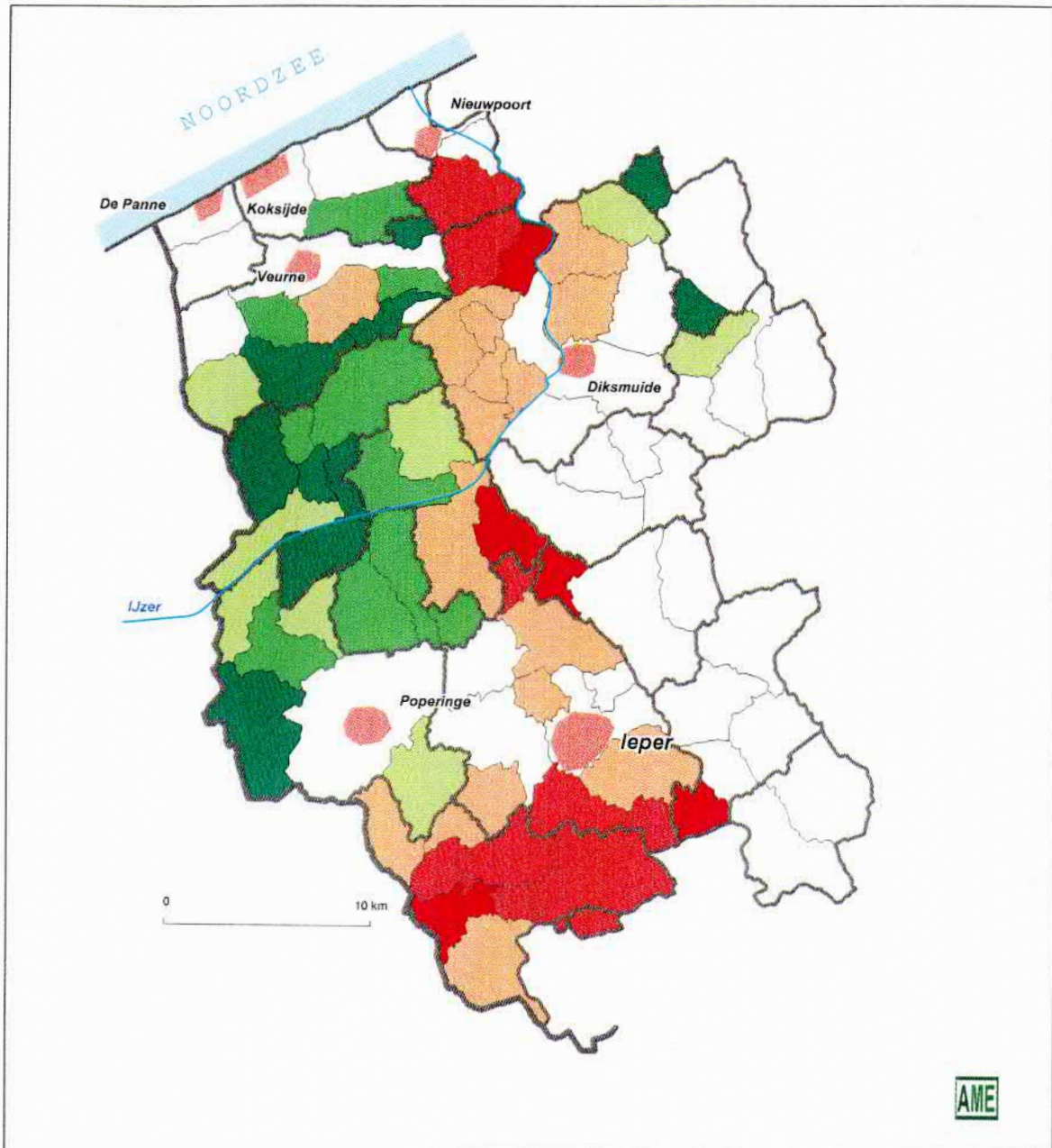

Factor 2: Ruraal karakter

(kenmerken woningvoorraad)

	meest ruraal	(1)
		(11)
		(12)
		(11)
		(17)
	minst ruraal	(7)

FIGUUR B.8.2 DE SCORE VAN DE 59 PLATTELANDSKERNEN IN DE WESTHOEK
OP DE FACTOR 'VOOR WO I/IN INTERBELLUM GEBOUWD'

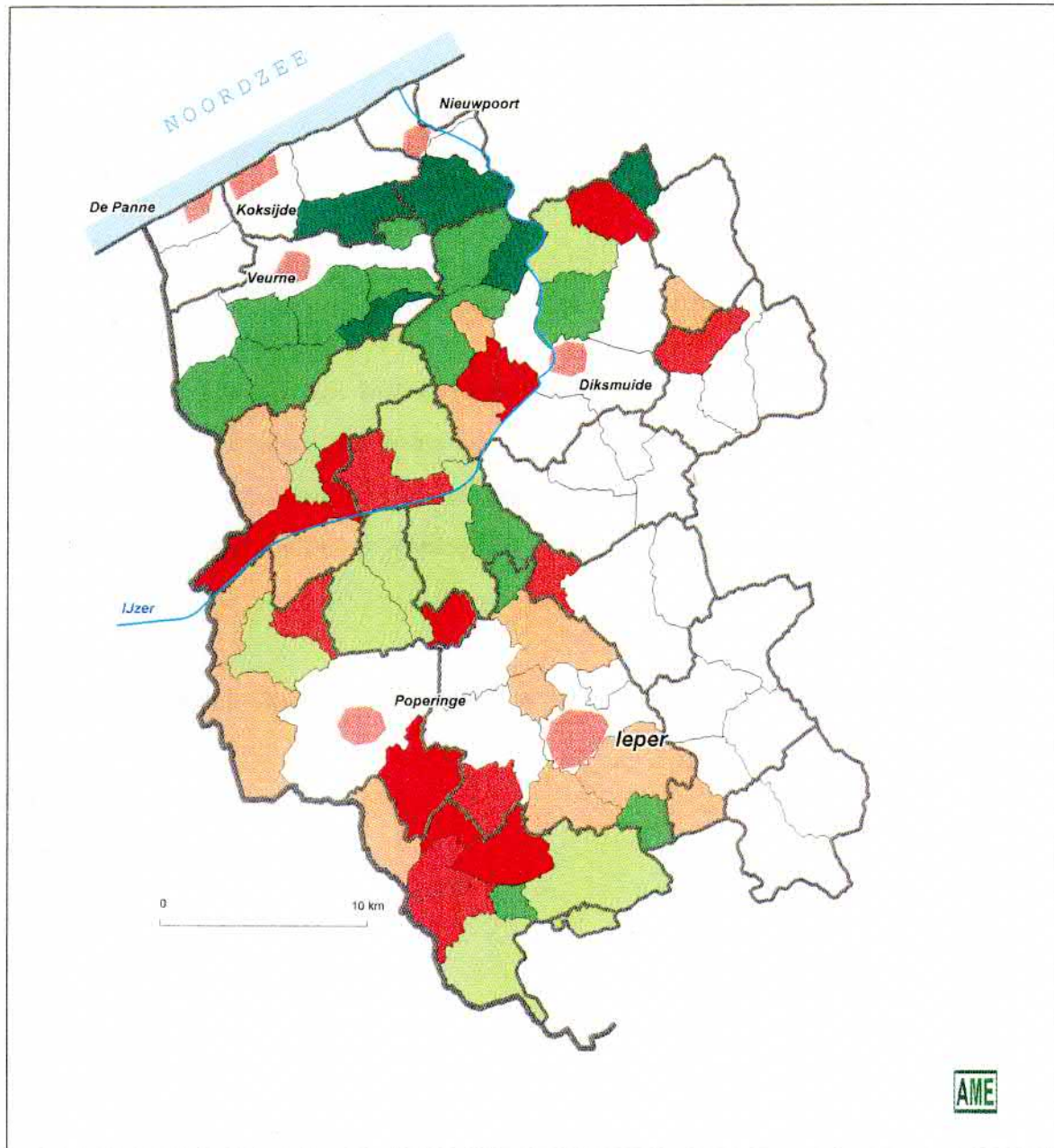
Factor 3: Voor WO I / Interbellum

(kenmerken woningvoorraad)

	Voor Eerste Wereldoorlog	(10)
		(10)
		(8)
		(16)
		(10)
	In Interbellum	(5)

FIGUUR B.8.3 DE SCORE VAN DE 59 PLATTELANDSKERNEN IN DE WESTHOEK
OP DE FACTOR 'WONINGVERBETERING'

Factor 4: Woningverbetering

(kenmerken woningvoorraad)

	Meest verbeterd	(5)
		(13)
		(11)
		(14)
		(7)
	Minst verbeterd	(9)

BRONVERMELDINGEN

BIJLAGE 1:

Inwonersaantal en evolutie :

1970-1981-1991 : Algemene Volks- en Woningtelling NIS

1996 : Eigen verwerking op basis van gegevensverzameling via gemeenten

Aantal gezinnen en evolutie :

1970-1981-1991 : Algemene Volks- en Woningtelling NIS

1996 : Eigen verwerking op basis van gegevensverzameling via gemeenten; verdere uitsplitsing via gegevens Rijksregister

Kengetallen : NIS-codes en typologie leefbaarheidsonderzoek

Leeftijdverdeling 1991: Algemene Volkstelling 1991, NIS

Leeftijdverdeling 1997 : Verwerking op basis van gegevens Rijksregister

Omgevingskenmerken 1997 : ROHM en Administratie Wegen en Verkeer, Ieper en Diksmuide

BIJLAGE 2 :

RISO (1988) De steden en dorpen van de Westhoek in cijfers en kaarten. Diksmuide, SOW : Bijlage 1.

BIJLAGE 4 :

Westhoekoverleg en eigen gegevens
